BENJAMIN
FRANKLIN

autobiografie

univers

AUTOBIOGRAPHY
of
Benjamin Franklin

Doubleday & Company, Inc., New York

BENJAMIN FRANKLIN

Brașov

AUTOBIOGRAFIE

Traducere de FLORIN IONESCU

Prefață și note explicative
de GHEORGHIȚA DUMITRIU

București, 1976
EDITURA UNIVERS

Coperta de *Péter Pusztai*

BENJAMIN FRANKLIN
OM DE LITERE ȘI MORALIST

Într-una din maximele sale, Franklin spune că cine nu vrea să fie uitat după moarte să scrie lucruri ce merită să fie citite sau să facă lucruri ce merită să fie scrise. Cum îi era obiceiul, el nu s-a mulțumit numai cu sfatul, ci a dat și exemplul. Într-adevăr, dacă el este neuitat astăzi, după aproape două secole de cînd a încetat din viață, nemurirea lui în memoria posterității se datorește fără îndoială faptelor sale mari, ceea ce însă ne face deseori să uităm că el a știut să și scrie despre ele.

Savant ale cărui descoperiri și invenții figurează în manualele școlare, diplomat și om politic care a jucat un rol hotărîtor în revoluția americană, Benjamin Franklin este și primul scriitor important al Americii. Ca toți oamenii mari din epoca luminilor, a stăpînit și arta scrisului, încît, închipuindu-ne că faptele despre care a scris nu i-ar fi aparținut, proza sa tot i-ar păstra numele în istoria culturii americane.

În Autobiografie, *el ne mărturisește că deprinderea de a scrie și-a format-o singur, prin exercițiu metodic și perseverent. I-au servit ca model eseurile din* The Spectator, *periodicul englez foarte popular în acea vreme, cum și unele lucrări ale lui Daniel Defoe. Încă de atunci a prețuit „rînduiala ideilor", străduindu-se să-și pună în aplicare regulile teoriei sale despre stil de vădită inspira-*

ție neoclasică: cuvintele să fie alese pentru expresivitate și accesibilitatea înțelegerii și să fie astfel înlănțuite încît să placă auzului; să nu se folosească niciodată două cuvinte atunci cînd sensul se poate exprima printr-unul singur.

Am greși însă dacă ne-am închipui că Franklin și-a împrumutat stilul. Exercițiul din adolescență nu i-a pus la îndemînă decît un mijloc de exprimare, care și-a dezvoltat propria-i vigoare, claritate și forță de persuasiune pe măsură ce mintea sa robustă și originală își descoperea excepționalele posibilități. Orator șters, captînd atenția auditoriului prin adevărul ideilor pe care le exprima și mai puțin prin talentul său de vorbitor, Franklin se simțea în largul lui numai cu pana în mînă; cînd ea luneca pe hîrtie, puternica lui personalitate căpăta glas; scrisă de el, chiar și o depeșă diplomatică se transforma dintr-un document sec într-un fapt viu, văzut din perspectiva filozofului pentru care natura umană nu mai ascunde nici o taină.

Dar, se înțelege, scrierile ce-i pun cel mai puternic în lumină calitățile literare sînt, pe lîngă Autobiografie, sumedenia de eseuri, proza satirică, așa-zisele bagatelles, precum și almanahul său Sărmanul Richard. Laolaltă, ele alcătuiesc o operă ce se impune atenției nu numai pentru că dă literaturii americane din perioada colonială poate singura ei strălucire, ci și pentru că își găsește și astăzi admiratori. Studiile numeroase ce-i sînt consacrate în ultima vreme arată că Franklin-omul de litere începe să iasă din umbra în care l-a ținut mai mult sau mai puțin îndreptățit Franklin-diplomatul, politicianul și savantul.

Gîndirea lui de formație europeană, larga sa deschidere spre cultura engleză și cea franceză dau scrierilor sale un caracter singular în tradiția literaturii americane care, cum știm, s-a format și s-a dezvoltat în ceea

ce are ea mai valoros mai mult prin respingerea şi mai puţin prin asimilarea spiritului lumii vechi. Prin Franklin, America absoarbe încă din matricea ei culturală, pregătindu-se în acelaşi timp să-şi deştepte propriul ei suflu creator. Prin excelenţă american, el aparţine în multe privinţe iluminismului european ; gestul de a se îmbrăţişa cu Voltaire la Academia Franceză simbolizează poate cel mai bine această înrudire spirituală ; de reprezentanţii epocii luminilor îl leagă multe din ideile ce i-au călăuzit faptele şi l-au făcut cunoscut Parisului şi lumii întregi drept acela care a smuls fulgerul din cer şi sceptrul din mîna tiranilor.

Şi în scrierile literare recunoaştem influenţa literaturii iluministe, în special a celei engleze. The Spectator *îi oferă nu numai un model pentru arta de-a scrie, ci şi o formă literară ajunsă, aşa cum era mînuită de Addison şi Steele, la o deplină maturitate artistică. Cu o lungă tradiţie în urma lui, eseul, strălucit reprezentat de Francis Bacon în prima jumătate a secolului al XVII-lea, cunoaşte acum o nouă epocă de înflorire, graţie dezvoltării publicaţiilor periodice de felul celei amintite ; uşor adaptabil acestui nou gen de publicaţie, el răspunde şi scopului de a-i oferi cititorului un mijloc de amuzament, dar şi de a-i inocula cu tact o învăţătură morală.*

E de la sine înţeles că Franklin, atît de desăvîrşit integrat în opera reformatoare a secolului său, nu a rămas indiferent la posibilităţile pe care i le oferea contactul nemijlocit cu publicaţiile ce-şi făcuseră apariţia şi în noile comunităţi americane. Încă de pe vremea ucenicie la tipografia fratelui său, fiind ispitit să-şi încerce talentul, el dă tiparului o serie de eseuri foarte asemănătoare cu cele publicate în Anglia de Steele şi Addison. Sînt Scrisorile *sau* Eseurile Dogood, *după numele deloc tăcu-*

tei văduve care le semnează și sub care se ascunde, bineînțeles, tînărul tipograf.

În cele paisprezece epistole trimise la The New England Courant, *Silence scoate la iveală preocupări variate, un simț al umorului ieșit din comun și, firește, așa cum se potrivește unei vrednice reprezentante a Bostonului puritan, intenția de a-și aduce semenii pe drumul cel bun.*

Intențiile satirice ale scrisorilor semnate de Silence nu sînt greu de observat și nici țintele ce le vizează. Aversiunea lui Franklin față de puritanism este cît se poate de transparentă în reflecțiile personajului său. Unele sînt prilejuite de templul Teologiei — Colegiul Harvard — unde Silence, într-un voiaj alegoric, constată că tronează Pecunia, iar Plagiatul își are lăcașul preferat. Altele au ca obiect — cum se întîmplă în scrisoarea a șaptea, poate cea mai cunoscută din seria Dogood *și chiar din eseistica lui Franklin — intoleranța puritană care, cerînd un conformism absolut față de dogma religioasă, corupea imaginația și spiritul creator. Elegia funerară avea toate șansele să se întroneze ca formă literară dominantă în Noua Anglie, perspectivă ce-o face pe Silence să ofere o delicioasă rețetă pentru prepararea unui asemenea produs.* [1]

---

[1] Iată rețeta pentru producerea elegiei :
Titlul elegiei : Încearcă să ai destule titluri gata făcute la îndemînă ; dar dacă te hotărăști să-l faci singur, ai grijă să nu omiți cuvintele Aetatis Suae (în latină — vîrsta lui), ceea ce-l va înfrumuseța considerabil.
Tema elegiei : Ia pe unul dintre vecinii care nu de mult au părăsit această viață ; nu are importanță ce vîrstă avea cînd a murit, dar ar fi cît se poate de bine dacă s-a stins pe neașteptate, ucis, înecat sau înghețat. După ce ai ales persoana, ia-i toate virtuțile și, dacă nu sînt de ajuns, mai împrumută pînă ce faci cantitatea necesară ; adaugă apoi ultimele sale cuvinte, dacă este cazul. Potrivește-le la gust cu o mînă sau două de expresii melancolice, ca îngrozitor, necruțător, crud, moarte crudă, soartă nefericită, ochi înlăcrimați etc. După ce ai amestecat bine toate ingredientele, pune-le în țeasta goală a unui tînăr de la Harvard

Scrisoarea care place în mod deosebit pentru umorul ei reprezintă, în același timp, și unul din primele texte din istoria criticii literare americane. Este adevărat că avem de-a face cu un fel puțin obișnuit de-a exprima aprecieri critice. Dar Franklin semnala o stare de lucruri existentă. Deși poezia din Noua Anglie dăduse doi poeți autentici — Anne Bradstreet al cărei volum publicat în 1650, A zecea muză s-a ivit de curînd în America, *suna profetic, și Edward Taylor, poet în tradiția poeziei metafizice a lui John Donne, dar puțin cunoscut în secolul său — nu se putea tăgădui că preferința excesivă pentru poezia închinată celor morți era cultivată cu deosebită ardoare, ca și cum trecerea în viața de dincolo era singurul moment ce merita să fie proslăvit.*

Am amintit Scrisorile Dogood *nu numai pentru că printre ele se numără unele dintre cele mai izbutite eseuri scrise de Franklin, dar și pentru faptul că aceste scrieri de început fixează forma pe care o va folosi cu precădere de acum înainte. Fiind însă pusă din ce în ce mai mult în slujba numeroaselor sale proiecte de interes economic sau cetățenesc, scrisoarea-eseu își va pierde caracterul literar, transformîndu-se în articol sau comentariu cu accente moralizatoare foarte pronunțate. Dar înclinația spre satiră nu va fi niciodată potolită și mai ales în proza politică va găsi un teren cît se poate de prielnic. Controversele politice cu Anglia îi vor stîrni adesea imaginația satirică, așa cum ne-o dovedesc* Vînzarea he-

---

(dar dacă n-ai una la îndemînă, poți să te folosești și de-a ta); lasă-le să fermenteze acolo timp de două săptămîni, după care se vor face ca o pastă; scoate-o, și avînd gata pregătită o cantitate suficientă de rime duble, ca forță, torță; tremura, clătina; ne lasă, ne pasă; excelează, relatează; medici, predici, întinde totul pe hîrtie și, dacă ai și o bucățică de latină să pui la un capăt, o vei garnisi de minune apoi, după ce ți-ai adăugat în coada numelui un Moestus Composuit (compusă într-o stare de melancolie), vei avea o excelentă elegie.

sienilor, Exportarea delincvenţilor în colonii, Reguli după care un mare imperiu poate fi redus la unul mic, *unde recunoaştem cu uşurinţă influenţa lui Swift atît în virulenţa ironiei cît şi în faimosul procedeu al „propunerilor". Seria* Busy-Body *şi ea, de fapt a doua serie de eseuri în ordine cronologică, oferă cîteva momente de satiră plină de umor la adresa unor obiceiuri ale concetăţenilor, dar puternica tendinţă moralizatoare şi, pe de altă parte, scopurile imediate pe care le urmăreşte — distrugerea unei gazete rivale — îl împiedică pe Busy-Body, indiscretul personaj, să fie la înălţimea lui Silence.*

Talentul lui Franklin de-a schiţa personaje într-o manieră umoristică sau satirică, talent din păcate cultivat doar incidental în opera sa, are mai tîrziu ocazia să-l creeze pe Richard Saunders, editorul fictiv al almanahului său. Botezîndu-l după un astrolog englez care, se pare, a trăit în secolul al XVII-lea şi înzestrîndu-l cu unele trăsături luate de la un personaj al lui Swift — John Partridge din Scrisorile Bickerstaff *— Franklin dă literaturii americane primul personaj important. Strîmtorat băneşte, dedicat almanahului şi artei de a citi constelaţiile, plictisit de toţi cei care doreau să-şi afle viitorul şi tot timpul sub papucul nevestei, sărmanul Richard ne apare ca un personaj comic. Din nefericire, cu trecerea anilor el începe să împrumute tonul moralizator al autorului său, ajungînd în cele din urmă aproape să se identifice cu el.*

Almanahul lui Franklin, bucurîndu-se de o mare popularitate într-o perioadă cînd asemenea publicaţii se tipăreau cu duiumul, are, pe lîngă meritul de a-l fi lansat pe sărmanul Richard, şi pe cel de a fi răspîndit opera unor poeţi de seamă ca Dryden sau Pope. Franklin a ştiut să se servească admirabil de acest tip de publicaţie modestă şi fără pretenţii care în America îşi datora exis-

tenţa dorinţei de a oferi cititorilor, în majoritate fermieri şi negustori pentru care almanahul era singura lectură, o informaţie variată şi utilă, pentru a face din el o unealtă eficace în activitatea ce-o desfăşoară în scopul formării şi instruirii morale a concetăţenilor săi. Dacă, aşa cum am spus, el citează copios din poeţii englezi şi adesea îi şi adaptează, o face în primul rînd pentru a-şi susţine o intenţie moralizatoare. Cu acelaşi rol intră constant în almanahul său proverbul, aforismul şi maxima. În cei 25 de ani de viaţă, almanahul a pus în circulaţie un imens număr de asemenea forme condensate de învăţătură morală. De cele mai multe ori s-a inspirat din Rabelais, La Rochefoucauld, Montaigne, Bacon, Dryden etc., dar aşa cum au dovedit studiile recente care au reuşit să stabilească sursele la mai mult de jumătate din proverbele şi aforismele din almanah, preluarea a fost mediată de numeroase antologii şi culegeri publicate în Anglia ca : Lexicon Tetraglotton *al lui James Howell, şi* Gnomologia *lui Thomas Fuller. Franklin a reuşit totodată să le prelucreze atît de bine — fie concentrîndu-le şi mai mult, fie schimbînd topica pentru a pune în valoare rima şi ritmul, fie intervenind cu metafore şi personificări — încît forma în care ele s-au păstrat este cea pe care le-a dat-o el ; şi deci nu întru totul pe nedrept i se atribuie şi maximele care nu îi aparţin de fapt.*

Cele mai cunoscute dintre acestea sînt, din nefericire, cele cuprinse în Calea spre belşug ; *din nefericire, deoarece selecţia făcută de el în chip de prefaţă la unul din numerele de mai tîrziu ale almanahului său adună mai cu seamă maximele ce pun preţ pe cumpătare, economie, măsură şi chibzuinţă. Rostite de un bătrîn, Abraham pe nume, care se află la o licitaţie, ele dau impresia că morala este un fel de servitoare a cîştigului, şi nu e de mi-*

rare că atît bătrînul Abraham cît și zicalele sale au stîrnit cea mai violentă reacție din partea acelora care au refuzat să creadă că banii sînt totul. Probabil că Nathaniel Hawthorne le-a cunoscut numai pe acestea, căci așa își explică el aversiunea împotriva proverbelor lui Franklin : toate vorbesc numai despre cum să faci bani sau cum să-i economisești.

Calea spre belșug — *în secolul trecut cea mai populară scriere a lui Franklin — atrage cel mai adesea reproșurile criticilor de astăzi, dar nu rareori este vizată și intenția moralizatoare vizibilă în scrierile sale. Singurele ce scapă acestui reproș sînt scurtele povestioare scrise în formă epistolară și adresate prietenelor sale Madame Brillon sau Madame Helvetius care le și inspiraseră. Cele mai reușite, ca bunăoară* Efemera, *se detașează în creația sa prin absența emfazelor moralizatoare și totodată printr-un grațios umor în dosul căruia se ascund reflecții despre viață și înțelesul ei. Numite de Franklin* bagatelles *pentru că, probabil, ca joc gratuit al imaginației, nu i se păreau importante, ele îi reprezintă cel mai bine virtuțile sale literare.* Autobiografia *face și ea acest lucru, dar într-un mod diferit.*

*

Se pare că scrierea Autobiografiei *s-a datorat într-o bună măsură prietenilor lui Franklin. Ei l-au îndemnat să-și pună pe hîrtie memoriile și tot ei l-au încurajat să-și reia în repetate rînduri, pe parcursul a două decenii, istorisirea vieții, întreruptă din cauza evenimentelor ce au făurit istoria țării sale și la care el și-a adus una dintre contribuțiile cele mai însemnate.*

Primul îndemn l-a primit pe cînd se afla în Anglia ca delegat al coloniilor americane ; venea din partea lui Jonathan Shipley, episcop și membru al parlamentului,

simpatizant al cauzei americane poate și datorită prieteniei ce-l lega de Franklin. Invitat să-și petreacă vacanța la Twyford, reședința lui Shipley, în apropiere de țărmul sudic al Angliei, Franklin se bucură în august 1771 de treisprezece zile de odihnă; erau meritate din plin, căci veneau într-o vreme cînd relațiile cu Anglia se înăspreau de la o zi la alta și sarcinile lui la Londra nu erau ușoare.

Pentru Shipley și familia sa, ca și pentru toți prietenii săi din Anglia, Franklin nu era numai personalitatea politică de prim rang a Americii și savantul de faimă mondială, ci și omul fermecător care, cu vorbele de duh, blîndețea și galanteria ce îl caracterizau, știa să-și cucerească interlocutorii și mai ales interlocutoarele, indiferent de vîrstă. Cele cinci fiice ale episcopului i-au arătat multă afecțiune și, curioase să afle cît mai multe lucruri din viața acestui „Socrate modern“, cum obișnuiau să-l numească, l-au rugat să le ofere povestea vieții sale. Franklin a purces de îndată să le facă hatîrul și, profitînd din plin de scurta vacanță, își așterne pe hîrtie memoriile cu o iuțeală demnă de toată admirația. Folosind o convenție practicată în literatura colonială și pentru care, cum am văzut, el însuși a arătat o preferință deosebită, își începe Autobiografia *în forma unei scrisori adresate fiului său William, în acea vreme guvernator al coloniei New Jersey.*

Încheierea vizitei la Twyford înseamnă însă o întrerupere de treisprezece ani, ani care aduc cu ei schimbări importante pe harta politică a lumii și în biografia lui Franklin, atît de strîns împletită cu istoria Americii. Cînd își reia memoriile în 1784, Franklin se afla în Franța, în calitate de ambasador al Statelor Unite. Locuia la Passy, pe atunci o comună în apropierea Parisului, și, fără îndoială, renumele lui era cu mult mai mare decît fusese cînd se afla în Anglia ca oaspete al „bunului episcop“.

Socotind că acum viața lui merită să fie cunoscută contemporanilor și posterității și avînd din nou răgazul necesar după activitatea sa diplomatică în vederea semnării tratatului de pace, Franklin se hotărăște să-și continue memoriile. Se izbește însă de o mare dificultate: manuscrisul primei părți nu se afla cu el. Plecînd în Franța cînd revoluția era în toi, îl lăsase împreună cu alte scrieri în grija unui prieten care, la scurt timp, trecuse de partea englezilor. Printr-un noroc, manuscrisul nu se pierde, cum avea să fie soarta multora dintre scrierile sale, și ajunge în posesia lui Abel James, negustor quaker din Philadelphia și bun prieten de-al său, care îi și scrie îndemnîndu-l să nu-și lipsească „prietenii și lumea de o lucrare atît de plăcută și de folositoare". Abel James vedea valoarea memoriilor cu deosebire în exemplul moral pe care îl da viața lui Franklin. La fel socotea și Benjamin Vaughan, editor londonez și de asemeni prieten al lui Franklin, căruia îi trimite manuscrisul și scrisoarea lui Abel James, cerîndu-i părerea în legătură cu scrierea sa. Răspunzînd rugăminții celor doi prieteni, Franklin introduce acum planul său de perfecționare morală. Este pentru el și un prilej nimerit să angajeze o discuție asupra virtuții reprezentate prin cele treisprezece imperative, precum și asupra artei de a o stăpîni prin exercițiu sistematic, întrucît cartea pe care avusese de gînd s-o scrie pe această temă — vezi referirea la ea în scrisoarea lui Benjamin Vaughan — rămăsese un proiect nerealizat.

Și în forma Autobiografiei *intervin acum unele modificări. Lui Franklin îi este imposibil să se adreseze în continuare fiului său, așa cum făcuse în secțiunea întîi, deoarece între ei se produsese o ruptură ireparabilă ca urmare a atitudinii ostentativ loialiste a lui William. Scrisorile prietenilor săi, care fac legătura cu partea a doua,*

îi servesc să pregătească introducerea problematicii morale și totodată adoptarea unei forme de adresare către un public mai larg.

La Passy, Autobiografia *nu face progrese prea mari și, cu toate că Franklin are intenția s-o continue în timpul voiajului spre casă, în 1785, vechea sa pasiune pentru navigație și sobe îi captează atenția pe alt făgaș și el își abandonează din nou memoriile. Acasă, funcția de președinte al Pennsylvaniei și marile evenimente politice îi absorb energia în următorii trei ani. Totuși în vara lui 1788 — se pare tot la îndemnul prietenilor — el își propune să nu mai zăbovească, mai ales că și vîrsta îl grăbea. Avea acum 82 de ani, și guta și piatra la rinichi nu-l slăbeau. Partea a treia duce relatarea vieții pînă în anul 1757, anul în care, ca delegat al Pennsylvaniei, Franklin pleacă în Anglia, unde va rămîne un deceniu. Ultimele pagini scrise în iarna lui 1789—1790, vădind semnele bolii și ale apropiatului sfîrșit, se ocupă de negocierile pe care le-a purtat la Londra cu familia Penn.*

Aici se opresc memoriile lui Franklin, și nu ne rămîne altceva de făcut decît să împărtășim regretul celorlalte generații de cititori că Autobiografia *a rămas neterminată, că din ea lipsesc trei decenii de activitate bogată. Cititorul interesat să-și completeze imaginea despre Franklin, așa cum s-a oglindit în propriile lui scrieri, găsește în operă ample referiri la alte trei momente din cariera sa diplomatică — rolul jucat de el în publicarea scrisorilor guvernatorului Hutchinson, scrisori care s-au dovedit compromițătoare pentru guvernul britanic, ceea ce i-a atras și concedierea din funcțiile publice; de asemeni activitatea desfășurată cu prilejul negocierilor purtate la Londra pentru aplanarea crizei dintre Marea Bri-*

tanie și coloniile americane; precum și tratativele pe care le-a dus cu Anglia în vederea încheierii păcii.[1]

Exprimînd părerea de rău că Autobiografia *nu acoperă decît parțial viața lui Franklin, nu vrem să spunem că ea interesează în primul rînd prin valoarea ei informativă. Ca document al vremii, nu poate fi acceptată fără rezerve. Din diferite motive, unele legate de geneza ei mai puțin obișnuită, acuratețea nu reprezintă principala ei caracteristică și, așa cum semnalează și notele de la sfîrșitul acestui volum, se întîmplă adesea ca faptele evocate să păcătuiască sub aspectul rigorii.*

Fără îndoială că dacă Franklin ar fi înțeles rostul memoriilor sale numai ca pe cel al unor file de istorie, nu și-ar fi lăsat multe din însemnări numai în seama amintirilor; deprins ca om de știință să aibă reverență pentru preciziune și exactitate, ar fi stat în puterea lui și de data asta să nu se facă vinovat de erori și confuzii în relatarea evenimentelor. Este limpede însă că nu dorința istoricului îl animă. Franklin își scrie autobiografia mînat de impulsul moralistului care vrea să ofere o pildă, un modus-vivendi *recomandabil prin aceea că promite împliniri socotite a defini existența umană în ceea ce are ea mai prețios. „Fiind eu acum ieșit din sărăcia și anonimatul în care m-am născut și am crescut, ajuns la o anumită îndestulare și reputație în lume și avînd în urmă mulți ani de viață deosebit de fericită, urmașii mei vor dori poate să cunoască mijloacele pe care le-am folosit..." își anunță Franklin scopul ce-l are în vedere atunci cînd își propune să-și retrăiască viața scriind-o. Intenția lui înscrie așadar* Autobiografia *în tradiția scrierilor moraliste*

---

[1] Vezi: ***În chestiunea scrisorilor Hutchinson; Negocierile purtate la Londra în vederea reconcilierii dintre Marea Britanie și coloniile americane; Jurnalul negocierilor pentru pace cu Marea Britanie.***

care dealtfel îi vor fi servit ca model. Viețile lui Plutarh *sau* Memorabilia *lui Xenofon au fost, în adolescență, cărțile lui de căpătîi și este foarte probabil ca sub influența lor el să-și fi conceput memoriile.*

Substanța morală a cărții rezidă nu numai în puterea exemplului unei vieți trăite după principii etice, ci și în angajarea unei discuții pe marginea acestora, prilej ca el să-și expună nestînjenit de șirul întîmplărilor relatate filozofia asupra vieții. Planul de perfecționare morală ce formează corpul celei de a doua secțiuni aduce astfel lumină deplină într-un edificiu în care nu mai rămîn unghere întunecate. La temelia lui stă credința în rațiunea morală, ideea că omul se poate realiza prin cultivarea virtuții; triumful lui ca ființă morală este înțeles ca binele suprem spre care merită să aspire neostenit, căci numai victoria repurtată de om asupra lui însuși în numele virtuții validează existența umană ca demnă de a fi trăită. Idealul anticilor este încă o dată o țintă de atins. În operele lor află și Franklin — cum singur ne mărturisește — nu numai izvorul învățăturii ce așază la locul de cea mai înaltă cinstire înțelepciunea și virtutea, dar și calea de a le dobîndi și păstra. Este exigența de sine, autoexamenul moral, o practică obișnuită în unele școli ale antichității, ce se deosebesc uneori numai prin gradul de austeritate al probelor la care se supun. Ascetismul pitagorean se cultivă și el printr-o asemenea metodă. De la Pitagora îi vine lui Franklin imboldul de a se întoarce asupra faptelor sale, de a se apleca asupra lor cu atenție și luciditate, pentru a vedea în ce măsură se apropie sau se depărtează de modelul propus.

Dar în planul de perfecționare morală al lui Franklin, virtutea își va pierde noblețea antică și, proliferîndu-se în cele treisprezece norme de comportament etic, va muta

centrul de greutate spre util. Am putea spune că idealul antic îi servește lui Franklin numai ca un trunchi pe care el va altoi cu pricepere tendințele utilitariste ale secolului său, ce-și vor găsi expresia în tratatele morale ale lui Hume, Helvetius și mai tîrziu vor atinge maturitate deplină în Jeremy Bentham. Dacă ne gîndim că Franklin întocmește planul de perfecționare cu mulți ani înainte de a-și scrie autobiografia, înțelegem că el mai degrabă vine în întîmpinarea filozofiei moralei utilitariste decît se face ecoul ei. La fel, caracterul utilitarist apare limpede în felul în care virtuțile, primind un conținut ce poartă amprenta aspirației clasei burgheze, își propun să le slujească cu credință. Recunoașterea de care acum încep să se bucure unele dintre ele obligă la o altă ierarhie, ce devine semnificativă tocmai pentru că trimite cu ușurință la scopurile urmărite de noua clasă. La loc de cinste trec astfel cumpătarea și economia, mult prețuite de burghezie în faza de început a dezvoltării sale, pentru motivul lesne de înțeles că o ajută să-și realizeze avansul economic dorit.

Importanța deosebită pe care le-o dă Franklin se explică poate și prin valoarea lor în cadrul tradiției autohtone. Să nu uităm că puritanismul le predicase și el timp de un secol. Dealtfel, rolul însemnat pe care el l-a avut în dezvoltarea coloniilor americane s-a datorat tocmai conținutului utilitarist al „poruncilor" sale. Este adevărat că ele nu se armonizau întru totul cu doctrina calvinistă a predestinării. Condițiile în care s-au format și au trăit primele comunități au obligat însă puritanismul să încurajeze hărnicia, munca, cumpătarea, condamnînd în același timp trîndăvia și risipa și, în acest fel, să cultive de fapt o atitudine activă față de viață.

Trăind în perioada de declin a teologiei puritane, Franklin are marele merit de a fi scos morala de sub

tutela religiei. Scopul urmărit nu se mai plasează în viața de dincolo, ci el aparține hotărît acestei lumi. Chiar și atunci cînd îl invocă pe Dumnezeu, pe care ca deist îl recunoaște, Franklin îl investește ca autoritate morală și nu religioasă ; îi este necesar mai mult pentru că îi înlesnește un dialog, care de fapt este purtat cu sine însuși.

Impunîndu-se deci atenției noastre prin imensa contribuție pe care a adus-o la eliberarea moralei de sub canoanele religiei, planul de perfecționare al lui Franklin vădește în același timp și îngustimea moralei utilitariste. De aici impresia că modelul lui nu ne poate mulțumi pe deplin. Virtuțile lui sînt bine dimensionate și par a se supune cu ușurință unei măsurători conduse după legile aritmeticii. Metoda, aproape statistică, pleacă de la o concepție care nu recunoaște decît în mică măsură complexitatea actului moral. Voința acționează prin resorturi bine puse la punct, lăsînd mai puțin loc pentru reacțiile neașteptate la care psihologia modernă ne-a obișnuit să ne așteptăm. Nu trebuie să vedem sufletul omenesc ca o pădure sălbatecă, așa cum îl vede D. H. Lawrence, pentru a fi totuși de acord cu el că imaginea de grădină bine întreținută pe care ne-o dă Franklin sacrifică ceva din adîncimea ființei umane. Bunăstarea spirituală pe care o exprimă este o marcă a suficienței.

În același timp, raportat la înțelegerea pe care o avem astăzi asupra valorilor morale, modelul lui apare strîmt, mărginind posibilitățile de afirmare ale omului. Trăsăturile cărora el le dă preferință alcătuiesc un portret moral ce ne îmbie mai puțin, pentru că citim în el însemnul unui spirit individualist ce distonează cu idealul epocii noastre.

Impresia se datorește și faptului că în modul în care se verifică superioritatea virtuților — succesul lui Franklin — accentul pare să cadă pe înavuțire. „Situație de belșug“, „bunăstare“, „îndestulare“ se întîlnesc des în

Autobiografie, *și însuși Franklin pare să aprecieze drumul parcurs de el cu măsura îndestulării cînd își începe evocarea vieții cu introducerea pe care am citat-o.*

Mai ales în America generații întregi — în special generația dintre războiul civil și primul război mondial, subjugată de cultul săracului ajuns milionar — au fost tentate să citească scrierea lui Franklin în această lumină, să vadă în ea o ilustrare a mijloacelor prin care cineva hărăzit din naștere la o condiție umilă reușește să ajungă pe treapta de sus a ierarhiei sociale. Privită astfel, Autobiografia *a reprezentat pentru mulți prima expresie a mitului american de îmbogățire. De aici și pînă la a face din ea un fel de cheie a succesului, distanța nu a fost prea mare. Adesea cartea, redusă la planul de perfecționare morală, era prezentată ca o variantă de proporții mai mari a cărții cu maxime* Calea spre belșug, *iar autorul ei confundat cu bătrînul Abraham. La această soartă au contribuit confesiunile făcute de diverși deținători ai succesului american, potrivit cărora* Autobiografia *i-a inspirat în cariera de oameni de afaceri ; în semn de recunoștință, ei i-au făcut autorului onoarea să-i ridice statuia în fața cîte vreunei firme. În plus, nenumărate case de economii nu s-au sfiit să-l folosească în chip de reclamă.*

Imaginea publică a lui Franklin, așa cum a fost întreținută de secolul al XIX-lea, reducîndu-l la om al succesului, s-a suprapus din nefericire cu portretul pe care ni l-a lăsat în Autobiografie. *Așa se face că unii îl văd ca pe un produs al celor mai puțin încăpătoare din virtuțile sale : cumpătat și chibzuit pînă la zgîrcenie, tăcut pînă la viclenie, pe scurt un negustor abil căruia viciul îi repugnă nu pentru că trezește indignare morală, ci pentru că este dușmanul înțelepciunii practice. Altora, pe de altă parte, li se prezintă nu cu cartea de vizită pe care s-a străduit atît de sistematic s-o cultive, ci chiar cu opusul ei. Ast-*

fel, s-a spus că de fapt din întreaga Autobiografie *iese la iveală vanitatea unui om care a micșorat statura contemporanilor săi, dar n-a pierdut nici un prilej să stăruie asupra meritelor sale proprii.*

Firește, există laturi în portretul lui care astăzi pot trezi mai puțină admirație. Lucru de la sine înțeles, dacă, așa cum am văzut, chiar modelul său este pasibil de serioase amendamente. Nu vrem să spunem prin aceasta că interesul față de omul pe care îl zugrăvește Autobiografia *ne este stîrnit numai de dorința de a vedea în ce măsură faimoasele sale virtuți se oglindesc pe chipul propriu. Dimpotrivă. Nu este greu să se observe că spiritul ce-l animă se deosebește de obtuzitatea spirituală a modelului său. În tot ce gîndește și în tot ce face, el se recomandă ca antipodul individualistului și, totodată, ca dușmanul declarat al întunecimii de orice fel. Figura lui radiază o suverană seninătate și înțelegem că ea își are izvorul nu în „situația de bunăstare", ci în armonia în care se află cu lumea înconjurătoare. Or, calmul acesta luminos Franklin și-l capătă și îl păstrează printr-un șir de fapte în care recunoaștem ideea că omul nu se va putea apropia de perfecțiune rupt de semenii săi și că el poate păși către atingerea acestui țel laolaltă și sub imboldul comunității. Se desprinde astfel un* modus-vivendi *ce atrage atenția prin felul în care omul își găsește o menire în atributele sale de membru al unei comunități. Franklin însuși trăiește cu plenitudine participarea sa la viața comunității, toate eforturile lui sînt îndreptate spre ridicarea ei; într-un fel* Autobiografia *lui este și istoria urbanizării și dezvoltării Philadelphiei, instituțiile importante născîndu-se din inițiativa sau cu sprijinul lui. În această operă neîntreruptă a vieții sale — sublimă expresie a unei sincronii desăvîrșite între individ și comu-*

nitate — stă marele exemplu pe care, credem, ni-l dă Autobiografia.

Dar Franklin nu ne apare numai ca o imagine simbolică a înaltelor atribute sociale ale omului. El rămîne unul dintre cele mai reuşite portrete pe care ni le oferă tradiţia autobiografiei. Alături de ucenicul tipograf din Boston, stăpînit de o mare voinţă de a cunoaşte, adolescentul ce străbate pentru prima oară străzile Philadelphiei şi Londrei, mai tîrziu personalitate de vază în amîndouă, antrenat în nenumărate proiecte mai mult sau mai puţin îndrăzneţe, simţim prezenţa celui ce ne povesteşte — Franklin în anii maturităţii depline. Ar trebui poate să spunem în anii bătrîneţii, dacă bătrîneţe nu ar suna atît de nepotrivit cînd este vorba de el, chiar şi la vîrsta de 70 sau 80 de ani.

I s-a reproşat, mai ales de acest secol al nostru avid de a şti totul despre ascunzişurile sufletului omenesc, că nu ne satisface curiozitatea de a-l cunoaşte pe de-a-ntregul, că, poate cu prea multă discreţie, trece sub tăcere latura mai personală a vieţii sale. Într-adevăr, Franklin nu ne mărturiseşte aproape nimic despre frămîntările şi emoţiile pe care fără îndoială că le-a încercat. Ocolind stările şi conflictele interioare, luîndu-şi substanţa din observaţia lucidă a raportului în care omul există cu lumea înconjurătoare, Autobiografia *se încadrează mai puţin în tradiţia confesiunii iniţiate de Sf. Augustin şi reprezentată în chiar secolul lui Franklin de J. J. Rousseau. Dealtminteri,* Autobiografia *şi* Confesiunile, *invitînd frecvent la comparaţie prin apartenenţa la aceeaşi perioadă, s-au fixat ca două modele opuse în tradiţia scrierilor de acest gen. (Nu a lipsit nici presupunerea, neîntemeiată însă, că Franklin şi-ar fi scris parte din memorii ca o reacţie faţă de contemporanul său francez).*

Cu tot caracterul extrovertit al memoriilor, omul Franklin nu ne rămîne o necunoscută. Caracterul lui apare cu forța și simplitatea întregii sale personalități. Sociabil și prietenos, are încredere în om, dar nu idealizează natura umană căci o cunoaște destul de bine ca să-i treacă prea ușor cu vederea părțile mai întunecate. Pelerinajul său îl aduce — și nu de puține ori — față în față cu egoismul, cu slăbiciunea omenească într-o mare gamă de manifestări. Fratele său James încearcă să-l domine, Keimer este victima propriei sale irascibilități, James Ralph, poet talentat, prieten din tinerețe, sfîrșește ca gazetar de șantaj. Varietatea extraordinară de chipuri omenești pe care le cuprinde Autobiografia *sînt departe de a face elogiul naturii umane. Și, în ciuda acestor mărturii, Franklin persistă în a acorda omului credit. Slăbiciunile omenești le privește cu îngăduință. Chiar atunci cînd le ironizează, cum se întîmplă în cazul Lordului Loudoun — superbă personificare a leneviei și incompetenței — ironia lui este lipsită de asprimi. Toleranța devine una din expresiile umanității sale. Știe să arate respect pentru convingerile altora, chiar atunci cînd le găsește foarte deosebite de ale sale, și asta nu dintr-o pornire de fățărnicie sau viclenie, ci avînd credința că rațiunea își va spune în cele din urmă cuvîntul. De aceea, poate, întreține relații cordiale cu mulți dintre adversarii săi politici și de aici poate insistența cu care caută — cînd acest lucru mai pare posibil — să ajungă pe calea argumentelor la recunoașterea drepturilor țării sale.*

Cunoscător al naturii umane dar totuși încrezător în om, ironic dar blînd, Franklin este înainte de toate simplu. Simplitatea lui nu este o atitudine de suprafață și nu își are obîrșia în austeritatea predicată de planul lui de perfecționare, ci se întemeiază pe o adîncă înțelegere a vieții; este rodul acelei, am spune, străbune înțelepciuni care

cere omului să întîmpine viaţa fără ocolişuri, s-o privească drept în faţă fără teamă, să încerce cu răbdare s-o stăpînească.

Este o trăsătură ce-şi află o convingătoare expresie şi în stilul scrierii sale. Evocarea se desfăşoară în cadenţe egale, fără impetuozităţi care să tulbure curgerea ei potolită. Pana scriitorului este stăpînă pe fiecare cuvînt şi ele se înlănţuie firesc, aproape cu bunăvoinţă, descoperindu-şi dintr-o dată şi cu forţă întregul înţeles, ceea ce dă exprimării sale o limpezime ce o distinge chiar şi în proza secolului al XVIII-lea. Combinînd în chip fericit claritate şi vigoare, Autobiografia *este, în ciuda ritmului ei măsurat, ferită de monotonie. O fereşte mai ales tonul blajin ironic, care nu rareori se împleteşte în ţesătura cărţii cu firul moralizator, colorat şi el de proverbele şi maximele presărate din belşug.*

Dar, înainte de toate, Autobiografia *cucereşte prin reuşitele ei portrete. Nu este vorba numai de autoportretul lui Franklin ce domină întreaga carte; lui i se adaugă numeroase alte chipuri care izbutesc să prindă viaţă şi să se întipărească în memoria cititorului. Bătrînul Mickle şi Samuel Keimer sînt mai degrabă schiţe creionate fugar din cîteva linii, dar ele sînt de-ajuns pentru a le anima gesturile şi a le face să vorbească imaginaţiei noastre. Ne aduc aminte de personajele întîlnite frecvent în romanul picaresc, dîndu-ne impresia că, dacă ar fi transplantate în lumea lui Smollett sau Fielding, nu s-ar simţi deloc străine ori stînjenite.*

Calităţile literare ale evocării măresc considerabil valoarea Autobiografiei, *făcînd din ea una dintre cele mai de seamă opere ale genului. Dealtfel, ea a contribuit într-o măsură însemnată nu numai la dezvoltarea tradiţiei autobiografiei, dar şi la bunul ei renume. Dacă atunci cînd începe să-şi scrie memoriile, Franklin are în*

față o serie de modele — se pare că Autobiografia *gînditorului deist Herbert of Cherbury l-a influențat direct — el sfîrșește prin a crea el însuși un model valoros. Alături de* Confesiunile *lui Rousseau,* Autobiografia *lui Franklin s-a impus pentru urmași drept opera clasică a genului, care s-a îmbogățit mai tîrziu cu lucrările unor nume prestigioase. Secolul al XIX-lea, atît de iubitor de autobiografii, i-a dat* Praeterita *lui Ruskin,* Autobiografia *lui John Stuart Mill,* Apologia *lui Newman, iar începutul veacului nostru i-a dăruit prin Henry Adams, strănepot al acelui John Adams cu care Franklin s-a întîlnit în activitatea diplomatică, mai tîrziu al doilea președinte al Statelor Unite, o operă —* Educația lui Henry Adams *— ce ocupă un loc de frunte în literatura americană. Reprezentată astfel, autobiografia și-a cucerit — așa cum ne convinge și Northrop Frye în a sa* Anatomie a criticii *— dreptul de a fi recunoscută ca o formă literară în adevăratul sens al cuvîntului. Prin urmare și Franklin-omul de litere se cuvine să fie recunoscut.*

Lectura Autobiografiei *are darul să completeze imaginea noastră despre Franklin, care ca savant și diplomat ne-a impus demult admirația și respectul, să ni-l descopere în calitățile sale omenești și, în același timp, să ne introducă în atmosfera ce-a premers evenimentele al căror bicentenar e sărbătorit în acest an.*

GHEORGHIȚA DUMITRIU

Twyford, la reședința episcopului de Sf. Asaph, 1771

Iubite fiule : Mi-a plăcut din totdeauna să aflu mici istorioare despre strămoșii mei. Îți amintești, poate, de cercetările pe care le-am făcut cînd ai fost cu mine în Anglia, printre acele rude ale mele care mai trăiau și de călătoria întreprinsă în acest scop.[1] Închipuindu-mi că și ție îți va fi la fel de plăcut să afli întîmplările vieții mele, dintre care multe îți sînt încă necunoscute, și cum am în față o săptămînă de răgaz neîntrerupt aici unde mă găsesc, la țară, iată-mă așezat ca să le pun pe hîrtie pentru tine. Treabă la care mă mai îndeamnă cîteva motive. Fiind eu acum ieșit din sărăcia și anonimatul în care m-am născut și am crescut, ajuns la o anumită îndestulare și reputație în lume și avînd în urmă mulți ani de viață deosebit de fericită, urmașii mei vor dori poate să cunoască mijloacele pe care le-am folosit, și care, cu binecuvîntarea Domnului, au dat roade atît de bune, gîndindu-se că unele dintre ele s-ar putea potrivi propriilor lor situații, fiind astfel demne de imitat.

Această fericire, cînd am meditat asupra ei, m-a făcut uneori să spun că, dacă mi-ar fi dat să aleg, n-aș avea nimic împotriva unei repetări a vieții mele, de la început, cerînd doar avantajul pe care îl au autorii de a îndrepta în a doua ediție anumite greșeli ale celei dintîi. Aș putea astfel nu numai să-mi îndrept greșelile, ci și să schimb unele întîmplări și evenimente neplăcute cu altele mai prielnice. Dar chiar și dacă mi s-ar refuza aceasta, eu aș primi totuși oferta. Cum însă o asemenea repetare nu este de așteptat, lucrul cel mai asemănător retrăirii propriei vieți este, se pare, evocarea acestei vieți,

iar pentru a face această evocare cît mai durabilă cu putință, cel mai bine este s-o aștern pe hîrtie.

Procedînd astfel îmi voi împlini, de asemenea, acea înclinație, atît de des întîlnită la oamenii în vîrstă, de a vorbi despre ei înșiși și despre faptele lor trecute ; și mi-o voi împlini fără a fi plictisitor pentru alții care, din respect pentru etatea mea, s-ar putea socoti obligați să mă asculte, căci cele de față pot fi citite sau nu, după plac. În sfîrșit (și e mai bine să mărturisesc aceasta, căci de-aș nega tot nu m-ar crede nimeni), poate că în bună măsură vreau să-mi mulțumesc propria *vanitate*. Într-adevăr, rareori mi-a fost dat să aud sau să văd această introducere : „Pot să spun fără vanitate că... etc." și să nu găsesc, urmînd îndată după ea, tocmai vreo probă de vanitate. Celor mai mulți dintre noi le displace vanitatea altora, oricît de vanitoși ar fi ei înșiși ; eu însă îi acord o bună primire oriunde o întîlnesc, fiind încredințat că adesea ea îi e de folos atît posesorului ei, cît și altora aflați în preajma lui ; și ca atare, în multe cazuri, n-ar fi cu totul absurd ca oamenii să mulțumească lui Dumnezeu, printre alte binefaceri ale vieții, și pentru vanitatea lor.

Și pentru că vorbim acum despre a da mulțumire Domnului, aș vrea, cu toată smerenia, să mărturisesc că această fericire a trecutei mele vieți o datorez proniei cerești, care m-a îndreptat spre mijloacele ce le-am folosit și le-a făcut să izbîndească. Credința mea în acest lucru mă îndeamnă *să nădăjduiesc*, deși nu pot *fi sigur*, că mă voi bucura și în viitor de aceeași bunătate din partea Celui de Sus, fie prelungindu-se această fericire, fie dîndu-mi-se putința de a suporta o întoarcere nefastă a destinului, care și pe mine mă poate lovi ca pe atîția alții ; soarta mea viitoare fiindu-i cunoscută numai Lui, în a cărui putere stă să ne binecuvînteze chiar și în nefericirile pe care ni le trimite.

Ajungîndu-mi în mîini însemnările unuia dintre unchii mei (care avea aceeași curiozitate de a aduna felurite întîmplări ale familiei), am putut lua cunoștință de unele amănunte despre strămoșii noștri. Din aceste însemnări am aflat că familia noastră trăise în același sat, Ecton, în comitatul Northamptonshire, trei sute și mai

bine de ani (poate din timpul cînd numele de Franklin, care pe vremuri desemna o categorie de oameni [2], a fost luat de străbunii noştri atunci cînd şi alţii au făcut aceasta în întreaga ţară), pe un lot răzăşesc de vreo treizeci de acri, ajutîndu-se şi cu fierăria — meşteşug practicat în familie pînă în zilele acelui unchi şi revenindu-i întotdeauna fiului celui mai mare; tradiţia fiind urmată, de asemenea, de el şi de tatăl meu, în privinţa fiilor lor mai mari. Cercetînd registrele de stare civilă la Ecton, am găsit însemnări despre naşterile, căsătoriile şi înmormîntările lor numai din anul 1555 încoace, căci pînă atunci parohia nu ţinuse asemenea registre. Şi tot de acolo am aflat că eram ultimul dintr-un şir de fii mezini ai fiilor mezini pe o perioadă de cinci generaţii. Bunicul meu Thomas, născut în 1598, a trăit la Ecton pînă cînd vîrsta l-a împiedicat să-şi mai practice meseria, plecînd apoi să locuiască la fiul său John, vopsitor la Banbury, în comitatul Oxfordshire, şi făcînd ucenicie la el. Acolo a murit bunicul şi tot acolo a fost înmormîntat. I-am văzut piatra de mormînt în 1758. Fiul lui cel mai mare, Thomas, a locuit în casa de la Ecton şi a lăsat-o, cu pămînt cu tot, singurului său copil, o fată, care cu soţul ei, un anume Fisher din Wellingborough, a vîndut-o domnului Isted, acum stăpînul moşiei de acolo. Bunicul a avut patru fii care au trăit, şi anume: Thomas, John, Benjamin şi Josiah. Îţi voi spune tot ce ştiu despre ei, găsindu-mă acum departe de hîrtiile mele, iar dacă acestea nu se vor pierde în lipsa mea, vei putea afla de acolo şi alte amănunte.

Pe Thomas, tatăl său l-a pregătit pentru meseria de fierar, dar fiind un băiat priceput, şi încurajat la învăţătură (ca şi toţi fraţii mei, dealtfel) de către un moşier, domnul Palmer (pe atunci cel mai de seamă gentilom din parohie), s-a hotărît să urmeze cariera de notar; a devenit om cu vază în comitat, a fost principalul susţinător al tuturor iniţiativelor obşteşti din comitatul şi oraşul Northampton, ca şi din propriul său sat (despre el povestindu-se multe lucruri în această privinţă) şi s-a bucurat de multă atenţie şi sprijin din partea lordului Halifax [3]. Unchiul Thomas a murit la 6 ianuarie 1702, după stil vechi, cu exact patru ani înainte de naşterea

mea. Cele ce ne-au relatat despre viața și firea sa mai mulți bătrîni de la Ecton te-au surprins, îmi amintesc, ca fiind niște lucruri extraordinare, judecînd după asemănarea lor cu ceea ce știai despre mine. „Dacă ar fi murit în aceeași zi“, ai spus atunci, „am putea crede că e vorba de transmigrație.“

John a fost pregătit ca boiangiu, de articole din lînă cred. Benjamin a devenit boiangiu de mătăsuri, făcîndu-și ucenicia la Londra. Era un om foarte priceput. Mi-l amintesc bine, căci pe cînd eram copil a venit la tata, în Boston, și a locuit cîțiva ani în casa noastră. A ajuns pînă la adînci bătrînețe. Nepotul lui, Samuel Franklin, trăiește acum la Boston. Unchiul Benjamin a lăsat în urma lui două volume in-cvarto (manuscris) cu poezii ale sale, mici bucăți ocazionale adresate rudelor și prietenilor ; cea de mai jos, trimisă mie, este o mostră [4]. Inventase un sistem de scriere prescurtată și m-a învățat și pe mine să-l folosesc, dar mai apoi, nepracticîndu-l niciodată, l-am uitat. Mi s-a dat numele acestui unchi deoarece el și cu tata țineau foarte mult unul la altul. Era foarte evlavios și tare dornic să-i asculte pe cei mai buni predicatori, ale căror predici le nota cu scrierea lui prescurtată, strîngîndu-le în numeroase volume. Îi plăcea mult să se ocupe și de politică ; poate chiar prea mult pentru rangul său social. De curînd mi-a căzut în mîini, la Londra, o colecție strînsă de el, cu toate scrierile mai de seamă privind viața publică dintre anii 1641 și 1717 ; multe volume lipsesc, așa cum reiese din numerotare, dar tot au mai rămas opt tomuri in-folio și douăzeci și patru in-cvarto și in-octavo. Colecția a ajuns la un anticar, iar acesta, cunoscîndu-mă, căci cumpăram uneori cărți de la el, mi-a adus-o mie. Se pare să unchiul Benjamin s-a despărțit de ea cînd a plecat în America, deci cu peste cincizeci de ani în urmă. Există numeroase adnotări de-ale lui pe margini.

Această obscură familie a noastră a îmbrățișat devreme reforma [5] și a rămas protestantă sub toată domnia reginei Mary, punîndu-se uneori în primejdie din cauza zelului ei anti-papistaș. Aveau o Biblie în limba engleză și, pentru a o ascunde și pune la adăpost, o prinseseră cu panglici sub tapițeria unui scaun. Cînd stră-străbu-

nicul meu voia să citească din ea familiei, răsturna scaunul pe genunchi şi întorcea foile pe sub panglici. Unul dintre copii stătea la uşă ca să anunţe dacă ar fi venit portărelul, care era slujbaş al tribunalului bisericesc. Într-un asemenea caz scaunul era pus la loc pe picioare, iar Biblia rămînea ascunsă sub el ca mai înainte. Lucrul acesta îl ştiu de la unchiul Benjamin. Familia a rămas toată de rit anglican pînă la sfîrşitul domniei lui Carol al II-lea [6], cînd mai mulţi preoţi, daţi afară pentru disidenţă faţă de biserica anglicană, au început să ţină adunări religioase secrete în comitatul Northamptonshire; Benjamin şi Josiah au aderat la crezul lor şi l-au urmat tot restul vieţii, iar ceilalţi membri ai familiei au rămas în sînul bisericii episcopale.

Josiah, tatăl meu, s-a însurat de tînăr şi prin 1682 a plecat în Noua Anglie [7] cu soţia şi cei trei copii. Cum adunările religioase disidente fuseseră interzise prin lege şi ţinerea lor era adesea stînjenită, cîţiva cunoscuţi de-ai lui, oameni de seamă, s-au hotărît să emigreze şi l-au convins şi pe tata să-i însoţească în America, unde sperau să-şi poată urma în libertate credinţa religioasă. Tata a mai avut acolo patru copii cu aceeaşi soţie şi alţi zece cu a doua, în total şaptesprezece, şi îmi amintesc cum treisprezece dintre ei şedeau în acelaşi timp la masă (mai tîrziu s-au făcut toţi mari şi s-au căsătorit); eu eram fiul mezin (aveam şi două surori mai mici decît mine) şi m-am născut la Boston, în Noua Anglie. Mama mea, cea de a doua soţie a tatei, era Abiah Folger, fiica lui Peter Folger, unul dintre primii colonişti ai ţinutului, pomenit cu cinste de Cotton Mather [8] în cartea sa despre istoria religioasă a Noii Anglii — *Magnalia Christi Americana* — ca „un englez învăţat şi cu frica lui Dumnezeu", dacă îmi amintesc bine cuvintele lui. Mi s-a spus că Peter Folger scria tot felul de mici poezii ocazionale, dar numai una din ele — am văzut-o şi eu, de mult — a văzut lumina tiparului. Fusese scrisă în 1675, în versurile simple ale acelei vremi şi lumi, şi se adresa celor aflaţi pe atunci la conducere. Lua partea libertăţii de conştiinţă, apărîndu-i pe baptişti, pe quakeri [9] şi pe alţi sectanţi prigoniţi, şi punea războaiele cu indienii, ca şi

alte nenorociri abătute asupra țării, pe seama acelei prigoane, privindu-le ca niște pedepse date de Dumnezeu pentru asemenea păcat îngrozitor și îndemnînd la desființarea acelor legi neîndurătoare. Totul mi-a părut a fi scris cu multă sinceritate cuviincioasă și cu o îndrăzneală bărbătească. Ultimele șase versuri din strofă mi le amintesc, dar le-am uitat pe primele două ; oricum, înțelesul era că autorul își întemeia criticile pe intenții bune și, ca atare, n-avea de ce să-și ascundă identitatea.

Căci a fi defăimător (el spuse)
E-un lucru ce din inimă-l urăsc ;
Din orașul Sherburne, unde trăiesc acum
Îmi aștern numele aici ;
Fără supărare, al dumneavoastră adevărat prieten
Rămîne Peter Folgier.

Frații mei mai mari au fost toți dați ucenici pentru a învăța diverse meșteșuguri. Cît despre mine, la vîrsta de opt ani am fost trimis la gimnaziul clasic, căci tata voia să mă facă preot, ca un fel de zeciuială dată bisericii, pe seama copiilor lui. Faptul că am învățat să citesc foarte timpuriu (atît de timpuriu încît nu mai țin minte vremea cînd nu puteam citi) și părerea tuturor prietenilor lui că voi deveni, fără îndoială, un mare cărturar, l-au întărit în această hotărîre. Unchiul Benjamin era și el de aceeași părere și avea de gînd să-mi dăruiască toate volumele lui de predici — ca o bibliotecă de bază, cred — cu condiția să-i învăț scrierea prescurtată. N-am rămas, totuși, la gimnaziu nici măcar un an, deși în răstimpul cît am fost acolo mă ridicasem treptat de la mijlocul clasei, ajungînd să fiu cel mai bun elev, iar apoi fusesem promovat în clasa următoare, pentru ca la finele anului să pot trece într-a treia. Între timp însă tata, gîndindu-se la cheltuiala pe care ar fi adus-o trimiterea mea la un colegiu — cheltuială pe care nu i-o îngăduiau greutățile legate de întreținerea unei familii atît de mari — ca și la viața de sărăcie pe care o duceau mulți dintre cei cu învățătură — motive pe care le-a lămurit prietenilor săi în prezența mea — și-a schimbat intenția, m-a retras de la gimnaziu și m-a dat la o școală de scris și socotit, ținută de un om cu faimă pe

atunci, domnul George Brownell, care obținea rezultate foarte bune în profesia sa, și încă prin metode blînde, de încurajare[10]. Sub îndrumarea lui mi-am format destul de curînd un scris frumos, dar nu mă descurcam la aritmetică, unde nu făceam nici un fel de progres. La vîrsta de zece ani am fost luat acasă ca să-l ajut pe tata în meseria lui de lumînărar și săpunar, meserie pentru care nu fusese pregătit, dar pe care a îmbrățișat-o la sosirea în Noua Anglie, unde constatase că vechiul său meșteșug de boiangiu nu mai avea căutare și nu-i putea îngădui să-și întrețină familia. Am fost deci pus să tai fitile pentru lumînări, să umplu matrițele de turnat lumînări, să deretic prin atelier, să îndeplinesc comisioane și altele.

Nu-mi plăcea această muncă și simțeam o puternică atracție spre marinărie, dat tata s-a opus dorinței mele ; totuși, locuind lîngă mare, eram mai tot timpul în apă sau în preajma ei, astfel că am învățat de timpuriu să înot bine și să mînuiesc o barcă ; iar cînd mă aflam într-o barcă sau canoe cu alți băieți, mie mi se dădea de regulă cîrma, mai ales în împrejurări grele ; și în alte dăți eram în general un fel de șef al băieților, băgîndu-i uneori în buclucuri, dintre care voi aminti un caz care arată că începusem să vădesc devreme un anumit spirit public, deși pe atunci nu prea bine întrebuințat.

Se afla în apropiere o sărătură care închidea o parte a iazului morii și pe a cărei margine obișnuiam să stăm în timpul fluxului pentru a prinde pești mărunți. Tot călcînd în picioare pămîntul, îl transformasem într-o adevărată mlaștină. Am propus băieților să construim acolo un fel de chei pe care să putem sta și le-am arătat o grămadă mare de pietre, pregătită pentru clădirea unei case lîngă sărătură, care se potriveau de minune scopului nostru. Ca atare, seara, după plecarea zidarilor, am adunat o parte din tovarășii mei de joacă și, lucrînd ca niște furnici harnice, uneori cîte doi-trei la căratul unei pietre, le-am dus pe toate și ne-am construit micul debarcader. În dimineața următoare lucrătorii au rămas uimiți nemaigăsind pietrele, pe care le-au descoperit la chei. S-au întreprins cercetări pentru aflarea făptașilor ; am fost găsiți și reclamați ; cîțiva dintre noi și-au primit

pedeapsa din partea părinţilor ; iar eu, deşi am stăruit asupra folosului celor făcute de noi, am fost convins de tata că nici o treabă nu poate fi utilă dacă nu este şi cinstită.

Cred că ai dori să afli cîte ceva despre persoana şi firea tatei. Avea o excelentă constituţie trupească şi era de statură mijlocie, dar bine legat şi foarte puternic ; era un om iscusit, ştia să deseneze frumos, se pricepea puţin şi la muzică şi avea un glas limpede şi plăcut, astfel că era o încîntare să-l asculţi cîntînd psalmi şi acompaniindu-se la vioară — aşa cum făcea uneori serile, după ce se încheia munca zilei. Era de asemenea priceput la maşinării şi, cînd se ivea prilejul, mînuia cu multă dibăcie sculele altor meseriaşi ; dar marea sa calitate consta într-o bună înţelegere şi o temeinică judecată în probleme care cereau spirit de prevedere, atît în treburile sale particulare cît şi în cele publice. Cu acestea din urmă, de fapt, n-a avut niciodată de-a face, căci familia numeroasă pe care trebuia s-o întreţină, ca şi mijloacele sale restrînse îl ţineau legat de meserie ; îmi amintesc însă bine că îl vizitau adesea oameni de seamă, pentru a-i cere părerea în treburi privind oraşul sau biserica de care ţinea, şi că arătau mult respect pentru judecata şi sfaturile lui. Era mult consultat şi de persoane particulare, în tot felul de treburi, atunci cînd se ivea vreo greutate, şi deseori era ales ca arbitru între cei ce nu se înţelegeau. Îi plăcea să aibă la masă, oricît de des posibil, vreun prieten sau vecin înţelept cu care să stea de vorbă şi întotdeauna avea grijă să aducă în discuţie un subiect interesant sau folositor, care putea lumina mintea copiilor lui. Astfel ne îndruma atenţia către ceea ce este bun, drept şi cuminte într-ale vieţii, şi aşa se face că nu dădeam prea multă — sau chiar deloc — însemnătate bucatelor de pe masă, fie că erau de sezon sau nu, fie că erau bine sau prost gătite, gustoase sau negustoase, mai bune sau mai rele decît cutare sau cutare mîncare ; am fost astfel crescut într-o asemenea nepăsare faţă de aceste lucruri, încît să-mi fie cu totul indiferent ce fel de bucate mi se pun în faţă, şi chiar şi astăzi, dacă sînt întrebat, de-abia de pot spune, la cîteva ceasuri după masă, ce am mîncat. Aceasta

mi-a fost de folos în călătorii, pe cînd tovarășii mei erau uneori foarte necăjiți de faptul că nu-și puteau satisface poftele și gusturile mai bine educate, și deci mai subțiri.

Și mama s-a bucurat de o excelentă constituție, reușind să-și alăpteze toți cei zece copii. Nu-mi amintesc ca tata sau mama să fi avut vreo altă boală decît cea din care li s-a tras moartea, lui la 89 de ani, iar ei la 85. Zac înmormîntați împreună la Boston, iar acum cîțiva ani am pus pe mormîntul lor o placă de marmură[11] cu următoarea inscripție :

JOSIAH FRANKLIN
și
ABIAH, soția sa,
zac îngropați aici.
Au trăit împreună cu dragoste în căsnicie
cincizeci și cinci de ani.
Fără avere sau vreo slujbă bănoasă,
Prin muncă și vrednicie statornică,
cu binecuvîntarea Domnului,
Au hrănit o familie numeroasă
în îndestulare
și au crescut treisprezece copii
și șapte nepoți
în cinste.
Fie ca această pildă, cititorule,
Să te îndemne la sîrg în meseria ta
Și la încredere în Providență.
El a fost un bărbat cucernic și chibzuit ;
Ea, o femeie discretă și virtuoasă.
Fiul lor cel mai mic,
Din respect filial pentru amintirea lor
A așezat această placă.

J. F. născut în 1655, mort în 1744, în etate de 89 ani.
A. F. născută în 1667, moartă în 1752, în etate de 85 ani.

Felul dezlînat în care mă abat de la subiect mă face să-mi dau seama că am îmbătrînit. Pe vremuri scriam mai metodic. Dar nu te îmbraci pentru ai tăi ca pentru bal. Poate că nu este decît neglijență.

Să revin deci : am continuat să-l ajut pe tata în meseria lui timp de doi ani, adică pînă la vîrsta de doisprezece ani, iar cum fratele meu John, care fusese pregătit pentru acest meşteşug, plecase de la noi, se însurase şi începuse să lucreze pe cont propriu în Rhode Island, eram, după toate aparenţele, menit să-i iau locul tatei şi să devin lumînărar. Dar cum meşteşugul continua să-mi rămînă nesuferit, tata se temea că, de nu-mi va găsi vreunul mai pe plac, voi fugi pe mare, aşa cum făcuse alt fiu, Josiah, spre marele lui necaz. De aceea mă lua uneori să ne plimbăm împreună şi să văd la lucru tîmplari, zidari, strungari sau alămari, ca astfel să-mi poată observa preferinţa şi să încerce a o fixa asupra vreunei meserii pe uscat. Am rămas de atunci cu plăcerea de a vedea lucrători buni mînuindu-şi uneltele ; am tras şi un folos, învăţînd cum să pot face mici treburi prin casă atunci cînd nu găseam cu uşurinţă un meseriaş şi să construiesc mici instalaţii pentru experienţele mele cît timp aveam încă proaspătă în minte ideea de a face o experienţă. Tata s-a oprit în cele din urmă la meseria de cuţitar şi întrucît Samuel (fiul unchiului Benjamin), care învăţase această meserie la Londra, tocmai se stabilise la Boston, m-a trimis să stau o vreme la el, de probă. Dar cum Samuel se aştepta şi la o plată pentru aceasta, tatei nu i-a plăcut treaba şi m-am întors din nou acasă.

De copil mi-a plăcut să citesc şi toţi banii puţini, ce-mi cădeau în mînă se duceau pe cărţi. Deoarece îmi plăcuse *Calea pelerinului,* prima colecţie mi-am alcătuit-o din operele lui John Bunyan, în mici volume separate. Am vîndut-o apoi ca să-mi pot cumpăra *Colecţiile istorice* ale lui R. Burton — cărţi ieftine, vîndute de negustori ambulanţi, vreo 40—50 în total. Mica bibliotecă a tatei se compunea mai ales din cărţi de polemică teologică ; le-am citit pe cele mai multe şi apoi am regretat adesea că, într-o vreme cînd eram aşa dornic de cunoştinţe, nu mi-au căzut în mîini cărţi mai potrivite, căci acum era lucru hotărît că nu voi mai fi preot. Se mai găseau acolo *Vieţile paralele* ale lui Plutarh ; am citit mult din ele şi cred şi acum că acel timp l-am

petrecut cu folos. Era, de asemenea, o carte a lui Defoe, *Încercare asupra proiectelor*, ca şi una a doctorului Mather, *Eseuri despre facerea de bine*, care mi-au dat, poate, un fel de a gîndi ce avea să înrîurească o parte din principalele întîmplări ale vieţii mele de mai tîrziu [12].

Înclinaţia mea spre cărţi l-a hotărît în cele din urmă pe tata să mă facă tipograf, deşi mai avea un fiu (James) cu această meserie. În 1717 fratele meu James s-a întors din Anglia, aducînd o presă şi litere pentru a-şi instala un atelier la Boston. Asta îmi plăcea mult mai mult decît meseria tatei, dar tot mai tînjeam după marinărie. Pentru a preîntîmpina efectul posibil al acestei înclinaţii, tata era nerăbdător să mă vadă în ucenicie la fratele meu. M-am opus un răstimp, dar pînă la urmă m-am lăsat convins şi am semnat contractul de ucenicie la vîrsta de numai doisprezece ani. Urma să slujesc ca ucenic pînă la douăzeci şi unu de ani, primind plată de calfă doar în ultimul an. În scurtă vreme am ajuns foarte priceput în meserie şi un bun ajutor al fratelui meu. Acum aveam acces la cărţi mai bune. Am cunoscut cîţiva ucenici de librari şi puteam astfel împrumuta cîte o cărticică, pe care aveam grijă s-o dau înapoi curînd şi în stare bună. Adesea şedeam în camera mea citind pînă noaptea tîrziu, deoarece împrumutasem cartea seara şi ţineam s-o duc înapoi dis-de-dimineaţă, în cazul că ar fi nevoie de ea.

După cîtva timp un negustor luminat, domnul Matthew Adams [13], care avea o bibliotecă frumoasă şi trecea des pe la tipografia noastră, a observat înclinaţia mea spre citit, m-a poftit să-i văd biblioteca şi, foarte amabil, mi-a împrumutat cărţile pe care doream să le citesc. Mi-a venit acum gustul de a scrie versuri şi am compus cîteva scurte poezii ; fratele meu, gîndindu-se la un eventual cîştig, m-a încurajat, îndemnîndu-mă să scriu balade ocazionale. Una se numea *Tragedia de la far* şi relata înecul căpitanului Worthilake cu cele două fete ale lui ; alta era un cîntec marinăresc, despre prinderea piratului Teach (sau Barbă-neagră) [14]. Erau poezii slabe, în stilul ieftin al baladelor compuse în Grub Street [15]. După ce le-am tipărit, James m-a trimis cu ele în oraş ca să le vînd. Prima s-a vîndut de minune, căci întîm-

plarea era recentă şi făcuse mare vîlvă. Faptul acesta mi-a măgulit vanitatea, dar tata s-a grăbit să-mi taie avîntul, luînd în derîdere realizarea mea şi spunîndu-mi că făcătorii de versuri sînt de regulă nişte cerşetori. Am scăpat astfel de soarta de a deveni poet — foarte probabil unul extrem de prost; dar cum scrierile în proză mi-au fost de mult folos în decursul vieţii şi au constituit pentru mine un mijloc principal de ridicare în societate, îţi voi povesti felul cum, în această situaţie, am dobîndit puţina îndemînare pe care o am în privinţa asta.

Se mai afla în oraş un băiat aplecat spre lectură, John Collins pe nume [16], cu care eram foarte bun prieten. Uneori discutam în contradictoriu, plăcîndu-ne nespus aceste dispute şi fiind foarte dornici să ne combatem reciproc cu argumente; în treacăt fie zis, o asemenea înclinaţie poate deveni un obicei foarte prost, care adesea îi face pe unii extrem de neplăcuţi în societate, prin spiritul de contradicţie care le este caracteristic; şi ca atare, pe lîngă faptul că strică şi otrăveşte conversaţia, dă naştere la dezgust şi, poate, chiar la vrajbă acolo unde te-ai aştepta la prietenie. Obiceiul îl prinsesem citind cărţile de controverse religioase ale tatălui meu. Am observat mai apoi că rareori cad în această greşeală persoanele cu bun simţ, excepţie făcînd juriştii, universitarii şi în general oamenii crescuţi la Edinburgh.

La un moment dat s-a născut — nu-mi mai amintesc cum anume — o discuţie între Collins şi mine despre faptul dacă ar fi bine să se dea femeilor acces la învăţătură şi despre aptitudinile lor pentru studiu. El considera că nu ar fi bine şi că femeile sînt din fire incapabile de studiu. Eu susţineam contrariul, poate puţin şi de dragul disputei în sine. Collins era din fire mai elocvent, avea la îndemînă o mulţime de cuvinte şi uneori, credeam eu, mă biruia mai mult cu uşurinţa lui în exprimare decît cu tăria argumentării. Ne-am despărţit fără să lămurim chestiunea, şi cum urma să nu ne mai vedem un răstimp, mi-am aşternut argumentele pe hîrtie, le-am transcris pe curat şi i le-am trimis. El mi-a răspuns, iar eu am replicat. Am schimbat astfel trei-patru scrisori, pînă cînd s-a întîmplat ca tata să dea peste hîrtiile mele şi să le

citească. Fără să intre în discuţie, a folosit prilejul să-mi vorbească despre modul meu de a scrie, observînd că, deşi îmi depăşeam potrivnicul prin ortografie şi punctuaţie (pe care le datoram muncii de tipograf), eram cu mult în urma lui ca eleganţă a exprimării, ca metodă şi claritate, lucru de care m-a convins prin cîteva exemple. Mi-am dat seama de dreptatea observaţiilor lui şi de atunci am devenit mai grijuliu în privinţa modului de a scrie, străduindu-mă cu hotărîre să mi-l îmbunătăţesc.

Cam prin acea vreme am dat peste un volum răzleţ din *The Spectator*[17]. Era volumul al treilea. Nu mai văzusem nici unul pînă atunci. L-am cumpărat, l-am citit şi răscitit şi am rămas încîntat de el. Socoteam stilul excelent şi doream, dacă-mi va fi cu putinţă, să-l imit. În acest scop am luat cîteva articole şi, scoţînd scurte note despre ideile cuprinse în fiecare frază, le-am pus deoparte timp de cîteva zile iar apoi, fără să mă mai uit la text, am încercat să le rescriu, redînd pe larg fiecare idee, tot atît de complet cum fusese exprimată înainte, şi folosind pentru aceasta orice cuvinte îmi veneau la îndemînă. Am comparat apoi textul meu cu originalul, descoperind la mine cîteva greşeli şi corectîndu-le. Am constatat însă că îmi lipsea un bagaj satisfăcător de cuvinte, ca şi uşurinţa de a le găsi şi de a le întrebuinţa, şi cred că le-aş fi dobîndit mai de mult dacă aş fi continuat să fac versuri, căci nevoia permanentă de cuvinte cu acelaşi înţeles, dar diferite ca lungime, pentru a satisface măsura, sau cu sunete diferite pentru rimă, m-ar fi silit necurmat să caut o mare varietate de cuvinte, ajutîndu-mă să mi le fixez în minte şi astfel să le stăpînesc. Am luat deci mai multe istorioare şi le-am pus în versuri, iar apoi, după un răstimp, cînd uitasem aproape cu totul prima formă, le-am rescris în proză. De asemenea, uneori îmi amestecam colecţia de note şi, după cîteva săptămîni, mă străduiam să le reaşez într-o ordine cît mai bună, înainte de a începe să formulez fraze complete pentru a rescrie articolul. Acest lucru m-a ajutat să devin metodic în rînduirea ideilor. Comparînd apoi textul meu cu originalul, descopeream multe greşeli şi le îndreptam, dar uneori

aveam plăcerea de a-mi închipui că, în anumite puncte de mică însemnătate, avusesem norocul să-i îmbunătățesc alcătuirea sau limba, iar aceasta mă încuraja în credința că puteam deveni, cu timpul, un scriitor bunicel de limba engleză, lucru la care rîvneam foarte mult. Timpul pentru aceste încercări și pentru lectură mi-l găseam noaptea, după muncă, sau înainte de a o începe dimineața, ori duminicile, cînd reușeam să rămîn singur în tipografie, evitînd cît mai mult cu putință obișnuita prezență la slujba religioasă pe care mi-o impunea tata cînd mă aflam în grija lui și pe care, de fapt, încă o mai socoteam o îndatorire, neavînd, după părerea mea, timpul necesar pentru așa ceva.

Cînd aveam vreo șaisprezece ani, s-a întîmplat să dau peste o carte, scrisă de un anume Tryon [18], care recomanda o dietă vegetariană, și m-am hotărît s-o urmez. Fratele meu, nefiind încă însurat, nu ținea gospodărie ci lua masa în pensiune, cu ucenicii săi, la o altă familie. Faptul că nu voiam să mănînc carne stîrnea unele neplăceri și eram adesea mustrat pentru ciudățenia mea. Am învățat rețetele date de Tryon pentru pregătirea anumitor mîncăruri, de pildă cum să fierb cartofii sau orezul, cum să fac un terci de mălai și alte cîteva de acest fel și apoi i-am spus fratelui meu că, dacă îmi dă săptămînal jumătate din suma plătită pentru masa mea, mă voi întreține singur. S-a învoit pe loc și curînd am constatat că puteam economisi jumătate din banii pe care mi-i dădea, reușind astfel să-mi strîng un fond suplimentar pentru cumpărarea de cărți. Și mai era un avantaj : cînd fratele meu și ceilalți plecau din atelier ca să se ducă la masă, rămîneam singur, mîncam repede prînzul meu ușor — adesea numai din pesmet sau o felie de pîine cu un pumn de stafide, sau o tartă de la cofetărie și un pahar de apă, iar restul timpului pînă la întoarcerea lor îmi rămînea pentru studiu, și-l foloseam cu atît mai bine cu cît capul mi-era mai limpede și înțelegerea mai vie, așa cum se întîmplă cînd mănînci și bei cumpătat.

Cam prin acea vreme, făcîndu-mă o dată de rușine cu nepriceperea mea la aritmetică — în două rînduri dădusem greș cu acest obiect la școală — am luat *Arit-*

metica lui Cocker și am parcurs-o singur, din scoarță-n scoarță, cu multă ușurință. Am citit, de asemenea, cărțile de navigație ale lui Seller și Shermy, învățînd puțina geometrie ce o cuprindeau ; niciodată însă n-am ajuns departe în această știință. Și am mai citit pe atunci încercarea lui Locke *Asupra intelectului uman*, ca și *Arta gîndirii* a învățaților de la Port Royal [19].

Pe vremea cînd eram preocupat să-mi îmbunătățesc limbajul am găsit o gramatică engleză (a lui Greenwood, cred [20]), la sfîrșitul căreia se aflau două mici scheme privind arta retoricii și a logicii, acestea din urmă terminîndu-se cu un model de dispută după metoda socratică ; ceva mai tîrziu mi-am procurat *Memorabilele despre Socrate* ale lui Xenofon [21], în care se dau multe modele de acest fel. Metoda m-a încîntat și am adoptat-o, renunțînd la spiritul meu tăios de contradicție și luînd poza unui om care cu umilință întreabă și se îndoiește. Iar cum pe atunci ajunsesem, după citirea lui Shaftesbury [22] și Collins [23], să mă îndoiesc cu adevărat asupra multor puncte de doctrină religioasă, am găsit că metoda era foarte sigură pentru mine și foarte stînjenitoare pentru cei împotriva cărora o foloseam ; ca atare recurgeam la ea cu multă plăcere, practicînd-o mereu și devenind foarte iscusit în a-i împinge pe alții, chiar mai învățați decît mine, la concesii ale căror urmări nu le prevedeau, pentru ca apoi să-i încurc în dificultăți din care nu mai puteau ieși și în acest chip să cîștig biruințe pe care nici eu și nici cauza mea nu le meritau totdeauna. Am continuat astfel timp de cîțiva ani, dar treptat am părăsit această metodă, păstrînd doar obișnuința de a mă exprima cu rezervă și modestie și de a nu folosi, atunci cînd făceam vreo afirmație ce putea fi contestată, cuvinte ca *sigur, neîndoios* sau altele care să dea părerii mele un ton categoric ; ci de a spune mai degrabă, *cred* sau *presupun că un anumit lucru este așa și pe dincolo ; mi se pare mie* sau *bănuiesc că este așa și așa* din cutare și cutare motive ; sau *îmi închipui că este așa ;* sau, în sfîrșit, *este așa dacă nu cumva greșesc eu.* Această obișnuință mi-a fost, cred, de mare folos atunci cînd s-au ivit prilejuri de a-i convinge pe alții de părerile mele și de a-i face să adopte anumite măsuri pe care

în mai multe rînduri le-am sprijinit ; și, întrucît principalele scopuri ale conversației sînt de *a informa* sau *a te informa*, de *a te face plăcut* sau *a convinge*, aș dori ca oamenii bine intenționați și cu judecată să nu-și micșoreze puterea de a face un lucru bun printr-o manieră categorică, plină de sine, care mai totdeauna duce la dezgust și tinde să creeze împotrivire, anulînd astfel toate acele scopuri pentru care ne este dată vorbirea, și anume de a face schimb de informații sau de a prilejui plăcere. Căci, dacă vrei să informezi, un mod categoric și dogmatic de a-ți prezenta ideile poate stîrni opoziție și astfel nu vei mai fi ascultat cu o atenție imparțială. Iar dacă vrei să te informezi și să te perfecționezi folosind cunoștințele altora, dar totodată te dovedești fixat în părerile-ți actuale, oamenii modești și cu judecată, care nu îndrăgesc discuțiile în contradictoriu, te vor lăsa probabil să persiști netulburat în greșeală. Rareori poți spera, printr-o asemenea manieră, să te faci plăcut celor ce te ascultă sau să-i convingi pe cei al căror acord îl dorești. Pope spune, pe bună dreptate :

„Oamenii trebuie învățați de parcă nu i-ai învăța,
Iar lucrurile noi să le prezinți ca lucruri uitate ;"

recomandîndu-ne, mai departe :

„Să vorbești, deși ești sigur, cu aparentă rezervă."

Și ar fi putut împerechea cu acest vers pe acela pe care l-a legat de un altul, mai puțin potrivit după mine :

„Căci lipsa de modestie e lipsă de judecată."

Dar de mă veți întreba : De ce mai puțin potrivit ? Vă voi repeta versurile lui :

„Cuvintele trufașe n-au nici un fel de scuză
Căci lipsa de modestie e lipsă de judecată."

Acum, nu e oare *lipsa de judecată* (dacă un om este atît de nenorocit încît să-i lipsească judecata) o anumită justificare pentru *lipsa lui de modestie ?* Și n-ar sta mai bine versurile în această formă :

„Cuvintele trufașe au doar această scuză,
Că lipsa de modestie e lipsă de judecată" ? [24]

Las, totuşi, faptul la aprecierea unora mai pricepuţi decît mine.

Prin 1720—1721 fratele meu începuse să tipărească o gazetă. Era a doua publicată în America şi se numea *The New England Courant*. Singura care o precedase era *The Boston News-Letter* [25]. Îmi amintesc că unii prieteni au încercat să-l abată de la aceasta, considerînd că iniţiativa lui va da greş şi că un ziar era de ajuns pentru America. Acum (în 1771) sînt nu mai puţine de douăzeci şi cinci. Fratele meu însă a mers înainte şi, după ce lucram la culegerea literelor şi la tipărirea foilor, mă trimitea cu ziarele pe străzi, la clienţi.

Avea printre prietenii săi cîţiva oameni luminaţi, care se distrau scriind mici articole pentru gazetă, sporindu-i astfel creditul şi căutarea. Aceşti domni veneau adesea pe la noi. Ascultîndu-le conversaţia şi relatările despre buna primire a articolelor lor, mă simţeam îmboldit să-mi încerc şi eu pana ; dar, fiind încă foarte tînăr şi bănuind că fratele meu va refuza să publice în gazetă ceva scris de mine, dacă va şti că eu sînt autorul, m-am străduit să-mi schimb scrisul şi, punînd pe hîrtie un articol nesemnat, l-am vîrît noaptea pe sub uşa tipografiei. Dimineaţa a fost găsit şi arătat prietenilor lui cînd au venit, după obicei. Aceştia l-au citit, l-au comentat în auzul meu şi am avut marea bucurie de a constata că le e pe plac şi că, încercînd să-i ghicească autorul, numeau doar persoane cu o anumită faimă de talent şi învăţătură. Socotesc acum că am avut noroc cu aceşti critici, care nu erau poate atît de pricepuţi pe cît îi vedeam eu.

Încurajat totuşi de acest rezultat, am mai scris şi dat la tipar în acelaşi chip alte cîteva articole, care au avut o primire la fel de bună, şi am păstrat taina pînă ce mi-am cam sleit micul bagaj de cunoştinţe cerute pentru asemenea scop, după care am dat-o în vileag ; prietenii fratelui meu au început atunci să-mi acorde ceva mai multă atenţie, şi încă într-un fel care lui James nu-i prea plăcea, gîndindu-se, probabil cu dreptate, că aş putea deveni un înfumurat. Şi este posibil că aceasta a fost una din cauzele neînţelegerilor care au

început să apară între noi cam prin acea vreme. Deşi frate, el se socotea stăpînul meu, iar pe mine mă considera ucenic şi, ca atare, cerea aceeaşi slujbă de la mine ca de la oricare altul, pe cînd eu gîndeam că mă înjoseşte prea mult prin unele pretenţii, aşteptîndu-mă la mai multă îngăduinţă din partea unui frate. Certurile noastre erau deseori aduse în faţa tatei şi probabil că aveam eu în general dreptate, ori ştiam să pledez mai bine, căci judecata era de regulă în favoarea mea. Fratele meu era însă un om pătimaş şi mă bătea des, lucru care mă mîhnea peste măsură, astfel că, găsind ucenicia mea foarte greu de îndurat, căutam mereu vreun prilej de a o scurta, ceea ce pînă la urmă s-a întîmplat, şi încă într-un chip nebănuit *.

Unul din articolele publicate în gazeta noastră cu privire la o problemă politică, nu-mi amintesc care, a jignit Adunarea. Fratele meu a fost arestat, judecat şi apoi închis timp de o lună, cred că printr-un mandat al preşedintelui Adunării, deoarece n-a vrut să-l divulge pe autor. Am fost ridicat şi eu şi cercetat în faţa Consiliului, şi deşi nu le-am dat nici o satisfacţie, m-au mustrat şi m-au eliberat, socotindu-mă, poate, un simplu ucenic cu îndatorirea de a păstra tainele stăpînului său.

În timpul detenţiei lui James (pe care am resimţit-o din plin, cu toate certurile dintre noi), gazeta a fost scoasă de mine şi mi-am permis să dau prin ea cîteva bobîrnace conducătorilor noştri, lucru care pe fratele meu l-a încîntat, pe cînd alţii au început să mă privească într-o lumină nefavorabilă, ca pe un drăcuşor înclinat spre pamflet şi satiră. Eliberarea fratelui meu a fost însoţită de un ordin foarte ciudat al Adunării, anume că „James Franklin nu va mai putea tipări gazeta numită *The New England Courant*."

S-a ţinut deci o consfătuire la tipografie, cu prietenii lui James, pentru a se stabili ce e de făcut în această situaţie. Unii au propus să se ocolească ordinul prin schimbarea numelui gazetei, dar cum fratele meu vedea unele

---

* Cred că acest tratament aspru şi tiranic a contribuit la a-mi crea acea aversiune pentru puterea arbitrară, pe care am avut-o tot restul vieţii mele. (N. A.).

inconveniente în aceasta, s-a găsit în cele din urmă o cale mai bună : gazeta să fie scoasă în viitor sub numele lui BENJAMIN FRANKLIN. Şi, pentru a se evita reprobarea Adunării care l-ar fi putut învinui că o publică mai departe prin mijlocirea ucenicului său, s-a recurs la un subterfugiu : fratele meu să-mi restituie vechiul contract de ucenicie, cu o deplină adeverire pe verso, ca s-o pot arăta la nevoie, iar eu, ca să-i asigur în continuare serviciile mele, să semnez pentru restul perioadei un nou contract, care să rămînă secret. Era un plan foarte străveziu ; totuşi, a fost pus îndată în aplicare, iar gazeta a continuat astfel să apară sub numele meu timp de mai multe luni.

În cele din urmă, iscîndu-se un nou conflict între mine şi fratele meu, m-am hotărît să-mi cîştig libertatea, presupunînd că James nu va îndrăzni să scoată la iveală contractul cel nou. Nu era corect din partea mea să procedez astfel şi consider că a fost una dintre primele greşeli din viaţa mea ; dar această lipsă de corectitudine nu conta pe atunci prea mult pentru mine, căci eram mînios gîndindu-mă la loviturile pe care firea lui pătimaşă prea des îl îndemna să mi le aplice, deşi în general nu era un om aspru : poate că eu eram prea obraznic şi slobod la gură.

Cînd a aflat că am de gînd să plec de la el, s-a străduit să mă împiedice de a găsi slujbă în vreo altă tipografie din oraş, mergînd pe la toţi patronii şi stînd de vorbă cu ei, şi ca urmare aceştia, au refuzat să-mi dea de lucru. M-am gîndit atunci să mă duc la New York — cel mai apropiat oraş în care exista o tipografie — şi eram oarecum doritor să părăsesc Bostonul, zicîndu-mi că mă făcusem cam nesuferit autorităţilor şi că, judecînd după măsurile samavolnice ale Adunării în cazul fratelui meu, se prea putea, dacă rămîneam mai departe, să dau şi eu de vreun bucluc ; mai mult încă, disputele mele nesocotite despre religie începuseră să-i facă pe unii oameni cucernici să mă arate îngroziţi cu degetul ca pe un păgîn sau ateu. M-am hotărît deci să mă duc la New York, dar cum tata ţinea acum cu fratele meu, îmi dădeam seama că, de-aş încerca să plec pe faţă, aş putea fi împiedicat s-o fac. Ca atare, prietenul meu Collins s-a oferit să-mi

dea o mînă de ajutor. L-a convins pe căpitanul unui barcaz din New York să mă ia cu el, spunîndu-i că sînt un tînăr amic de-al lui, că am o încurcătură cu o fată care a dat de bucluc din cauza mea și că rudele ei vor să mă oblige s-o iau în căsătorie, ceea ce explica de ce nu pot apărea sau pleca în mod public. Mi-am vîndut niște cărți ca să strîng bani, am fost luat la bord pe ascuns și, vasul fiind mînat de un vînt prielnic, în trei zile m-am văzut la New York, la aproape trei sute de mile de acasă, un băiat de numai șaptesprezece ani, fără nici o recomandare sau cunoștință prin partea locului și cu foarte puțini bani în buzunar.

Atracția mea către marinărie se tocise prin acea vreme, căci altfel aș fi avut acum prilejul să mi-o împlinesc. Avînd însă o meserie și socotindu-mă bun lucrător, mi-am oferit serviciile tipografului din oraș, William Bradford [26], un om în vîrstă, care fusese primul tipograf din Pennsylvania, dar plecase de acolo după o ceartă cu George Keith [27]. Domnul Bradford nu mă putea angaja, avînd prea puține comenzi și destulă mînă de lucru ; mi-a spus însă : „Fiului meu din Philadelphia i-a murit de curînd lucrătorul principal, Aquila Rose [28] ; dacă mergi acolo, cred că te-ar putea angaja." Philadelphia era la încă o sută de mile distanță ; am plecat, totuși, cu o barcă spre Amboy, lăsîndu-mi cufărul și alte bagaje să vină mai tîrziu cu o corabie.

În timp ce traversam golful, a dat peste noi o furtună care a făcut zdrențe pînzele putrede ale bărcii, ne-a împiedicat să pătrundem în canalul Kill și ne-a împins spre Long Island. Pe drum un bețivan de olandez, pasager și el, a căzut peste bord ; tocmai cînd se ducea la fund, m-am întins prin apă și l-am apucat de chică, trăgîndu-l în sus, așa că l-am putut readuce în barcă. Baia l-a dezmeticit puțin și apoi a adormit, după ce mai întîi a scos din buzunar o carte, rugîndu-mă să i-o pun la uscat. Era tocmai *Calea pelerinului*, opera vechiului meu autor preferat, Bunyan, în olandeză, tipărită fin pe hîrtie de bună calitate, cu gravuri în cupru — un veșmînt mai frumos decît văzusem vreodată în propria ei limbă. Am aflat mai tîrziu că a fost tradusă în cele mai multe din limbile Europei și cred că este mai citită decît orice altă carte,

poate cu excepția Bibliei. Cinstitul John este, după cît știu eu, primul autor care a îmbinat narațiunea cu dialogul — o metodă de a scrie foarte atrăgătoare pentru cititor, care în porțiunile cele mai interesante se găsește, ca să spunem așa, în mijlocul personajelor și prezent la conversație. Defoe l-a imitat cu succes în *Robinson Crusoe, Moll Flanders, Învățătorul familiei* și alte lucrări, iar Richardson a făcut la fel în *Pamela* [29] etc.

Apropiindu-ne de insulă, ne-am dat seama că ne aflăm într-un loc unde nu se putea acosta din cauza resacului puternic de la țărmul stîncos. Am ancorat deci și ne-am răsucit către țărm. Niște oameni au coborît la țărm și ne-au strigat ceva, iar noi am încercat să le răspundem, dar vîntul era atît de tare, iar resacul atît de zgomotos încît, deși ne auzeam, nu ne puteam înțelege. Pe țărm se aflau niște canoe, așa că am arătat prin semne și strigăte că vrem să vină să ne ia, dar ei, fie că n-au înțeles, fie că nu credeau lucrul posibil, au plecat de acolo și, la căderea nopții, nu ne-a mai rămas altceva de făcut decît să așteptăm pînă cînd se va domoli vîntul ; între timp barcagiul și cu mine am hotărît să ne culcăm, dacă vom putea ; așa că ne-am îngrămădit sub punte alături de olandez, care era încă ud, iar cum spuma împroșcată peste prova bărcii răzbătea pînă la noi, am ajuns curînd tot atît de uzi ca și el. În chipul acesta am petrecut toată noaptea, cu foarte puțină odihnă, dar potolindu-se vîntul a doua zi, am făcut o sforțare să ajungem la Amboy înainte de înnoptat, căci eram de treizeci de ceasuri pe mare, fără merinde și doar cu o sticlă de rom prost ca băutură, căci navigam pe apă sărată.

Seara m-am pomenit că am febră mare și m-am pus la pat, dar cum citisem undeva că la febră face bine să bei multă apă rece, am urmat această prescripție, am asudat din belșug mai toată noaptea, febra mi-a trecut, iar dimineața, după ce am trecut cu bacul, mi-am urmat calea pe jos, avînd de mers cincizeci de mile pînă la Burlington, unde mi se spusese că voi găsi bărci care să mă ducă restul drumului pînă la Philadelphia.

A plouat tare toată ziua, așa că pe la amiază eram ud pînă la piele și foarte ostenit ; m-am oprit deci la un han sărăcăcios, unde am rămas peste noapte, începînd

să-mi cam pară rău că plecasem de acasă. Arătam atît de prăpădit încît am înțeles, după întrebările ce mi se puneau, că lumea mă bănuia a fi vreo slugă fugită de la stăpîn și că eram în pericol de a fi închis pe acest motiv. Mi-am văzut totuși de drum a doua zi și am ajuns seara la un han, aflat la vreo opt-zece mile de Burlington și ținut de un anume doctor Brown. În timp ce mîncam, doctorul a intrat în vorbă cu mine și, aflînd că mai citisem cîte ceva, a devenit foarte sociabil și prietenos. Amiciția noastră a durat tot restul vieții lui. Fusese, cred eu, un fel de doctor ambulant, căci nu exista oraș în Anglia sau țară în Europa despre care să nu-ți poată vorbi foarte amănunțit. Avea oarecare cultură și era inteligent, dar mare necredincios, iar cîțiva ani după aceea s-a apucat, blestematul, să transpună Biblia în versuri lumești, așa cum a făcut Cotton cu Vergiliu [30]. În felul acesta a pus într-o lumină caraghioasă multe din cele descrise acolo și ar fi putut sminti mințile mai slabe dacă se publica lucrarea, dar lucrul acesta nu s-a întîmplat.

Am rămas peste noapte în casa lui, iar a doua zi de dimineață am ajuns la Burlington, unde am avut neplăcerea de a afla că bărcile de cursă plecaseră cu puțin înainte de sosirea mea și că următoarea urma să plece abia marți (era într-o sîmbătă) ; m-am întors deci la o bătrînă din oraș, de la care cumpărasem turtă dulce ca să mănînc pe drum, și i-am cerut sfatul. Bătrîna m-a poftit să stau în casa ei pînă cînd voi găsi o barcă și, cum eram obosit de atîta mers pe jos, am acceptat invitația. Aflînd că sînt tipograf, mi-a propus să rămîn în oraș și să-mi fac meseria, nedîndu-și seama că îmi trebuiau pentru asta unelte și materiale. Bătrîna era foarte primitoare și, cu multă bunăvoință, mi-a dat la masă o friptură de vacă, primind în schimb doar o cană de bere ; mă hotărîsem așadar să rămîn acolo pînă marțea următoare. Totuși, plimbîndu-mă seara pe malul apei, am văzut o barcă care pleca la Philadelphia, cu mai mulți oameni în ea. M-au luat și pe mine și, nefiind vînt deloc, am vîslit tot timpul ; pe la miezul nopții, nezărind încă orașul, cîțiva dintre noi erau încredințați că îl depășisem, și n-au mai vrut să vîslească ; ceilalți nu știau unde ne aflăm, astfel că am tras la mal, intrînd într-un mic golf, și am acostat

lîngă un gard vechi, cu leaţurile căruia am făcut foc — căci era o noapte rece, de octombrie — şi am rămas acolo pînă la ziuă. Atunci unul dintre noi a recunoscut locul ca fiind Cooper's Creek, ceva mai sus de Philadelphia ; am văzut oraşul de îndată ce am ieşit din micul golf şi am ajuns acolo pe la opt-nouă duminică dimineaţa, acostînd la cheiul din Market Street.

Am folosit atîtea amănunte în descrierea acestei călătorii, şi la fel voi proceda şi cu prima mea intrare în oraş, tocmai ca să poţi compara în minte aceste începuturi prea puţin prielnice cu renumele pe care l-am dobîndit acolo mai tîrziu. Mă aflam în haine de lucru, veşmintele mai bune urmînd să-mi vină cu o corabie pe mare. Eram murdar de pe drum, buzunarele îmi erau îndesate cu cămăşi şi ciorapi, nu cunoşteam nici un suflet de om şi nu ştiam unde să mă îndrept pentru adăpost. Eram ostenit de călătorie, de vîslit şi de lipsa de odihnă, şi mi-era tare foame, iar toţi banii mei constau dintr-un dolar olandez şi aproape un şiling în monede de aramă. Pe acestea din urmă le-am dat celor din barcă pentru a-mi plăti călătoria ; ei n-au vrut să primească, spunînd că trăsesem la vîsle, dar am insistat să le ia. Căci omul e uneori mai darnic cînd are bani puţini decît cînd are mulţi, poate tocmai din teama de a nu fi crezut sărac.

Am pornit apoi pe stradă, privind în jur pe unde treceam, pînă lîngă hală, unde am întîlnit un băiat cu pîine. Dejunasem de multe ori numai cu pîine aşa că, întrebîndu-l de unde o luase, m-am dus îndată la brutăria arătată de el, în Second Street, şi am cerut pesmeţi, de felul celor pe care îi aveam la Boston ; acolo însă, pe cît se pare, nu se făceau. Am cerut atunci o pîine de trei penny, dar nu aveau nici aşa ceva. Cum nu cunoşteam deosebirile de monedă şi nici preţurile şi numele sorturilor de pîine, am cerut brutarului să-mi dea de trei penny din orice fel ar fi. Ca atare mi-a dat trei chifle mari şi pufoase. Am rămas mirat văzînd cît de mult îmi dă, dar le-am luat şi, nemaiavînd loc în buzunare, am plecat cu cîte una sub fiecare braţ, muşcînd dintr-a treia. Am mers astfel în sus pe Market Street pînă la Fourth Street, trecînd pe la uşa domnului Read, tatăl viitoarei mele soţii ; aceasta stătea în uşă şi, văzîndu-mă, s-a gîndit — şi pe drept cu-

vînt — că eram o arătare stîngace şi caraghioasă. Am dat apoi colţul şi am coborît pe Chestnut Street şi pe o parte din Walnut Street, mîncînd tot timpul din chiflă, pînă ce, încheind ocolul, m-am pomenit din nou la cheiul din Market Street, lîngă barca cu care venisem, şi m-am dus acolo să beau o gură de apă ; simţindu-mă sătul după ce mîncasem o chiflă, pe celelalte două le-am dat unei femei şi copilului ei, care veniseră cu noi în barcă şi aşteptau acum să plece mai departe.

Căpătînd astfel puteri noi, am plecat din nou în susul străzii, care între timp se umpluse de oameni bine îmbrăcaţi, care mergeau toţi în aceeaşi direcţie. M-am luat după ei şi am ajuns astfel la marea casă de rugăciune a quakerilor, lîngă piaţă. Am intrat şi eu acolo, uitîndu-mă o vreme prin jur, şi neauzind pe nimeni că-mi spune ceva, cum eram foarte obosit de muncă şi nu mă odihnisem de loc în noaptea trecută, am adormit buştean şi am rămas aşa pînă la sfîrşitul adunării, cînd cineva a avut bunătatea să mă trezească. Aceasta a fost deci prima casă în care am intrat şi am dormit la Philadelphia.

Pornind iarăşi în jos spre fluviu şi privind figurile oamenilor, am întîlnit un tînăr quaker a cărei faţă mi-a plăcut şi, oprindu-l, l-am rugat să-mi spună unde ar putea găsi locuinţă un străin ca mine. Ne aflam lîngă hanul „La trei marinari“. „Aici“, a spus el, „este un han unde trag străinii, dar e un loc cam deocheat ; dacă vrei să vii cu mine, am să-ţi arăt unul mai bun.“ Şi m-a dus la „Crooked Billet“, în Water Street. Am prînzit acolo şi, în timp ce luam masa, mi s-au pus cîteva întrebări piezişe, lumea părînd a mă bănui, după vîrstă şi înfăţişare, că fugisem de undeva.

După masă m-a prins din nou somnul şi, arătîndu-mi-se un pat, m-am culcat fără să mă dezbrac, dormind pînă la şase seara, cînd am fost chemat la cină, după care m-am culcat iar, foarte devreme, şi am dormit tun pînă dimineaţa. A doua zi m-am ferchezuit cum am putut mai bine şi am plecat la tipografia lui Andrew Bradford [31]. L-am găsit în atelier pe bătrînul lui tată, pe care îl cunoscusem la New York şi care, venind călare, ajunsese la Philadelphia înaintea mea. Acesta m-a prezentat fiului său, care m-a primit cu curtenie, şi mi-a dat micul dejun,

spunîndu-mi totuși că deocamdată nu-i trebuia încă un lucrător, căci tocmai angajase unul, dar că mai era un tipograf instalat de curînd în oraș, pe nume Keimer[32], la care ar fi cu putință să găsesc de lucru ; dacă nu, sînt binevenit să stau în casa lui și îmi va da cîte ceva de lucru din cînd în cînd, pînă vor mai spori comenzile.

Bătrînul a spus că va merge el cu mine, iar cînd l-am găsit i s-a adresat astfel : „Vecine, ți-am adus un tînăr care se pricepe în meseria dumitale, poate ai nevoie de el.“ Keimer m-a întrebat cîteva lucruri, mi-a pus în mînă un culegar pentru a vedea cum lucrez și apoi mi-a spus că-mi va da curînd de lucru, deși deocamdată n-avea treabă pentru mine ; și socotind că bătrînul Bradford, pe care nu-l mai văzuse înainte, era un cetățean din oraș care îi arăta bunăvoință, a început să-i vorbească despre munca și gîndurile lui de viitor ; iar Bradford, care nu i-a dezvăluit că era tatăl celuilalt tipograf, auzindu-l spunînd că în scurt timp se așteaptă să preia cea mai mare parte a comenzilor din oraș, l-a tras de limbă cu întrebări șirete, stîrnindu-i mici îndoieli și făcîndu-l să-și dea gîndurile pe față, să arate pe a cui influență se bizuia și în ce chip urma să procedeze. Eu, care stăteam acolo și auzeam tot, am înțeles pe loc că unul din ei era un pezevenghi bătrîn și viclean, iar celălalt un biet ageamiu. Bradford a plecat, lăsîndu-mă cu Keimer, care a rămas foarte surprins cînd i-am spus cine era bătrînul.

Tipografia lui Keimer se alcătuia, după cîte mi-am dat seama, dintr-o presă veche și prăpădită și o mică garnitură de litere englezești uzate, pe care o folosea tocmai atunci pentru a tipări o lucrare proprie, o elegie despre Aquila Rose, pe care l-am amintit mai sus — un tînăr înzestrat, cu un excelent renume, mult prețuit în oraș, secretar al Adunării și poet remarcabil. Keimer făcea el însuși versuri, dar fără nici o valoare. Nu se poate spune că le scria, căci obișnuia să le culeagă direct în tipar pe măsură ce le compunea. Neexistînd deci un manuscris, și doar un singur set de casete, iar elegia părînd a necesita toate literele, nu aveam cum să-l ajut. M-am străduit să-i pun presa (pe care încă n-o folosise, neștiind cum să umble cu ea) în bună stare de funcțiune și, făgăduind să vin să-i tipăresc elegia de îndată ce o va termina, m-am

întors la Bradford, care mi-a dat ceva de lucru pentru moment, și am rămas la el cu casa și masa. După cîteva zile m-a chemat Keimer să-i tipăresc elegia. Făcuse rost de încă două casete și avea și o broșură de retipărit, așa că m-a pus la treabă.

Mi-am dat seama că acești doi tipografi erau prost pregătiți pentru meseria lor. Bradford nu fusese instruit pentru ea și n-avea deloc școală, iar Keimer, deși cu oarecare învățătură, era un simplu zețar și nu cunoștea nimic din mînuirea presei. Fusese unul dintre „profeții francezi“ și se pricepea să imite agitațiile lor înflăcărate. Pe atunci nu profesa vreo religie anumită, ci din toate cîte ceva, după prilej ; nu știa nimic despre lume și avea în fire, așa cum mi-am dat seama mai tîrziu, o bună măsură de ticăloșie. Lui Keimer nu-i convenea să locuiesc la Bradford cît timp lucram pentru el. Avea, firește, o locuință, însă nemobilată, așa că nu mă putea adăposti, dar mi-a găsit găzduire la domnul Read, amintit mai sus, care era proprietarul locuinței lui ; cum între timp îmi sosiseră cufărul și hainele, m-am putut prezenta în ochii domnișoarei Read mai arătos decît prima oară, cînd se întîmplase să mă vadă mîncîndu-mi chifla pe stradă.

Am început acum să-mi fac unele cunoștințe printre tinerii din oraș, oameni cărora le plăcea să citească și cu care îmi petreceam serile în chip foarte plăcut ; și cîștigînd bani prin hărnicia și cumpătarea mea, trăiam foarte bine, căutînd să uit cît mai mult Bostonul și nedorind ca nimeni de acolo să-mi afle adresa, cu excepția prietenului meu Collins, care îmi era părtaș la taină și nu mă dădea de gol cînd îi scriam. Pînă la urmă, totuși, s-a întîmplat ceva care m-a expediat înapoi mult mai repede decît avusesem eu de gînd. Un cumnat al meu, Robert Holmes, avea o corăbioară cu care transporta mărfuri între Boston și Delaware. Aflîndu-se la Newcastle, la patruzeci de mile de Philadelphia, a auzit de mine și mi-a trimis o scrisoare în care pomenea de îngrijorarea pricinuită alor mei de plecarea mea neașteptată din Boston, asigurîndu-mă de bunăvoința lor față de mine și spunînd că totul va fi după voia mea de voi vrea să mă întorc, lucru la care mă

îndemna cu multă stăruință. I-am răspuns și eu printr-o scrisoare, mulțumindu-i pentru sfaturi, dar înfățișînd motivele plecării mele din Boston pe larg și în așa fel încît să-l conving că nu procedasem chiar atît de greșit cum credea el.

Guvernatorul provinciei, Sir William Keith [33], se afla în acea vreme la Newcastle, iar căpitanul Holmes, întîmplîndu-se să se afle pe lîngă el cînd a primit scrisoarea mea, i-a vorbit despre mine și i-a arătat scrisoarea. Guvernatorul a citit-o, a părut surprins cînd a aflat ce vîrstă am și a spus că par a fi un tînăr care promite și aș merita deci să fiu încurajat, că tipografii din Philadelphia sînt foarte nepricepuți și că, dacă mă voi instala acolo, fără îndoială voi izbuti ; din partea sa, îmi va oferi comenzile oficiale și mă va ajuta în orice alt fel îi va sta în putință. Toate acestea mi le-a povestit mai tîrziu la Boston cumnatul meu, dar deocamdată nu stiam nimic, cînd, într-o bună zi, în timp ce lucram cu Keimer lîngă fereastră, l-am văzut pe guvernator, împreună cu un alt domn (care se dovedi a fi colonelul French din Newcastle), elegant îmbrăcați, trecînd strada drept spre casa noastră, și i-am auzit la ușă.

Keimer a fugit imediat jos să deschidă, crezînd că veneau să-l viziteze pe el, dar guvernatorul a întrebat de mine, a venit sus și, cu o bunăvoință și politețe care îmi erau cu totul neobișnuite, mi-a adus multe laude, și-a exprimat dorința să mă cunoască mai bine, m-a mustrat blînd pentru faptul că nu mă prezentasem la el după sosirea în oraș și m-a invitat să-l însoțesc la cîrciumă, unde se ducea cu colonelul French pentru a gusta, zicea el, un excelent vin de Madera. Am rămas foarte surprins, iar Keimer se uita ca vițelul la poarta nouă. M-am dus, totuși, cu guvernatorul și cu colonelul French la cîrciuma din colț, pe Third Street și, la un pahar de vin de Madera, mi-a propus să mă instalez acolo ca tipograf, mi-a înfățișat perspectivele de reușită și atît el cît și colonelul m-au asigurat că mă voi bucura de atenția și influența lor în procurarea de comenzi din partea autorităților civile și militare. Arătîndu-mi eu îndoiala că tata mă va sprijini, Sir William spuse că îmi va da o scrisoare pentru el, în care îi va înfățișa foloasele, și că era sigur că îl va

convinge. S-a hotărît deci să mă întorc la Boston cu primul vas și să-i duc tatei scrisoarea de recomandare a guvernatorului. Între timp lucrul trebuia ținut secret, așa că am continuat să lucrez la Keimer, iar guvernatorul mă chema din cînd în cînd să prînzesc cu el — o foarte mare cinste, socoteam eu — și stătea de vorbă cu mine în felul cel mai familiar și mai prietenesc ce se putea închipui.

Pe la sfîrșitul lunii aprilie 1724 s-a ivit un vas ce pleca la Boston, așa că mi-am luat rămas bun de la Keimer, spunîndu-i că mă duc să-i văd pe ai mei. Guvernatorul mi-a dat o scrisoare lungă, în care îi scria tatei multe lucruri măgulitoare despre mine, susținînd cu tărie planul instalării mele la Philadelphia, ca un lucru de care depindea viitorul meu. Traversînd golful, am lovit însă un banc de nisip și vasul a căpătat o spărtură ; marea era foarte agitată așa că am fost nevoiți să pompăm aproape tot timpul, eu în rînd cu ceilalți. Am sosit totuși cu bine la Boston după vreo două săptămîni. Lipsisem șapte luni, iar familia nu știa nimic de mine, căci cumnatul meu Holmes nu se înapoiase încă și nici nu le scrisese. Sosirea mea neașteptată i-a surprins pe ai mei ; toți au fost însă bucuroși să mă revadă și m-au primit bine, în afară de fratele meu. Pe acesta m-am dus să-l văd la tipografie. Eram mai bine îmbrăcat decît pe vremea cînd slujeam la el, purtînd lucruri noi și elegante din cap pînă-n picioare, aveam ceas, iar buzunarele îmi era căptușite cu aproape cinci lire sterline în monede de argint. M-a primit nu prea amabil, m-a privit pe toate părțile și s-a întors la treabă.

Lucrătorii erau curioși să afle unde fusesem, cum erau locurile și cum îmi mersese acolo. Am lăudat orașul foarte mult, ca și viața mea fericită de acolo, arătîndu-mi hotărîrea de a pleca înapoi ; unul din ei întrebîndu-mă ce fel de bani avem la Philadelphia, am scos un pumn de arginți și i-am întins în fața lor, ceea ce a fost pentru ei un spectacol rar, căci la Boston se întrebuințau bani de hîrtie. Am folosit apoi un prilej ca să-i las să-mi vadă ceasul și, în sfîrșit (fratele meu rămînînd tot ursuz și încruntat) le-am dăruit un dolar spaniol să aibă de băutură și mi-am luat rămas bun. Vizita mea l-a supărat nemaipomenit pe James, căci atunci cînd mama i-a vor-

bit după cîtva timp despre o împăcare și despre dorința ei de a ne vedea în relații bune, ca să putem trăi în viitor ca frații, el i-a spus că îl jignisem atît de tare în fața oamenilor săi, încît niciodată nu va putea să uite sau să mi-o ierte. În această privință, totuși, greșea.

Tata a primit scrisoarea guvernatorului cu oarecare surpriză, dar n-a prea pomenit de ea vreme de cîteva zile, pînă ce, întorcîndu-se căpitanul Holmes, i-a arătat-o și lui și l-a întrebat dacă îl cunoaște pe Keith și ce fel de om este, dîndu-și părerea că nu poate fi prea chibzuit dacă se gîndește să instaleze ca tipograf un băiat care mai are încă trei ani pînă la vîrsta majoratului. Holmes a spus ce s-a priceput în sprijinul planului nostru, dar tata insista că e un lucru nepotrivit și, pînă la urmă, s-a opus categoric. A trimis apoi o scrisoare politicoasă lui Sir William, mulțumindu-i pentru protecția pe care atît de amabil mi-o oferise, dar refuzînd să mă ajute deocamdată să mă instalez întrucît, după părerea lui, eram încă prea tînăr pentru a mi se da pe mînă o treabă atît de importantă, a cărei pregătire ar fi fost foarte costisitoare.

Prietenul și tovarășul meu Collins, care era funcționar la poștă, încîntat de cele ce îi povestisem despre noua mea patrie s-a hotărît să meargă și el acolo și, în timp ce eu așteptam hotărîrea tatei, a plecat pe uscat în Rhode Island, lăsîndu-și în urmă cărțile — o frumoasă bibliotecă cu tomuri de matematici și fizică — pe care urma să le aduc împreună cu cărțile mele la New York, unde avea de gînd să mă aștepte.

Tata, deși nu aproba propunerea lui Sir William, era încîntat că putusem primi o asemenea recomandare frumoasă din partea unei persoane atît de însemnate în orașul unde locuiam și că fusesem așa de harnic și econom încît să mă îmbrac foarte arătos într-un răstimp atît de scurt ; ca atare, neîntrezărind vreo posibilitate de împăcare între James și mine, a consimțit să mă lase la Philadelphia, sfătuindu-mă să mă port respectuos cu oamenii de acolo, să mă străduiesc să cîștig stima tuturor și să mă feresc de a scrie pamflete și calomnii, spre care mă credea prea mult înclinat ; mi-a mai spus că, prin hărnicie statornică și economie chibzuită, aș putea strînge destul pînă la douăzeci și unu de ani ca să pot deschide un

atelier și că, dacă totuși nu mi-ar ajunge, m-ar ajuta el cu restul. Asta a fost tot ce am putut obține, afară de cîteva daruri primite în semn de dragoste de la el și de la mama cînd m-am îmbarcat pentru New York, acum cu învoirea și cu binecuvîntarea lor.

Vasul a oprit la Newport, în Rhode Island, unde l-am vizitat pe fratele meu John, care se căsătorise și se așezase acolo cu cîțiva ani înainte. M-a primit foarte drăgăstos, căci întotdeauna ținuse la mine. Cum un prieten al său, un oarecare Vernon, avea de primit niște bani în Pennsylvania — vreo treizeci și cinci de lire — m-a rugat să-i iau eu și să-i țin pînă cînd îmi va comunica ce să fac cu ei. Pentru aceasta mi-a dat și un înscris. Treaba asta mi-a pricinuit multă bătaie de cap mai tîrziu.

La Newport am luat un număr de pasageri pentru New York, printre care și două tinere — care călătoreau împreună — și o quakeră gravă, chibzuită, cu aer de matroană, însoțită de slugile ei. M-am arătat totdeauna gata să-i fac acestei doamne unele mici servicii, ceea ce cred că i-a creat o anumită bunăvoință față de mine și ca atare, văzîndu-mă cum devin zilnic tot mai familiar cu cele două fete — lucru pe care ele păreau să-l încurajeze — m-a luat deoparte și mi-a spus : „Tinere, sînt îngrijorată pentru tine, căci n-ai nici un prieten în preajmă și pari să nu prea cunoști lumea sau capcanele ce pîndesc vîrsta tinereții ; crede-mă, acestea sînt niște femei foarte stricate, lucru ce-l pot vedea din tot ceea ce fac, iar de nu te păzești, te vor vîrî în vreo primejdie ; sînt niște necunoscute pentru tine și te sfătuiesc, din grijă prietenească pentru binele tău, să n-ai de-a face cu ele.“ Cum la început nu păream să le socotesc atît de decăzute pe cît spunea ea, femeia mi-a arătat unele lucruri pe care le observase și auzise și care îmi scăpaseră, convingîndu-mă astfel că are dreptate. I-am mulțumit pentru sfatul ei bun și i-am promis că am să-l urmez. Cînd am ajuns la New York, fetele mi-au spus unde locuiau și m-au poftit să vin să le văd, dar m-am ferit și bine am făcut, căci a doua zi căpitanului i-a lipsit o lingură de argint ca și alte cîteva lucruri, care îi fuseseră luate din cabină și, știind că cele două sînt niște tîrfe, a scos un

mandat pentru a le percheziţiona locuinţa, a găsit lucrurile furate şi a obţinut pedepsirea hoaţelor. Şi astfel, deşi scăpasem de o stîncă submarină, pe care am atins-o în timpul călătoriei, am socotit mai important pentru mine faptul că mă izbăvisem de cealaltă primejdie.

La New York l-am găsit pe prietenul meu Collins, care sosise cu puţin timp înaintea mea. Fusesem foarte apropiaţi de mici copii şi citiserăm aceleaşi cărţi împreună ; el însă avusese mai mult timp pentru citit şi învăţătură, ca şi o înzestrare deosebită pentru studiul matematicii, în care mă depăşea cu mult. Cît timp locuisem la Boston, îmi petreceam în discuţii cu el cele mai multe din ceasurile mele de răgaz. Rămăsese un băiat aşezat şi harnic, era preţuit pentru cunoştinţele sale de mai multe feţe bisericeşti şi de alţi oameni cu vază, şi promitea să ajungă cineva în viaţă. În lipsa mea, însă, luase obiceiul de a se îmbăta cu rachiu, şi am aflat din chiar spusele lui, şi din ce am auzit de la alţii, că fusese beat în fiecare zi de la sosirea la New York şi că se purtase foarte straniu. Jucase, de asemenea, jocuri de noroc şi îşi pierduse toţi banii, trebuind să-i plătesc eu găzduirea şi cheltuielile făcute pînă la Philadelphia şi acolo, în oraş, ceea ce a fost foarte neplăcut pentru mine.

Guvernatorul de atunci al New York-ului, Burnet [34] (fiul episcopului Burnet), auzind de la căpitan că un tînăr aflat printre pasageri avea o mulţime de cărţi, i-a cerut să mă aducă la el. M-am dus deci să mă prezint şi l-aş fi luat şi pe Collins cu mine dacă n-ar fi fost beat. Guvernatorul m-a tratat cu multă politeţe, mi-a arătat biblioteca lui — era foarte mare — şi am stat mult de vorbă despre cărţi şi autori. Era al doilea guvernator care îmi făcea cinstea de a mă lua în seamă, ceea ce, pentru un biet băiat ca mine, constituia un lucru foarte măgulitor.

Am pornit apoi mai departe, spre Philadelphia. Pe drum am primit banii lui Vernon, fără de care cu greu ne-am fi putut termina călătoria. Collins ar fi vrut o slujbă la vreun birou, dar, întrucît era mereu descoperit că bea, după duhneală şi comportare, nu se putea angaja nicăieri — deşi avea unele recomandări — şi continua să stea şi să mănînce cu mine, pe cheltuiala mea. Ştiind

că am la mine banii lui Vernon, îmi cerea mereu cu împrumut, făgăduind să mi-i dea înapoi imediat ce va căpăta de lucru. Pînă la urmă luase atît de mulți bani, încît mă apuca groaza gîndindu-mă ce aș putea face de mi s-ar cere să-i trimit.

Collins continua să bea și uneori ne certam din această cauză, căci era foarte arțăgos cînd se amețea. O dată, cînd ne aflam cu alți tineri într-o barcă pe fluviul Delaware, a refuzat să vîslească și el, spunînd : „Vreau să fiu dus cu barca acasă !“ „Ba n-o să te ducem“, am răspuns eu. „Ori vîsliți, ori rămîneți toată noaptea aici pe apă“, spuse el, „faceți cum doriți.“ Ceilalți interveniră : „Hai să vîslim, e un lucru fără importanță.“ Eu însă, necăjit de purtarea lui, am continuat să refuz. Atunci Collins se jură că ori mă face să vîslesc, ori mă aruncă în apă și, călcînd peste bănci, porni spre mine ; cînd s-a apropiat și a dat să mă lovească, l-am prins cu mîna pe sub coapsă și, ridicîndu-mă, l-am aruncat cu capul înainte în apă. Știam că e bun înotător, așa că nu-mi făceam nici o grijă ; cînd îl vedeam că e gata să se apuce de barcă, dădeam de cîteva ori la vîsle și ne îndepărtam, și cînd se apropia din nou, îl întrebam dacă vrea să vîslească și iarăși ne îndepărtam. Plin de ciudă se încăpățîna, nevoind să promită că va vîsli. Văzînd totuși că începe să obosească, l-am ridicat în barcă și l-am dus acasă seara, cu apa curgînd de pe el. Foarte puține cuvinte amabile am mai schimbat după aceea și, întîmplîndu-se să-l întîlnească un căpitan din Indiile de Vest, care avea nevoie de un preceptor pentru fiii unui om înstărit din Barbados, acesta s-a învoit să-l ia acolo. Cînd ne-am despărțit, a făgăduit să-mi trimită, pentru a-și plăti datoria, primii bani pe care îi va căpăta, dar de atunci n-am mai auzit de el.

Faptul că m-am atins de banii lui Vernon a fost una din primele mari greșeli din viața mea, iar aceasta a arătat că tata nu se înșela prea mult crezîndu-mă prea tînăr pentru a mînui treburi importante. Sir William însă, citindu-i scrisoarea, a socotit că era prea prevăzător. Sînt mari deosebiri de la om la om, iar chibzuința nu e totdeauna tovarășa vîrstei, după cum nici tinerețea nu e totdeauna lipsită de ea. „Și dacă el nu vrea să te sprijine“, a continuat Sir William, „am s-o fac eu însumi. Dă-mi

o listă cu lucrurile ce trebuie aduse din Anglia, și voi trimite după ele. Ai să-mi restitui banii cînd vei putea; vreau să avem aici un tipograf bun și sînt sigur că o să reușești." Acestea au fost spuse cu atîta prietenie, încît nu mă îndoiam deloc că avea într-adevăr intenția s-o facă. Pînă atunci păstrasem secretul la Philadelphia, despre instalarea mea în oraș, și continuam să-l păstrez. De s-ar fi știut că mă bizuiam pe guvernator, poate că vreun prieten care îl cunoștea mai bine m-ar fi sfătuit să nu fac aceasta, căci mai tîrziu am aflat, ca un fapt bine știut, că era darnic în promisiuni pe care n-avea de gînd să le țină. Totuși, cum nici măcar nu-i cerusem ceva, aș fi putut oare să-mi închipui că ofertele lui generoase erau nesincere? Îl socoteam unul dintre cei mai buni oameni din lume.

I-am prezentat deci inventarul unei mici tipografii, care se ridica, după socotelile mele, la vreo sută de lire sterline. I-a plăcut și m-a întrebat dacă prezența mea la fața locului în Anglia, pentru a alege literele și a vedea dacă tot ce se cumpără e lucru bun, n-ar fi cumva utilă. „Și apoi", a adăugat el, „fiind acolo poți să-ți faci cunoștințe și să găsești relații printre librari și papetari." Am convenit că ar putea fi o treabă folositoare. „Atunci", a spus guvernatorul, „pregătește-te să pleci cu *Annis*." Acesta era vasul — singurul dealtfel — care făcea cursa anuală între Londra și Philadelphia. Mai rămîneau însă cîteva luni pînă la plecarea lui *Annis*, astfel că am continuat să lucrez la Keimer, îngrijorat de banii pe care mi-i luase Collins și temîndu-mă în fiecare zi de venirea lui Vernon, lucru care, totuși, s-a întîmplat numai după cîțiva ani.

Cred că am uitat să spun că, în timpul primei mele călătorii de la Boston, rămînînd fără vînt lîngă insula Block, lumea de pe vas s-a apucat să prindă cod, pescuind un număr foarte mare. Pînă atunci mă ținusem de hotărîrea de a nu mînca hrană animală, iar prilejul de față îl socoteam, ca și dascălul meu Tryon, un soi de crimă nejustificată, căci nici unul dintre acești pești nu ne făcuse, și nu ne-ar fi putut face, vreun rău care să îndreptățească un asemenea omor. Totul părea foarte rațional.

Pe vremuri însă fusesem mare amator de pește, iar codul, cînd l-am văzut scos fierbinte din tigaie, mirosea grozav de plăcut. Am cumpănit puțin între principii și poftă, pînă ce mi-am adus aminte că la spintecarea peștilor văzusem cum erau scoși alți pești, mai mici, din burțile lor. Așadar, am cugetat, dacă voi vă mîncați unul pe altul, nu văd de ce noi nu v-am putea mînca pe voi ; și am prînzit cu multă poftă, continuînd apoi să mănînc ce mîncau și alții și doar cînd și cînd revenind la un regim vegetarian. Ce convenabil este să fii o *creatură rațională*, dacă acest lucru îți permite să găsești sau să născocești justificări pentru orice îți pui în gînd să faci !

Cu Keimer mă înțelegeam destul de bine și eram în relații bune, prietenești, el nebănuind nimic despre planul meu de a deschide o tipografie. Își păstrase în bună măsură vechile avînturi și îi plăcea să discute în contradictoriu. Aveam așadar numeroase controverse. Obișnuiam să-l ațîț așa de rău cu metoda mea socratică și îl amăgisem atît de des cu întrebări aparent nelegate de subiectele noastre, aducîndu-l apoi treptat la acestea și vîrîndu-l în dificultăți și contradicții, încît pînă la urmă deveni ridicol de prudent și de-abia mai voia să răspundă la cele mai obișnuite întrebări, fără a întreba mai întîi : „Unde vrei să ajungi cu asta ?“ Oricum, își făcuse o părere atît de bună despre calitățile mele în asemenea dispute, încît mi-a propus, cu toată seriozitatea, să-i fiu tovarăș într-un plan al lui de a întemeia o nouă sectă. El urma să predice doctrina, iar eu să-i combat pe toți oponenții. Cînd a început să-mi explice noua doctrină, am găsit în ea unele speculații la care am obiectat, spunîndu-i că nu le accept decît dacă îmi face și mie voia și mă lasă să introduc cîteva din ale mele.

Keimer purta o barbă lungă, deoarece undeva în legea lui Moise scrie : „Să nu-ți razi colțurile bărbii“ ; de asemenea ținea ziua a șaptea, sabatul, iar aceste două lucruri erau esențiale pentru el. Mie îmi displăceau amîndouă, dar m-am învoit să le primesc, cu condiția că el să accepte principiul de a nu folosi hrană animală. „Nu cred să pot“, spunea el, „constituția mea nu suportă asta.“ L-am asigurat că va suporta, și că se va simți chiar mai bine. Era un mare mîncău, și mi-am promis

să mă amuz puțin înfometîndu-l. S-a învoit să încerce dacă îi țin tovărășie. Așa am și făcut, pe o durată de trei luni. Mîncarea ne era gătită și adusă de o femeie din vecini, care avea de la mine o listă cu patruzeci de feluri pe care să ni le prepare în diferite zile ; mîncărurile nu conțineau nici pește, nici pasăre, nici carne de vită, iar această hrană îmi convenea de minune la acea vreme pentru ieftinătatea ei, căci nu ne costa mai mult de optsprezece penny pe săptămînă. De atunci am ținut de cîteva ori postul cu multă strictețe, trecînd de la regimul obișnuit la post și invers fără nici un necaz, astfel că nu prea iau în serios sfatul de a face aceste treceri cu încetul. Am continuat deci acest regim cu plăcere, dar bietul Keimer, care suferea groaznic și tînjea după îndestularea dinainte, s-a plictisit de planul nostru și a comandat un purcel fript. M-a invitat și pe mine la masă, împreună cu două prietene, dar purcelul fiind adus prea devreme, n-a putut rezista ispitei și l-a mîncat pe tot înainte de venirea noastră.

În acest răstimp îi făcusem puțină curte domnișoarei Read. Nutream pentru ea mult respect și afecțiune și aveam motive să cred că și ea avea simțăminte asemănătoare pentru mine ; dar cum urma să plec într-o lungă călătorie, și cum amîndoi eram foarte tineri, doar puțin peste optsprezece ani, mama ei a găsit cu cale că nu trebuia deocamdată să ne gîndim prea departe ; așadar căsătoria, dacă era să aibă loc, ar fi fost mai nimerită după înapoierea mea, cînd, potrivit speranțelor ce le nutream, mă voi fi instalat în meserie. Poate se gîndea și că aceste speranțe nu sînt atît de întemeiate pe cît le socoteam eu.

Cei mai buni prieteni ai mei erau în acea vreme Charles Osborne, Joseph Watson și James Ralph [35], tustrei mari amatori de lectură. Primii doi lucrau ca secretari la un distins notar din oraș, Charles Brogden, iar al treilea era în slujbă la un negustor. Watson era un tînăr pios și simțitor, de o mare integritate ; ceilalți se dovedeau mai puțin riguroși în principiile lor religioase, în special Ralph, care, ca și Collins, fusese convertit de mine, lucru pentru care amîndoi m-au făcut să sufăr. Osborne era un băiat simțitor, deschis și cinstit, sincer și afectuos cu prietenii, dar prea bătăios în chestiuni li-

terare. Ralph era ager la minte, foarte politicos în purtări și priceput la vorbă ; cred că niciodată n-am întîlnit vreun vorbitor mai plăcut ca el. Amîndoi erau mari amatori de poezie și au început să-și încerce puterile compunînd mici bucăți. Multe plimbări agreabile am făcut tuspatru duminica în pădurile de lîngă Schuylkill [36], unde ne citeam unul altuia felurite lucrări și discutam apoi despre cele citite.

Ralph ar fi dorit să continue cu studiul poeziei, fiind convins că va ajunge renumit și va face astfel avere ; spunea că și cei mai mari poeți au trebuit să facă, atunci cînd au început să scrie, tot atîtea greșeli ca și el. Osborne îl sfătuia să renunțe, asigurîndu-l că n-are talent de poet, povățuindu-l să nu se gîndească decît la profesia pentru care era pregătit și arătîndu-i că, în ce privește negoțul, deși n-avea capital, ar putea, prin sîrguință și punctualitate, să capete o slujbă de agent comercial și, cu timpul, să adune cele de trebuință pentru a lucra pe cont propriu. Cît despre mine, vedeam în poezie un mijloc de a te amuza din cînd în cînd și de a-ți îmbunătăți limbajul, dar nimic mai mult.

Și astfel s-a ajuns la propunerea ca fiecare din noi să vină la întîlnirea următoare cu cîte o bucată proprie, pentru a ne perfecționa prin observații, critici și îndreptări reciproce. Cum aveam în vedere doar limba și exprimarea, am exclus toate considerentele de originalitate, convenind să ne mulțumim să redăm psalmul al optsprezecelea. Cînd s-a apropiat sorocul, Ralph a venit mai întîi la mine și m-a înștiințat că terminase. I-am spus că fusesem ocupat și că, neavînd prea mult chef, nu scrisesem nimic. Mi-a arătat atunci ce compusese, cerîndu-mi părerea ; mi-a plăcut mult și socoteam că are mari calități. „Uite ce e", a spus el, „Osborne nu va admite niciodată că un lucru scris de mine are vreun merit cît de mic, ci va face o mie de critici numai din invidie. Pe tine însă nu este invidios ; aș vrea, deci, să o iei tu și să o dai drept a ta ; eu voi spune că n-am avut timp și nu voi înfățișa nimic. Să vedem atunci ce-o să spună." Ne-am învoit și eu am copiat-o imediat, ca să fie scrisă de mîna mea.

În fine, ne-am întîlnit. Watson și-a citit poezia ; erau în ea cîteva lucruri frumoase, dar și multe defecte. Și-a citit-o și Osborne ; a lui era mult mai bună, iar Ralph a căutat să fie obiectiv, remarcînd unele greșeli și lăudînd părțile frumoase. În ceea ce îl privește, n-avea nimic de arătat. Eu mă codeam, părînd doritor să fiu scuzat căci n-avusesem destul timp pentru corectare și altele, dar nu s-a admis nici o scuză și a trebuit să mă produc. Poezia a fost citită și răscitită. Watson și Osborne au declarat că ies din competiție și au elogiat-o amîndoi. Doar Ralph a adus unele critici și a propus cîteva îmbunătățiri, dar eu mi-am apărat textul. Osborne s-a ridicat împotriva lui, spunîndu-i că e la fel de slab ca critic ca și ca poet, astfel că Ralph a renunțat la dispută.

Ducîndu-se împreună acasă, Osborne s-a declarat și mai hotărît în favoarea a ceea ce el socotea a fi creația mea, spunîndu-i lui Ralph că se abținuse mai înainte, pentru ca să nu cred că mă măgulește. „Cine și-ar fi închipuit“, zicea el, „că Franklin e în stare de asemenea lucru ! Ce descriere, ce forță, ce înflăcărare ! A îmbunătățit chiar originalul. De-abia își alege cuvintele în vorbirea obișnuită, șovăind și bîjbîind, dar Doamne, cum mai scrie !“ La întîlnirea următoare Ralph a dat în vileag renghiul pe care i-l jucasem lui Osborne și am făcut puțin haz pe socoteala acestuia.

Faptul l-a întărit pe Ralph în hotărîrea de a deveni poet. M-am străduit din răsputeri să-i schimb părerea, dar a continuat să însăileze versuri pînă cînd l-a lecuit Pope [37]. A ajuns, totuși, un prozator destul de bun. Voi reveni la el mai jos. Dar, cum s-ar putea să nu mai am vreun prilej de a-i pomeni pe ceilalți doi, voi nota aici că Watson a murit în brațele mele după cîțiva ani, și l-am plîns mult, căci era cel mai bun dintre noi. Osborne a plecat în Indiile de Vest, unde a ajuns avocat de seamă și a făcut avere, dar a murit și el tînăr. Făcusem o învoială foarte serioasă ca acela dintre noi care s-o întîmpla să moară primul să vină, de va putea, într-o vizită prietenească la celălalt și să-i spună cum stau lucrurile pe lumea cealaltă. Nu s-a ținut însă de cuvînt.

Guvernatorul, părînd că apreciază compania mea, mă invita deseori acasă la el și pomenea mereu de instalarea

mea ca de un lucru stabilit. Urma să iau cu mine scrisori de recomandare pe lîngă mai mulţi prieteni ai săi, ca şi o scrisoare de credit care să-mi asigure banii necesari pentru cumpărarea presei, literelor, hîrtiei etc. Trebuia să vin după aceste scrisori în diferite rînduri, pe măsură ce aveau să fie gata, dar eram mereu amînat. Lucrurile au mers astfel pînă cînd vasul, a cărui plecare fusese de asemenea amînată de cîteva ori, se afla gata de pornire. Prezentîndu-mă atunci ca să-mi iau rămas bun şi să primesc scrisorile, secretarul, doctorul Bard, mi-a spus că guvernatorul este extrem de ocupat cu scrisul, dar că va ajunge la Newcastle înaintea corăbiei şi că acolo voi primi şi eu scrisorile.

Ralph, deşi căsătorit şi cu un copil, se hotărîse să mă însoţească în acest voiaj. Lumea credea că are de gînd să-şi facă unele legături şi să obţină mărfuri de vîndut cu comision ; am descoperit mai tîrziu că, fiind nemulţumit de rudele soţiei, avea intenţia să le-o lase în grijă şi să nu mai revină niciodată. Luîndu-mi rămas bun de la prieteni şi schimbînd unele promisiuni cu domnişoara Read, am plecat din Philadelphia pe corabie, care a ancorat apoi la Newcastle. Guvernatorul era acolo, dar cînd m-am dus la el, secretarul a venit cu cel mai politicos mesaj din lume, în care Sir William îmi spunea că nu mă poate primi, avînd treburi de cea mai mare importanţă, că îmi va trimite scrisorile la bord şi că îmi ura din inimă „drum bun“ şi o grabnică înapoiere etc. M-am întors pe corabie puţin nedumerit, dar încă fără bănuieli.

Domnul Andrew Hamilton[38], un vestit avocat din Philadelphia, călătorea şi el pe vas cu fiul său şi, împreună cu domnul Denham, un comerciant quaker, şi cu domnii Onion şi Russel, proprietarii unei turnătorii din Maryland, ocupaseră cabina cea mare, astfel că Ralph şi cu mine a trebuit să ne mulţumim cu paturi la clasa a II-a şi, necunoscîndu-ne nimeni pe corabie, eram priviţi ca oameni de rînd. Dar domnul Hamilton şi fiul său James (mai tîrziu guvernator) s-au întors din Newcastle la Philadelphia, tatăl fiind chemat cu un onorariu mare ca să pledeze pentru restituirea unei nave confiscate ; iar cum înainte de plecare colonelul French a venit la bord şi mi-a arătat mare stimă, mi s-a dat mai multă

atenţie şi am fost poftit de ceilalţi domni să vin cu prietenul meu Ralph în cabină, unde se făcuse acum loc. Ca atare, ne-am mutat acolo.

Presupunînd că domnul French a adus la bord corespondenţa guvernatorului, l-am rugat pe căpitan să-mi dea scrisorile pe care urma să le duc eu. Mi-a răspuns că erau toate puse într-un sac şi că nu le putea scoate atunci, dar că înainte de a sosi în Anglia îmi va permite să le aleg ; răspunsul m-a mulţumit pentru moment şi astfel ne-am continuat călătoria. Am avut o societate agreabilă în cabină şi am dus-o deosebit de bine, dispunînd şi de toate alimentele domnului Hamilton, care se aprovizionase din belşug. În timpul voiajului domnul Denham a prins pentru mine o prietenie ce avea să dureze toată viaţa. În alte privinţe, n-a fost o călătorie plăcută, căci am avut adeseori vreme rea.

Cînd am intrat în Canalul Mînecii, căpitanul, ţinîndu-şi făgăduiala, mi-a dat voie să cercetez sacul cu scrisorile guvernatorului. N-am găsit nici una însemnată cu numele meu, astfel că am ales vreo şase-şapte care după scris păreau a fi cele promise, cu atît mai mult cu cît una era adresată lui Basket, tipograful curţii regale, iar alta unui papetar. Am ajuns la Londra pe 24 decembrie 1724. M-am dus la papetar, care era mai în drumul meu, şi i-am dat scrisoarea ca din partea guvernatorului Keith. „Nu cunosc această persoană", îmi spuse el, dar deschizînd scrisoarea exclamă : „A, este de la Riddlesden ! Am aflat de curînd că e un mare ticălos şi nu vreau să mai am de a face cu el şi nici să primesc scrisori de la el." Şi, punîndu-mi scrisoarea în mînă, îmi întoarse spatele şi se duse să servească un client. Am rămas surprins aflînd că nu erau scrisorile guvernatorului, iar după ce mi-am amintit şi am cîntărit unele împrejurări, am început să mă îndoiesc de sinceritatea lui. L-am găsit pe prietenul meu Denham şi i-am povestit toată tărăşenia. El mi-a dezvăluit caracterul lui Keith, spunîndu-mi că nu exista nici cea mai mică probabilitate că acesta să fi scris vreo scrisoare pentru mine şi că nici un om care îl cunoştea nu se bizuia cîtuşi de puţin pe el ; Denham a rîs la ideea că guvernatorul mi-ar fi dat o scrisoare de credit pentru că, spunea el, Sir

William n-avea nicăieri nici un fel de credit. Exprimîndu-mi îngrijorarea în legătură cu ce urma să fac, Denham m-a sfătuit să caut ceva de lucru în meseria mea. „Printre tipografii de-aici", spunea el, „te vei perfecționa și, întorcîndu-te în America, ai să-ți poți face mai ușor un rost."

Se întîmpla că amîndoi știam, ca și papetarul dealtfel, că avocatul Riddlesden e un mare nemernic. Îl ruinase aproape pe tatăl domnișoarei Read convingîndu-l să-l gireze. Din scrisoare reieșea că se pusese la cale ceva secret spre paguba lui Hamilton (care urma să vină cu noi) și că în treaba asta era amestecat Keith împreună cu Riddlesden. Denham, care era prieten cu Hamilton, socotea că s-ar cuveni să-l înștiințăm pe acesta, astfel că la venirea avocatului în Anglia, parte din ranchiună și antipatie față de Keith și Riddlesden, parte din bunăvoință față de el, l-am vizitat și i-am dat scrisoarea. Hamilton mi-a mulțumit călduros, vestea fiind de mare importanță pentru el, și din clipa aceea a devenit prietenul meu, lucru ce mi-a fost de mare folos în multe ocazii mai tîrziu.

Dar ce să mai credem despre purtarea unui guvernator care joacă asemenea feste josnice unui sărman tînăr neștiutor, înșelîndu-l cu atîta neomenie! Era de fapt o obișnuință la el. Dorea să facă pe plac tuturor și, neavînd prea multe de dat, dădea speranțe. Dealtfel, era un om înzestrat și simțitor, scriitor destul de bun și un bun guvernator pentru populație, dar nu și pentru alegătorii săi, proprietarii [39], ale căror instrucțiuni uneori nu le lua în seamă. Cîteva dintre cele mai bune legi au fost plănuite de el și adoptate sub administrația lui.

Ralph și cu mine eram tovarăși nedespărțiți. Ne-am găsit locuință împreună, pe strada Little Britain [40], cu trei șilingi și jumătate pe săptămînă — tot ce ne puteam permite atunci. El și-a descoperit niște rude, dar erau sărace și nu-l puteau ajuta. Mi-a spus că avea de gînd să rămînă la Londra și să nu se mai întoarcă în America niciodată. N-avea deloc bani la el; tot ce putuse strînge cheltuise pentru plata călătoriei. Eu aveam cincisprezece pistoli [41], așa că se împrumuta cînd și cînd de la mine, ca să poată trăi în timp ce căuta de lucru. Mai întîi a

încercat să intre la un teatru, crezîndu-se înzestrat pentru actorie, dar Wilkes [42], căruia i se adresase, l-a sfătuit sincer să-și ia gîndul de la așa ceva, căci era cu neputință să reușească. Atunci i-a propus lui Roberts, un editor din Paternoster Row [43], să-i redacteze o gazetă săptămînală, în felul lui *The Spectator*, cu anumite condiții pe care Roberts nu le-a primit. S-a străduit apoi să găsească o slujbă de copist la librarii și avocații din Temple [44], dar nu era nici un post liber.

Eu am găsit de lucru imediat la tipografia lui Palmer [45], pe atunci un atelier vestit din Bartholomew Close, unde am rămas aproape un an. Eram foarte sîrguincios, dar cheltuiam cu Ralph o bună parte din cîștigul meu mergînd la teatru și în alte locuri de petrecere. Isprăvisem toți pistolii și acum o duceam de azi pe mîine. El părea să-și fi uitat de tot soția și copilul, iar eu, treptat, promisiunile schimbate cu domnișoara Read, căreia nu i-am trimis decît o singură scrisoare, prin care o vesteam că, probabil, nu voi reveni curînd. Aceasta a fost o altă mare greșeală a vieții mele, pe care aș voi s-o îndrept de mi-ar fi dat s-o mai trăiesc odată. De fapt, datorită cheltuielilor noastre, eram mereu în neputință de a-mi plăti drumul înapoi.

La tipografia Palmer mi se dăduse să lucrez la culesul celei de a doua ediții a cărții lui Wollaston — *Religia naturii* [46]. Găsind că unele judecăți ale lui nu sînt bine întemeiate, am scris un mic eseu filozofic în care făceam observații asupra lor. Se intitula *Dizertație despre libertate și necesitate, plăcere și durere* [47] și era dedicată prietenului meu Ralph. Am tipărit doar un mic număr de exemplare. Acest fapt m-a mai ridicat în ochii domnului Palmer, care mă socotea acum un tînăr cu oarecari talente, deși mi-a adus obiecții puternice în legătură cu principiile lucrării, pe care nu le aproba. Tipărirea acestei scrieri a fost o altă greșeală a mea. În timpul șederii în Little Britain am făcut cunoștința unui librar, pe nume Wilcox, a cărui prăvălie se afla alături de locuința mea. Wilcox avea o uriașă colecție de cărți vechi. Pe atunci nu existau încă biblioteci publice, așa că m-am înțeles cu el să pot lua, în condiții convenabile

pe care nu mi le mai amintesc, orice cărţi aş fi vrut să citesc. Acesta era un mare avantaj pentru mine şi l-am folosit pe cît am putut.

Lucrarea mea a căzut în mîinile unui anume William Lyons, chirurg şi autor al unei cărţi intitulate *Infailibilitatea raţiunii umane*, ceea ce a prilejuit cunoştinţa noastră. Lyons îmi dădea mare atenţie, venea adesea la mine ca să vorbim despre aceste subiecte, m-a invitat la „Horns", o berărie din Cheapside şi m-a prezentat doctorului Mandeville, autorul *Fabulei albinelor* [48]. Acest doctor avea acolo un club al cărui suflet era chiar el. fiind un om deosebit de hazliu şi plăcut. Tot Lyons m-a prezentat la cafeneaua lui Batson doctorului Pemberton [49], care mi-a făgăduit că-mi va da cîndva prilejul să-l văd pe Sir Isaac Newton [50], lucru pe care-l doream foarte mult, dar acest prilej nu s-a ivit niciodată.

Adusesem cu mine cîteva curiozităţi, cea mai însemnată fiind o pungă făcută din azbest, substanţă ce se purifica prin foc. Sir Hans Sloane [51] a auzit de ea şi a venit să mă vadă, invitîndu-mă la casa sa din Bloomsbury Square, unde mi-a arătat toate curiozităţile strînse de el şi m-a convins să adaug la ele şi punga mea, plătindu-mă pentru aceasta cu dărnicie.

În casă cu noi locuia şi o tînără modistă care avea, cred, un atelier în Cloisters. Era bine crescută, simţitoare, plină de viaţă şi foarte agreabilă în conversaţie. Ralph obişnuia să-i citească seara cîte o piesă şi astfel au devenit intimi ; fata s-a mutat în altă parte, iar Ralph a urmat-o. Un timp au locuit împreună dar, cum el tot n-avea de lucru, iar venitul ei nu ajungea pentru traiul lor şi al copilului ei, Ralph s-a hotărît să plece din Londra şi să-şi caute slujbă la vreo şcoală sătească, lucru pentru care se considera destul de potrivit, căci avea un scris excelent şi era foarte priceput la aritmetică şi contabilitate. Privea, totuşi, un astfel de post ca fiind sub demnitatea lui şi, încrezător într-un viitor mai bun, cînd nu i-ar conveni să se ştie că pe vremuri a avut o slujbă atît de umilă, şi-a schimbat numele şi mi-a făcut cinstea de a-l lua pe al meu ; căci curînd am primit de la el o scrisoare prin care mă anunţa că se aşezase într-un sătuleţ (din comitatul Berkshire, pe

cît îmi amintesc, unde învăța vreo zece-doisprezece băieți să citească și să scrie, primind de la fiecare cîte șase penny pe săptămînă) și o lăsa pe doamna T — în grija mea, rugîndu-mă să-i răspund pe adresa domnului Franklin, învățător, în satul respectiv.

A continuat să-mi scrie frecvent, trimițîndu-mi lungi porțiuni dintr-un poem epic la care lucra pe atunci și cerîndu-mi păreri și sugestii de îndreptare. Îi răspundeam din timp în timp, încercînd însă, mai degrabă, să-l fac să-și schimbe gîndul. Tocmai se publicase una dintre *Satirele* lui Young [52]. Am copiat și i-am trimis un lung fragment, în care poetul dezvăluia prostia celui care încearcă să urmeze Muzele fără a avea de la ele vreo speranță de succes. Totul a fost însă ın zadar și cu fiecare poștă continuau să-mi sosească foi întregi din poem. Între timp doamna T —, care din pricina lui își pierduse prietenii și clientela, avea necazuri bănești și obișnuia să apeleze la mine, rugîndu-mă să o ajut. A început să-mi placă să mă aflu pe lîngă ea și, cum în vremea aceea nu aveam nici un fel de rețineri de ordin religios, bizuindu-mă pe ajutorul pe care i-l dădeam mi-am permis unele familiarități (o altă greșeală), pe care ea le-a respins cu cuvenita indignare, anunțîndu-l și pe Ralph. Aceasta a dus la o ruptură între noi ; iar cînd s-a întors la Londra, Ralph mi-a spus că el consideră șterse toate obligațiile pe care le avea față de mine. Am înțeles deci să nu mă mai aștept că-mi va plăti vreodată banii pe care îi împrumutasem sau îi avansasem în contul lui. Faptul, totuși, nu era de prea mare însemnătate, căci el tot n-avea de unde plăti, iar pierzînd prietenia lui scăpasem într-adevăr de o povară. Totuși, am început acum să mă gîndesc că e bine să am ceva bani puși deoparte și, în nădejdea unei slujbe mai bune, am plecat de la Palmer ca să lucrez în tipografia mai mare a lui Watts [53], lîngă Lincoln's Inn Fields. Acolo am rămas tot restul șederii mele la Londra.

La început, munceam în această tipografie la presă, părîndu-mi-se că simt lipsa acelui exercițiu fizic cu care mă obișnuisem în America, unde culesul se îmbină cu tipăritul. Eu beam numai apă, dar ceilalți lucrători, aproape cincizeci la număr, erau mari bețivani. Uneori

urcam şi coboram scările cu cîte o formă mare de litere în fiecare mînă, pe cînd alţii duceau una cu amîndouă mîinile. Lucrătorii se minunau văzînd, ca şi în alte cîteva împrejurări, că „americanul apă chioară“, cum îmi spuneau, era mai *tare* decît ei, care beau bere *tare*. Aveam un băiat de la berărie care se găsea mereu în atelier, ca să-i servească cu bere pe tipografi. Tovarăşul meu de la presă înghiţea zilnic o halbă înainte de micul dejun, o halbă la micul dejun, cu pîine şi brînză, o halbă între micul dejun şi prînz, o halbă la prînz, o halbă pe la ora şase seara şi încă una la sfîrşitul zilei de muncă. Consideram acest lucru drept un obicei detestabil, dar el îşi închipuia că, pentru a fi *tare* la lucru, trebuia să bea bere *tare*. M-am străduit să-l conving că forţa trupească dată de bere putea fi doar pe măsura boabelor sau făinei de orz puse în apa din care fusese făcută, că era mai multă făină într-o pîine de un penny şi că, prin urmare, dacă ar mînca o pîine cu o cană de apă ar căpăta mai multă forţă decît dintr-un litru de bere. A continuat totuşi să bea şi în fiecare sîmbătă seara avea de plătit patru-cinci şilingi din leafă pentru acea băutură ameţitoare — o cheltuială de care eram scutit. Şi astfel aceşti nenorociţi rămîn mereu într-o stare de mizerie.

După cîteva săptămîni am plecat de la presă, căci Watts dorea să trec la zeţărie. Zeţarii mi-au cerut să ofer un nou „bun venit“, adică o sumă de cinci şilingi pentru băutură. Întrucît mai plătisem unul la angajare, am socotit faptul un abuz. Şi patronul l-a privit la fel şi mi-a interzis să plătesc. Am rezistat vreo două-trei săptămîni, fiind ca atare considerat un fel de proscris ; mi se făceau tot felul de neajunsuri, mi se amestecau literele, mi se încurcau paginile, şi multe altele, de îndată cei ieşeam puţin din încăpere, iar toate erau puse în seama „duhului tipografiei“, care, spuneau lucrătorii, îi persecuta pe toţi cei care nu respectă datina ; şi astfel, cu toată protecţia patronului, m-am văzut nevoit să mă supun şi să plătesc banii, încredinţat de nechibzuinţa de a fi în relaţii proaste cu cei printre care trebuia să mă aflu zi de zi.

M-am împăcat astfel cu ei şi curînd am dobîndit asupra lor o influenţă considerabilă. Am propus cîteva

schimbări raționale în regulile din atelier și am reușit să le impun în ciuda tuturor împotrivirilor. Urmîndu-mi pilda, mulți dintre ei au renunțat la micul dejun prostesc alcătuit din bere, pîine și brînză și, ca și mine, primeau de la un birt din vecinătate cîte o ceașcă mare cu terci fierbinte de ovăz presărat cu piper și bucățele mici de pîine, și cu puțin unt în el, la prețul unei halbe de bere, adică un penny și jumătate. Era o mîncare mai bună și mai ieftină, și nici nu le amețea mințile. Cei care au continuat să înghită toată ziua bere s-au pomenit că, neplătind, li s-a tăiat creditul la berărie, și veneau să se dea bine pe lîngă mine ca să-i împrumut să-și cumpere bere căci, după cum spuneau ei, își băuseră leafa. Sîmbătă seara pîndeam plata și strîngeam ce le avansasem, căci uneori trebuia să plătesc pînă la treizeci de șilingi pe săptămînă pe seama lor. Acest lucru, ca și împrejurarea că mă socoteau destul de priceput la vorbe de duh, îmi întăreau poziția printre ei. Faptul că nu lipseam de la slujbă (nu făceam nici o sfîntă luni) m-a ridicat în ochii patronului, iar acesta, datorită iuțelii mele de mînă la culesul literelor, mă punea să lucrez la comenzile urgente, care erau în general mai bine plătite.

Cum locuința mea din Little Britain era prea departe, mi-am găsit alta în Duke Street, peste drum de capela catolică. Era în spatele unei băcănii. Gazda, o văduvă, avea o fiică, o slujnică și un băiat care servea în prăvălie dar locuia în altă parte. După ce s-a informat despre mine la vechea locuință, a acceptat să mă primească cu aceeași chirie, adică trei șilingi și șase penny pe săptămînă ; mai ieftin decît ar fi trebuit, spunea ea, ținînd seama de protecția pe care i-o ofeream, fiind în casă un bărbat. Era o văduvă în vîrstă, crescută în religia protestantă, căci fusese fiică de preot, dar convertită la catolicism de soțul ei, a cărui amintire o venera. Trăise mult timp în preajma unor oameni cu vază și cunoștea nenumărate istorioare despre ei, încă de pe vremea lui Carol al II-lea. Avea genunchii înțepeniți de gută și doar rareori ieșea din odaie, iar cum compania ei îmi era tare plăcută, nu șovăiam să-mi petrec serile la ea ori de cîte ori o dorea. Cina noastră era alcătuită

din cîte o jumătate de scrumbie de fiecare, cu o felioară de pîine și puțin unt, stropită cu o jumătate de halbă pentru amîndoi, dar adevăratul ospăț era conversația văduvei. Cum mă culcam totdeauna devreme și nu-i făceam nici un fel de deranj în casă, n-ar fi vrut să mă lase să plec, astfel că, pomenindu-i eu de o locuință despre care auzisem că s-ar găsi mai aproape de atelier, cu doi șilingi pe săptămînă, ceea ce avea o anumită importanță pe vremea aceea, cînd eram hotărît să strîng ceva bani, bătrîna mea gazdă m-a rugat să nu mă gîndesc la asemenea lucru, căci pe viitor îmi va scădea și ea chiria, cu doi șilingi pe săptămînă. Și așa se face că am rămas la ea cu un șiling și șase penny tot restul șederii mele în Londra.

Într-o odaie de la mansardă locuia o domnișoară bătrînă, în vîrstă de șaptezeci de ani, care trăia foarte retrasă și despre care gazda mi-a povestit următoarele : bătrîna domnișoară era catolică, în tinerețe fusese trimisă în străinătate și intrase într-o mănăstire cu gîndul de a se călugări, dar cum ținutul nu-i pria, s-a întors în Anglia, unde, neexistînd mănăstiri de maici, făcuse legămînt să ducă o viață de călugăriță, pe cît o îngăduiau împrejurările. Ca atare își dăruia întreaga avere în scopuri de binefacere, păstrîndu-și doar douăsprezece lire pe an din care să trăiască, și chiar și din această sumă dădea o mare parte pentru milostenie, iar ea mînca doar terci de ovăz și nu făcea foc decît atît cît să poată fierbe terciul. Locuia de mulți ani în acea mansardă, fiind ținută fără plată de chiriașii catolici ai casei, care socoteau prezența ei acolo drept o binecuvîntare. În fiecare zi venea la ea un preot să o spovedească. „Am întrebat-o", mi-a spus gazda, „cum se poate ca, așa cum trăia ea, să dea atîta de lucru unui duhovnic." „O", mi-a răspuns ea, „e cu neputință să alungi gîndurile deșarte." Mi s-a îngăduit o dată să o vizitez. Era veselă și amabilă și avea o conversație foarte plăcută. Odaia era curată, dar n-avea altă mobilă decît o saltea, o masă cu un crucifix și Biblia, un scăunel pe care bătrîna m-a poftit să stau și, deasupra căminului, o pictură cu Sfînta Veronica arătînd marama cu fața însîngerată a lui Hristos

pe ea — lucru pe care ea mi l-a explicat cu multă gravitate. Bătrîna era palidă, dar niciodată bolnavă ; iată deci o nouă pildă de felul cum se poate trăi sănătos cu un venit foarte mic.

În atelierul lui Watts am făcut cunoştinţă cu un tînăr inteligent, pe nume Wygate, care, avînd rude înstărite, căpătase mai multă învăţătură decît majoritatea tipografilor : cunoştea destulă latină, vorbea franţuzeşte şi îi plăcea foarte mult să citească. M-am dus cu el şi cu un prieten al lui de două ori la Tamisa şi i-am învăţat să înoate, iar curînd au devenit buni înotători. Ei m-au prezentat unor domni din provincie, care veniseră pe fluviu pînă la Chelsea ca să vadă colegiul şi minunăţiile lui Don Saltero [54]. La întoarcere, fiind rugat de cei prezenţi a căror curiozitate o stîrnise Wygate, m-am dezbrăcat şi am sărit în apă, înotînd de lîngă Chelsea pînă la Blackfriars [55] şi făcînd în acest timp tot felul de giumbuşlucuri la suprafaţă şi sub apă, care i-au uimit şi încîntat pe cei ce vedeau prima oară aşa ceva.

De mic copil îndrăgisem foarte mult înotul şi am avut grijă să învăţ şi să exersez toate mişcările şi poziţiile indicate de Thévenot [56] — adăugînd chiar cîteva de la mine — cu rezultate plăcute, graţioase şi utile. Am folosit deci prilejul ca să arăt toate figurile învăţate tovarăşilor mei, rămînînd foarte măgulit de admiraţia lor ; iar Wygate, care dorea să se facă profesor, s-a ataşat şi mai mult de mine după aceasta, mai ales că şi studiile noastre se asemănau. În cele din urmă mi-a propus să călătorim împreună prin Europa, trăind de pe urma meseriei noastre. La început eram înclinat s-o fac, dar discutînd cu bunul meu prieten domnul Denham, cu care adesea îmi petreceam cîte o oră liberă, m-a sfătuit să-mi schimb planul, şi să mă întorc în Pennsylvania, unde şi el se pregătea să se înapoieze.

Trebuie să notez aici o trăsătură de caracter a acestui om cumsecade. Pe vremuri făcuse comerţ la Bristol, dar, rămînînd dator mai multor persoane, a ajuns la înţelegere cu creditorii săi şi apoi a plecat în America. Acolo, printr-o deosebită sîrguinţă în negoţ, a strîns în cîţiva ani o avere considerabilă. Revenind în Anglia pe aceeaşi corabie cu mine, şi-a invitat vechii creditori la

o masă, cu care prilej le-a mulțumit pentru înțelegerea ce i-o arătaseră și, în timp ce ei nu se așteptau decît la un ospăț, fiecare a găsit sub farfurie un ordin de plată pentru tot restul sumei datorate, cu cuvenita dobîndă.

Domnul Denham mi-a spus că are de gînd să se întoarcă la Philadelphia cu un mare transport de mărfuri, căci vroia să deschidă o prăvălie acolo. Mi-a propus să mă ia și pe mine, ca angajat al său, urmînd să-i țin contabilitatea — lucru pe care îmi va arăta cum să-l fac —, să-i transcriu corespondența și să servesc în prăvălie. A adăugat că îndată ce voi deprinde diversele îndeletniciri comerciale, mă va promova, trimițîndu-mă cu o încărcătură de făină, pîine și alte mărfuri în Indiile de Vest și procurîndu-mi comisioane avantajoase de la alți negustori ; iar dacă mă voi descurca bine, mă va instala în afaceri cu generozitate. Propunerea mi-a plăcut, căci mă cam plictisisem de Londra și, amintindu-mi de lunile plăcute petrecute în Pennsylvania, m-am învoit imediat, urmînd a primi cincizeci de lire pe an în banii din Pennsylvania ; mai puțin, de fapt, decît cîștigul meu ca zețar, dar cu perspective mai bune.

Mi-am luat deci rămas bun de la tipărit — pentru totdeauna, credeam eu — și mă ocupam zilnic de noua mea muncă, mergînd cu domnul Denham pe la negustori ca să cumpărăm felurite mărfuri, îngrijindu-mă de ambalarea lor, îndeplinind diverse însărcinări, îndemnîndu-i pe lucrători să se grăbească, etc., iar cînd totul a fost adus pe corabie, am căpătat cîteva zile de răgaz. Într-una din aceste zile am fost chemat, spre surprinderea mea, de un om însemnat pe care îl știam doar după nume, Sir William Wyndham [57], și m-am dus la el acasă. Auzise, nu știu cum, de faptul că înotasem de la Chelsea pînă la Blackfriars și că în cîteva ceasuri îi învățasem pe Wygate și pe prietenul lui să înoate. Avea doi fii, care urmau să plece prin străinătăți să călătorească și, dorind ca mai întîi cineva să-i învețe înotul, s-a oferit să-mi plătească bine dacă aș face eu aceasta. Ei nu sosiseră încă la Londra, iar cum însăși șederea mea acolo era nesigură, n-am putut primi, dar din această întîmplare am înțeles că rămînînd în Anglia și deschizînd o școală

de înot, aş putea cîştiga o mulţime de bani ; ideea mi-a părut atît de bună încît, dacă propunerea mi-ar fi fost făcută mai demult, probabil că nu m-aş mai fi întors aşa de curînd în America. Mulţi ani după aceea, tu şi cu mine am avut o treabă mai însemnată cu unul din aceşti fii ai lui Sir William Wyndham, devenit conte de Egremont — o treabă despre care voi aminti la locul potrivit.

Am petrecut, aşadar, cam un an şi jumătate la Londra ; cea mai mare parte a timpului am muncit din greu în meseria mea şi puţinul răgaz ce mi-l luam l-am folosit doar pentru citit şi piese de teatru. Prietenul meu Ralph mă lăsase sărac : îmi datora vreo douăzeci şi şapte de lire, pe care nu mai puteam nădăjdui să le capăt vreodată — o sumă mare pentru cîştigul meu modest ! Ţineam la el, cu toate acestea, căci avea multe însuşiri bune. Nu-mi sporisem în nici un fel starea în rîndul lumii, dar cunoscusem cîţiva oameni foarte înzestraţi, a căror conversaţie mi-a fost de mare folos, şi citisem foarte mult.

Am plecat din Gravesend la 23 iulie 1726. Întîmplările din această călătorie le poţi găsi în jurnalul meu, unde se află toate, povestite în amănunt [58]. Cea mai importantă parte a acestui jurnal este, poate, „planul" pe care l-am introdus în el şi pe care l-am întocmit pe mare, ca să mă conduc după el în viitor. Este cu atît mai remarcabil cu cît l-am alcătuit la o vîrstă foarte tînără şi l-am respectat destul de fidel pînă la bătrîneţe.

Am ajuns la Philadelphia în 11 Octombrie, găsind acolo numeroase schimbări. Keith nu mai era guvernator ; fusese înlocuit cu maiorul Gordon [59]. L-am întîlnit umblînd pe stradă ca simplu cetăţean. A părut puţin ruşinat văzîndu-mă, dar a trecut pe lîngă mine fără să spună nimic. Aş fi fost şi eu la fel de ruşinat la vederea domnişoarei Read dacă familia ei, pierzînd, pe bună dreptate, după primirea scrisorii mele, nădejdea că mă voi mai întoarce, n-ar fi convins-o să se mărite cu un anume Rogers, olar de meserie, ceea ce s-a şi făcut în lipsa mea. Ea n-a fost, totuşi, deloc fericită cu acest Rogers şi curînd l-a părăsit, refuzînd să convieţuiască cu el şi să-i poarte numele. Olarul era un om de nimic,

dar excelent meşteşugar, ceea ce îi ademenise pe ai ei. S-a înglodat în datorii şi prin 1727—1728 a fugit în Indiile de Vest, murind apoi acolo.

Keimer avea acum o casă mai bună, o prăvălie cu tot felul de articole de papetărie, o mulţime de litere noi, mai mulţi lucrători — dar nici unul bun — şi treburile păreau a-i merge foarte bine.

Domnul Denham şi-a luat o prăvălie în Water Street, unde ne-am adus mărfurile; mi-am văzut de lucru cu sîrg, am învăţat contabilitate şi în scurt timp am ajuns un vînzător foarte priceput. Locuiam şi mîncam împreună, iar el mă povăţuia ca un tată, căci ţinea sincer la mine. Îl respectam şi îl iubeam şi am fi putut continua astfel foarte fericiţi, dar la începutul lunii februarie 1726/7 [60], cînd tocmai împlinisem douăzeci şi unu de ani, am căzut amîndoi bolnavi. La mine a fost o pleurezie, din care era cît pe ce să mi se tragă moartea. Am suferit foarte mult, în cugetul meu mă dădusem bătut şi am fost chiar dezamăgit cînd m-am văzut pe calea înzdrăvenirii, regretînd într-un fel că va trebui, cîndva în viitor, să iau de la cap această treabă neplăcută. Nu mai ştiu ce a avut el; boala l-a ţinut mult timp şi pînă la urmă l-a răpus. Domnul Denham mi-a lăsat, în semn de prietenie, o mică moştenire printr-un testament verbal şi astfel m-am pomenit din nou în voia valurilor, căci prăvălia a fost dată în grija executorilor, iar slujba mea acolo a luat sfîrşit.

Cumnatul meu Holmes, care se afla acum la Philadelphia, m-a sfătuit să revin la meseria mea, iar Keimer mă ispitea, oferindu-mi leafă mare, să vin şi să iau conducerea tipografiei, ca el să se poată ocupa mai bine de papetărie. Auzisem însă lucruri proaste despre el la Londra, de la soţia lui şi prietenele ei, aşa că nu mai doream să am de-a face cu el. Am încercat să-mi fac rost de o slujbă ca funcţionar comercial, dar neivindu-se nici una, m-am învoit pînă la urmă cu Keimer. În atelierul lui am găsit următorii lucrători: Hugh Meredith, un pennsylvanian de origine galeză, în vîrstă de treizeci de ani, băiat de la ţară; cinstit, cuminte, avea o deosebită putere de observaţie, mai şi citea din cînd în cînd, dar îi plăcea băutura. Stephen Potts, tot băiat de la ţară,

de vreo douăzeci și unu de ani, cu remarcabile însușiri înnăscute, isteț și plin de haz, dar cam lenevos. Pe aceștia Keimer îi angajase cu o leafă săptămînală foarte mică, urmînd a le-o spori cu cîte un șiling la fiecare trei luni, în măsura în care vor arăta că o merită prin progresul făcut în meserie; tocmai cu această speranță în lefuri viitoare mari reușise Keimer să-i ademenească. Meredith trebuia să lucreze la presă, iar Potts la legătorie — Keimer se înțelesese cu ei să-i învețe, deși nu se pricepea nici la una nici la cealaltă. John —, un irlandez aprig și fără nici o pregătire, ale cărui servicii Keimer le cumpărase pe patru ani de la căpitanul unei corăbii; și el urma să lucreze la presă. George Webb, fost student la Oxford, de asemenea angajat de Keimer pe patru ani pentru a lucra ca zețar; voi reveni la el imediat. În sfîrșit David Harry, alt băiat de la țară, luat de Keimer în ucenicie.

Am înțeles curînd că, angajîndu-mă cu o leafă mult mai mare decît cele obișnuite oferite de el, Keimer își făcuse planul ca eu să-i învăț meserie pe acești ageamii plătiți ieftin, iar după ce voi fi făcut aceasta — ei fiind toți legați de el prin contract — să se poată descurca fără mine. Am purces totuși la lucru cu multă voioșie. i-am pus atelierul în ordine, căci era mare neorînduială acolo, iar pe lucrători i-am învățat treptat să-și facă treaba, și încă bine.

Era ciudat lucru să găsești un fost student la Oxford în situația unei slugi năimite. Webb n-avea mai mult de optsprezece ani și mi-a povestit despre sine următoarele: se născuse la Gloucester și învățase la un gimnaziu clasic, distingîndu-se printre ceilalți elevi datorită unui anumit talent cu care își juca rolul atunci cînd reprezentau vreo piesă; făcuse parte din Clubul Isteților și scrisese cîteva bucăți în proză și în versuri care apăruseră în gazetele din Gloucester; fusese apoi trimis la Oxford, unde rămăsese cam un an, dar nu fusese mulțumit, căci ținea mult să vadă Londra și să se facă actor. Pînă la urmă, primindu-și suma trimestrială de cincisprezece guinee, în loc să-și achite datoriile a plecat din oraș, și-a ascuns roba [61] într-un tufiș, și s-a dus pe jos la Londra. Acolo, neavînd pe nimeni

care să-l sfătuiască de bine, a intrat în tovărășii proaste, și-a cheltuit repede banii și, negăsind nici o cale de a pătrunde printre actori, a ajuns la strîmtoare, și-a amanetat hainele și nu mai avea ce mînca. Bătînd străzile înfometat și neștiind încotro s-o apuce, un agent recrutor i-a pus în mînă un anunț care oferea întreținere și sprijin celor care se angajau să slujească în America. S-a dus imediat să semneze contractul, a fost îmbarcat și a ajuns aici fără să lase măcar un rînd familiei despre soarta sa. Era un băiat vioi la minte și la trup, prietenos și bun tovarăș, dar leneș, pripit și nechibzuit cum nu se mai poate.

Irlandezul John a fugit curînd, iar cu ceilalți am început să o duc foarte bine, căci mă respectau cu atît mai mult cu cît își dădeau seama că de la Keimer nu pot învăța nimic. Sîmbăta nu lucram, căci era ziua de odihnă a lui Keimer, așa că îmi rămîneau două zile pentru a studia. Mi-am înmulțit cunoștințele printre oamenii mai luminați din oraș. Keimer însuși mă trata cu multă politețe și vădit respect, astfel că nimic nu mă mai necăjea, afară de banii datorați lui Vernon, pe care tot nu-i puteam plăti, căci nu mă prea dovedisem econom. Dar și el a fost îngăduitor și nu mi i-a cerut.

Ne trebuiau adesea caractere noi în tipografie, iar în America nu exista nici un turnător de litere. Văzusem cum se toarnă literele în atelierul lui James[62], la Londra, dar fără să mă uit prea atent. Am reușit, totuși, să pun la punct o formă și, folosind ca patrițe literele pe care le aveam, am făcut niște matrițe de plumb cu care, de bine, de rău, ne puteam completa toate lipsurile. Am lucrat și cîteva gravuri cînd a fost nevoie ; tot eu preparam cerneala, eram și magazioner, pe scurt, făceam de toate.

Dar oricît de folositor aș fi fost, vedeam că serviciile mele își pierd zilnic din însemnătate, pe măsură ce ceilalți lucrători deprindeau meseria, iar Keimer, dîndu-mi leafa pe al doilea trimestru, mi-a spus că e cam prea mare și că, după părerea lui, ar trebui să mi-o mai reducă. Treptat a devenit mai puțin politicos, făcea tot mai mult pe stăpînul, îmi căuta adesea vină, era greu de mulțumit și părea gata să izbucnească din orice.

Mi-am văzut totuşi de treabă cu multă răbdare, crezînd că pricina se află, în parte, în strîmtorarea lui materială. În cele din urmă ne-am despărţit dintr-un fleac : auzind zgomot mare lîngă judecătorie, am scos capul pe fereastră ca să văd ce este. Keimer, care se găsea în stradă, a privit în sus şi, văzîndu-mă, mi-a strigat tare şi cu mînie să-mi văd de lucru, adăugînd şi cîteva vorbe de dojană, care m-au înfuriat şi mai mult prin faptul că fuseseră spuse în public, şi toţi vecinii, care ieşiseră şi ei la ferestre, au fost martori la felul cum eram tratat. Keimer a intrat îndată în tipografie, continuînd cearta, amîndoi am rostit vorbe de ocară, iar el mi-a dat preavizul trimestrial — aşa cum ne învoisem — spunînd că ar fi vrut să nu fi pus un termen atît de lung. I-am răspuns că dorinţa lui era de prisos, căci voi pleca chiar în acea clipă ; mi-am luat deci pălăria şi am ieşit pe uşă, rugîndu-l pe Meredith, pe care l-am întîlnit jos, să strîngă cele cîteva lucruri ce le mai aveam acolo şi să mi le aducă acasă.

Meredith a venit, după înţelegere, în cursul serii şi am discutat toată povestea. Nutrea multă consideraţie pentru mine şi era foarte necăjit că voi pleca din atelier iar el va rămîne. Începusem să mă gîndesc la înapoierea în ţinutul meu de baştină, dar el m-a întors de la acest plan. Mi-a amintit apoi de datoriile în care se înglodase Keimer şi de neliniştea pe care începeau s-o arate creditorii lui ; Keimer îşi ţinea atelierul într-o stare jalnică, de multe ori vindea fără nici un cîştig, numai pentru a face rost de bani gheaţă, iar adesea lucra pe încredere, neţinînd socoteli ; ca atare, era sortit falimentului, şi astfel se va ivi un gol pe care l-aş putea umple eu. I-am obiectat că nu am bani, dar Meredith mi-a spus că tatăl său avea o părere foarte bună despre mine şi că, din unele discuţii purtate între ei, era sigur că i-ar avansa bani ca să deschidem un atelier, dacă m-aş întovărăşi cu el, Meredith. „La primăvară“, adăugă el, „se încheie termenul meu la Keimer, şi pînă atunci putem comanda o presă şi litere de la Londra. Îmi dau seama că nu sînt un bun meseriaş dar, dacă vrei, îmbinăm priceperea ta cu banii pe care-i dau eu şi împărţim cîştigul pe din două.“

Propunerea era bună și m-am învoit; tatăl lui Meredith se afla în oraș și a fost și el de acord, cu atît mai mult cu cît vedea că am o mare înrîurire asupra fiului său, convingîndu-l să-și înfrîneze patima băuturii, și spera că voi putea să-l dezbar pînă la urmă de acest nărav nenorocit dacă vom fi într-o atît de strînsă asociere. I-am dat tatălui o listă de materiale, iar el s-a dus cu ea la un negustor și a făcut comanda; totul trebuia ținut în taină pînă la sosirea materialelor, eu urmînd să caut o slujbă, de se va putea, la cealaltă tipografie. Acolo nu erau însă locuri libere, astfel că mă aflam fără ocupație de vreo cîteva zile cînd Keimer, nădăjduind să i se comande tipărirea unor bani de hîrtie pentru New Jersey — treabă la care avea nevoie de clișee și felurite litere pe care numai eu i le puteam pregăti — și temîndu-se că m-ar putea angaja Bradford, luîndu-i astfel comanda, mi-a trimis un mesaj foarte amabil, spunînd că prietenii vechi nu se despart pentru niște vorbe scăpate la mînie și rugîndu-mă să revin. Meredith m-a îndemnat să-l ascult, căci astfel îi voi da prilejul să progreseze în meserie sub îndrumarea mea zilnică. M-am întors deci și lucrurile au mers chiar mai bine decît în vremea din urmă. Keimer a primit comanda din New Jersey, iar eu am făcut pentru ea un teasc cu clișee de cupru, primul folosit în țara noastră, și am pregătit mai multe viniete și semne de control pentru bancnote. Ne-am dus împreună la Burlington, unde am executat totul foarte mulțumitor, Keimer primind pentru această treabă o sumă atît de mare încît a reușit să scape de datorii pe multă vreme.

La Burlington am făcut cunoștință cu mulți oameni de vază. Astfel, cîțiva fuseseră numiți de Adunare într-un comitet care să supravegheze tipărirea biletelor de hîrtie, și să aibă grijă să nu se scoată mai multe bilete decît numărul prevăzut prin lege. Aceștia se aflau deci, pe rînd, întotdeauna lîngă noi, și în general cel care venea aducea cu dînsul unul sau doi prieteni ca să-i țină de urît. Cum eu mă luminasem mult mai mult prin citit decît Keimer, bănuiesc că acesta e motivul pentru care discuțiile cu mine păreau să fi fost mai apreciate.

M-au invitat la ei acasă, m-au prezentat prietenilor lor și mi-au arătat multă bunăvoință, pe cînd el, patronul, se vedea lăsat deoparte. La drept vorbind, Keimer era un personaj ciudat : necunoscător în ale vieții obișnuite, înclinat să respingă cu grosolănie părerile îndeobște acceptate, neîngrijit pînă la ultimul hal de murdărie, pătimaș în unele chestiuni religioase și, pe deasupra, cam necinstit.

Am rămas acolo aproape trei luni, la capătul cărora puteam să-i număr printre noii mei prieteni pe judecătorul Allen, Samuel Bustill, secretarul provinciei, Isaac Pearson, Joseph Cooper, pe cîțiva membri ai familiei Smith, deputați în Adunare, și pe Isaac Decow, șeful cadastrului provinciei. Acesta din urmă era un bătrîn ager și inteligent, care mi-a povestit cum pe vremuri, în tinerețe, a început prin a căra lut pentru niște cărămidari, cum a învățat carte după ce ajunsese la majorat, cum a dus lanțurile de măsurat ale unor hotarnici, care l-au învățat să lucreze în hotărnicie, și cum, prin sîrguința sa, dobîndise o moșie frumoasă, după care a adăugat : „Prevăd că în curînd vei lua locul acestui om în meserie și vei face avere la Philadelphia." Bătrînul n-avea nici cea mai mică idee despre planul meu de a deschide un atelier la Philadelphia sau altundeva. Acești prieteni mi-au fost de mult folos mai tîrziu, după cum și eu le-am fost, cîteodată, unora dintre ei. Toți au continuat să mă stimeze cît timp au trăit.

Înainte de a vorbi despre prima mea afirmare în public ca tipograf independent, ar fi bine să-ți arăt ce gîndeam pe atunci despre principiile și morala mea, ca să poți înțelege cît de mult au influențat acestea desfășurarea ulterioară a vieții mele. Părinții mei mi-au dat de timpuriu unele idei religioase și m-au crescut cu evlavie, cît am fost copil, în spiritul nonconformismului. Dar de-abia împlinisem cincisprezece ani cînd, nutrind îndoieli asupra anumitor probleme — îndoieli ce mi se nășteau pe măsură ce găseam aceste probleme discutate în cărțile pe care le citeam — am început să pun la îndoială revelația însăși. Mi-au căzut în mînă unele cărți împotriva deismului [63], considerate a fi esența predicilor ținute la Prelegerile Boyle [64]. S-a întîmplat însă că efec-

tul lor asupra mea a fost cu totul contrar celui aşteptat, căci argumentele deiştilor, citate pentru a fi respinse, mi-au părut mult mai tari decît cele folosite pentru respingerea lor ; pe scurt, în curînd am devenit un deist convins. Argumentele mele i-au convertit şi pe alţii, în special pe Collins şi pe Ralph, dar cum aceştia doi mi-au făcut apoi mult rău fără cel mai mic scrupul, şi amintindu-mi şi de purtarea lui Keith faţă de mine (şi el un liber-cugetător) ca şi de a mea faţă de Vernon şi de domnişoara Read (căci uneori mă necăjeam mult aducîndu-mi aminte), am început să bănuiesc că această doctrină, deşi putea fi adevărată, nu prea era de mare folos. Broşura mea de la Londra, care avea ca motto aceste versuri din Dryden :

> „Orice există, este drept. Deşi omul, aproape orb, / Vede doar o parte din lanţ, veriga cea mai apropiată : / Privirea lui neajungînd pînă la cîntarul imparţial / Ce cumpăneşte totul deasupra." [65]

şi care, pornind de la însuşirile divinităţii, de la nemărginita ei înţelepciune, bunătate şi putere, încheia că nimic nu putea fi nedrept pe lume şi că viciul şi virtutea sînt vorbe goale, căci aşa ceva nu există, nu-mi mai părea acum atît de ingenioasă ca înainte şi începusem să mă întreb dacă nu cumva se strecurase vreo eroare în argumentaţia mea, compromiţînd tot restul, aşa cum se întîmplă adesea în raţionamentele filozofice.

M-am încredinţat că *adevărul*, *sinceritatea* şi *cinstea* în relaţiile dintre oameni sînt de cea mai mare importanţă pentru a fi fericit în viaţă şi am luat anumite hotărîri în scris — care încă se mai găsesc în jurnalul meu — să-mi fac din ele reguli pentru tot timpul cît voi trăi. Revelaţia ca atare n-avea, de fapt, nici o însemnătate pentru mine, dar nutream părerea că, deşi s-ar putea ca unele fapte să nu fie rele *pentru că* sînt oprite, sau bune *pentru că* sînt poruncite, ar fi cu putinţă dacă ne gîndim bine, ca ele să fie oprite *pentru că* ne sînt dăunătoare, sau poruncite *pentru că* ne sînt binefăcătoare prin însăşi natura lor. Iar această convingere, ca şi mîna bună a Providenţei, sau vreun înger

păzitor, sau unele întîmplări și împrejurări favorabile, sau toate laolaltă, m-au ferit în acei ani nesiguri ai tinereții și în situațiile primejdioase în care m-am aflat uneori printre străini, departe de ochiul și sfatul părintelui meu, m-au ferit așadar de orice nedreptăți și imoralități grave pe care le-aș fi putut săvîrși dinadins datorită lipsei mele de religie. Spun „dinadins", căci lucrurile pe care le-am pomenit au în ele o trăsătură de *necesitate* izvorînd din tinerețea și neștiința mea ca și din ticăloșia altora. Aveam deci, la intrarea în lume, un caracter destul de bun, pe care îl prețuiam cum se cuvine și eram hotărît să-l păstrez.

Scurt timp după întoarcerea noastră la Philadelphia, au sosit noile litere de la Londra. Am încheiat amîndoi socotelile cu Keimer și am plecat înainte ca el să simtă ceva. Am găsit o casă liberă lîngă piață și am închiriat-o, iar pentru a mai micșora chiria, care era pe atunci de numai douăzeci și patru de lire pe an — mai tîrziu am auzit că s-au dat pentru ea pînă la șaptezeci — l-am luat cu noi pe Thomas Godfrey, un geamgiu, cu familia sa, urmînd ca el să ne plătească o parte considerabilă din chirie, iar noi să luăm mesele la ei. De-abia despachetaserăm literele și puseserăm presa în ordine, cînd George House, o cunoștință de-a mea, a sosit la noi cu un provincial, întîlnit pe stradă, care căuta o tipografie. Toți banii noștri fuseseră cheltuiți cu procurarea a tot felul de mărunțișuri trebuincioase, astfel că cei cinci șilingi ai provincialului, veniți ca o saftea într-un moment atît de potrivit, mi-au făcut mai multă plăcere decît orice coroană [66] cîștigată mai apoi ; iar recunoștința mea față de House m-a făcut poate mai binevoitor decît aș fi fost altfel față de tinerii începători.

Nu există loc pe lume fără cobele sale, care mereu prezic ruina. Era una și la Philadelphia, un om cu vază, destul de bătrîn, cu înfățișare de înțelept și cu multă gravitate în felul de a vorbi — Samuel Mickle pe nume. Acest domn, necunoscut mie, se opri într-o zi la ușa mea și mă întrebă dacă eu sînt tînărul care a deschis de curînd un atelier tipografic. I-am răspuns că da ; atunci el mi-a spus că îi pare rău pentru mine, pentru că asta

e o treabă cu multă cheltuială, și cheltuiala va fi în zadar, căci Philadelphia este pe ducă, locuitorii fiind pe jumătate faliți sau pe aproape, iar toate aparențele contrare — noile clădiri și creșterea chiriilor — sînt, știe el sigur, înșelătoare, aflîndu-se, de fapt, tocmai printre cauzele ce în curînd ne vor ruina. Și îmi dădu atîtea amănunte despre nenorocirile existente sau foarte apropiate, încît mă lăsă în bună măsură deprimat. Dacă l-aș fi cunoscut înainte de a porni la treabă, de bună seamă că n-aș mai fi pornit niciodată. Omul a continuat să trăiască în acest oraș sortit decăderii și s-o țină pe același ton, refuzînd mulți ani să-și cumpere o casă, căci zicea că totul mergea spre ruină ; dar am avut pînă la urmă plăcerea să-l văd plătind de cinci ori mai mult pe o locuință decît ar fi dat în vremea cînd își începuse cobitul.

Ar fi trebuit să amintesc mai întîi că în toamna anului precedent îi strînsesem pe majoritatea prietenilor mei mai înzestrați într-un club de perfecționare reciprocă, pe care l-am numit JUNTO[67] și unde ne reuneam în fiecare vineri seara. Regulamentul făcut de mine cerea fiecărui membru, pe rînd, să pună în discuție una sau mai multe probleme avînd legătură cu morala, politica sau științele naturii, iar o dată la trei luni să citească un eseu propriu asupra oricărui subiect va dori. Dezbaterile noastre urmau să fie conduse de un președinte și să se desfășoare într-un spirit sincer de căutare a adevărului, fără înclinație spre dispută sau dorință de a triumfa, iar pentru a preîntîmpina înfocarea, orice exprimare categorică a părerilor și contrazicere directă au fost după un timp interzise și pedepsite cu mici amenzi.

Primii membri au fost Joseph Breintnal, copist de acte notariale, un om între două vîrste, blajin, prietenos și mare iubitor de poezie — citea toate poeziile ce-i cădeau în mînă și scria și el unele destul de bune ; era foarte priceput la tot felul de mărunțișuri și dovedea mult bun simț în discuții ;

Thomas Godfrey, matematician autodidact, om de seamă în domeniul său și mai tîrziu inventatorul a ceea ce numim azi cvadrantul Hadley. N-avea însă cunoștințe în alte domenii și nu era un interlocutor plăcut, căci, ca și cei mai mulți matematicieni mari pe care i-am

întîlnit, cerea o precizie absolută în tot ce se spunea şi mereu contesta şi se lega de amănunte, tulburîndu-ne toată conversaţia. Ne-a părăsit curînd ;

Nicholas Scull, hotarnic, mai tîrziu şef al cadastrului, un mare iubitor de cărţi ; făcea uneori versuri ;

William Parsons, de meserie cizmar ; plăcîndu-i cititul, dobîndise mari cunoştinţe de matematică, pe care la început o studiase în scopuri astrologice, de care rîdea el însuşi mai tîrziu. A devenit şi el şef al cadastrului ;

William Maugridge, tîmplar, un excelent meşteşugar, om de temei şi cu multă judecată ;

Hugh Meredith, Stephen Potts şi George Webb, pe care i-am descris mai sus ;

Robert Grace, un tînăr cu oarecare avere, generos, plin de viaţă şi spiritual ; îndrăgea calambururile şi era foarte devotat faţă de prietenii săi.

În sfîrşit, William Coleman, pe atunci funcţionar comercial, cam de vîrsta mea ; avea, dintre aproape toţi oamenii pe care i-am cunoscut, mintea cea mai aşezată şi mai limpede, inima cea mai bună şi principiile morale cele mai riguroase. A devenit mai tîrziu negustor de seamă şi unul dintre judecătorii provinciei. Am rămas prieteni timp de peste patruzeci de ani fără întrerupere, pînă la moartea lui ; iar clubul a fiinţat cam tot atît, fiind cea mai bună şcoală de filozofie, morală şi politică ce exista pe atunci în provincia noastră, căci subiectele pe care le tratam, citite cu o săptămînă înainte de discutarea lor, ne obligau să ne informăm cu atenţie asupra respectivelor domenii, ca să putem vorbi în cunoştinţă de cauză ; în plus, dobîndeam deprinderi mai bune de conversaţie, regulamentul nostru excluzînd orice atitudini care să ne facă neplăcuţi unul altuia. De aici lunga existenţă a clubului, pe care voi mai avea deseori prilejul să-l pomenesc în cele ce urmează.

Am introdus aici această relatare pentru a arăta folosul pe care îl aveam, căci fiecare dintre membrii clubului se străduia să ne procure de lucru. Breintnal, mai ales, ne-a adus de la quakeri o comandă pentru patruzeci de coli dintr-o carte despre istoria lor, restul urmînd a fi tipărit de Keimer. Am muncit din greu la

această carte, căci prețul era destul de mic. Era o lucrare in-folio, de format *pro patria,* culeasă cu corp de literă 10, și note cu corp 12. Culegeam o coală pe zi, iar Meredith o trăgea la presă ; deseori se făcea unsprezece noaptea sau chiar mai tîrziu pînă îmi terminam împărțirea lucrului pe a doua zi, căci micile lucrări pe care ni le trimiteau uneori prietenii noștri ne țineau în loc. Totuși, atît de hotărît eram să continui cu o coală pe zi, încît într-o seară, cînd îmi aranjasem paginile și socoteam munca terminată, una dintre ele s-a stricat din întîmplare, iar alte două s-au amestecat, le-am cules din nou și abia după aceea m-am culcat. Această hărnicie, vizibilă vecinilor noștri, a început să ne dea nume bun și credit ; astfel, după cîte am aflat, pomenindu-se la clubul negustorilor despre noul atelier, opinia generală era că va da faliment, în oraș existînd deja doi tipografi, Keimer și Bradford ; dar doctorul Baird (pe care tu și cu mine l-am văzut mulți ani mai tîrziu în orășelul lui natal, St. Andrews, în Scoția) fusese de altă părere : „Căci hărnicia acestui Franklin", a spus el, „depășește cu mult tot ceea ce am cunoscut eu în această privință ; îl văd încă muncind cînd mă duc acasă de la club, și e din nou la lucru dimineața, înainte ca vecinii lui să se dea jos din pat." Spusele doctorului au făcut impresie și curînd am primit oferte de la unul din ei de a ne furniza articole de papetărie, dar deocamdată nu voiam să ne apucăm și de negoț.

Vorbesc despre această hărnicie în amănunt și fără stinghereală, deși s-ar părea că-mi aduc laude mie însumi, pentru ca aceia dintre urmașii mei care vor citi să afle foloasele acestei virtuți, văzînd din întregul cuprins al celor de față ce roade bune a avut pentru mine.

George Webb își găsise o prietenă care i-a împrumutat bani ca să-și răscumpere contractul de la Keimer și acum venise la noi să-și ofere serviciile ca ajutor de tipăritor. Pentru moment nu puteam să-l angajăm, dar am făcut prostia de a-i spune în taină că intenționam să scot curînd o gazetă și că atunci i-aș putea da de lucru. Speranțele mele de reușită, i-am spus eu, se întemeiau pe faptul că singurul ziar din oraș [68], tipărit de

Bradford, era lipsit de valoare, prost administrat, fără interes pentru cititori și totuși bănos pentru tipograf; mă gîndeam deci că un ziar bun nu putea să nu găsească cumpărători. I-am cerut lui Webb să nu pomenească nimic despre gazetă, dar el i-a spus lui Keimer, care imediat, ca să mi-o ia înainte, a publicat anunțuri că va scoate în curînd un ziar, la care urma să lucreze și Webb. Treaba asta m-a înfuriat și, ca răspuns, căci deocamdată nu puteam încă scoate ziarul nostru, am scris cîteva articole amuzante pentru cel al lui Bradford, sub numele de BUSY BODY[69], pe care Breintnal le-a continuat apoi timp de cîteva luni. În acest fel atenția publicului s-a fixat asupra gazetei lui Bradford, și nimeni n-a mai dat atenție planurilor lui Keimer, pe care noi le luam în rîs și le zeflemiseam. El începu totuși publicarea și, după trei trimestre de apariție, cu cel mult nouăzeci de abonați, mi-l oferi mie pe nimica toată, iar eu, fiind pregătit în acest scop, l-am preluat îndată și, în cîțiva ani, a devenit foarte avantajos pentru mine[70].

Observ că sînt înclinat să vorbesc la singular, deși tovarășia noastră continua încă; motivul poate fi acela că, de fapt, întreaga conducere a atelierului îmi revenea mie. Meredith nu știa zețărie, nu se pricepea la tipărit și rareori se afla nebăut. Prietenii mei deplîngeau tovărășia mea cu el, dar eu ajunsesem să mă obișnuiesc.

Primele numere au fost cu totul deosebite de tot ce apăruse înainte în provincia noastră: caractere mai bune și mai bine imprimate, iar cîteva note curajoase, scrise de mine cu privire la disputa ce avea loc pe atunci între guvernatorul Burnet și Adunarea din Massachusetts, au făcut o anumită impresie asupra cetățenilor de seamă și le-au dat prilejul să vorbească mult despre ziar și despre cel care îl tipărea; în cîteva săptămîni, cu toții au devenit abonații noștri.

Exemplul lor a fost urmat de mulți, astfel că tirajul creștea necontenit. Iată deci unul din primele roade ale faptului că învățasem puțin să mîzgălesc hîrtia; un altul a fost acela că oamenii de frunte, văzînd acum o gazetă pe mîinile unuia care se pricepea să mînuiască și pana, au găsit cu cale să mă ajute și să mă încurajeze. Bradford continua să imprime hotărîrile Adunării, legile și

alte documente publice. Tipărise o notă a Camerei către guvernator într-un chip grosolan și neîndemînatic; noi am retipărit-o elegant și corect, trimițînd cîte un exemplar fiecărui deputat. Aceștia au observat deosebirea; faptul a întărit poziția amicilor noștri din Cameră și am fost numiți tipografi oficiali pentru anul următor.

Printre prietenii noștri din Cameră trebuie să-l amintesc pe domnul Hamilton, pomenit și mai sus, care se înapoiase din Anglia și ocupa un loc de deputat. M-a sprijinit mult cu acel prilej, ca și de numeroase ori mai tîrziu, continuîndu-și patronajul pînă la moarte. *

Cam prin acea vreme domnul Vernon mi-a amintit de datoria pe care o aveam față de el, dar fără să mă grăbească. I-am scris o sinceră scrisoare de confirmare, rugîndu-l să mă păsuiască puțin, ceea ce a acceptat, și îndată ce am putut, i-am plătit banii cu dobîndă și cu multe mulțumiri, astfel că acea greșeală a fost întrucîtva îndreptată.

Acum însă m-am pomenit cu alt necaz, la care nu m-aș fi așteptat niciodată. Tatăl lui Meredith, care urma să achite costul tipografiei noastre, așa cum făgăduise, nu putuse avansa decît o sută de lire, care fuseseră plătite; furnizorul mai avea de primit o sută de lire și, pierzîndu-și răbdarea, ne-a dat în judecată. Am depus o garanție, dar am înțeles că, dacă nu facem rost de bani la timp, cazul va ajunge curînd în instanță și la executare, iar planurile noastre optimiste se vor prăbuși odată cu noi, căci presa și literele vor fi vîndute pentru a achita datoria, poate cu nici jumătate din preț.

În această situație grea, doi prieteni adevărați, a căror bunăvoință n-am uitat-o și nici n-o voi uita vreodată cît timp voi avea ținere de minte, au venit la mine pe rînd, fără să știe unul de celălalt și, fără ca eu să le-o cer, mi-au oferit să avanseze toți banii ce-mi trebuiau ca să pot prelua întregul atelier, dacă treaba se va putea face. N-ar fi vrut, însă, să rămîn în tovărășie cu Meredith care, spuneau ei, era deseori văzut beat pe stradă sau jucînd jocuri de noroc prin cîrciumi, ceea ce ne

---

* O dată i-am împrumutat fiului său cinci sute de lire (Notă marginală a autorului).

compromitea bunul nume. Acești doi prieteni erau William Coleman și Robert Grace. Le-am spus că n-o puteam face atît timp cît mai era posibil ca Meredith și tatăl lui să-și îndeplinească partea lor din înțelegere, deoarece mă socoteam foarte îndatorat lor pentru ceea ce făcuseră și ar mai fi făcut de-ar fi fost în stare ; dar. dacă pînă la urmă nu-și vor îndeplini obligațiile și va trebui să ne despărțim, mă voi considera liber să accept sprijinul prietenilor mei.

Astfel stăteau lucrurile de cîtăva vreme, cînd i-am spus tovarășului meu : „Poate că tatăl tău e nemulțumit de partea ta în tovărășia noastră și nu dorește să avanseze pentru noi doi suma pe care ar avansa-o numai pentru tine. Dacă aceasta e situația, spune-mi și voi lăsa totul pe seama ta, văzîndu-mi de alte treburi". „Nu", mi-a răspuns el, „tata într-adevăr este dezamăgit și într-adevăr nu poate plăti, iar eu nu vreau să-l necăjesc și mai mult. Văd că e o meserie pentru care nu sînt pregătit. Trebuia să fiu fermier și am făcut o mare prostie venind la oraș ca să ajung, la treizeci de ani, ucenic într-o altă meserie. Mulți galezi de-ai noștri vor să se așeze în Carolina de Nord, unde pămîntul e ieftin. Aș vrea să merg cu ei și să revin la vechea mea ocupație. Tu poți găsi prieteni care să te ajute. Dacă vrei să iei datoria asupra ta și să-i dai tatei suta de lire pe care a avansat-o, iar mie treizeci de lire și o șa nouă, ies din tovărășie și las totul în mîinile tale." Am primit propunerea lui, pe care îndată am și pus-o în scris, am semnat-o și am întărit-o. I-am dat apoi ce îmi ceruse și curînd a plecat în Carolina, de unde mi-a trimis, în anul următor, două lungi scrisori, cuprinzînd cea mai bună descriere făcută pînă atunci acelei regiuni, climei, pămîntului, agriculturii de acolo etc., căci la asemenea treburi era foarte priceput. Le-am tipărit în gazetă și au fost foarte bine primite de public.

Imediat după plecarea lui, am apelat la cei doi prieteni pomeniți mai sus, și cum nu voiam să arăt o preferință nedreaptă pentru vreunul din ei, am luat jumătate din ce mi se oferise de la unul, și jumătate de la celălalt ; am plătit datoriile și am continuat munca pe cont propriu, anunțînd că tovărășia mea cu Meredith

luase sfîrşit. Cred că acestea se întîmplau prin preajma anului 1729.

Cam în acea vreme era mare cerere printre locuitori pentru mai mulţi bani de hîrtie, căci în provincie nu se mai aflau decît 15.000 de lire în circulaţie, şi acestea urmînd a fi retrase în curînd. Cei bogaţi se opuneau sporirii numărului lor, fiind împotriva banilor de hîrtie în general, de teamă că s-ar putea deprecia, aşa cum se întîmplase în Noua Anglie, păgubindu-i pe creditori. Discutasem această chestiune la clubul nostru, eu fiind în favoarea înmulţirii lor, căci eram convins că prima sumă, mică dealtfel, emisă în 1723, adusese multe foloase — prin dezvoltarea comerţului, o mai largă întrebuinţare a braţelor de muncă şi sporirea numărului de locuitori ai provinciei, deoarece acum vedeam locuite toate casele vechi, iar multe altele noi erau în construcţie ; pe cînd, aşa cum îmi amintesc bine, la prima mea plimbare pe străzile Philadelphiei, atunci cînd hoinărisem mîncîndu-mi chifla, văzusem cele mai multe case din Walnut Street, între Second Street şi Front Street, cu afişe pe uşă „De închiriat" ; şi multe la fel pe Chestnut Street şi în alte părţi, ceea ce mă făcuse să cred că locuitorii oraşului îl părăsesc treptat.

Discuţiile noastre mă luminaseră atît de bine asupra acestui subiect, încît am scris şi am tipărit o broşură anonimă, intitulată *Natura şi necesitatea unei monede de hîrtie*[71]. A fost în general bine primită de oamenii de rînd, dar bogaţilor nu le-a plăcut, căci ea sporea şi intensifica cererea de mai mulţi bani, dar cum s-a întîmplat să nu aibă printre ei vreo pană în stare să răspundă, opoziţia lor a slăbit iar chestiunea a obţinut majoritatea în Cameră. Prietenii mei de acolo, apreciind că fusesem de un anumit folos, au găsit cu cale să mă răsplătească dîndu-mi comanda de tipărire a banilor — o treabă foarte avantajoasă şi bine venită. Iată deci un alt cîştig dobîndit prin faptul că mă pricepeam puţin în ale scrisului.

Utilitatea banilor de hîrtie a devenit cu timpul atît de vădită, încît prea puţini au mai pus-o la îndoială ; astfel încît s-a ajuns curînd la 55 000 lire, iar în 1739

la 80.000, după care, în timpul războiului [72], suma a urcat la peste 350.000, însoţită fiind de o creştere necontenită a comerţului, construcţiilor şi populaţiei ; acum însă, socotesc că există limite dincolo de care sporul ar putea fi dăunător.

Curînd am obţinut, prin prietenul meu Hamilton, dreptul de a tipări bani de hîrtie pentru Newcastle — o altă treabă rentabilă, aşa cum o vedeam eu pe atunci, căci lucrurile mărunte par mari celor aflaţi într-o situaţie modestă, iar pentru mine acestea erau cu adevărat avantajoase, după cum erau şi foarte încurajatoare. Hamilton mi-a mai făcut rost de comenzi pentru tipărirea legilor şi a hotărîrilor oficiale, care au rămas în seama mea tot timpul cît m-am ocupat cu acest meşteşug.

Am deschis acum şi o mică papetărie. Aveam acolo tot felul de formulare tipărite, cele mai bune de pe la noi, fiind ajutat în această privinţă de prietenul meu Breintnal. Ţineam de asemenea hîrtie, pergament, cărticele ieftine etc. Un anume Whitemash, un zeţar pe care-l cunoscusem la Londra, excelent meseriaş, a venit acum să se angajeze ; era un om care lucra cu mine permanent şi cu sîrguinţă. Am luat şi un ucenic, pe fiul lui Aquila Rose.

Treptat, am început să-mi plătesc datoriile pe care le făcusem la preluarea atelierului. Pentru a-mi întări creditul şi reputaţia ca meseriaş, aveam grijă nu numai să fiu *într-adevăr* harnic şi cumpătat, dar şi să mă feresc de a crea impresii greşite ; mă îmbrăcam simplu şi nu eram văzut în localuri de distracţie trîndavă. Nu ieşeam niciodată la pescuit sau la vînătoare ; o carte mă mai abătea cînd şi cînd de la muncă, dar acest lucru era rar şi tainic, şi nu făcea vîlvă ; iar ca să arăt că nu mă dau în lături de la nici una din îndeletnicirile meseriei mele, uneori aduceam singur cu roaba hîrtia pe care o cumpăram de la negustori. Fiind deci socotit un tînăr vrednic şi muncitor, şi plătind corect ceea ce cumpăram, eram îmbiat cu oferte de comercianţi care importau papetărie ; alţii îmi propuneau să-mi furnizeze cărţi, astfel că treaba mergea de minune. Între timp lui Keimer îi scădeau zilnic creditul şi comenzile, pînă cînd, în cele din urmă, s-a văzut nevoit să-şi vîndă tipografia pen-

tru a-şi plăti creditorii. A plecat apoi în insula Barbados, unde a trăit cîţiva ani în mare sărăcie.

Ucenicul său, David Harry, pe care îl instruisem eu cît timp am lucrat la Keimer, a cumpărat atelierul şi s-a instalat tipograf la Philadelphia. La început mă temeam să nu am în el un rival puternic, căci avea prieteni foarte destoinici şi cu multă trecere. I-am propus deci o tovărăşie, pe care el însă, din fericire pentru mine, a respins-o cu dispreţ. Era foarte mîndru, se îmbrăca elegant, trăia cu mare cheltuială şi petrecea deseori în oraş, astfel că a făcut datorii şi şi-a neglijat atelierul ; drept care a rămas fără comenzi şi, negăsind nimic altceva de făcut, s-a dus după Keimer în Barbados, luîndu-şi tipografia cu el. Acolo ucenicul şi-a angajat vechiul stăpîn ca lucrător ; au avut loc dese certuri între ei ; Harry s-a înglodat tot mai mult în datorii şi pînă la urmă a fost nevoit să-şi vîndă literele şi să se întoarcă la agricultură în Pennsylvania. Persoana care le cumpărase l-a angajat pe Keimer ca tipograf, dar după cîţiva ani acesta a murit.

Nu mai aveam, aşadar, nici un concurent la Philadelphia, în afară de cel vechi, Bradford, care era bogat şi comod, scotea cînd şi cînd unele tipărituri folosind lucrători ocazionali şi nu se ocupa prea mult de atelier. Totuşi, cum ţinea şi oficiul poştal, se considera că are mai multe ocazii de a afla noutăţi, iar gazeta lui era socotită un mijloc mai bun de publicitate decît a mea ; ca atare, primea mai multe anunţuri, ceea ce era un avantaj pentru el şi o pierdere pentru mine. Într-adevăr, deşi căpătam şi trimiteam ziare prin poştă, publicul nu ştia de fel căci dacă izbuteam să trimit ceva, o făceam mituind pe curieri să ducă ziarele în secret, Bradford fiind destul de duşmănos ca să le interzică aceasta, ceea ce mi-a prilejuit un oarecare resentiment ; am socotit purtarea lui atît de josnică încît, atunci cînd, mai tîrziu, am ajuns eu însumi şef de poştă, am avut grijă să nu fac niciodată la fel.

În tot acest răstimp am continuat să mănînc la Godfrey, care ocupa o parte din casă cu soţia şi copiii lui ; luase o parte din atelier pentru a-şi practica meseria de geamgiu, dar lucra puţin, fiind tot timpul cufundat

în studiile sale matematice. Doamna Godfrey, care plănuia să mă însoare cu fiica unei rude de-a lor, folosea orice prilej ca să ne apropie unul de altul, pînă ce am început să-i fac fetei o curte serioasă, căci era într-adevăr o fată vrednică. Bătrînii mă încurajau invitîndu-mă mereu la cină și apoi lăsîndu-ne singuri pînă cînd, în cele din urmă, a sosit vremea explicațiilor. Doamna Godfrey a pus la cale micul nostru contract. I-am spus deci că mă așteptam să primesc, căsătorindu-mă cu fata, banii ce-mi mai lipseau pentru achitarea datoriei — cred că nu depășeau o sută de lire. Doamna Godfrey mi-a adus vorbă că părinții fetei nu aveau această sumă, la care am răspuns că ar putea lua bani de la casa de împrumut, ipotecîndu-și locuința. Răspunsul lor a fost, după cîteva zile, că nu-și dau consimțămîntul la căsătorie ; că, interesîndu-se la Bradford, au aflat că meseria de tipograf nu este bănoasă, pentru că literele se uzează repede și trebuie înlocuite ; că S. Keimer și D. Harry dăduseră faliment unul după altul și că în curînd voi urma probabil și eu ; și că, de aceea, nu voi mai fi primit la ei, iar fata va fi închisă în casă.

Nu știu dacă era într-adevăr o schimbare de atitudine sau numai un șiretlic, bazat pe presupunerea că noi doi înaintaserăm prea mult în dragoste pentru a da acum înapoi și că, prin urmare, ne vom căsători pe ascuns, ceea ce le-ar fi lăsat libertatea de a ne da numai ce voiau ; dar eu, bănuind un șiretlic, m-am supărat și n-am mai dat pe acolo. Doamna Godfrey mi-a adus, după o vreme, vești mai favorabile despre atitudinea lor, căutînd să mă apropie iar de ei ; eu însă am declarat categoric că nu vreau să mai am de-a face cu acei oameni. Acest lucru n-a fost pe placul familiei Godfrey ; ne-am certat, ei s-au mutat, lăsîndu-mă pe mine în toată casa, iar eu m-am decis să nu mai primesc alți locatari.

Dar cum această întîmplare îmi îndreptase gîndurile spre însurătoare, m-am uitat împrejur și am început să fac cercetări în alte părți ; am aflat însă curînd că, meșteșugul de tipograf fiind în general socotit prea puțin bănos, nu mă puteam aștepta să găsesc o soție cu zestre,

decît poate vreuna care altminteri nu mi-ar fi fost plăcută. Între timp acea greu de stăpînit pornire a tinereții m-a vîrît adesea în legături cu femeile ușoare care îmi ieșeau în cale, legături însoțite de unele cheltuieli și de mari neajunsuri, pe lîngă riscul permanent pe care-l reprezentau pentru sănătatea mea prin vreo boală, temîndu-mă nespus de așa ceva, dar am avut mult noroc și am scăpat teafăr.

Continuasem să am legături de prietenie, ca între vecini și vechi cunoștințe, cu familia domnișoarei Read, unde eram bine văzut încă de pe vremea cînd locuiam în casa lor. Mă invitau adesea la ei și îmi cereau sfatul în anumite probleme, iar uneori reușeam să le fiu de folos. Regretam situația nefericită a sărmanei domnișoare Read, care era ades abătută și rareori veselă și se ferea de societate. Socoteam că purtarea mea ușuratică și nestatornică de la Londra fusese în mare măsură cauza nefericirii ei, deși maică-sa avea bunăvoința de a-și lua vina asupra ei, căci împiedicase căsătoria înaintea plecării mele și insistase, în lipsa mea, asupra celeilalte partide. Dragostea noastră a reînviat, dar acum existau mari piedici în calea unei căsătorii. Cea veche era considerată nulă, căci se spunea că el mai are o soție în viață în Anglia, dar faptul nu putea fi dovedit cu ușurință din pricina depărtării ; pe de altă parte, existau niște știri despre moartea lui, dar nu erau sigure. Iar apoi, chiar de-ar fi fost adevărate, el avea multe datorii, pe care succesorul său putea fi poftit să le plătească. Ne-am încumetat, totuși, în ciuda acestor greutăți, și am luat-o de soție la 1 septembrie 1730. Nu s-a produs nici unul din neajunsurile de care ne temeam ; ea s-a dovedit o soție bună și credincioasă, ajutîndu-mă mult în treburile tipografiei. Am prosperat împreună și totdeauna ne-am străduit să ne facem fericiți unul pe celălalt. Am îndreptat astfel, cum am putut mai bine, acea mare greșeală din viața mea.

Cam prin aceeași vreme, clubul nostru reunindu-se nu într-un local, ci într-o cămăruță a domnului Grace destinată acestui scop, am făcut propunerea ca, întrucît

foloseam adesea cărţile noastre în cercetările întreprinse pe felurite teme, ar fi folositor să le avem chiar la locul întîlnirilor şi să le putem consulta la nevoie; astfel, strîngîndu-le pe toate într-o bibliotecă comună, am putea, cît timp ne va plăcea să le ţinem laolaltă, să ne bucurăm de avantajul de a folosi cărţile tuturor membrilor, ceea ce era aproape tot atît de util ca şi cînd fiecare le-ar fi avut pe toate. Propunerea a fost găsită bună şi acceptată, astfel că am umplut un colţ al camerei cu cărţile de care ne puteam lipsi mai uşor. Nu erau atît de numeroase pe cît ne aşteptam şi, deşi ne-au fost de mult folos, ivindu-se unele neajunsuri din cauza lipsei de grijă pentru ele, după vreun an colecţia s-a desfăcut şi fiecare şi-a luat cărţile înapoi acasă.

După aceasta am iniţiat primul meu proiect cu caracter public, cel al unei biblioteci cu abonament. Am alcătuit planul, l-am dat, pentru a fi pus în forma legală, marelui nostru notar, Brockden, şi cu ajutorul prietenilor de la club, am făcut rost de cincizeci de abonaţi, cu patruzeci de şilingi fiecare pentru început, plus zece şilingi anual pe o durată de cincizeci de ani, cît urma să fiinţeze asociaţia noastră. Am obţinut apoi un act oficial de întemeiere, iar numărul membrilor a sporit la o sută. Aceasta a fost muma tuturor bibliotecilor cu abonament din America de Nord, atît de numeroase acum. A devenit ea însăşi o instituţie foarte importantă şi continuă să crească. Aceste biblioteci au îmbunătăţit vorbirea generală a americanilor, i-au făcut pe meşteşugarii şi fermierii de rînd tot atît de luminaţi ca şi majoritatea gentilomilor din alte ţări şi au contribuit, poate, într-o anumită măsură, la hotărîrea atît de neabătută cu care coloniile noastre şi-au apărat privilegiile.

NOTĂ: Cele de pînă aici au fost scrise cu intenţia exprimată la început şi, ca atare, conţin cîteva mici întîmplări de familie fără însemnătate pentru alţii. Ceea ce urmează a fost scris mulţi ani mai tîrziu, potrivit sfaturilor cuprinse în scrisorile de mai jos, şi este aşadar destinat publicului. Întreruperea s-a datorat evenimentelor legate de Revoluţie.

Scrisoare de la domnul Abel James, cu note asupra vieții mele (primită la Paris)

„Iubite și stimate prietene,

Am avut deseori dorința de a-ți scrie, dar nu m-am putut împăca cu gîndul că scrisoarea ar putea să cadă în mîinile englezilor și că vreun tipograf sau cine știe ce nepoftit ar putea publica o parte a conținutului ei, pricinuind astfel prietenului meu supărări, iar mie reproșuri.

Acum cîtva timp mi-a căzut în mînă, spre marea mea bucurie, vreo douăzeci și trei de file scrise de mîna ta, conținînd o descriere a vieții și a neamurilor tale, destinată fiului tău și terminîndu-se cu anul 1730 ; era însoțită de niște note, scrise tot de mîna ta. Îți trimit o copie, cu speranța că ar putea exista un mijloc, dacă ai continuat-o pînă mai tîrziu, ca prima parte și restul să fie reunite ; iar dacă n-ai continuat-o, nădăjduiesc să nu întîrzii a o face, căci ce s-ar spune dacă bunul, omenosul și binevoitorul Ben. Franklin și-ar lipsi prietenii și lumea de o lucrare atît de plăcută și de folositoare, o lucrare ce ar fi utilă și interesantă nu numai pentru cîțiva, ci pentru milioane de oameni ? Înrîurirea scrierilor de acest fel asupra minții celor tineri este foarte mare, și nicăieri nu mi-a părut ea mai vădită decît în însemnările prietenului meu. Aproape pe nesimțite, ea le insuflă tinerilor hotărîrea de a se strădui să devină tot atît de buni și de remarcabili ca autorul. Dacă scrierile tale, de pildă, după publicare (și cred că nu se poate să nu fie așa) ar îndemna tineretul să egaleze hărnicia și cumpătarea anilor tăi tineri, ce binecuvîntată ar fi pentru el o asemenea operă ! Nu cunosc vreo altă persoană în viață, și nici chiar mai multe luate laolaltă, care să aibă putința ta de a insufla tineretului american un asemenea spirit de sîrguință și de concentrare timpurie asupra muncii, economiei și cumpătării. Nu că aș considera lucrarea ca neavînd vreun alt merit sau folos pe lume, departe de mine așa ceva ; dar primul dintre ele este atît de însemnat, încît știu că nimic nu-i poate sta alături."

Arătînd unui prieten scrisoarea de mai sus și notele ce o însoțeau, am primit de la el următorul răspuns :

Scrisoarea de la domnul Benjamin Vaughan

„Paris, 31 ianuarie 1783.

Mult stimate domn,

După ce am citit în întregime filele cu însemnări despre principalele întîmplări ale vieții dumneavoastră, restituite de prietenul dumneavoastră quaker[73], v-am spus că vă voi trimite o scrisoare cuprinzînd motivele pentru care cred că ar fi folositor să le completați și să le publicați conform dorinței lui. Diferite treburi m-au împiedicat cîtva timp să scriu această scrisoare, și nici nu știu dacă ea va justifica așteptările ; dar, întîmplîndu-se să am acum răgazul necesar, o voi scrie, pentru că fac astfel un lucru interesant și instructiv măcar pentru mine însumi ; dar cum termenii pe care sînt înclinat să-i întrebuințez pot ofensa o persoană cu felul de a fi al dumneavoastră, vă voi scrie așa cum m-aș adresa oricărei alte persoane tot atît de ilustră și valoroasă, dar mai puțin modestă. I-aș spune deci — Stimate domn, solicit povestirea vieții dumneavoastră din următoarele motive :

Această povestire este atît de remarcabilă încît, dacă nu o relatați dumneavoastră, cu siguranță o va face altcineva și, poate, în chip pe atît de dăunător pe cît ar putea acest lucru să fie util dacă l-ați întreprinde dumneavoastră. Mai mult, ea ar înfățișa un tablou al situației interne a țării dumneavoastră care va atrage spre ea coloniști cu sufletul plin de bărbăție și virtute. Și, ținînd seama de dorința cu care ei caută să afle asemenea informații ca și de marea dumneavoastră reputație, nu cunosc o altă publicitate mai eficace decît cea cuprinsă în biografia dumneavoastră. Tot ceea ce vi s-a întîmplat dumneavoastră se leagă în amănunt de moravurile și situația unui popor în plină înaintare și nu cred, în această privință, că scrierile lui Cezar și Tacit pot fi mai interesante pentru un adevărat judecător al firii și societății omenești. Dar acestea, stimate domn, sînt motive minore,

după părerea mea, în comparație cu prilejul oferit de biografia dumneavoastră pentru formarea unor oameni de seamă în viitor; iar, îmbinată cu *Arta Virtuții*[74] (pe care aveți de gînd s-o publicați), pentru perfecționarea trăsăturilor morale individuale și, în consecință, pentru fericirea generală, atît cea publică cît și cea de familie. Aceste două scrieri la care m-am referit vor da, mai ales, o minunată pildă și rînduială de autoinstruire. Școala și alte mijoace de educație pornesc totdeauna de la principii greșite și constituie o mașinărie greoaie îndreptată către un țel fals; a dumneavoastră, însă, este simplă, iar țelul este întemeiat; iar cît timp părinții și tineretul sînt lipsiți de alte mijloace de a aprecia și a se pregăti pentru un drum chibzuit în viață, dezvăluirea dumneavoastră că acest drum stă la îndemîna multor oameni va fi de nepreţuit! Influența exercitată asupra firii omenești tîrziu în cursul vieții nu este numai o influență tîrzie, ci și o influență slabă. Căci în tinerețe ne formăm principalele deprinderi și prejudecăți, în tinerețe luăm hotărîri cu privire la profesie, preocupări și căsătorie. În tinerețe, deci, se dă orientarea, în tinerețe educăm chiar și generația următoare, în tinerețe se hotărăște caracterul particular și public al cuiva, iar cum viața se întinde numai între tinerețe și bătrînețe, ea ar trebui să înceapă deplin încă din anii tineri și, mai cu seamă, înainte de a ne fixa asupra principalelor noastre țeluri. Însă biografia dumneavoastră nu arată numai cum să te autoinstruiești, ci și cum să te instruiești pentru a deveni înțelept; căci, și cel mai înțelept om va fi luminat și se va perfecționa cunoscînd în amănunt conduita unui alt înțelept. Și de ce ar fi oare lipsiți de asemenea sprijin oamenii mai slabi atunci cînd vedem că, încă din străfundul vremilor, specia noastră orbecăie în întuneric, aproape fără nici un fel de călăuză? Arătați-le deci, stimate domn, atît copiilor cît și părinților, ce multe rămîn încă de făcut și îndemnați-i pe toți cei înțelepți să devină ca dumneavoastră, iar pe ceilalți să devină înțelepți. Văzînd cît de crud se pot purta cu neamul omenesc politicienii și războinicii, și cît de absurzi pot părea oamenii de seamă celor care îi cunosc, ar fi instructiv să observăm o mai mare răspîndire a manierelor pașnice și smerite și să constatăm

că un om poate fi în același timp mare și totuși blajin, un exemplu demn de invidiat și totuși o persoană agreabilă.

Micile întîmplări personale pe care de asemenea le veți relata vor fi de mare folos, căci avem trebuință, mai presus de orice, de reguli de purtare prudentă în treburile zilnice, și este interesant de văzut cum ați acționat dumneavoastră în aceste împrejurări. Vom avea deci un fel de cheie a vieții, ce va lămuri multe chestiuni care trebuie să fie cîndva lămurite tuturor oamenilor, pentru a le da prilejul să devină înțelepți prin prevedere. Cel mai bun lucru, în lipsa unei experiențe proprii, este să poți lua cunoștință de întîmplările altora, expuse într-o formă atrăgătoare ; iar aceasta o va face cu siguranță pana dumneavoastră ; felul cum v-ați condus treburile va avea neîndoios un izbitor aer de simplicitate sau de importanță ; și sînt încredințat că ați făcut-o tot atît de original ca în cazul unei discuții publice sau filozofice ; căci există oare ceva mai demn de experimentare și sistematizare decît viața omenească ?

Unii oameni sînt virtuoși din neștiință, alții fac speculații fantastice, iar alții sînt iscusiți în scopuri necinstite ; dumneavoastră, însă, stimate domn, ne veți da în această scriere numai pilde care să fie, în același timp, bune, înțelepte și practice. Relatarea vieții dumneavoastră (întrucît presupun că paralela pe care o fac cu doctorul Franklin se va menține nu numai în privința omului ci și a trecutului său personal) va arăta că nu vă rușinați de obîrșia pe care o aveți — un lucru cu atît mai însemnat cu cît dumneavoastră dovediți că obîrșia nu este nicidecum o premisă necesară pentru fericirea, meritele sau celebritatea cuiva. Iar cum nici un țel nu poate fi atins fără anumite mijloace, vom constata, stimate domn, că dumneavoastră înșivă ați întocmit un plan care să vă permită să ajungeți om de seamă ; totodată, însă, vom afla că, deși faptul este măgulitor, mijloacele sînt simple, dictate de înțelepciune, și depind de firea, destoinicia, concepția și conduita celui în cauză. Un alt lucru pe care îl veți demonstra este acela că fiecare om trebuie să știe să aștepte clipa cînd va apărea pe scena lumii. Interesul nostru fiind puternic concentrat asupra acestei clipe,

sîntem înclinați să uităm că alte clipe vor veni după cea dintîi și, în consecință, că omul trebuie să-și fixeze conduita pentru o viață întreagă. Acest lucru pare să se fi aplicat vieții pe care ați trăit-o, iar momentele ei trecătoare au fost prilejuri de mulțumire și delectare, în loc să fie chinuite de nerăbdare prostească sau de păreri de rău. O asemenea conduită este lucru ușor pentru cei ce reușesc, urmînd pildele altor oameni cu adevărat mari — la care răbdarea este atît de des principala trăsătură de caracter — să îmbine virtutea cu propria lor natură. Prietenul dumneavoastră quaker, stimate domn (și aici din nou voi presupune că persoana despre care scriu se aseamănă doctorului Franklin) v-a lăudat economia, munca harnică și cumpătarea, pe care le socotește un model pentru întregul tineret dar, ciudat lucru, a uitat să menționeze firea dumneavoastră modestă și dezinteresată, fără de care n-ați fi putut vreodată aștepta clipa propășirii, împăcîndu-mă, între timp, cu situația existentă ; iar aici găsim o convingătoare lecție despre sărăcia gloriei și despre importanța unei bune ordonări a vieții noastre spirituale. Dacă acest prieten ar fi cunoscut la fel de bine ca mine natura reputației dumneavoastră, v-ar fi spus : Scrierile și faptele dumneavoastră trecute vor atrage atenția asupra *Biografiei* și asupra *Artei Virtuții*, iar *Biografia* și *Arta Virtuții*, la rîndul lor, vor atrage atenția asupra celor dintîi. Acesta este unul din avantajele de care se bucură oamenii multilaterali și care scoate mai mult în evidență toate însușirile lor, fiind cu atît mai folositor cu cît se poate ca multora să le lipsească, mai curînd decît timpul sau dorința, mijloacele de a-și îndruma mintea și caracterul.

Mai am o ultimă observație, stimate domn, care va arăta folosul adus de povestirea vieții dumneavoastră, ca simplă scriere biografică. Lucrările de acest fel par să nu prea mai fie la modă, și totuși sînt foarte necesare ; iar a dumneavoastră se poate dovedi deosebit de utilă prin aceea că prilejuiește o comparație cu viețile anumitor ticăloși și intriganți notorii sau cu cele ale unor anahoreți ridicoli și scriitorași înfumurați. Dacă va încuraja publicarea altor opere de același fel și va face un mai mare număr de oameni să trăiască o viață vrednică de

povestit în scris, ea va fi mai valoroasă decît toate *Vieţile* lui Plutarh luate împreună.

Dar ostenind a-mi tot imagina un personaj ale cărui însuşiri să corespundă unui singur om pe lume, fără să-i aduc acestuia laudele cuvenite, îmi voi încheia scrisoarea, mult stimate domnule Franklin, cu o solicitare personală adresată chiar dumneavoastră. Aş dori deci foarte mult să arătaţi lumii adevăratele dumneavoastră trăsături de caracter, căci conflictele din viaţa publică ar putea altfel duce la prezentarea lor într-o lumină falsă sau denaturată. Avînd în vedere vîrsta dumneavoastră înaintată, firea dumneavoastră prevăzătoare şi felul dumneavoastră caracteristic de a gîndi, este improbabil ca altcineva să cunoască îndeajuns faptele vieţii dumneavoastră sau intenţiile cugetului dumneavoastră. Pe lîngă toate acestea, uriaşa mişcare revoluţionară a epocii în care trăim va îndrepta neapărat atenţia noastră asupra autorului, şi cînd cititorul va găsi în ea referiri la principii de virtute, va fi foarte important să se vadă că acestea au avut într-adevăr o anumită înrîurire ; iar cum propriul dumneavoastră caracter va fi mai întîi supus cercetării, se cuvine (chiar şi pentru urmările avute asupra întinsei dumneavoastră ţări în plină ridicare, ca şi asupra Angliei şi întregii Europe) ca el să se dovedească respectabil şi mereu acelaşi. Întotdeauna am considerat că, pentru propăşirea fericirii omeneşti, este necesar să se arate că omul nu este, nici chiar în ziua de azi, un animal înrăit şi odios ; mai mult, că o bună îndrumare îl poate corecta mult. Din acelaşi motiv, în mare măsură, aş dori să văd formată părerea că, printre indivizii speciei noastre, sînt şi caractere frumoase, căci din clipa în care toţi oamenii, fără excepţie, s-ar considera abandonaţi răului, cei buni îşi vor înceta strădaniile, socotite zadarnice, şi vor gîndi poate să intre şi ei în încăierarea vieţii sau măcar să-şi asigure un trai confortabil pentru sine. Aşadar, mult stimate domn, începeţi cît mai grabnic această lucrare ; arătaţi-vă destoinic aşa cum sînteţi, cumpătat aşa cum sînteţi, şi, mai presus de toate, arătaţi-vă ca un om care din fragedă copilărie a iubit dreptatea, libertatea şi buna înţelegere într-o asemenea măsură încît a fost cu totul firesc şi consecvent din par-

tea sa să acţioneze aşa cum noi toţi v-am văzut acţionînd în ultimii şaptesprezece ani. Faceţi-i pe englezi nu numai să vă respecte, dar chiar să vă îndrăgească, căci apreciind anumite persoane individuale din ţara dumneavoastră natală, vor ajunge să aprecieze și această ţară ; iar compatrioţii dumneavoastră, văzîndu-se apreciaţi de englezi, vor ajunge să aprecieze Anglia. Lărgiţi chiar și mai mult preocupările dumneavoastră şi nu vă limitaţi la cei care vorbesc englezeşte ci, după ce aţi rezolvat atîtea probleme de ordin natural și politic, reflectaţi la îndreptarea întregului neam omenesc.

Întrucît n-am citit nimic din viaţa dumneavoastră, ci cunosc doar omul care a trăit-o, scriu acestea oarecum la întîmplare. Sînt încredinţat, totuși, că biografia și tratatul de care am vorbit aici (despre *Arta Virtuţii)* vor împlini neîndoielnic aşteptările mele, și cu atît mai mult dacă veţi binevoi să ţineţi seama de cele cîteva păreri expuse mai sus. Iar de se vor dovedi neizbutite în tot ce aşteaptă de la ele un fervent admirator al dumneavoastră, veţi fi creat, cel puţin, scrieri interesante pentru spiritul uman ; căci cel ce reuşeşte să dea omului un sentiment de plăcere pură, nevătămătoare adaugă mult laturii frumoase a unei vieţi altminteri prea întunecată de nelinişte și prea ades chinuită de durere.

Nădăjduind, aşadar, că veţi da ascultare rugăminţii ce vă adresez în această scrisoare, am cinstea de a rămîne, mult stimate domn etc. etc.

(semnat) *BENJ. VAUGHAN.*"

Continuarea relatării vieţii mele, începută la Passy, lîngă Paris, în anul 1784.

A trecut cîtva timp de la primirea scrisorilor de mai sus, dar am fost prea ocupat pînă acum pentru a mă putea gîndi la îndeplinirea cererii pe care acestea o conţin. Şi apoi, aş putea scrie mult mai bine dacă m-aş

afla acasă, printre hîrtiile mele, care mi-ar sprijini memoria și m-ar ajuta să verific unele date ; dar cum întoarcerea mea rămîne nesigură, iar eu am puțin răgaz în clipa de față, mă voi strădui să îmi amintesc și să pun pe hîrtie ce va fi cu putință, și dacă mai trăiesc și ajung acasă, voi face acolo corectările și îmbunătățirile cuvenite.

Neavînd aici nici o copie a celor deja relatate, nu mai știu dacă am descris mijloacele pe care le-am folosit pentru a întemeia biblioteca publică din Philadelphia, care, de la începuturi modeste, a ajuns acum atît de cuprinzătoare ; țin însă minte că am ajuns pînă în preajma acestui eveniment (1730). Voi începe deci cu relatarea lui, care poate fi scoasă dacă se va constata că a fost deja scrisă.

În vremea cînd m-am stabilit în Pennsylvania, nu se afla nici o librărie bună în colonii la sud de Boston. La New York și Philadelphia tipografii erau de fapt papetari ; ei nu vindeau decît hîrtie, calendare, balade populare și cîteva cărți de școală. Amatorii de lectură erau nevoiți să-și comande cărțile tocmai din Anglia. Membrii clubului JUNTO aveau fiecare cîte o mică bibliotecă. Părăsiserăm berăria unde ne întîlneam la început și închiriaserăm o încăpere ca local pentru club. Am propus apoi să ne aducem toți cărțile în acea încăpere, unde nu numai că ne vor sta la îndemînă pentru consultare în timpul discuțiilor noastre, dar vor fi de folos tuturor, fiecare dintre noi avînd dreptul să le împrumute pe cele pe care dorea să le citească acasă. Așa am și făcut, iar cîtva timp am fost foarte mulțumiți.

Văzînd avantajele acestei mici colecții, am propus să prilejuim și altora folosul dobîndit prin lectură și să înființăm o bibliotecă publică pentru abonați. Am schițat planul și regulamentul de trebuință și am angajat un notar priceput, pe domnul Charles Brockden, să pună totul în forma unui contract de semnat, prin care fiecare semnatar se angaja să plătească o anumită sumă de bani pentru prima cumpărare de cărți, iar apoi o cotă anuală pentru mărirea colecției. Atît de puțini cititori eram pe atunci în Philadelphia, și cei mai mulți dintre noi atît de săraci, încît de-abia am reușit, cu mari stră-

duințe, să găsesc cincizeci de persoane, în majoritate tineri meseriași, dispuși să dea în acest scop patruzeci de șilingi fiecare, iar apoi zece șilingi pe an. Iată deci cu ce mic fond am început. S-au importat cărțile, iar biblioteca era deschisă o zi pe săptămînă pentru împrumut către abonați, care se angajau în scris să plătească de două ori valoarea dacă nu vor înapoia cărțile la timp. Instituția noastră și-a dovedit curînd utilitatea, fiind instalată și în alte orașe și provincii. Bibliotecile s-au mărit prin donații, lectura a ajuns la modă, iar oamenii, neavînd distracții publice care să-i abată de la studiu, s-au apropiat mai mult de cărți ; în cîțiva ani erau socotiți de către străini a fi mai instruiți și mai inteligenți decît sînt în general semenii lor din alte părți ale lumii.

Cînd ne pregăteam să semnăm sus-amintitul contract, care ne angaja pe noi și pe urmașii noștri pe o durată de cincizeci de ani, domnul Brockden, notarul, ne-a spus : „Sînteți oameni tineri, dar este îndoielnic că vreunul dintre dumneavoastră va apuca sfîrșitul perioadei înscrise în acest contract.“ O parte dintre noi, totuși, sîntem încă în viață ; cîțiva ani mai tîrziu însă contractul a fost anulat printr-un alt document, care dădea instituției un statut legal perpetuu.

Obiecțiile și ezitările cu care eram primit cînd solicitam abonamente m-au făcut curînd să simt cît de nepotrivit este să apari ca inițiator al vreunui proiect util, care ți-ar putea cît de cît ridica reputația deasupra celei a vecinilor tăi, atunci cînd ai nevoie de sprijinul lor pentru a înfăptui acel proiect. De aceea m-am tras cît mai deoparte, prezentînd totul ca fiind inițiat de *un grup de prieteni,* care mă rugaseră să propun acest plan persoanelor considerate a fi iubitoare de citit. Astfel treaba a mers mai ușor ; am procedat apoi la fel și în alte prilejuri și, avînd în vedere desele mele reușite, pot recomanda cu căldură această metodă. Micul sacrificiu de vanitate pe care îl faci acum va fi din belșug compensat mai tîrziu. Iar dacă o vreme nu se știe cu siguranță al cui este meritul, cineva încă mai vanitos decît tine se va vedea încurajat să-l pretindă el, și atunci invidia însăși va fi gata să-ți facă dreptate, smulgîndu-i meritul uzurpat și înapoindu-l celui căruia îi revine de drept.

Această bibliotecă mi-a dat posibilitatea să mă cultiv prin studiu permanent, căruia îi rezervam o oră sau două în fiecare zi, reușind astfel să îndrept într-o anumită măsură lipsa acelei învățături înalte căreia tata mă hărăzise cîndva. Lectura era singura distracție pe care mi-o îngăduiam. Nu-mi iroseam timpul prin cîrciumi, cu jocuri de noroc sau petreceri de vreun alt fel, iar în meseria mea continuam să dovedesc o silință pe cît de neobosită, pe atît de necesară. Eram dator pentru atelier, urma să am curînd copii de crescut și trebuia să concurez cu alți doi tipografi, stabiliți în oraș înaintea mea. Situația devenea, totuși, zi după zi mai ușoară pentru mine. Iar întrucît continuam să fiu un om cumpătat și îmi aminteam cum tata, printre sfaturile ce mi le dădea în copilărie, repeta adesea un proverb al lui Solomon : „Dacă vezi un om iscusit în lucrul lui, acela poate sta lîngă regi, nu lîngă oamenii de rînd“, socoteam silința drept o cale spre avuție și distincție, lucru ce m-a încurajat, deși nu mă gîndeam că într-adevăr *voi sta lîngă regi*, ceea ce totuși s-a întîmplat, căci am stat lîngă *cinci*, și am avut chiar onoarea de a mă așeza cu unul — regele Danemarcei — la masă. [75]

Există un proverb englezesc care spune : „Cel care vrea să propășească, cu nevasta să se sfătuiască.“ Am avut norocul să mă însor cu o femeie tot atît de înclinată spre hărnicie și cumpătare ca și mine, care mă ajuta voioasă în meserie, îndoind și cosînd broșurile, servind în prăvălie, cumpărînd zdrențe vechi pentru fabricarea hîrtiei etc. etc. Nu țineam slugi inutile, masa noastră era simplă și frugală, iar mobila dintre cele mai ieftine. De pildă, mult timp nu aveam dimineața decît lapte cu pîine (fără ceai), mîncîndu-l într-o strachină de doi penny, cu o lingură de tinichea. Dar observați cum pătrunde luxul în casa omului și cîștigă teren în ciuda principiilor : fiind chemat într-o dimineață la micul dejun, am găsit pe masă un castron de porțelan și o lingură de argint ! Fuseseră cumpărate de soția mea, fără să știu eu, și costaseră enorma sumă de douăzeci și trei de șilingi ; n-a avut altă scuză sau justificare decît aceea că își închipuise că soțul ei merita o lingură de argint și un castron de porțelan, ca oricare dintre vecinii noștri. Aceasta

a fost prima ivire a porţelanului şi argintăriei în căminul nostru ; mai tîrziu, în decursul anilor, pe măsură ce am devenit mai avuţi, au sporit şi ele, ajungînd treptat la mai multe sute de lire.

Fusesem crescut în credinţa religioasă a prezbiterienilor[76], şi cu toate că unele dogme ale acestei credinţe, cum ar fi „poruncile eterne ale lui Dumnezeu", „predestinarea", „osînda veşnică" şi altele îmi păreau de neînţeles, iar altele le socoteam îndoielnice şi de timpuriu am început să lipsesc de la adunările publice ale sectei — duminica fiind ziua mea de studiu —, n-am fost niciodată lipsit de anumite principii religioase. Niciodată nu m-am îndoit, bunăoară, că există un Dumnezeu ; că el a creat lumea şi o conduce prin providenţa sa ; că fapta cea mai plăcută lui Dumnezeu este să faci bine semenilor tăi ; că sufletele noastre sînt nemuritoare şi că toate fărădelegile vor fi pedepsite, iar toate virtuţile răsplătite, fie acum fie în viaţa de apoi. Vedeam în aceste lucruri fundamentale oricărei religii, şi cum ele se găseau în toate credinţele existente în ţara noastră, le respectam pe toate, deşi în măsură diferită, după felul cum erau amestecate cu alte precepte care, departe de a inspira, încuraja sau întări simţul moral, slujeau mai ales să ne despartă şi să ne învrăjbească unul cu altul. Acest respect pentru toate credinţele, ca şi părerea că şi cea mai rea are unele roade bune, mă făcea să evit orice afirmaţii care ar fi putut tinde să deprecieze buna părere pe care un altul o avea despre propria sa religie ; iar cum populaţia noastră se înmulţea şi necontenit se simţea nevoia unor noi lăcaşuri de rugăciune, care erau de regulă construite prin contribuţie voluntară, niciodată nu mi-am refuzat obolul în asemenea scopuri, indiferent de secta ce mi-l solicita.

Deşi doar rareori participam la slujbe religioase, continuam să am o părere bună despre rostul şi utilitatea lor, cînd se desfăşurau în chipul cuvenit, şi îmi plăteam regulat subscripţia anuală pentru întreţinerea singurului preot şi a singurei case de rugăciuni prezbiteriene din Philadelphia. Preotul îmi făcea uneori cîte o vizită prietenească şi mă îndemna să asist la slujbele lui, uneori reuşind să mă convingă — m-am dus chiar şi cinci dumi-

nici la rînd. Dacă l-aş fi socotit bun predicator, aş fi continuat poate, în ciuda faptului că îmi foloseam răgazul duminical pentru studiu ; dar predicile lui erau mai ales dispute polemice sau explicări ale unor doctrine specifice ale sectei noastre şi îmi păreau foarte seci, neinteresante şi nelămuritoare, căci nu insuflau nici un singur principiu moral, ţintind parcă îndeosebi să ne facă prezbiterieni mai curînd decît buni cetăţeni.

În cele din urmă şi-a ales ca temă un verset din capitolul 4 al Epistolei lui Pavel către Filipeni — „Mai departe, fraţilor, cîte sînt adevărate, cîte sînt de cinste, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt de iubit, cîte sînt cu nume bun, orice virtute şi orice laudă, la acestea să vă fie gîndul." Îmi închipuiam că dintr-o predică pe această temă nu puteam rămîne fără anumite învăţături morale. Dar el s-a mărginit să trateze numai cinci puncte, cele avute în vedere de apostol : 1. Ţinerea cu sfinţenie a zilei de duminică ; 2. Citirea cu rîvnă a Sfintei Scripturi ; 3. Cuvenita participare la serviciul religios ; 4. Luarea împărtăşaniei ; 5. Respectul cuvenit slujitorilor Domnului. Erau, desigur, lucruri bune, dar cum nu constituiau felul de lucruri bune pe care îl aşteptam de la acea predică, mi-am pierdut nădejdea că le-aş mai putea întîlni în vreo alta, mi s-a făcut lehamite şi nu m-am mai dus la predicile lui. Cu cîţiva ani înainte (în 1728) scrisesem o mică Liturghie, un fel de rugăciune pentru folosinţa mea personală — intitulată *Principii de credinţă şi fapte de religie* [77]. Am revenit la ea şi nu m-am mai dus la adunări religioase publice. Purtarea mea poate fi socotită condamnabilă, dar mă opresc aici, fără a mai încerca să o justific, căci scopul meu de acum este să prezint faptele, iar nu să caut scuze pentru ele.

Cam prin vremea aceea am conceput un plan îndrăzneţ şi anevoios de atingere a perfecţiunii morale. Voiam să trăiesc fără a săvîrşi niciodată nici o greşeală ; voiam să înving toate relele spre care m-ar fi putut împinge fie înclinaţia mea firească şi obişnuinţa, fie cei din jurul meu. Întrucît ştiam, sau credeam că ştiu, ce înseamnă binele şi răul, nu vedeam de ce n-aş fi putut urma mereu calea binelui, evitînd-o pe cealaltă. Dar mi-am dat curînd seama că îmi asumasem o sarcină mai grea decît bănui-

sem. În timp ce căutam să mă feresc de o greșeală, adesea cădeam pe neașteptate în alta ; obișnuința profita de clipele de neatenție, iar înclinația se dovedea uneori mai puternică decît rațiunea. Am tras în cele din urmă concluzia că simpla convingere speculativă potrivit căreia este în folosul nostru să ne dovedim virtuoși nu e de ajuns pentru a ne împiedica să greșim și că trebuie să lepădăm obiceiurile contrare și să dobîndim altele bune, înainte de a ne putea bizui cîtuși de puțin pe corectitudinea constantă, neabătută a conduitei noastre. În acest scop am conceput, așadar, următoarea metodă.

Diversele enumerări de virtuți morale întîlnite de mine prin lecturi erau mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, după cum autorii lor includeau în această categorie mai multe sau mai puține noțiuni. Cumpătarea, de pildă, era limitată de unii la mîncare și băutură, pe cînd alții o interpretau ca însemnînd moderație în oricare altă plăcere, poftă, înclinație sau pasiune, trupească sau sufletească, pînă și în ambiție sau zgîrcenie. Pentru claritate, am preferat să folosesc un număr mai mare de denumiri cu mai puține idei legate de fiecare, decît denumiri puține cu mai multe idei subsumate, și astfel am cuprins sub treisprezece nume de virtuți tot ce mi se părea în acea vreme necesar sau de dorit, adăugînd la fiecare un scurt precept, care exprima deplin înțelesul ce i-l dădeam eu.

Iată aceste nume de virtuți, cu preceptele respective :

1. CUMPĂTAREA

Să nu mănînci pînă la ghiftuire ; să nu bei pînă la amețeală.

2. TĂCEREA

Să nu spui decît ceea ce poate folosi altora sau ție însuți ; să te ferești de conversația ușuratică.

3. RÎNDUIALA

Să-ţi aşezi fiecare lucru la locul lui ; să-ţi îndeplineşti fiecare treabă la timpul ei.

4. HOTĂRÎREA

Să te hotărăşti a face ceea ce trebuie ; să înfăptuieşti negreşit ceea ce ai hotărît.

5. ECONOMIA

Să nu cheltuieşti decît pentru a face bine altora sau ţie însuţi ; deci, să nu iroseşti nimic.

6. SILINŢA

Să nu pierzi timpul ; să faci mereu ceva folositor ; să renunţi la orice acţiuni inutile.

7. SINCERITATEA

Să nu te foloseşti de înşelăciuni dăunătoare; să cugeţi drept şi neprihănit ; şi dacă vorbeşti, să vorbeşti ca atare.

8. DREPTATEA

Să nu nedreptăţeşti pe nimeni făcîndu-i vreun neajuns sau omiţînd să-i dai ce i se cuvine.

9. STĂPÎNIREA DE SINE

Să te fereşti de extreme ; să te străduieşti a nu te lăsa ofensat de insulte pe cît crezi că merită.

10. CURĂȚENIA

Să nu îngădui nici o lipsă de curățenie a corpului, a veșmintelor sau a locuinței.

11. SENINĂTATEA

Să nu te lași tulburat de nimicuri sau de întîmplări obișnuite ori inevitabile.

12. CASTITATEA

Rareori să folosești dragostea în alte scopuri decît cele ale sănătății și procreării, și niciodată pînă la prostire, moleșire sau pînă la vătămarea liniștei sau reputației tale ori a altuia.

13. UMILINȚA

Imită-i pe Iisus și Socrate.

Intenția mea fiind să dobîndesc *obișnuința* tuturor acestor virtuți, socoteam că ar fi bine să nu-mi împart atenția încercînd să îndeplinesc totul dintr-o dată, ci să mi-o concentrez pe rînd asupra fiecăreia dintre ele, astfel încît, însușindu-mi mai întîi una, să trec apoi la alta, și așa mai departe, pînă la cea de-a treisprezecea ; și cum era de presupus că stăpînirea unora dintre aceste virtuți va înlesni însușirea altora, le-am înșiruit în ordinea arătată mai sus. Mai întîi *Cumpătarea*, căci ea îți dă acea minte limpede și calmă atît de necesară cînd trebuie să fii mereu atent și să te păzești de atracția necontenită a vechilor obișnuințe și de presiunea permanentă a feluritelor tentații. Odată dobîndită și întărită aceasta, *Tăcerea* devine mai ușoară ; iar întrucît doream să cîștig și cunoștințele odată cu căpătarea acestor virtuți, și cum în conversație aceasta se înfăptuiește prin folosirea mai mult a urechilor decît a limbii, țineam să mă dezbar de obiceiul pe care începusem să-l prind de a flecări și a mă deda la

glume şi jocuri de cuvinte, obicei care mă făcea plăcut doar unei tovărăşii uşuratice, astfel că am pus *Tăcerea* pe locul al doilea. Socoteam că aceasta, ca şi următoarea, *Rînduiala,* îmi vor asigura mai mult timp pentru planul şi studiile mele. Hotărîrea, odată devenită obişnuinţă, mă va întări în strădaniile de a stăpîni toate celelalte virtuţi, pe cînd *Economia* şi *Silinţa* mă vor ajuta să plătesc restul datoriei şi, aducîndu-mi belşug şi independenţă, vor face mai uşoară practicarea *Sincerităţii* şi *Dreptăţii* etc. etc. Gîndindu-mă apoi că, potrivit sfatului dat de Pitagora în ale sale *Versuri de aur* [78], era necesar un control zilnic, am născocit următoarea metodă de verificare.

Mi-am făcut un caieţel, în care am rezervat cîte o pagină pentru fiecare virtute. Cu cerneală roşie am tras şapte coloane, cîte una pentru fiecare zi din săptămînă, şi le-am însemnat cu iniţialele zilelor respective. Pe orizontală am tras treisprezece linii roşii, însemnînd capătul fiecărui rînd cu iniţiala cîte unei virtuţi ; pe aceste rînduri, în coloana potrivită, urma să notez cu puncte negre toate greşelile pe care, controlîndu-mă, constatam că le săvîrşisem în ziua aceea [79].

Forma paginilor

CUMPĂTAREA SĂ NU MĂNÎNCI PÎNĂ LA GHIFTUIRE; SĂ NU BEI PÎNĂ LA AMEŢEALĂ							
	D[80]	L	M	M	J	V	S
C							
T	*	*		*		*	
R	* *	*	*		*	*	*
H			*			*	
E		*			*		
S			*				
S							
D							
S							
C							
S							
C							
U							

M-am hotărît să dau în fiecare săptămînă o atenție deosebită cîte unei virtuți. Astfel, în prima săptămînă, grija mea de seamă era să mă feresc de cel mai mic păcat împotriva *Cumpătării*, lăsînd celelalte virtuți oarecum în voia soartei și notînd în fiecare seară greșelile de peste zi. Astfel, dacă în prima săptămînă reușeam să păstrez nepunctat primul rînd, însemnat cu C, consideram obișnuința acelei virtuți atît de întărită, iar contrariul ei atît de slăbit, încît puteam îndrăzni să-mi extind atenția și asupra celei următoare, iar în săptămîna a doua să mențin neatinse ambele rînduri. Continuînd astfel pînă la ultima, puteam parcurge, în treisprezece săptămîni, întregul ciclu, iar într-un an să-l repet de patru ori. Și ca omul care, avînd de plivit o grădină, nu încearcă să smulgă toate buruienile dintr-o dată — lucru ce i-ar depăși puterile — ci plivește mai întîi un strat, apoi, terminîndu-l pe acesta, trece la al doilea, și așa mai departe, tot astfel și eu nădăjduiam să am încurajatoarea plăcere de a vedea în paginile mele cum înaintez pe calea virtuții, înlăturînd succesiv punctele de pe rînduri pînă ce, la sfîrșit, parcurgînd mai multe cicluri, aș fi încercat fericirea de a privi un caiet curat, după treisprezece săptămîni de verificări zilnice.

Pe caiețel așternusem ca motto următoarele versuri din piesa *Cato* de Addison :

„Aici mă voi opri. Dacă există o putere
deasupra noastră
(Și că ea există o strigă întreaga fire
Prin toate lucrările ei), Ea trebuie să se desfete
în virtute ;
Iar acela în care se desfată trebuie să fie
fericit.“ [81]

Mai era un citat din Cicero :

„O vitae Philosophia dux ! O virtutum indagatrix expultrixque vitiorum ! Unus dies, bene et ex praeceptis tuis actus, peccanti immortalitati est anteponendus.“ [82]

Și încă unul, scos din *Pildele* lui Solomon, vorbind despre înțelepciune sau virtute :

„Viața lungă e în dreapta ei, iar în stînga ei, bogăție și slavă... Căile ei sînt plăcute, și toate cărările ei sînt căile păcii.“ III, 16, 17.

Și, concepînd divinitatea ca un izvor al înțelepciunii, am socotit de cuviință și necesar să-i cer ajutorul pentru a o căpăta ; în acest scop am alcătuit următoarea scurtă rugăciune, pe care am scris-o înaintea tabelelor mele, pentru folosință zilnică :

„O puternice Doamne ! Mărinimos Părinte ! Milostiv Povățuitor ! Sporește în mine acea înțelepciune care descoperă ce este cu adevărat binele meu. Întărește-mă în hotărîrea de a săvîrși ce cere această înțelepciune. Primește buna mea purtare față de ceilalți copii ai tăi drept singura răsplată ce-mi stă în putere pentru necontenita bunăvoință ce mi-ai arătat.“

Foloseam de asemenea o mică rugăciune găsită în *Poeziile* lui Thomson, și anume :

„Părinte al luminii și vieții, o tu Supremă Bunătate !
Învață-mă ce este bine ; învață-mă ce ești Tu însuți !
Izbăvește-mă de ticăloșie, vanitate și viciu,
De orice îndeletniciri josnice ; și revarsă în sufletul meu
Cunoaștere, liniște conștientă și virtute pură ;
Sfîntă, trainică, neîntreruptă fericire !“ [83]

Întrucît preceptul privitor la *Rînduială* cerea ca *fiecare din treburile mele să fie făcută la timpul ei*, o pagină din caiet cuprindea următorul plan de întrebuințare a celor douăzeci și patru de ore dintr-o zi :

DIMINEAȚA

Întrebare : Ce fapte bune voi face astăzi ?

5 6 7

Scoală-te, spală-te și roagă-te *Atotputernicului.* Plănuiește-ți treburile de peste zi și ia hotărîrea zilei ; continuă ce ai de studiat și ia-ți apoi micul dejun.

8 9 10 11

Lucrează.

AMIAZA

12 1
Citește, sau cercetează-ți socotelile ; prînzește.
2 3 4 5
Lucrează.

SEARA

Întrebare : Ce fapte bune am făcut astăzi ?
6 7 8 9
Pune-ți lucrurile la locurile lor. Cina. Muzică sau distracție, ori conversație. Cercetarea ocupațiilor zilei.

NOAPTEA

10 11 12 1 2 3 4
Somn.

Am început aplicarea acestui plan de autocontrol și am continuat o vreme cu unele întreruperi întîmplătoare. Am fost surprins să constat că aveam mult mai multe lipsuri decît crezusem ; dar am avut și satisfacția de a le vedea scăzînd. Pentru a scăpa de grija înlocuirii din timp în timp a caiețelului, care, cum eu răzuiam mereu de pe hîrtie semnele vechilor greșeli pentru a face loc altora dintr-un nou ciclu, se umpluse de găuri, mi-am copiat tabelele și preceptele pe plăcuțele de fildeș ale unei agende de însemnări, pe care liniile erau trase cu cerneală roșie, greu de șters, iar greșelile le însemnam cu un creion, putînd apoi să le șterg ușor cu un burete ud. După o vreme am ajuns să trec printr-un ciclu întreg abia într-un an, iar mai tîrziu chiar în cîțiva ani, pînă cînd, în cele din urmă, am renunțat de tot, fiind prins cu treburi și călătorii în străinătate și cu o mulțime de alte ocu-

pații ce nu-mi lăsau timp; dar am purtat întotdeauna agenda cu mine.

Cea mai mare bătaie de cap mi-a dat-o problema *Rînduielii;* am constatat că, deși planul meu era aplicabil pentru un om căruia treburile îi permiteau să-și rînduiască timpul cum voia — pentru un lucrător tipograf, bunăoară — el nu putea fi respectat întocmai de către un patron, care trebuie să aibă de-a face cu lumea și să-și primească clienții la orele dorite de ei. De asemenea, mi-a venit foarte greu să mă deprind cu *rînduiala* ținerii lucrurilor, hîrtiilor etc. Nu fusesem obișnuit din timp cu așa ceva și, avînd o memorie foarte bună, nu mă stînjenea prea mult lipsa de ordine. Acest punct, așadar, îmi cerea o atenție atît de încordată, greșelile mă necăjeau atît de tare, iar progresul se vădea atît de mic, și cu atît de numeroase dări înapoi, încît eram aproape gata să renunț, mulțumindu-mă să am un caracter cu lipsuri în această privință, ca omul care, cumpărînd o secure de la un vecin al meu, fierar, a vrut să aibă toată fața securii strălucitoare ca tăișul. Fierarul s-a învoit să i-o lustruiască la tocilă, cu condiția ca omul să învîrtească roata; omul a început să învîrtească, în timp ce fierarul apăsa cu putere pe piatră fața lată a securii, ceea ce făcea învîrtitul foarte obositor. Omul lăsa din cînd în cînd roata ca să vadă cum înaintează lucrul, și în cele din urmă ar fi vrut să-și ia securea cum era. „Nu“, a spus fierarul, „învîrtește, învîrtește, că acuși e gata; așa, nu este decît pătată.“ „Da“, a răspuns omul, „dar mie îmi place cel mai mult o secure pătată.“

Și cred că tot astfel s-a întîmplat cu mulți alții, care constatînd, din lipsa unor mijloace ca acelea folosite de mine, cît de greu este în privința viciilor și virtuților, să-ți formezi deprinderi bune și să te lepezi de cele rele, s-au dat bătuți, hotărînd că „o secure pătată le plăcea cel mai mult“, căci ceva ce părea a fi rațiunea îmi dădea din timp în timp să înțeleg că scrupulozitatea extremă pe care mi-o impuneam era un fel de deșertăciune morală care, dacă ar deveni cunoscută, m-ar face de rîsul lumii; că un caracter desăvîrșit are neajunsul de a te face invidiat și urît de alții; și că un om bun la suflet

trebuie să-şi îngăduie anumite abateri pentru a nu stîrni dezaprobarea prietenilor săi.

Ca să spun adevărul, am constatat că sînt incapabil de îndreptare în privinţa *Rînduielii ;* iar acum, la bătrîneţe, cînd memoria mi-a slăbit, simt foarte mult lipsa acestei virtuţi. Dar, una peste alta, deşi n-am ajuns niciodată la acea perfecţiune spre care ţinteam cu atîta rîvnă, ba chiar am rămas foarte departe de ea, am devenit, prin străduinţă, un om mai bun şi mai fericit decît aş fi fost dacă n-aş fi încercat deloc ; ca aceia care ţintesc spre desăvîrşire în scris imitînd modele gravate şi, deşi nu ating niciodată măiestria mult dorită a modelelor, îşi deprind mîna prin străduinţă şi dobîndesc o scriere destul de frumoasă, îngrijită şi citeaţă.

Este poate bine ca urmaşii mei să ştie că acestui mic artificiu îşi datoreşte străbunul lor, cu binecuvîntarea Domnului, fericirea statornică a vieţii sale, pînă în al şaptezeci şi nouălea an, în care am scris cele de faţă. Schimbările ce le poate aduce viitorul sînt în mîna Providenţei ; dar chiar de vor veni, gîndul la fericirea din trecut ar trebui să-l ajute a le îndura cu mai multă resemnare. Cumpătării îi atribuie îndelunga sa stare de sănătate, ca şi ce i-a mai rămas dintr-o constituţie viguroasă ; Silinţei şi Economiei — îndestularea dobîndită de timpuriu, averea sa, ca şi toate acele cunoştinţe ce i-au îngăduit să fie un cetăţean folositor şi i-au adus un anumit renume printre învăţaţi ; Sincerităţii şi Dreptăţii — încrederea ţării sale şi însărcinările de cinste ce i-au fost date ; iar influenţei însumate a tuturor virtuţilor, chiar şi în stare imperfectă în care le-a putut dobîndi — acea fire senină şi acea voioşie în conversaţie care încă îl fac un interlocutor căutat şi plăcut, chiar şi pentru prietenii săi mai tineri. Nădăjduiesc, aşadar, că vreunii dintre descendenţii mei vor urma această pildă, culegînd foloasele.

Veţi fi observat, cred, că planul meu, deşi nu cu totul lipsit de o latură religioasă, nu cuprindea referiri la nici una din dogmele specifice ale vreunui cult. Mă ferisem de aceasta dinadins căci, fiind cu totul încredinţat de meritele şi utilitatea metodei mele, ca şi de faptul că ea putea fi de folos unor oameni de diferite religii,

și intenționînd să o public cîndva, nu voiam să conțină nimic supărător pentru vreo anumită persoană sau sectă. Aveam de gînd să scriu cîte un mic comentariu asupra fiecărei virtuți, în care să arăt foloasele ei, ca și relele pricinuite de viciul contrar, și să-mi intitulez cartea *ARTA VIRTUȚII* *, deoarece ar fi arătat felul și mijloacele prin care se poate dobîndi virtutea, deosebindu-se astfel de un simplu îndemn la cumsecădenie, care nu povățuiește și nu arată mijloacele, ci seamănă cu acel om din Scriptură, milos în cuvinte, care fără să le arate celor goi și flămînzi cum ar putea face rost de haine sau bucate, îi îndemna doar să se hrănească și să se îmbrace (Iacob, II, 15, 16).

Dar s-a întîmplat că intenția mea de a scrie și publica aceste comentarii nu s-a mai îndeplinit niciodată. De fapt am reușit, din timp în timp, să aștern pe hîrtie scurte însemnări despre simțăminte, judecăți etc. ce urmau să fie folosite în carte (o parte încă le mai am); dar marea grijă ce a trebuit s-o acord treburilor mele personale în prima parte a vieții și celor publice mai tîrziu m-a făcut să tot amîn scrierea ei; căci, fiind legată în mintea mea de *un plan mare și cuprinzător*, a cărui înfăptuire cerea toate puterile unui om și pe care un șir de ocupații neprevăzute m-a împiedicat să-l întreprind, cartea a rămas pînă astăzi neterminată.

În acea lucrare aveam de gînd să lămuresc și să propag doctrina că faptele imorale nu sînt dăunătoare pentru că sînt oprite, ci sînt oprite pentru că sînt dăunătoare, ținînd seama numai de natura omenească; că a fi virtuos este deci spre binele tuturor celor care vor să fie fericiți încă în această lume; și, pornind de la această împrejurare (în lume găsindu-se totdeauna o seamă de negustori bogați, de nobili, state și principi care au nevoie de slujbași cinstiți pentru conducerea treburilor lor, iar aceștia din urmă fiind atît de rari), m-aș fi străduit să-i conving pe tineri că nu există calități mai potrivite decît cinstea și integritatea, pentru a asigura bunăstarea unui om sărac.

---

* Nimic mai potrivit să-l fericească pe om decît virtutea. (Notă marginală a autorului.)

La început lista mea cuprindea doar douăsprezece virtuţi, dar cum un prieten quaker avusese bunăvoinţa să-mi spună că eram îndeobşte socotit mîndru, că mîndria mea se vădea deseori în conversaţie, că nu mă mulţumeam să am dreptate în discutarea vreunei probleme, ci eram arogant, ba chiar insolent, lucru de care m-a convins amintindu-mi cîteva cazuri, m-am hotărît să mă străduiesc a mă dezbăra, de va fi cu putinţă, de acest nărav, şi astfel am adăugat pe listă *Umilinţa*, dînd acestui cuvînt un înţeles foarte larg.

Nu pot să mă laud cu prea mari reuşite în dobîndirea *substanţei* acestei virtuţi, dar am progresat mult în ceea ce priveşte *aparenţa* ei. Mi-am impus ca o regulă să evit orice contrazicere directă a părerilor altora, ca şi orice afirmare hotărîtă a propriilor mele păreri. De asemenea, mi-am interzis folosirea oricărui cuvînt şi a oricărei expresii care ar fi implicat o părere prea categoric afirmată, ca *desigur, neîndoielnic* etc., folosind, în locul lor, *cred, presupun* sau *îmi închipui* că un lucru este aşa şi pe dincolo, sau că *aşa îl văd eu în prezent.* Dacă altcineva făcea o afirmaţie pe care o socoteam greşită, nu-mi îngăduiam plăcerea de a-l contrazice direct, sau de a arăta pe loc o anumită absurditate din spusele sale ci, răspunzîndu-i, începeam prin a observa că în anumite cazuri sau situaţii părerea lui ar fi întemeiată, dar că în împrejurarea de faţă lucrurile *îmi păreau* oarecum diferite, şi aşa mai departe. Am aflat curînd foloasele acestei schimbări de atitudine, căci conversaţiile la care luam parte se desfăşurau într-un chip mai plăcut. Modestia cu care îmi făceam cunoscute părerile le asigura o primire mai amabilă şi mai lipsită de opoziţie ; simţeam mai puţină umilinţă atunci cînd se dovedea că n-am dreptate, iar pe de altă parte mi-era mai uşor să-i conving pe alţii să-şi recunoască greşelile şi să mi se alăture atunci cînd se întîmpla să am dreptate.

Acest mod de comportare, care la început se cam ciocnea de înclinaţia mea firească, mi-a devenit cu timpul atît de obişnuit şi la îndemînă, încît se prea poate ca în ultimii cincizeci de ani nimeni să nu mă fi auzit scăpînd vreo vorbă sau expresie categorică. Şi tocmai acestei obişnuinţe i-aş atribui (în al doilea rînd după

caracterul meu integru) faptul că de timpuriu m-am bucurat de o mare înrîurire asupra concetăţenilor mei atunci cînd am propus unele instituţii noi, sau schimbări în cele vechi, ca şi de atîta influenţă în organele publice al căror membru am fost; căci deşi eram un vorbitor slab, lipsit de elocinţă, foarte şovăitor în alegerea cuvintelor şi nu prea corect în folosirea limbii, izbuteam de regulă să-mi impun punctul de vedere.

În realitate nu este, probabil, printre pornirile noastre fireşti nici una mai greu de stăpînit ca *mîndria*. Putem s-o ascundem, să ne luptăm cu ea, s-o reducem la tăcere, s-o înăbuşim şi s-o sugrumăm cît dorim, căci ea rămîne vie şi din timp în timp iese la iveală; veţi vedea, poate, acest lucru deseori în relatarea de faţă căci, chiar de mi-aş închipui că am înfrînt-o cu desăvîrşire, m-aş dovedi, desigur, mîndru în însăşi umilinţa mea.

(Cele de pînă aici au fost scrise la Passy în 1784.)

*(Sînt acum pe punctul de a începe să scriu acasă, în august 1788, dar nu mă pot bizui pe ajutorul ce-l aşteptam din partea hîrtiilor mele, căci multe s-au pierdut în timpul războiului. Am găsit, totuşi, următoarele.)**

Deoarece am amintit de *un plan mare şi cuprinzător* pe care îl concepusem, se cuvine, cred, să scriu aici cîteva lucruri despre el şi despre menirea lui. Prima mea idee despre acest plan apare în următoarea notiţă, păstrată întîmplător :

Observaţii privind lecturile mele istorice, la bibliotecă, 19 mai 1731.

— „Marile treburi ale lumii, războaiele, revoluţiile etc., sînt întreprinse şi îndeplinite de partide.

— Scopul acestor partide este interesul lor general imediat sau ceea ce ele privesc ca atare.

— Scopurile deosebite ale acestor partide constituie cauza tuturor încurcăturilor.

— Pe cînd un partid urmăreşte un ţel general, fiecare om se ocupă de interesul său personal, particular.

— Îndată ce un partid şi-a atins scopul general, fiecare membru al său se concentrează asupra interesului

---

* Aceasta este o notă marginală a autorului.

particular, care, ciocnindu-se de altele, desparte partidul în facțiuni și dă naștere unei confuzii și mai mari.

— Puțini oameni pornesc în treburile publice de la țelul binelui patriei, oricîte afirmații contrare s-ar face ; și chiar dacă acțiunile lor aduc într-adevăr un bine patriei, acești oameni, înainte de toate, au socotit că interesul lor și al țării sînt una și n-au acționat din simplă bunăvoință.

— Și mai puțini lucrează, în treburile publice, pentru binele omenirii.

— Momentul îmi pare foarte potrivit în prezent pentru înființarea unui Partid Unit al Virtuții — o grupare oficială de oameni virtuoși și de treabă din toate națiunile, bazată pe reguli corespunzătoare, înțelepte și bine întemeiate, pe care oamenii înțelepți și destoinici se vor dovedi, probabil, mai unanimi în a le respecta decît izbutesc oamenii de rînd să respecte legiuirile obișnuite.

Socotesc în prezent că oricine va încerca să înfăptuiască aceasta, și e în măsură s-o facă, neîndoios că va săvîrși un lucru plăcut lui Dumnezeu și încununat de izbîndă.

B. F.“

Frămîntînd în minte acest plan, pentru a-l putea aplica mai tîrziu cînd împrejurările îmi vor lăsa răgazul necesar, am continuat să notez din cînd în cînd, pe bucățele de hîrtie, felurite idei ce îmi veneau în minte în această privință. Cele mai multe s-au pierdut, dar am găsit o asemenea foaie, care cuprinde un fel de esență a unui crez alcătuit de mine, conținînd, după părerea mea, fundamentele tuturor religiilor cunoscute și lipsit, în același timp, de orice afirmații ce ar fi putut jigni pe credincioșii vreunei religii. Crezul este exprimat în următoarele cuvinte :

„Există un singur Dumnezeu care a făcut totul. El cîrmuiește lumea prin providența sa.

Lui trebuie să ne închinăm prin slăvire, rugăciuni și slujbe de mulțumire.

Dar slujba cea mai plăcută lui Dumnezeu este aceea de a face bine oamenilor.

Sufletul este nemuritor.
Dumnezeu va răsplăti negreşit virtutea şi va pedepsi viciul, fie în lumea aceasta fie în cea de apoi."

Pe atunci socoteam că noua sectă trebuie să ia fiinţă şi să fie răspîndită la început numai printre bărbaţii tineri şi necăsătoriţi ; că fiecare neofit trebuie nu numai să adere la un astfel de crez, dar şi să fi trecut prin cele treisprezece săptămîni de studiere şi practicare a virtuţilor, potrivit modelului de mai sus ; că existenţa acestei grupări trebuie ţinută secretă pînă ce numărul membrilor va fi ajuns destul de însemnat, pentru a se preîntîmpina cererile de primire a unor persoane nepotrivite, dar că fiecare membru trebuie să caute printre cunoştinţele sale tineri înzestraţi şi binevoitori cărora, cu multă prudenţă, să li se aducă la cunoştinţă acest plan ; că membrii trebuie să se oblige să-şi dea unul altuia sfaturi, sprijin şi ajutor în promovarea intereselor profesiei şi poziţiei lor în lume ; că, pentru a ne deosebi, ar trebui să ne numim „Societatea celor liberi şi netulburaţi": liberi, deoarece prin practicarea generală şi obişnuinţa virtuţii am fi eliberaţi de sub stăpînirea viciului, iar prin practicarea mai cu seamă a silinţei şi economiei, am fi eliberaţi de datorii, care te pot lipsi de libertate şi, într-un fel, te înrobesc creditorilor.

Cam atît îmi mai pot aminti acum despre acest plan, în afară de faptul că l-am comunicat în parte unor tineri, doi la număr, care l-au primit cu oarecare entuziasm ; dar strîmtorarea mea bănească de atunci, ca şi nevoia de a mă ocupa îndeaproape de treburile mele, m-au făcut să-i amîn o vreme înfăptuirea, iar mai tîrziu numeroasele mele ocupaţii, publice şi personale, au dus la alte amînări, astfel că a rămas neînfăptuit pînă în prezent, cînd nu mai am suficientă putere şi însufleţire pentru o asemenea iniţiativă ; deşi sînt încă încredinţat că era un proiect realizabil, care s-ar fi putut dovedi foarte util în formarea unui mare număr de cetăţeni destoinici ; şi nu eram descurajat de aparenta lui ambiţie, căci dintotdeauna am considerat că un om singur, de înzestrare mijlocie, poate aduce schimbări însemnate, săvîrşind lucruri mari pe lume, dacă mai întîi îşi alcătuieşte un plan potrivit şi, renunţînd la orice distracţii

și alte îndeletniciri ce îi pot abate atenția, face din înfăptuirea acestui plan unicul său obiect de studiu și activitate.

În 1732 mi-am publicat prima oară Almanahul[84], sub numele de *Richard Saunders;* a continuat să apară timp de vreo douăzeci și cinci de ani, fiind cunoscut mai ales ca *Almanahul sărmanului Richard.* M-am străduit să-l fac amuzant și folositor, și a ajuns atît de căutat încît îmi aducea un cîștig apreciabil, căci vindeam aproape zece mii de exemplare pe an. Observînd că era larg citit — mai nici un colțișor al provinciei nu rămînea fără el —, l-am considerat un bun mijloc pentru luminarea oamenilor de rînd, care rareori cumpărau vreo altă carte ; ca atare umpleam toate spațiile mici ce rămîneau între zilele importante din calendar cu expresii, proverbe și zicători, mai ales dintre acelea care îndemnau la silință și economie ca mijloace de a cîștiga avuție și, prin urmare, de a dobîndi virtute ; căci îi este mai greu unui nevoiaș să se poarte întotdeauna cinstit, deoarece — ca să folosesc aici unul din acele proverbe — „sacul gol cu greu se poate ține drept."

Aceste proverbe, care cuprindeau înțelepciunea multor epoci și popoare, le-am adunat într-o înșiruire închegată, pe care am adăugat-o la începutul Almanahului pe 1757 sub forma unei morale adresate de un bătrîn înțelept mulțimii ce participa la o licitație[85]. Strînse laolaltă, aceste sfaturi răzlețe făceau o impresie mai puternică. Culegerea s-a bucurat de aprobare generală, fiind tipărită în toate gazetele de pe continent, iar în Anglia pe o foaie volantă care să poată fi prinsă de perete în casă ; s-au făcut după ea două traduceri în limba franceză, cumpărate în număr mare de clerici și de mica nobilime pentru a fi împărțite gratis printre enoriașii și țăranii săraci. În Pennsylvania, întrucît combătea cheltuiala de bani pe tot felul de fleacuri inutile aduse din străinătate, unii considerau că ea a jucat un anumit rol în adunarea acelui prisos crescînd de monedă ce s-a observat cîțiva ani după publicarea ei.

Socoteam gazeta mea, de asemenea, ca un mijloc de luminare ; din acest motiv adesea tipăream în ea extrase din *The Spectator* și din alte scrieri moralizatoare, iar

uneori publicam mici scrieri de-ale mele, compuse inițial pentru a fi citite la club. Printre acestea se află un dialog socratic menit să demonstreze că, oricare i-ar fi aptitudinile și capacitatea, omul vicios nu poate fi nicidecum numit om cu judecată ; se mai află și o expunere despre înfrînare, în care arătam că virtutea nu se dobîndește decît atunci cînd practicarea ei devine o obișnuință, nestingherită de împotrivirea unor înclinații contrare. Acestea pot fi găsite în numerele de gazetă de la începutul anului 1735.

În redactarea gazetei mele mă feream cu grijă de orice defăimări sau atacuri personale (care în anii din urmă au devenit o rușine a țării noastre). Ori de cîte ori eram solicitat să public așa ceva — iar autorii invocau, de obicei, libertatea presei și faptul că ziarul este ca un poștalion, în care oricine plătește are dreptul la un loc — răspundeam că voi tipări acel material separat, dacă autorul este de acord, și că îi voi da acestuia cîte exemplare dorește, ca să le împartă el însuși, dar că eu nu pot accepta să răspîndesc scrierea lui defăimătoare și că, angajîndu-mă față de abonați să le ofer lucruri de folos sau amuzante, nu puteam umple gazeta cu dispute personale, care pe ei nu-i interesau, fără a le aduce o vădită daună. Astăzi mulți tipografi de-ai noștri nu șovăie deloc să satisfacă răutatea unor inși, prin acuzații false la adresa unora din cele mai oneste persoane, ațîțînd dușmăniile pînă la provocarea de dueluri ; mai mult, sînt într-atîta de nesocotiți, încît tipăresc observații injurioase despre cîrmuirea statelor vecine cu noi, ba chiar despre acțiunile celor mai buni aliați ai noștri, ceea ce poate să ducă la cele mai primejdioase consecințe. Amintesc de toate acestea ca un avertisment adresat tipografilor tineri, în dorința de a-i îndemna să nu-și mînjească tiparele și să nu-și facă profesia de ocară prin asemenea practici infame, ci să le respingă hotărît, întrucît din exemplul meu ei pot vedea că o astfel de conduită nu va fi, la urma urmelor, dăunătoare interesului lor.

În 1733 am trimis pe unul dintre lucrătorii mei la Charleston, în Carolina de Nord, unde era nevoie de un tipograf [86]. I-am dat o presă și litere și am încheiat cu

el un contract de tovărăşie, prin care urma să primesc o treime din cîştig, plătind o treime din cheltuieli. Era un om cinstit şi cu carte, dar nepriceput la contabilitate, şi cu toate că mi-a trimis uneori bani, n-am putut căpăta de la el, cît timp a trăit, vreo socoteală scrisă sau vreo informaţie satisfăcătoare privind mersul tovarăşiei noastre. După moartea lui, atelierul a rămas pe mîna văduvei sale care, fiind născută şi crescută în Olanda (iar acolo, după cîte am aflat, ţinerea contabilităţii face parte din educaţia primită de fete), nu numai că mi-a trimis date cît se poate de exacte asupra situaţiei din trecut, dar a continuat apoi să-mi dea socoteală trimestrial cu cea mai mare precizie şi regularitate, şi şi-a condus treburile cu atîta succes, încît nu numai că a reuşit să-şi crească onorabil copiii, dar a şi cumpărat de la mine atelierul la expirarea contractului şi şi-a instalat fiul ca tipograf.

Amintesc întîmplarea numai spre a recomanda acest fel de educaţie pentru fetele noastre, căci le va fi, probabil, de mai mult folos lor şi copiilor lor, în caz de văduvie, decît muzica sau dansul, apărîndu-le de pagubele produse prin înşelătoriile unor oameni vicleni şi permiţîndu-le să continue, poate, vreo afacere negustorească rentabilă, cu vad bine închegat, pînă cînd vreun fiu va creşte destul de mare pentru a o prelua şi duce mai departe, spre binele şi înavuţirea întregii familii.

Cam prin anul 1734 a venit printre noi, din Irlanda, un tînăr predicator prezbiterian, Hemphill pe numele său, care ţinea, cu o voce frumoasă şi aparent pe nepregătite, predici excelente ce atrăgeau mulţi ascultători de felurite credinţe, stîrnind admiraţia generală. Am devenit şi eu un ascultător regulat, căci îmi plăceau predicile lui, care nu aveau mai nimic dogmatic în ele, ci propovăduiau cu tărie practicarea virtuţii, sau a ceea ce în vorbirea religioasă se numeşte „fapte bune". Totuşi, acei membri ai congregaţiei care se socoteau prezbiterieni ortodocşi respingeau învăţăturile lui, fiind sprijiniţi de majoritatea clericilor în vîrstă, care l-au învinuit de erezie în faţa sinodului, pentru a-l reduce astfel la tăcere. Am devenit atunci sprijinitorul lui zelos şi am făcut tot

ce mi-a stat în putință pentru a crea o grupare în sprijinul lui. Un timp am izbutit să acționăm în favoarea lui cu oarecare nădejde de succes. S-au scris cu acest prilej multe lucruri pro și contra și, constatînd că, deși predica foarte frumos, Hemphill nu era cine știe ce scriitor, i-am împrumutat pana mea și am scris pentru el două-trei foi volante [87] și un articol în numărul pe aprilie 1735 al *Gazetei.* Acele foi volante, așa cum se întîmplă de regulă cu scrierile polemice, deși citite cu aviditate la început, și-au pierdut curînd interesul și mă întreb dacă mai există astăzi vreun exemplar din ele.

În timpul acestei controverse, o întîmplare nefericită a dăunat foarte mult cauzei lui. Unul dintre oponenții noștri l-a auzit ținînd o predică — mult admirată, de altfel — și și-a amintit că o mai citise undeva înainte, sau măcar o parte din ea. Cercetînd, a găsit acea parte citată integral într-un număr al publicației *British Review,* dintr-o predică a doctorului Foster [88]. Această descoperire a scîrbit pe mulți membri ai partidei noastre, care au abandonat cauza, înlesnind astfel mult înfrîngerea noastră în sinod. Eu am rămas totuși alături de el, căci preferam să-l ascult ținînd predici bune compuse de alții decît predici proaste alcătuite de el însuși, așa cum făceau de regulă predicatorii noștri. Mai tîrziu a recunoscut față de mine că nici una din predicile pe care le ținuse nu-i aparținea, adăugînd că avea o memorie atît de bună, încît putea reține și repeta orice predică după ce o citea o singură dată. După înfrîngere ne-a părăsit, plecînd să-și caute norocul în altă parte, iar eu am ieșit din congregație pentru a nu mai reveni niciodată, cu toate că mulți ani am continuat să-mi plătesc contribuția pentru întreținerea preoților.

Începusem din 1733 să învăț limbi străine și curînd stăpîneam franceza așa de bine, încît eram în stare să citesc cărți cu ușurință. M-am apucat apoi de italiană. O cunoștință de-a mea, care de asemenea învăța această limbă, mă invita adesea la cîte o partidă de șah. Dîndu-mi seama că astfel consumam prea mult din timpul pe care îl puteam rezerva studiului, pînă la urmă n-am mai primit să joc decît cu condiția ca cîștigătorul fiecărei partide să aibă dreptul de a impune o sarcină, fie

de învăţare pe dinafară a unor părţi din gramatică, fie de traducere etc., pe care cel învins să o execute, pe cuvînt de onoare, pînă la următoarea întîlnire. Cum eram jucători cam la fel de buni, ne obligam unul pe altul să învăţăm limba. Mai tîrziu am îmvăţat destulă spaniolă ca să pot citi cărţi şi în această limbă.

Am amintit deja că latină nu învăţasem decît un an, la şcoală, în fragedă copilărie, după care o neglijasem cu totul. Însă după ce m-am familiarizat cu franceza, italiana şi spaniola, am constatat cu surprindere, răsfoind o Biblie în latineşte, că înţelegeam mult mai mult din această limbă decît aş fi bănuit, ceea ce m-a încurajat să încep din nou s-o studiez, lucru pe care l-am făcut cu mai mult succes, căci celelalte limbi îmi neteziseră calea.

Din aceste împrejurări am tras concluzia că există unele nepotriviri în modul nostru obişnuit de predare a limbilor. Ni se spune că este bine să se înceapă cu latina, după care devine mai uşoară învăţarea limbilor moderne descinse din ea ; şi totuşi, nu începem cu greaca pentru a învăţa apoi mai uşor latina. Este adevărat că, dacă te poţi căţăra în vîrful unei scări fără a folosi treptele, ţi-e mai uşor să pui piciorul pe ele la coborîre ; dar neîndoielnic, dacă începi cu cele de jos, vei urca mai uşor spre vîrf ; şi aş voi deci să supun următoarele spre considerare celor care conduc instruirea tineretului nostru : dacă — ţinînd seama că mulţi dintre cei care încep cu latina renunţă la ea după ce pierd cîţiva ani fără vreun mare progres, iar ceea ce au învăţat devine aproape inutil, astfel că şi-au irosit de fapt timpul — n-ar fi oare mai bine să se înceapă cu franceza, trecîndu-se apoi la italiană şi aşa mai departe ; căci deşi, după aceeaşi perioadă de vreme, unii ar putea părăsi studiul limbilor fără să mai ajungă la latină, vor fi dobîndit, în schimb, uzul uneia sau a două limbi moderne, care să le poată fi de folos în viaţa de toate zilele.

După zece ani de absenţă din Boston, şi ajungînd la o situaţie mai înstărită, am făcut o călătorie acolo pentru a-mi vizita rudele, lucru ce nu mi-l putusem permite mai devreme. La întoarcere m-am oprit la Newport ca să-mi văd fratele, stabilit acolo cu tipografia lui. Vechile

noastre certuri fuseseră uitate și revederea a fost foarte cordială și plină de afecțiune. Fratele meu o ducea rău cu sănătatea și mi-a cerut, în cazul morții sale — care, se temea, nu era prea îndepărtată — să-l iau la mine pe fiul lui, de zece ani pe atunci, și să-l calific tipograf. Acest lucru l-am și făcut, trimițîndu-l vreo cîțiva ani la școală înainte de a-l lua în atelier. Băiatul s-a făcut mare — pînă atunci de tipografie s-a îngrijit mama lui — iar eu i-am dat un rînd de litere noi, căci cele rămase de la taică-său erau cam uzate. Și astfel m-am plătit din plin față de fratele meu pentru neajunsul ce i-l pricinuisem părăsindu-l înainte de vreme.

În 1736 mi-am pierdut unul din băieți, un copil frumos în vîrstă de patru ani, mort de vărsat, de care se molipsise de la un alt copil. Mult timp am regretat amarnic, și încă mai regret, că nu-l obișnuisem cu boala prin vaccinare [89]. Pomenesc de aceasta pentru acei părinți care se feresc de vaccinare, gîndindu-se că nu și-ar ierta-o niciodată dacă vreun copil ar muri de pe urma ei ; exemplul meu arată că regretul poate fi la fel de mare și într-un caz și în celălalt, și, deci, trebuie urmată calea care e mai sigură.

Clubul nostru, Junto, era socotit foarte folositor și dădea multă satisfacție membrilor săi, astfel încît unii dintre ei doreau să-și aducă și prietenii, ceea ce nu puteam face fără a depăși numărul pe care îl fixasem ca fiind cel mai nimerit, adică doisprezece. De la început ne înțeleseserăm să păstrăm secretă existența lui, lucru în general îndeplinit ; scopul era să evităm cererile de înscriere ale unor oameni nepotriviți, dintre care pe unii cu greu i-am fi putut refuza. Eram printre cei ce se opuneau măririi numărului de membri și am propus în scris ca, în loc de aceasta, fiecare membru să se străduiască separat să înființeze un club-filială, cu aceleași reguli privind dezbaterile etc., fără a spune nimănui de legătura cu clubul Junto. Avantajele unui asemenea procedeu era : ridicarea spirituală a unui număr mai mare de cetățeni tineri prin deprinderea principiilor noastre ; o mai bună cunoaștere a sentimentelor generale ale publicului cu diferite prilejuri, întrucît membrii clubului Junto puteau propune subiecte ce ne interesau, in-

formîndu-ne apoi despre cele ce se petreceau în filialele respective ; promovarea intereselor noastre profesionale prin înmulţirea posibilităţilor de recomandare ; creşterea influenţei noastre în treburile publice, ca şi a putinţei noastre de a face bine prin propagarea punctelor de vedere ale clubului cu ajutorul acestor filiale.

Planul a fost aprobat şi fiecare membru s-a angajat să-şi formeze un club, dar n-au reuşit chiar toţi. Numai cinci-şase filiale au luat fiinţă pînă la urmă, sub diverse denumiri : „Viţa de vie", „Uniunea", „Ceata" etc. Erau un lucru bun pentru membrii lor, iar nouă ne furnizau din plin distracţii, informaţii şi învăţăminte, pe lîngă faptul că ne ajutau într-o măsură considerabilă să influenţăm opinia publică în felurite ocazii — lucru pe care îl voi ilustra mai jos cu cîteva exemple, la epocile cînd acestea s-au întîmplat.

Prima mea funcţie publică am primit-o în 1736, cînd am fost ales secretar al Adunării Generale. Alegerea a decurs în acel an fără vreo opoziţie, dar în anul următor, cînd am fost propus din nou (alegerea mea, ca şi a membrilor Adunării, se făcea anual), un membru nou a rostit un lung discurs contra mea, în favoarea altui candidat. Am fost ales, totuşi, ceea ce mi-a dat o şi mai mare satisfacţie căci, pe lîngă leafa ce o primeam ca secretar, această funcţie îmi permitea să mă menţin în atenţia deputaţilor, obţinînd astfel comenzi de tipărire a hotărîrilor, legilor, bancnotelor, ca şi diverse alte lucrări de natură publică, acestea fiind, în general, foarte bine plătite.

Nu mi-a plăcut deci opoziţia membrului celui nou, care era un om înstărit şi cult, cu aptitudini ce-i puteau crea, cu timpul, o mare influenţă în Cameră, ceea ce de fapt s-a şi întîmplat. N-aveam însă de gînd să-i cîştig bunăvoinţa printr-o atitudine de respect servil, astfel că, după un răstimp, am folosit următoarea metodă : Aflînd că are în biblioteca sa o carte foarte rară şi curioasă, i-am scris un bilet, exprimîndu-mi dorinţa de a o studia şi rugîndu-l să mi-o împrumute pentru cîteva zile. Mi-a trimis-o imediat, iar după vreo săptămînă i-am înapoiat-o împreună cu alt bilet, în care îi mulţumeam într-un chip foarte simţit. Cînd ne-am întîlnit după aceea

la Cameră, mi-a vorbit (ceea ce nu mai făcuse niciodată înainte), ba chiar cu multă amabilitate ; iar mai tîrziu și-a arătat dorința de a mă servi cu orice prilej, astfel că ne-am împrietenit, rămînînd buni prieteni pînă la moartea lui. Iată deci încă o pildă despre adevărul cuprins într-o veche maximă învățată de mine : „Mai degrabă este gata să-ți facă un serviciu cel ce ți-a mai făcut cîndva unul decît cel pe care l-ai servit tu însuți." Ceea ce arată că este mult mai bine să acționezi cu înțelepciune decît să te arăți supărat și să ripostezi, adîncind astfel dușmănia.

În 1737, colonelul Spotswood [90], fost guvernator al Virginiei și pe atunci șef al poștelor, fiind nemulțumit de purtarea locțiitorului său din Philadelphia, care se făcuse vinovat de unele neglijențe în remiterea banilor încasați și în ținerea socotelilor, l-a scos din funcție, și mi-a oferit-o mie. Am primit cu dragă inimă și am găsit-o foarte avantajoasă căci, deși salariul era mic, această funcție îmi înlesnea aflarea de noutăți pentru gazetă, ceea ce sporea numărul de cititori ca și de anunțuri publicate, astfel că îmi procura un venit substanțial. Ziarul vechiului meu concurent a decăzut în mod corespunzător, lucru ce mi-a dat satisfacție fără ca eu să mă fi răzbunat pentru refuzul lui, de pe vremea cînd era diriginte de poștă, de a lăsa curierii să-mi ducă ziarele. Iată deci cum a ajuns să tragă ponoasele pentru neglijența sa în socoteli ; amintesc acest fapt ca pe o învățătură pentru acei tineri care se ocupă de afacerile altor persoane și îi sfătuiesc să dea întotdeauna socoteală și să facă plățile cuvenite cu cea mai mare atenție și punctualitate. O asemenea conduită este cea mai bună recomandare pentru o nouă funcție și pentru ridicarea profesională.

Am început acum să-mi îndrept întrucîtva gîndul spre treburile publice, pornind totuși de la lucruri mărunte. Paza orașului era unul dintre primele lucruri care, după părerea mea, se cereau puse la punct. Această pază era asigurată, prin rotație, de către gardienii diferitelor cartiere ; fiecare gardian chema un număr de cetățeni care să-l însoțească noaptea. Cei care doreau să fie scutiți trebuiau să-i plătească gardianului șase șilingi pe an, cu care el să angajeze oameni în loc, dar în realitate

suma depăşea cu mult această cheltuială, funcţia de gardian devenind astfel o sursă de cîştiguri, iar gardianul, pentru o duşcă, deseori lua cu el la pază nişte derbedei cu care cetăţenii respectabili nu voiau să aibă de a face. Se neglijau, de asemenea, rondurile, cele mai multe nopţi fiind petrecute la băutură. Am scris deci, pentru a fi discutată la club, o lucrare în care arătam aceste nereguli, insistînd cu precădere asupra inegalităţii acelei taxe de şase şilingi percepută de gardieni, faţă de posibilităţile celor care o plăteau, căci o biată văduvă al cărei avut nu depăşea poate valoarea de cincizeci de lire plătea la fel ca şi cel mai bogat negustor, care avea în magazii mărfuri de mii de lire.

În esenţă propuneam, pentru a putea avea o pază mai eficace, să se angajeze oameni potriviţi care să slujească permanent ; iar ca un mijloc mai echitabil de împărţire a cheltuielilor, ceream impunerea unei taxe proporţionale cu averea fiecărui cetăţean. Această idee, fiind aprobată de clubul Junto, a fost transmisă celorlalte, cluburi, dar astfel încît să se creadă că se născuse în fiecare dintre ele ; şi cu toate că planul n-a fost pus în aplicare imediat, el a pregătit spiritele pentru o schimbare, deschizînd astfel calea unei legi ce a fost votată cîţiva ani mai tîrziu, cînd membrii cluburilor noastre au căpătat mai multă influenţă.

Cam prin acea vreme am scris un articol (mai întîi pentru a fi citit la club, dar apoi l-am publicat) [91] despre feluritele accidente şi neglijenţe care duceau la incendii, dînd sfaturi de prevenire şi propunînd mijloace de evitare a unor asemenea situaţii. Articolul a fost socotit foarte folositor şi a dat curînd naştere unui plan de alcătuire a unei asociaţii pentru stingerea mai rapidă a incendiilor şi ajutor reciproc în salvarea bunurilor materiale primejduite. S-au găsit fără întîrziere membri ai acestei asociaţii — treizeci la număr. Regulamentul nostru obliga pe fiecare membru să ţină totdeauna în bună rînduială şi gata de folosire un anumit număr de burdufe, saci şi coşuri rezistente (pentru transportul bunurilor), care să fie aduse la locul incendiului ; de asemenea, am convenit să ne adunăm o dată pe lună şi să petrecem o

seară laolaltă, discutînd şi schimbînd diferite idei cu privire la incendii, care ne puteau fi de folos în acţiunile întreprinse în asemenea ocazii.

Noua instituţie şi-a dovedit curînd utilitatea, şi cum primeam mai multe cereri de înscriere decît părea a fi cazul pentru asociaţia noastră, i-am sfătuit pe solicitanţi să formeze încă o asociaţie, ceea ce au şi făcut ; iar acţiunea s-a desfăşurat, mai departe, formîndu-se noi şi noi asociaţii, pînă cînd în ele au fost cuprinşi cei mai mulţi dintre proprietarii de case ; chiar şi acum, în vremea cînd scriu cele de faţă, la peste cincizeci de ani după înfiinţare, *Union Fire Company*[92], căreia i-am pus eu bazele, continuă să existe şi să se dezvolte, deşi membrii fondatori au murit cu toţii, în afară de mine şi de un altul, care mă întrece în vîrstă cu un an. Micile amenzi plătite de membrii ei pentru absenţe de la adunările lunare au fost întrebuinţate pentru a cumpăra pompe, scări, cîrlige şi alte unelte necesare fiecărei asociaţii, astfel că mă întreb dacă se află pe lume vreun alt oraş mai bine echipat cu mijloace de a înăbuşi incendiile în faşă ; dealtfel, de la întemeierea acestor asociaţii, oraşul n-a pierdut mai mult de o casă-două la fiecare incendiu, iar flăcările au fost adesea stinse înainte ca imobilul unde izbucniseră să fi ars măcar pe jumătate.

În 1739 a sosit printre noi, venind din Irlanda, reverendul Whitefield[93], care se distinsese acolo ca predicator ambulant. La început i s-a permis să ţină predici în bisericile noastre, dar curînd a început să nu le fie pe plac preoţilor, care i-au refuzat accesul în amvoane, obligîndu-l astfel să predice pe cîmp. La aceste predici venea o mare mulţime de oameni de toate sectele şi confesiunile, iar mie, care mă număram printre ei, îmi dădea ca subiect de meditaţie extraordinara înrîurire a elocinţei sale asupra ascultătorilor, care îl admirau şi îl respectau nespus, cu toate că adesea îi ocăra, asigurîndu-i că erau de la natură *jumătate fiare şi jumătate diavoli.* Era uimitor să vezi schimbarea ce s-a produs curînd în purtarea concetăţenilor noştri. Din nepăsători şi insensibili faţă de religie, părea că toţi deveniseră cucernici, astfel că nu puteai trece prin oraş seara fără să auzi psalmi intonaţi în diferite case.

Dar cum era neplăcut să ne adunăm în aer liber, la cheremul intemperiilor, s-a propus curînd construirea unei case de adunare și s-au numit persoane care să primească subscripțiile ; în scurt timp s-a strîns o sumă suficientă pentru cumpărarea terenului și ridicarea clădirii, care era lungă de o sută de picioare și lată de șaptezeci, cam cît Westminster Hall ; iar lucrul a decurs cu atîta însuflețire, încît s-a terminat cu mult mai repede decît ne așteptam. Atît clădirea cît și terenul au fost date în grija unor epitropi, urmînd a fi folosite de orice predicator — oricare i-ar fi fost convingerile religioase — care ar dori să spună ceva populației din Philadelphia ; căci menirea clădirii nu era să primească vreo anumită sectă, ci pe locuitori în general ; astfel încît chiar dacă muftiul din Constantinopol ar fi trimis un misionar care să ne propovăduiască islamismul, și acesta ar fi găsit un amvon la dispoziția sa.

Plecînd de la noi, reverendul Whitefield a străbătut, predicînd, toate coloniile pînă în Georgia. Colonizarea acestei provincii începuse de scurtă vreme dar, în loc să se facă cu gospodari harnici și viguroși, învățați cu munca — singurii oameni potriviți pentru așa ceva — s-a făcut cu familii de negustori ruinați și alți datornici faliți, mulți dintre ei tembeli și leneși, scoși de prin pușcării și care, fiind așezați în păduri, nepricepîndu-se să defrișeze terenul și incapabili să facă față greutăților legate de colonizare, au pierit în masă, lăsînd în urma lor numeroși copii neajutorați. Situația lor nenorocită a dat naștere în sufletul milostiv al domnului Whitefield ideii de a construi acolo un orfelinat, unde acești copii să poată avea întreținere și învățătură. Revenind în nord, el a propovăduit acest act de filantropie, strîngînd sume mari, căci elocința lui avea o uimitoare putere asupra inimilor și pungilor celor care îl ascultau, eu însumi fiind un asemenea caz.

Nu eram împotriva acestui plan, dar cum în Georgia lipseau muncitorii și materialele, care urmau a fi trimise din Philadelphia cu mare cheltuială, găseam mai potrivit să construim orfelinatul aici și să-i aducem pe copii încoace. Mi-am făcut cunoscută părerea, dar el ținea hotărît la primul plan și mi-a respins propunerea, astfel

că am refuzat să subscriu. Curînd după aceea s-a întîmplat să asist la una din predicile lui, în cursul căreia am înțeles că aceasta se va sfîrși cu o colectă și am decis în sinea mea că reverendul nu va căpăta nimic de la mine. Aveam în buzunar niste mărunțiș de aramă, trei-patru dolari de argint și cinci pistoli de aur. Pe măsură ce domnul Whitefield vorbea, am început să mă înmoi și m-am hotărît să-i dau mărunțișul. Un nou asalt oratoric m-a făcut să mă rușinez de hotărîrea luată, convingîndu-mă să-i dau și piesele de argint. A încheiat însă atît de frumos, încît mi-am golit tot buzunarul cu aur cu tot, în talgerul de chetă. La predică se afla și un membru al clubului nostru, care, fiind de aceeași părere cu mine în privința orfelinatului, și bănuind că va urma și o chetă, își golise, prudent, buzunarele înainte de a pleca de acasă. Către încheierea predicii, totuși, a simțit un puternic imbold de a da ceva și s-a rugat de un vecin, care stătea lîngă el, să-i împrumute niște bani în acest scop. A avut însă ghinionul să se adreseze poate singurului om de acolo care avusese tăria de a rezista predicatorului. Iată ce răspuns i-a dat acesta : „Cu orice alt prilej, prietene Hopkinson, ți-aș da cu dragă inimă, dar nu acum, căci pari să-ți fi pierdut judecata."

Cîțiva dintre adversarii domnului Whitefield dădeau a înțelege că el va folosi acești bani în scopuri personale, dar eu, care îl cunoșteam foarte bine (îi tipărisem niște volume de predici și însemnări etc.), nu i-am pus niciodată integritatea la îndoială și pînă în ziua de azi consider că în toate faptele sale a fost un om cu desăvîrșire cinstit, iar această mărturie din partea mea cred că ar trebui să aibă cu atît mai multă greutate cu cît între noi nu existau nici un fel de legături. Obișnuia, uneori, să se roage pentru convertirea mea, dar niciodată n-a avut satisfacția de a crede că rugăciunile îi fuseseră ascultate. Prietenia noastră avea doar un caracter laic, era sinceră de ambele părți și a durat pînă la moartea reverendului.

Întîmplarea de mai jos va arăta cam ce fel de relații existau între noi. După una din călătoriile sale din Anglia la Boston, mi-a scris că va sosi curînd la Philadelphia, dar că nu știa unde poate trage acolo, căci aflase că vechiul lui prieten, care-l găzduia de obicei, domnul Benezet, se

mutase la Germantown. Răspunsul meu a fost : „Cunoşti casa mea ; dacă te împaci cu strîmtoarea de la mine, vei fi foarte binevenit.“ Mi-a răspuns că, dacă îi făcusem această ofertă amabilă din dragoste pentru Hristos, voi fi neapărat răsplătit. Iar eu am replicat : „Să ne înțelegem bine, n-a fost din dragoste pentru Hristos, ci de hatîrul dumitale.“ Un prieten comun a observat în glumă că, întrucît ştiam obiceiul sfinților, atunci cînd primeau vreo favoare, să strămute povara obligației de pe umerii lor asupra cerului, eu reuşisem s-o fixez pe pămînt.

Ultima oară l-am văzut pe reverendul Whitefield la Londra ; cu acel prilej m-a consultat în legătură cu clădirea orfelinatului său, unde voia să întemeieze o universitate.

Avea un glas puternic şi limpede şi pronunța cuvintele şi frazele atît de desăvîrşit, încît putea fi auzit şi înțeles de la mare distanță, mai ales că ascultătorii săi, oricît de numeroşi ar fi fost, păstrau o linişte absolută. Într-o seară a predicat de pe treptele tribunalului, la intersecția dintre Market Street şi Second Street. Ambele străzi erau pline de ascultători pînă la o mare depărtare. Aflîndu-mă printre cei mai din spate de pe Market Street, am fost curios să aflu cît de departe putea fi auzit, şi m-am retras de-a lungul străzii către fluviu ; i-am auzit vocea distinct pînă ce am ajuns lîngă Front Street, cînd au acoperit-o nişte zgomote de pe acea stradă.

Mi-am imaginat atunci un semicerc, avînd raza egală cu distanța la care mă aflam eu ; semicercul l-am considerat plin de ascultători, rezervînd pentru fiecare un spațiu de două picioare pătrate ; în acest fel am socotit că putea fi auzit de peste treizeci de mii de oameni. Constatarea aceasta m-a împăcat cu afirmațiile din gazete că ar fi predicat pe cîmp în fața a douăzeci şi cinci de mii de ascultători, ca şi cu vechile relatări despre generali care se adresau unor armate întregi, relatări de care mă cam îndoisem.

Ascultîndu-l adesea, am început să deosebesc cu uşurință predicile noi de cele pe care le rostea de multe ori în cursul călătoriilor lui. Felul cum le ținea pe acestea din urmă devenise atît de perfecționat prin repetări frecvente, că fiecare accent, fiecare subliniere, fiecare

modulaţie a vocii era atît de desăvîrşit plasată şi articulată încît, chiar dacă nu te interesa subiectul, nu puteai să nu rămîi încîntat de rostire — o încîntare aproape la fel cu cea pe care ţi-o dă o excelentă piesă muzicală. Iată un avantaj pe care predicatorii ambulanţi îl au asupra celor statornici, care nu-şi pot îmbunătăţi rostirea prin atît de multe repetiţii.

Cele scrise şi tipărite de el din timp în timp dădeau multă apă la moară duşmanilor săi, căci o exprimare neglijentă, sau chiar o părere greşită care apare într-o predică, poate fi apoi explicată sau atenuată, ba chiar negată ; dar *litera scripta manet.* [94] Criticii atacau scrierile lui cu violenţă şi cu atîta aparentă justificare, încît reuşeau să-i reducă numărul susţinătorilor şi să împiedice înmulţirea lor ; astfel că, după părerea mea, dacă n-ar fi scris absolut nimic, ar fi lăsat după sine o sectă mult mai numeroasă şi importantă, iar reputaţia lui ar fi putut astfel continua să crească, chiar şi după moartea lui, căci n-ar fi existat nici o scriere pe care să se poată întemeia eventualii critici, micşorîndu-i astfel valoarea, iar prozeliţii lui ar fi fost liberi să-i proclame un număr pe atît de mare de calităţi pe cît i-ar fi îndemnat admiraţia lor entuziastă să-i găsească.

Treburile îmi mergeau din ce în ce mai bine, iar traiul îmi devenea din zi în zi mai îndestulat, căci gazeta ajunsese o foarte bună sursă de cîştig, rămînînd un timp aproape singura din provincia noastră şi din cele învecinate. Am verificat, de asemenea, adevărul cuprins în observaţia că „după prima sută de lire, este mai uşor s-o cîştigi pe a doua“, banii avînd de la sine o natură prolifică.

Cum tovărăşia din Carolina dusese la rezultate bune, m-am simţit îndemnat să închei şi altele, promovîndu-i pe unii dintre lucrătorii mei, care munceau bine, şi instalîndu-i ca tipografi în diferite colonii, după modelul din Carolina. Cei mai mulţi au făcut treabă frumoasă, reuşind după şase ani, la expirarea contractului, să cumpere de la mine literele şi să continue lucrul pe cont propriu ; un număr de familii s-a ridicat astfel la o situaţie mai bună. Asociaţiile se termină adesea cu ceartă, dar eu am avut norocul să le văd pe toate duse la bun sfîrşit şi să

păstrez legături prieteneşti, datorită — cred eu — în mare parte prudenţei mele de a fi stabilit foarte clar, în contracte, obligaţiile fiecărui partener, astfel încît nu exista nici un prilej de ceartă ; această prudenţă o recomand tuturor celor care intră în tovărăşie, căci, oricîtă stimă şi încredere şi-ar nutri reciproc partenerii în clipa încheierii contractului, se pot naşte mai tîrziu mici neînţelegeri şi suspiciuni, ca şi presupuneri despre împărţirea inegală a grijilor şi poverilor tovărăşiei etc., care duc adesea la ruperea prieteniilor şi legăturilor, iar uneori chiar la procese şi alte urmări neplăcute.

Aveam, în general, suficiente temeiuri de a fi mulţumit că mă stabilisem în Pennsylvania. Existau, totuşi, două lucruri pe care le regretam : lipsa unor măsuri de apărare ca şi a unui sistem complet de instruire a tineretului — n-aveam nici miliţie, nici universitate. Ca atare, în 1743 am întocmit o propunere de întemeiere a unei universităţi. Tot în acea vreme, văzînd în reverendul Peters [95], care pe atunci era lipsit de ocupaţie, o persoană nimerită pentru conducerea acestei instituţii, i-am comunicat planul meu, dar reverendul, avînd perspective mai avantajoase în serviciul proprietarilor, ceea ce s-a şi realizat, n-a acceptat oferta, iar eu, neştiind pe nimeni altul potrivit pentru aceasta, o vreme am lăsat baltă proiectul. Mai mult succes am avut în anul următor, 1744, cînd am propus şi înfiinţat o societate filozofică. Memoriul pe care l-am scris în acest scop [96] va fi găsit printre hîrtiile mele, cînd acestea vor fi adunate.

În ceea ce priveşte apărarea, Spania se afla de cîţiva ani în război cu Marea Britanie, pînă la urmă alăturîndu-i-se şi Franţa, ceea ce ne-a pus în mare primejdie ; iar cum îndelungile strădanii ale guvernatorului Thomas [97], de a convinge Adunarea noastră dominată de quakeri să voteze o lege pentru înfiinţarea miliţiei şi să ia şi alte măsuri privind apărarea provinciei, se dovediseră zadarnice, m-am hotărît să încerc a atinge acest ţel printr-o asociaţie voluntară a poporului. În acest scop mai întîi am scris şi publicat o broşură, intitulată *ADEVĂRUL CURAT*, [98] în care arătam, într-o lumină convingătoare, situaţia noastră lipsită de apărare, ca şi

necesitatea pregătirii acestei apărări prin unire și disciplină, și făgăduiam să propun, peste cîteva zile, fondarea unei asociații și strîngerea de semnături în acest scop. Broșura a avut un efect prompt și surprinzător. Mi s-a cerut să alcătuiesc regulamentul asociației și, după ce am redactat un proiect împreună cu cîțiva prieteni, am convocat o întrunire cetățenească în clădirea cea mare, amintită mai sus. Sala era destul de plină. Preparasem un număr de exemplare tipărite și am pus pene și cerneală în întreaga sală. Am ținut o scurtă cuvîntare la subiect, am citit apoi broșura, am explicat-o și am împărțit exemplarele aduse, care au fost semnate grabnic și fără cea mai mică obiecție.

După ce ne-am despărțit și am adunat broșurile, am găsit peste o mie două sute de semnături ; iar după trimiterea altor exemplare în provincie, numărul semnatarilor s-a ridicat în cele din urmă la peste zece mii. Toți aceștia și-au procurat arme cît mai repede cu putință, s-au alcătuit în companii și regimente, și-au ales ofițerii și se adunau săptămînal pentru a se instrui în mînuirea armelor și în alte domenii ale pregătirii militare. Femeile, deschizînd și ele subscripții, au făcut rost de steaguri de mătase, pe care le-au dăruit companiilor, pictate cu diferite embleme și devize, pe care le-am propus eu însumi.

Ofițerii companiilor care formau regimentul din Philadelphia s-au întrunit și m-au ales pe mine colonel ; eu însă, socotindu-mă nepotrivit pentru aceasta, n-am primit și l-am recomandat pe domnul Lawrence, un om destoinic și cu influență, care a și fost ales. Am propus apoi ținerea unei loterii, pentru a se procura suma necesară construirii unui fort în fața orașului și echipării lui cu tunuri. Suma s-a completat rapid și am clădit în scurt timp fortul, crenelurile fiind încadrate cu bîrne și întărite cu pămînt. Am cumpărat niște tunuri vechi de la Boston dar, nefiind suficiente, am comandat alte cîteva în Anglia, solicitînd în același timp și sprijinul proprietarilor noștri, dar fără multe speranțe de a-l căpăta.

Între timp colonelul Lawrence, William Allen, domnul Abram Taylor și cu mine am fost trimiși de asociație la New York, cu misiunea de a împrumuta cîteva tunuri de la guvernatorul Clinton. [99] La început acesta ne-a

refuzat categoric, dar la masa pe care am luat-o împreună cu consiliul, și unde s-a băut mult vin de Madera, așa cum era obiceiul locului, s-a îmblînzit treptat și ne-a făgăduit șase tunuri. După alte cîteva cupe pline, a ridicat numărul lor la zece, iar pînă la urmă ne-a dat, cu multă bunăvoință, optsprezece. Erau niște tunuri foarte bune, cu ghiulele de optsprezece livre ; le-am luat curînd, cu afeturi cu tot, și le-am instalat în fortul nostru, unde membrii asociației au menținut o gardă de noapte pe toată durata războiului ; mi-am îndeplinit și eu cu regularitate această îndatorire, ca soldat de rînd.

Activitatea mea în aceste privințe era pe placul guvernatorului și al consiliului, care mi-au acordat încrederea lor, consultîndu-mă asupra tuturor măsurilor care erau socotite a fi utile asociației. Chemînd în ajutor religia, le-am propus să proclame un post general, să încurajeze îndreptarea moravurilor și să implore binecuvîntarea Celui de Sus pentru acțiunea noastră. Au acceptat propunerea, dar acesta fiind primul post ținut vreodată în provincie, secretarul n-avea nici un precedent pentru redactarea proclamației. Aici s-a dovedit de folos, într-o anumită măsură, faptul că fusesem educat în Noua Anglie, unde se proclamă post în fiecare an ; am redactat deci proclamația în forma obișnuită, după care ea a fost tradusă în germană, tipărită în amîndouă limbile și răspîndită în întreaga provincie. Acest lucru a dat clerului de diferite secte un prilej de a-și influența enoriașii să se alăture asociației, ceea ce probabil ar fi făcut cu toții, în afară de quakeri, dacă nu s-ar fi încheiat curînd pacea.

Unii dintre prietenii mei socoteau că, prin asemenea activități ale mele, puteam ofensa această sectă, pierzîndu-mi astfel trecerea de care mă bucuram în Adunarea provinciei, formată în mare majoritate din quakeri. Un tînăr domn, care avea și el mai mulți prieteni în Cameră și ar fi vrut să-mi ia locul ca secretar, m-a informat că se hotărîse să fiu înlocuit la următoarele alegeri și ca atare, plin de bunăvoință, m-a sfătuit să demisionez — un lucru mai potrivit onoarei mele decît concedierea. Am răspuns că auzisem și eu sau citisem despre un personaj public care își făcuse o regulă din a nu solicita

niciodată o funcţie şi a nu refuza niciodată vreuna cînd i se oferea. „Aprob această regulă şi o voi folosi, cu un mic adaos : nu voi *cere* niciodată, nu voi *refuza* niciodată, dar nici nu voi *demisiona* vreodată dintr-o funcţie. Dacă vor să dea postul meu de secretar altcuiva, trebuie mai întîi să mi-l ia mie. Nu vreau ca, renunţînd singur la el, să-mi pierd dreptul de a mă răfui cîndva cu adversarii mei.“ N-am mai auzit apoi nimic în această privinţă, iar la următoarele alegeri am fost din nou votat, ca de obicei, în unanimitate. Se prea poate ca, displăcîndu-le apropierea mea din ultima vreme de membrii consiliului, care îi susţinuseră pe guvernatori în toate disputele privind pregătirile militare ce sîcîiseră multă vreme Camera, să fi fost bucuroşi dacă aş fi plecat de bunăvoie ; dar nu voiau să mă înlocuiască numai din pricina zelului meu în slujba asociaţiei, iar alt motiv nu prea puteau găsi.

De fapt, aveam temeiuri să cred că apărarea ţării nu-i era neplăcută nici unuia dintre ei, cu condiţia să nu i se ceară să contribuie direct. Şi am constatat că un număr cu mult mai mare decît ar fi fost de presupus, deşi se opuneau războiului ofensiv, erau chiar în favoarea celui de apărare. Pe această temă s-au publicat multe scrieri pro şi contra, unele chiar de către quakeri cu vază, în sprijinul apărării, ceea ce, cred eu, i-a convins pe cei mai mulţi membri tineri ai sectei.

O întîmplare petrecută la corpul nostru de pompieri mi-a permis să-mi dau întrucîtva seama de sentimentele ce predominau printre ei. Se făcuse propunerea să sprijinim planul de construire a unui fort, cumpărînd cu fondurile noastre (vreo şaizeci de lire pe atunci) bilete la loteria organizată în acest scop. Potrivit statutului, nici o sumă nu putea fi cheltuită pînă la şedinţa imediat următoare celei în care s-a făcut propunerea. Corpul se compunea din treizeci de membri, dintre care douăzeci şi doi erau quakeri şi numai opt de alte convingeri religioase. Noi, cei opt, ne-am prezentat punctual la şedinţă şi, deşi speram că unii dintre quakeri ni se vor alătura, nu eram nicidecum siguri de majoritate. Numai un singur quaker, domnul James Morris, s-a opus acestei măsuri. El şi-a exprimat profundul regret că a fost propusă, căci, spunea el, „prietenii“ erau toţi împotriva ei, şi s-ar

putea să se creeze o discordie care să ducă la desființarea corpului. Noi am răspuns că nu vedeam nici un motiv pentru așa ceva, că noi eram o minoritate și că, dacă „prietenii“ sînt împotriva măsurii și ne împing la vot, va trebui, așa cum se face în toate asociațiile, să ne supunem. La momentul cuvenit s-a propus să se treacă la vot ; domnul Morris a fost de acord că, potrivit statutului, aveam dreptul să procedăm astfel ; dar cum el ne putea asigura că un număr de membri intenționau să vină pentru a se opune, ar fi cinstit să le lăsăm oarecare timp pentru aceasta.

În vreme ce noi discutam, a venit un chelner să-mi spună că doi domni voiau să stea de vorbă cu mine. Am coborît ca să constat că de fapt erau doi dintre membrii quakeri. Aceștia mi-au spus că se aflau, opt cu toții, într-o cîrciumă din apropiere și că erau hotărîți să vină și să voteze cu noi dacă va fi cazul, ceea ce sperau să nu se întîmple, și ar fi dorit să nu-i chemăm în ajutor dacă ne puteam descurca și fără ei, căci votul lor pentru măsura propusă i-ar pune într-o situație dificilă față de prietenii lor și de conducătorii sectei. Fiind astfel asigurați de majoritate, m-am întors sus și, după o scurtă șovăială de formă, am acceptat să mai așteptăm timp de o oră. Domnul Morris a admis că sîntem foarte corecți, dar nici unul dintre amicii lui nu s-a ivit (fapt pentru care a arătat mare surprindere) și astfel, la expirarea termenului, am aprobat rezoluția cu opt voturi contra unu. Cum dintre cei douăzeci și doi de quakeri opt erau gata să voteze cu noi, iar treisprezece, prin absența lor, dovediseră că nu doreau să se opună măsurii, am apreciat mai tîrziu că proporția quakerilor care în mod sincer se opuneau măsurilor de apărare era de numai unu la douăzeci și unu ; căci aceștia din urmă erau cu toții membri activi ai corpului de pompieri, cu o reputație bună, și fuseseră înștiințați la timp de ceea ce urma să hotărîm la ședință.

Onorabilul și învățatul domn Logan[100], care era un vechi membru al sectei, a scris un apel adresat quakerilor, în care arăta că aprobă războiul de apărare și își susținea punctul de vedere cu multe argumente convingătoare. El mi-a înmînat șaizeci de lire pentru a cum-

păra bilete de loterie în vederea construirii fortului, cu instrucţiuni de a folosi în acest scop premiile ce ar putea fi cîştigate. Domnul Logan mi-a povestit următoarea istorie despre vechiul lui patron, William Penn [101], cu privire la apărare. Logan venise din Anglia în tinereţe, însoţindu-l pe William Penn ca secretar. Se aflau în vreme de război şi nava era urmărită de un vas înarmat, bănuit a fi inamic. Căpitanul navei se pregătea de apărare, dar le-a spus lui Penn şi tovarăşilor lui quakeri că nu le va solicita ajutorul şi că se pot retrage în cabină, ceea ce ei au şi făcut, afară de James Logan, care a preferat să rămînă pe punte, fiind repartizat la un tun. Pînă la urmă duşmanul s-a dovedit a fi prieten, aşa că nu s-a dat nici o luptă ; dar cînd secretarul a coborît în cabină ca să ducă această veste, William Penn l-a mustrat aspru pentru că rămăsese pe punte şi era gata să ajute la apărarea corabiei, contrar principiilor „prietenilor", mai ales că nu i-o ceruse căpitanul. Mustrarea făcută în faţa tuturor l-a întărîtat pe secretar, care a răspuns : „Fiind în slujba ta, de ce nu mi-ai poruncit să cobor ? Dar îţi convenea să rămîn şi să ajut la apărare atunci cînd credeai că ne aflam în primejdie."

Prezenţa mea mulţi ani în Adunare, ai cărei membri erau în majoritate quakeri, mi-a dat deseori prilejul de a-i vedea în încurcătură din cauza principiului lor antirăzboinic, ori de cîte ori li se cerea, din partea Coroanei, să voteze fonduri pentru scopuri militare. Pe de o parte, nu voiau să ofenseze guvernul printr-un refuz direct ; dar nici pe prietenii lor, quakerii, pe de alta, nu voiau să-i supere acceptînd un lucru contrar principiilor lor ; prin urmare foloseau tot felul de mijloace pentru a evita să ia o hotărîre sau, cînd aceasta nu mai era cu putinţă, pentru a-şi deghiza acordul. Pînă la urmă se ajungea la votarea fondurilor aşa-numite „pentru folosinţa regelui", şi nu se mai interesau niciodată ce întrebuinţare li se dădea.

Dar dacă cererea nu venea direct din partea Coroanei, această expresie nu mai era potrivită şi trebuia inventată alta. Astfel, atunci cînd s-a întîmplat să fie nevoie de pulbere (cred că pentru garnizoana din Louis-

burg), iar guvernul Noii Anglii a solicitat Pennsylvaniei a subvenţie — insistent cerută Camerei de către guvernatorul Thomas —, deputaţii n-au putut acorda fonduri pentru cumpărarea de pulbere, care era un material de război, dar au votat un ajutor de trei mii de lire pentru Noua Anglie, acesta urmînd a fi pus la dispoziţia guvernatorului pentru cumpărarea de pîine, făină, grîu sau *alte grăunţe.*

Cîţiva dintre membrii consiliului, dorind să pună Camera în şi mai mare încurcătură, l-au sfătuit pe guvernator să nu accepte această formulare, ca nefiind ceea ce ceruse, dar el a răspuns : „Voi lua banii, căci înţeleg foarte bine ce au vrut să spună ; *alte grăunţe* înseamnă praf de puşcă", pe care apoi l-a şi cumpărat, iar deputaţii n-au mai avut nici o obiecţie. *

Ca o urmare a acestui fapt, atunci cînd în corpul nostru de pompieri am avut temeri în privinţa propunerii de ţinere a loteriei, i-am spus prietenului meu, domnul Syng, membru şi el : „Dacă dăm greş, să cerem cumpărarea unei *pompe de incediu* cu aceşti bani. Quakerii nu pot ridica nici o obiecţie, iar dacă dumneata mă propui pe mine, şi eu pe dumneata, să formăm o comisie în acest scop, vom cumpăra un tun mare, care fără îndoială este o *armă de foc.* [102] „Văd," mi-a răspuns el, „că ai făcut progrese stînd atîta timp în Adunare ; planul dumitale este de fapt perechea acelei poveşti cu grîu sau *alte grăunţe.*"

Aceste neplăceri pe care quakerii le sufereau datorită faptului că, printre alte principii ale lor, îl stabiliseră şi îl proclamaseră şi pe acela că nici o formă de război nu este legiuită — şi ca atare, odată proclamat, nu mai putea după aceea, oricît de mult s-ar fi schimbat părerile, să se dezică de el prea uşor — aceste neplăceri, aşadar, îmi amintesc de procedeul mai prudent, socotesc eu, folosit de o altă sectă de la noi, cea a dunkerilor [103]. L-am cunoscut pe unul dintre fondatorii sectei, Michael Welfare, la scurt timp după ce fusese întemeiată. Acesta mi s-a plîns că erau cumplit calomniaţi de adepţii altor confesiuni, fiind învinuiţi de principii şi practici abomi-

---

* Vezi procesele-verbale. (Notă marginală a autorului).

nabile, cu care de fapt n-aveau nimic de-a face. I-am răspuns că așa se întîmplă întotdeauna cu o sectă nouă și că, pentru a pune capăt acestor insulte, ar fi bine, după părerea mea, să facă publice principiile credinței lor și regulile de organizare ale sectei. Atunci el mi-a spus că o asemenea propunere venise și dintre membrii ei, dar că nu fusese primită din următorul motiv : „Cînd ne-am reunit prima dată ca sectă, Domnul a binevoit să ne lumineze mintea ca să putem vedea că unele învățături, pe care odinioară le socotisem adevăruri, erau greșite, iar altele, pe care le socotisem greșite, erau de fapt adevărate. Din timp în timp Domnul a binevoit să ne mai lumineze puțin, și astfel principiile noastre s-au îmbunătățit mereu, iar greșelile s-au împuținat. Dar nu sîntem siguri că am ajuns la capătul acestei îmbunătățiri treptate, la perfecțiunea cunoștințelor noastre spirituale sau teologice, și ne temem că, dacă tipărim profesiunea noastră de credință, ne vom simți legați de ea și, poate, nedoritori de alte îmbunătățiri, iar urmașii noștri și mai mult, închipuindu-și că cele înfăptuite de noi, înaintașii și fondatorii, sînt ceva sacru, de la care nu se pot abate niciodată."

Asemenea modestie la o sectă religioasă este, poate, un caz unic în istoria omenirii, căci fiecare sectă se crede stăpînă a întregului adevăr, iar pe toți ceilalți îi socotește a fi în greșeală ; ca un om care, umblînd pe vreme cețoasă, îi vede învăluiți în ceață pe cei aflați mai departe înaintea sau în urma lui, ca și pe cei de pe cîmp în ambele laturi, dar lîngă el totul apare limpede, deși în realitate și el e tot atît de mult învăluit în ceață.

Pentru a evita asemenea încurcături, în ultimii ani quakerii au început să refuze funcții publice în Adunare și în administrație, renunțînd mai degrabă la putere decît la principiile lor.

În ordine cronologică ar fi trebuit să amintesc că în 1742 inventasem, pentru mai buna încălzire a încăperilor, o sobă deschisă care economisea combustibil, căci aerul proaspăt intra încălzit în sobă. Modelul îl dăruisem domnului Robert Grace, unul din primii mei prieteni, care, avînd un furnal de fier, a găsit că turnarea plitelor pentru aceste sobe era foarte rentabilă, căci cererea

creştea necontenit. Pentru a spori această cerere, am scris şi publicat o broşură intitulată *„O prezentare a nou-inventatelor căminuri din Pennsylvania, în care se explică pe larg construcţia şi modul lor de funcţionare; se arată avantajele lor asupra oricăror altor metode de încălzire a încăperilor; se răspunde la toate obiecţiile ce s-au adus folosirii lor"*, etc. Broşura a avut un efect bun. Guvernatorului Thomas i-a plăcut atît de mult construcţia acestei sobe, aşa cum o descrisesem, încît mi-a oferit un patent prin care aş fi devenit singurul vînzător al sobelor pe un anumit număr de ani; am refuzat însă, dintr-un principiu la care am ţinut întotdeauna în astfel de ocazii, şi anume că, *aşa cum ne bucurăm de mari foloase de pe urma invenţiilor altora, trebuie să fim bucuroşi de prilejul de a-i servi pe alţii printr-o invenţie a noastră; iar aceasta s-o facem dezinteresat şi cu generozitate.*

Totuşi un negustor de fierărie din Londra, folosind multe din cele descrise de mine în broşură şi aducînd sobei unele mici modificări — care mai degrabă îi îngreunau funcţionarea — a scos un patent acolo şi am auzit că a făcut o mică avere de pe urma lui. Şi acesta nu este singurul caz cînd alţii au scos patente pentru invenţii de-ale mele — deşi nu totdeauna cu acelaşi succes — patente pe care eu nu le-am contestat, căci nu doream vreun profit personal şi nici nu-mi plăceau conflictele. Folosirea acestor căminuri în foarte multe case din colonia noastră şi din cele învecinate a înlesnit şi înlesneşte populaţiei mari economii de lemne.

Încheindu-se pacea, activitatea asociaţiei noastre a luat sfîrşit, iar eu mi-am îndreptat din nou atenţia spre ideea înfiinţării unei universităţi. Prima mea măsură a fost să asociez la acest plan un număr de prieteni activi, cei mai mulţi membri ai clubului Junto; a doua, să scriu şi să public o broşură intitulată *Propuneri cu privire la instruirea tineretului din Pennsylvania*[104]. Această broşură am împărţit-o gratuit celor mai de seamă dintre cetăţeni şi, îndată ce am socotit spiritele oarecum pregătite prin citirea ei, am lansat o subscripţie pentru înfiinţarea şi susţinerea materială a unei universităţi. Această subscripţie urma să fie plătită în rate anuale

pe o perioadă de cinci ani ; împărțind-o astfel, am socotit că suma va fi mai mare și cred că așa s-a și întîmplat, ridicîndu-se, dacă îmi amintesc bine, pînă la cinci mii de lire.

În introducerea la aceste propuneri, am prezentat publicarea lor nu ca o inițiativă a mea, ci a unor *oameni preocupați de binele obștesc*, evitînd pe cît puteam mai bine, așa cum îmi era obiceiul, să mă prezint publicului ca autor al vreunui plan.

Pentru ca planul să fie pus neîntîrziat în aplicare, cei care au subscris au ales dintre ei douăzeci și patru de efori, numindu-l pe domnul Francis, pe atunci procuror general, și pe mine însumi ca să alcătuim regulamentul de funcționare a universității ; acesta fiind scris și semnat, s-a închiriat un local, s-au angajat profesori, iar cursurile au început, cred, chiar în acel an, 1749.

Cum numărul studenților creștea cu repeziciune, localul a rămas curînd prea mic, și tocmai căutam un teren bine situat pentru a ridica o clădire nouă, cînd Providența ne-a scos în cale un local mare, gata construit care, cu mici modificări, era foarte potrivit pentru scopul nostru. Era tocmai clădirea de care am amintit mai înainte, înălțată de cei ce ascultau predicile domnului Whitefield, și am obținut-o în chipul următor :

Întrucît contribuțiile pentru construirea acestui local proveneau de la oameni de diferite secte, s-a căutat ca în alegerea eforilor care urmau să răspundă de clădire și de teren să nu se dea preponderență nici unei secte, pentru ca nu cumva, cu timpul, această preponderență să înlesnească acapararea întregii clădiri pentru uzul unei singure secte, contrar intenției inițiale. Prin urmare s-a ales cîte un efor din fiecare sectă, adică un anglican, un prezbiterian, un baptist, un morav[105] și așa mai departe, iar în caz de moarte a vreunuia din ei, locul rămas liber trebuia să fie completat cu o persoană aleasă din sînul aceleiași secte, și anume dintre cei care contribuiseră cu sume de bani. Întîmplîndu-se ca eforul morav să nu fie pe placul colegilor săi, la moartea lui aceștia au hotărît să nu mai aleagă pe nimeni din acea sectă. Greutatea era deci cum să se evite, cu prilejul noii alegeri, existența a doi efori din aceeași sectă.

Au fost propuse mai multe persoane dar, din acest motiv n-au fost acceptate. În cele din urmă cineva a amintit de mine, observînd că eram pur și simplu un om cinstit, neaparținînd nici unei secte, lucru ce i-a determinat să mă aleagă. Zelul existent pe vremea construirii localului scăzuse de mult, iar eforii nu mai erau în stare să adune noi contribuții pentru a plăti chiria terenului și alte cîteva datorii legate de construcție, ceea ce îi punea în mare încurcătură. Fiind eu acum membru al ambelor consilii de efori — cel al clădirii și cel al universității — aveam o bună ocazie de a negocia cu amîndouă, și pînă la urmă i-am ajutat să ajungă la o înțelegere prin care eforii clădirii urmau să cedeze localul eforilor universității, aceștia din urmă angajîndu-se să plătească datoria, să mențină permanent deschisă în clădire o mare sală pentru predicatori ocazionali — conform destinației inițiale — și să înființeze o școală gratuită pentru copiii săraci. S-au întocmit actele necesare, iar la achitarea datoriei eforii universității au intrat în posesia localului. Sala cea mare și înaltă a fost împărțită în caturi, cu diferite încăperi sus și jos pentru diferitele școli, iar după cumpărarea unui teren suplimentar, totul a fost curînd adaptat scopului nostru, iar studenții s-au mutat în noul local. Grija și alergătura legate de tocmirea meșterilor, de cumpărarea materialelor și supravegherea lucrului mi-au revenit mie și m-am ocupat de ele cu atît mai bucuros cu cît nu mă stînjeneau în treburile mele particulare; căci cu un an în urmă îmi luasem un asociat foarte harnic și priceput, domnul David Hall, pe care îl cunoșteam bine deoarece fusese în slujba mea timp de patru ani. El m-a scăpat de toată grija tipografiei, plătindu-mi cu punctualitate partea mea din venit. Tovărășia noastră a durat optsprezece ani, spre mulțumirea amîndurora.

După un timp, printr-un act al guvernatorului, eforii universității au fost declarați persoană juridică, fondurile puse la dispoziția lor au crescut prin contribuții venite din Anglia și prin donații de terenuri din partea proprietarilor, la care Adunarea a votat ulterior adaosuri considerabile, și astfel a luat ființă actuala universitate din Philadelphia. Am rămas de la început — deci timp de

peste patruzeci de ani — unul din eforii acestei instituții și am avut marea satisfacție de a vedea un număr de tineri ce învățaseră aici distingîndu-se prin capacitatea lor, slujind cu folos în funcții publice și dovedindu-se adevărate podoabe ale țării.

Atunci cînd mă eliberasem, așa cum am arătat mai sus, de afacerile mele particulare, îmi închipuiam că, prin averea modestă dar suficientă pe care o agonisisem, voi dispune de tihna necesară, pe tot restul vieții mele, ca să mă ocup de studii științifice și de lucruri distractive. Am cumpărat toată aparatura doctorului Spence, care venise din Anglia ca să țină conferințe aici, și mi-am continuat cu multă rîvnă experiențele de electricitate ; dar obștea socotindu-mă acum un om cu mult timp liber, m-a acaparat pentru diverse scopuri, fiecare departament al guvernului nostru civil, aproape în același timp, dîndu-mi cîte o îndatorire. Guvernatorul m-a numit în comisia de pace ; corporația orașului m-a ales membru al consiliului comunal și, curînd după aceea, consilier principal, iar cetățenii de rînd m-au ales deputat, ca să-i reprezint în Adunare. Această din urmă funcție îmi era mai plăcută, căci mă plictisisem să stau acolo ascultînd dezbateri la care, ca secretar, nu puteam participa, și care deseori erau atît de neinteresante încît mă distram făcînd pătrate ori cercuri magice, sau felurite alte lucruri pentru a-mi alunga plictisul ; apoi, devenind deputat, presupuneam că voi avea o mai mare putere de a face bine. Nu vreau, totuși, să spun că toate aceste funcții nu-mi măguleau ambiția ; ba chiar dimpotrivă căci, gîndindu-mă la originea mea obscură, reprezentau mari realizări pentru mine și erau cu atît mai plăcute cu cît constituiau mărturii spontane ale aprecierii de care mă bucuram în ochii opiniei publice, nefiind în nici un fel solicitate de mine.

Am încercat puțin și funcția de judecător de pace, luînd parte la cîteva ședințe ale tribunalului și audiind cazuri ; am constatat însă că, pentru a face față onorabil în această funcție, erau necesare mai multe cunoștințe juridice decît posedam, astfel că m-am retras treptat, scuzîndu-mă că eram nevoit să îndeplinesc obligații mai înalte ca legiuitor în Adunare. Alegerea mea ca deputat

s-a repetat în fiecare an, timp de un deceniu, fără să cer vreodată votul vreunui alegător sau să-mi arăt, direct sau indirect, dorința de a fi ales. După ce mi-am ocupat locul în Cameră, în postul de secretar a fost numit fiul meu.

În anul următor, trebuind să se încheie un tratat cu indienii la Carlisle, guvernatorul a trimis Camerei un mesaj, propunînd deputaților să desemneze pe cîțiva dintre ei pentru ca, împreună cu o parte din membrii consiliului, să alcătuiască o comisie în acest scop. * Camera l-a desemnat pe președinte (domnul Morris) și pe mine ; iar după ce am primit împuternicirile cuvenite, ne-am dus la Carlisle și ne-am întîlnit cu indienii.

Cum aceștia se îmbată foarte ușor și devin arțăgoși și turbulenți în asemenea stare, am interzis cu străşnicie să li se vîndă vreo băutură alcoolică, iar cînd ei s-au plîns de această oprelişte, le-am spus că, dacă se vor abține de la băutură în timpul tratativelor, le vom da de băut din belşug după încheierea tratatului. Ne-au făgăduit că așa vor face și și-au ținut cuvîntul, căci n-aveau de unde căpăta de băut, iar tratatul a fost negociat în liniște și încheiat spre mulțumirea ambelor părți. Apoi indienii au cerut — și au primit — băutura promisă ; aceasta s-a întîmplat într-o după-amiază ; erau aproape o sută de bărbați, femei și copii, adăpostiți în niște barăci provizorii, așezate în formă de pătrat chiar la marginea orașului. Seara, auzind mare tărăboi la ei, membrii comisiei s-au dus să vadă ce se întîmplase. Am constatat că aprinseseră un foc mare în mijlocul pătratului și că erau toți beți, bărbați și femei, certîndu-se și bătîndu-se. Văzuți la lumina slabă a focului, cu trupurile lor închise la culoare și pe jumătate despuiate, alergînd unul după altul și lovindu-se cu lemne aprinse, totul însoțit de urletele lor înfiorătoare, alcătuiau o scenă foarte apropiată de felul în care ne închipuim iadul. N-am putut domoli vacarmul, așa că ne-am retras la locuința noastră. Pe la miezul nopții unii dintre ei au venit la ușile noastre cu o gălăgie infernală, cerînd să le mai dăm de băut, dar nu i-am luat în seamă.

---

* Vezi procesele-verbale pentru precizare. (Notă marginală a autorului.)

A doua zi, cînd și-au dat seama că se purtaseră urît făcîndu-ne atîta tulburare, au trimis pe trei dintre bătrînii lor să ne prezinte scuze. Vorbitorul a recunoscut greșeala, dar a pus-o în seama alcoolului, iar apoi a încercat să ia apărarea acestuia spunînd : „Marele Spirit, care le-a făcut pe toate, a făcut fiece lucru pentru o anumită întrebuințare, și oricare ar fi întrebuințarea menită de el pentru un anumit lucru, trebuie să i se dea totdeauna acea întrebuințare. Ei bine, cînd a făcut alcoolul, Marele Spirit a spus : acesta să fie pentru ca indienii să se îmbete cu el — și așa trebuie să se întîmple“. Și într-adevăr, dacă scopul Providenței este să stîrpească seminția lor pentru a face loc celor care lucrează pămîntul, nu pare improbabil ca alcoolul să fie mijlocul ales, căci această băutură a nimicit toate triburile ce trăiau odinioară pe coastă.

În 1751, un bun prieten al meu, doctorul Thomas Bond, a conceput ideea înființării unui spital la Philadelphia (un plan foarte folositor, care mi-a fost atribuit mie, deși la origine a fost al lui) pentru primirea și tămăduirea bolnavilor săraci, atît din provincia noastră cît și din alte părți. Doctorul Bond a dovedit mult zel și energie în strădania de a obține subscripții în acest scop, dar cum o asemenea propunere era ceva nou în America și la început n-a fost bine înțeleasă, nu prea s-a bucurat de succes.

În cele din urmă mi s-a adresat mie, aducînd argumentul măgulitor că nici un plan pentru binele obștesc nu putea fi pus în aplicare fără participarea mea. „Căci“, spunea el, „deseori sînt întrebat de cei pe care îi îndemn să subscrie : L-ai consultat pe Franklin în această privință ? Și ce crede el despre asta ? Iar cînd le răspund negativ (presupunînd că nu este un lucru care să vă intereseze direct), ei refuză să contribuie, spunînd că se vor mai gîndi“. M-am interesat de natura și utilitatea probabilă a planului și, primind de la doctorul Bond explicații foarte mulțumitoare, nu numai că am subscris eu însumi, dar am pornit cu rîvnă la treabă, căutînd să obțin subscripții și de la alții. Totuși, înainte de a le solicita, am căutat să pregătesc mințile oamenilor scriind

despre acest subiect în gazetă, așa cum era obiceiul meu în asemenea cazuri, dar cum el omisese s-o facă [106].

Ulterior, subscripțiile au devenit mai dese și mai generoase ; cînd însă au început să se împuțineze, mi-am dat seama că nu vor fi de ajuns, fără un anumit sprijin din partea Adunării și, în consecință, am propus să se solicite acest lucru printr-o petiție, ceea ce s-a și făcut. Membrilor de la țară proiectul la început nu le-a fost pe plac ; ei obiectau că se va dovedi folositor numai orașului și, ca atare, cheltuiala să fie suportată numai de orășeni ; mai mult, se îndoiau chiar că orășenii înșuși îl aprobă. Afirmația mea că, dimpotrivă, aprobarea era atît de mare încît nu încăpea îndoială că vom putea strînge două mii de lire din donații voluntare, o considerau o presupunere extravagantă și imposibilă.

Tocmai pe aceasta mi-am întemeiat eu planul și cerînd îngăduința de a introduce un proiect de lege pentru constituirea ca persoană juridică a celor care vor contribui cu sume de bani, conform petiției lor, și pentru a li se acorda un fond nespecificat — îngăduință pe care am primit-o mai mult pe considerentul că Adunarea putea respinge proiectul dacă nu-l găsea acceptabil — l-am redactat astfel încît să fac din clauza cea mai importantă o condiție, și anume : „Și se hotărăște, de către sus-amintitul organ, că atunci cînd persoanele care au subscris se vor fi întrunit ca să aleagă administratorii și trezorierul, *și vor fi realizat prin contribuțiile lor un fond în valoare de* — (a cărei dobîndă anuală va fi folosită pentru îngrijirea în acest spital a bolnavilor săraci, fără a li se lua nici o plată pentru hrană, îngrijire, consultații și medicamente), *și vor dovedi existența acestui fond în fața președintelui în funcție al Adunării, numai atunci* numitul președinte va fi împuternicit, iar acestuia i se cere prin prezenta, să semneze un ordin de plată asupra trezoreriei provinciale pentru plata a două mii de lire, în două rate anuale, către trezorierul sus-amintitului spital, sumă ce se va folosi pentru înființarea, construirea și terminarea spitalului."

Această condiție a asigurat votarea legii, întrucît deputații care se opuseseră au presupus acum că și-ar putea crea renume de filantropi fără a cheltui bani și, ca atare,

au acceptat-o ; pe de altă parte, solicitînd subscripţii de la populaţie, insistam asupra promisiunii condiţionate, cuprinse în lege, ca un motiv suplimentar de a subscrie, căci donaţia primită de la fiecare persoană se va dubla ; astfel clauza acţiona în ambele sensuri. În consecinţă, subscripţiile au depăşit curînd suma necesară, iar noi am pretins şi primit subvenţia publică, ceea ce ne-a dat putinţa să punem planul în aplicare. Curînd s-a construit o clădire frumoasă, potrivită scopului urmărit ; spitalul, aşa cum arată experienţa zilnică, este un lucru folositor, şi s-a dezvoltat foarte frumos pînă în ziua de azi ; iar eu nu-mi pot aminti vreo altă manevră politică de-a mea care, reuşind, să-mi dea mai multă satisfacţie decît aceasta, sau în legătură cu care, după ce m-am gîndit bine, să mă scuz mai uşor pentru faptul că procedasem cu oarecare viclenie.

Tot cam prin acea vreme un alt iniţiator de proiecte, reverendul Gilbert Tennent [107], a venit la mine cerîndu-mi să-l sprijin în obţinerea de subscripţii pentru o nouă casă de rugăciune. Aceasta urma să fie întrebuinţată de o congregaţie alcătuită de el din rîndurile prezbiterienilor, care la început fuseseră discipolii domnului Whitefield. Nevrînd să devin dezagreabil concetăţenilor mei prin solicitarea atîtor contribuţii, am refuzat categoric. El m-a rugat atunci să-i dau o listă cu numele acelor persoane despre care ştiam din experienţă că sînt generoase şi săritoare pentru binele obştesc. Am considerat că nu se cuvine, după ce ei răspunseseră atît de amabil la solicitările mele, să-i notez pentru a fi sîcîiţi şi de alţii, aşa că am refuzat să-i dau o asemenea listă. Atunci el m-a rugat să-i dau măcar un sfat. „Aceasta o voi face cu plăcere", i-am răspuns ; „în primul rînd, vă sfătuiesc să vă adresaţi mai întîi celor despre care ştiţi că vor da ceva ; apoi, celor despre care nu ştiţi sigur dacă vor da sau nu, şi să le arătaţi lista celor care au dat ; iar la urmă nu-i omiteţi nici pe cei despre care ştiţi cu siguranţă că nu vor da nimic, pentru că v-aţi putea înşela cu unii din ei". Reverendul a rîs şi mi-a mulţumit, spunînd că îmi va urma sfatul. Aşa a şi făcut, cerînd de la *toţi* şi reuşind să strîngă o sumă mult mai mare decît

se aştepta, cu care a construit încăpătoarea şi foarte frumoasa casă de rugăciune din Arch Street.

Oraşul nostru, deşi croit cu o regularitate plăcută, cu străzi largi şi drepte care se întretaie în unghi drept, se complăcea pe atunci în ruşinea de a lăsa aceste străzi mult timp nepavate ; pe vreme ploioasă roţile vehiculelor grele le transformau în mocirle, astfel încît abia le mai puteai traversa, iar pe vreme uscată praful era de nesuferit. Locuisem lîngă ceea ce se numea pe atunci Piaţa Jersey, şi-i vedeam cu întristare pe locuitori umblînd greu prin noroi cînd îşi făceau cumpărăturile. Pînă la urmă s-a pavat cu cărămizi o fîşie de pămînt prin mijlocul pieţei, astfel că, odată ajunşi în piaţă, oamenii călcau pe teren tare, dar adesea intrau în noroi pînă la glezne ca să ajungă pînă acolo. Vorbind şi scriind despre aceasta, am izbutit în cele din urmă să fac ca strada să fie pavată cu piatră între piaţă şi trotuarul aşternut cu cărămizi ce trecea prin faţa caselor, de fiecare parte.

Un timp acest lucru ne-a permis să ajungem în piaţă cu încălţămintea uscată, dar cum restul străzii nu era pietruit, ori de cîte ori vehiculele ieşeau din noroi pe acest pavaj, lepădau pe el murdăria de pe roţi, aşa că n-a trecut mult şi l-au acoperit cu clisă, pe care n-o îndepărta nimeni căci oraşul n-avea încă măturători de stradă.

Interesîndu-mă, am găsit un om sărman şi harnic care s-ar fi învoit să ţină pavajul curat, măturîndu-l de două ori pe săptămînă şi adunînd noroiul din faţa tuturor caselor, pentru o sumă de şase penny lunar, ce urma să-i fie plătită de fiecare casă. Am scris apoi şi am tipărit un memoriu, în care arătam foloasele ce puteau fi trase de cartier cu o cheltuială atît de mică ; mai marea uşurinţă cu care casele se puteau ţine curate dacă oamenii nu vor mai aduce atîta noroi pe încălţări ; cîştigul negustorilor printr-o vînzare mai mare etc. etc., căci clienţii vor ajunge mai lesne la ei, iar vîntul nu le va mai umple mărfurile de praf etc. etc. Am trimis cîte un exemplar fiecărei case şi peste o zi-două m-am dus să văd cine vrea să semneze un angajament că va plăti cei şase penny. L-au semnat toţi şi un răstimp proiectul

a fost pus în aplicare. Toţi locuitorii oraşului erau încîntaţi de pavajul curat care înconjura piaţa, căci le era de folos tuturor, iar de aici s-a născut o dorinţă generală de a se pava toate străzile, oamenii fiind acum mai înclinaţi să plătească o taxă în acest scop.

După cîtva timp am alcătuit un proiect de lege pentru pavarea oraşului şi l-am supus Adunării. Aceasta se întîmpla chiar înaintea plecării mele în Anglia, în 1757, şi proiectul n-a ajuns să fie votat pînă la plecarea mea *, iar după aceea a fost acceptat, cu introducerea unei schimbări în privinţa modului de impunere a taxei, ceea ce nu considera a fi o îmbunătăţire, dar şi cu o prevedere suplimentară pentru iluminatul public, care într-adevăr a fost un adaos bun [108]. Populaţia căpătase prima oară idee de iluminarea întregului oraş de la un cetăţean particular, răposatul John Clifton, care dovedise utilitatea felinarelor atîrnînd unul la uşa lui. Cinstea acestei binefaceri publice mi-a fost atribuită tot mie, dar de fapt ea îi revine lui. Eu i-am urmat doar exemplul, iar oarecare merit n-am decît în ceea ce priveşte forma felinarelor noastre, deosebite de cele sferice procurate la început de la Londra. Pe acestea le găseam nepotrivite din două motive : nu primeau aer pe dedesubt şi astfel fumul nu ieşea cu uşurinţă în sus, ci rămînea în glob, depunîndu-se pe el şi în scurt timp nu mai lăsa să treacă lumina pe care aceste felinare erau menite s-o dea ; mai era apoi şi grija zilnică de a le curăţi, iar o lovitură întîmplătoare ducea la spargerea felinarului, care devenea cu totul inutilizabil. Am propus aşadar ca felinarele să fie făcute din patru plăci de sticlă fiecare, cu o pîlnie lungă în partea de sus, pe unde să iasă fumul, şi dedesubt cu orificii de pătrundere a aerului, înlesnindu-se astfel evacuarea fumului ; în felul acesta ele rămîneau curate şi nu se mai înnegreau în cîteva ore, ca felinarele aduse de la Londra, ci continuau să lumineze pînă dimineaţa, iar dacă erau lovite întîmplător se spărgea, de regulă, o singură placă, uşor apoi de înlocuit.

M-am întrebat numai cum de nu învaţă londonezii, văzînd efectul produs de găurile din partea de jos a

* Vezi voturile. (Notă marginală a autorului.).

lămpilor sferice din Vauxhall[109], să facă găuri asemănătoare în felinarele de pe stradă. Dar cum aceste găuri erau făcute acolo în alt scop, şi anume pentru a înlesni aprinderea fitilului cu ajutorul cîtorva fire de in care atîrnau prin ele, celălalt scop, de a lăsa să intre aerul, pare să fi scăpat neobservat ; ca atare, după ce felinarele stau aprinse cîteva ceasuri, străzile Londrei devin foarte prost luminate.

Pentru că tot am amintit despre aceste perfecţionări, îmi amintesc de una pe care am propus-o, pe cînd mă aflam la Londra, doctorului Fothergill[110], unul dintre cei mai destoinici oameni pe care i-am cunoscut şi un mare sprijinitor al proiectelor folositoare. Observasem că pe timp uscat străzile nu erau măturate niciodată, iar praful nu era îndepărtat, ci lăsat să se adune pînă cînd ploile îl transformau în noroi, iar apoi, după ce rămînea cîteva zile pe stradă în straturi atît de groase încît nu mai puteai traversa decît prin nişte culoare pe care sărăcimea le ţinea curate măturîndu-le, era adunat cu multă trudă şi aruncat în căruţe deschise, prin ale căror părţi laterale noroiul se scurgea şi cădea pe pavaj la fiecare hurducătură, uneori spre necazul pietonilor. Explicaţia dată pentru faptul că nu se mătura praful de pe străzi era că acesta ar intra pe ferestrele prăvăliilor şi locuinţelor.

O simplă întîmplare îmi arătase cît de mult se poate mătura într-un timp scurt. Într-o dimineaţă am găsit la uşa mea, în Craven Street[111], o femeie sărmană care îmi mătura pavajul cu un tîrn ; arăta foarte slabă şi palidă, parcă de-abia sculată după boală. Am întrebat-o cine o pusese să măture acolo. „Nimeni“, mi-a răspuns ea, „dar sînt foarte săracă şi nenorocită, şi de aceea mătur în faţa caselor înstărite, nădăjduind să capăt şi eu cîte ceva“. I-am spus atunci să măture toată strada, făgăduindu-i un şiling ; era ora nouă, iar pe la douăsprezece femeia s-a prezentat să-şi ia şilingul. Judecînd după încetineala cu care o văzusem lucrînd, nu-mi prea venea să cred că terminase treaba atît de repede, astfel că mi-am trimis servitorul să se uite, iar acesta mi-a spus că strada fusese măturată perfect şi tot praful strîns în şanţul care trecea prin mijloc ; următoarea ploaie l-a

spălat de-acolo, așa că pavajul și chiar și șanțul erau perfect curate.

M-am gîndit atunci că dacă acea femeie prăpădită putuse mătura o asemenea stradă în trei ceasuri, un bărbat puternic și activ ar fi putut-o face în jumătate de timp. Și am să notez aici avantajul de a avea doar un șanț pe o astfel de stradă îngustă, în loc de două, cîte unul lîngă fiecare trotuar; căci dacă toată apa de ploaie ce cade pe o stradă se adună dinspre margini spre mijloc, ea formează un șuvoi puternic, suficient pentru a lua tot noroiul întîlnit în cale; dar dacă se desparte în două canale, este adesea prea slabă ca să curețe rigolele și doar face mai fluid noroiul pe care îl întîlnește, iar roțile trăsurilor și picioarele cailor îl împroașcă pe trotuar — care devine murdar și alunecos — ba, uneori, chiar și peste trecători. Propunerea făcută de mine doctorului Fothergill suna astfel:

„Pentru o mai eficace curățenie a străzilor din Londra și Westminster, se propune să se încheie învoieli cu un număr de paznici de stradă care să mături praful pe vreme uscată și să adune noroiul pe vreme ploioasă, fiecare într-un cartier cuprinzînd mai multe străzi și străduțe; paznicilor să li se dea tîrnuri și alte unelte potrivite acestui scop, care să fie păstrate în rasteluri, pentru a putea fi la îndemîna săracilor angajați de paznici în acest scop.

În timpul lunilor uscate de vară, tot praful să fie adunat în grămezi la distanțe potrivite, înainte de deschiderea prăvăliilor și a ferestrelor, spre a fi luat de gunoieri în căruțe închise.

Noroiul adunat să nu fie lăsat în grămezi pentru a fi împrăștiat iarăși de roțile trăsurilor și de picioarele cailor, ci să li se dea gunoierilor căruțe, puse nu pe roți înalte ci pe tălpici joase și avînd fundul zăbrelit și acoperit cu paie, care să rețină noroiul aruncat în ele, permițînd totodată scurgerea apei, ceea ce va face acest noroi mult mai ușor, căci apa reprezintă cea mai mare parte din greutatea lui; aceste căruțe să fie așezate la distanțe convenabile, iar noroiul să fie adus la ele cu roaba, căruțele rămînînd acolo pînă la scurgerea apei din noroi, după care se vor înhăma caii care să le tragă".

Mai tîrziu am căpătat unele îndoieli cu privire la aplicabilitatea ultimei părţi a propunerii mele, din cauza îngustimii unor străzi şi a greutăţii de a aşeza căruţele astfel încît să nu stînjenească prea mult circulaţia ; dar sînt încă de părere că prima parte, în care ceream că praful să fie măturat şi îndepărtat înainte de deschiderea prăvăliilor, este un lucru foarte folositor vara, cînd zilele sînt lungi ; căci, trecînd pe Strand şi pe Fleet Street într-o dimineaţă la ora şapte, am observat că nu era deschisă nici o prăvălie, deşi soarele răsărise de peste trei ore, locuitorii Londrei preferînd să stea mult la lumina lumînărilor şi să doarmă pe lumina zilei, plîngîndu-se totuşi adesea, într-un mod cam absurd, de taxele puse pe lumînări şi de preţul mare al seului.

Unii ar putea socoti aceste lucruri drept fleacuri ce nu merită a fi luate în seamă sau povestite, că praful aruncat într-o zi cu vînt în ochii unui singur om sau în vitrinele unei singure prăvălii n-are prea multă importanţă ; dar cum mulţimea de asemenea cazuri întîmplate într-un mare oraş, ca şi deasa lor repetare, le dau o anumită greutate şi însemnătate, poate că nu-i vor critica prea sever pe cei care acordă o oarecare atenţie unor asemenea treburi aparent mărunte. Fericirea omului se naşte nu atît din marile prilejuri norocoase ce rar se ivesc, cît din micile înlesniri de fiecare zi. Astfel, dacă îl înveţi pe un tînăr sărman să se bărbierească şi să-şi ţină briciul în bună stare, poţi contribui mai mult la fericirea lui decît dacă i-ai da o mie de guinee. Banii ar putea fi curînd cheltuiţi, pe cînd în celălalt caz el va scăpa de frecventa neplăcere de a aştepta la bărbier ca şi de degetele murdare, răsuflarea neplăcută şi bricele tocite ale unora dintre ei, bărbierindu-se cînd va crede el de cuviinţă şi avînd satisfacţia de a face aceasta cu o unealtă bună. Iată deci sentimentele care m-au îndemnat să scriu cele cîteva pagini de mai sus, în speranţa că ele vor oferi unele sugestii ce cîndva s-ar putea dovedi utile unui oraş drag mie — căci am trăit mulţi ani acolo foarte fericit — ca şi, poate, cîtorva dintre oraşele noastre americane.

Aflîndu-mă de cîtva timp în serviciul directorului general al poştelor din America în funcţia de inspector

pentru controlul unor oficii și verificarea diriginților, la moartea acestuia, în 1753, am fost numit, împreună cu domnul William Hunter[112], ca succesor al lui, printr-o împuternicire primită de la ministrul poștelor din Anglia. Pînă atunci poșta americană nu plătise niciodată nimic celei din Marea Britanie. Urma să primim împreună șase sute de lire pe an, dacă reușeam să realizăm această sumă din venitul poștei. În acest scop se impuneau mai multe îmbunătățiri ; o parte dintre ele au fost, desigur, costisitoare la început, astfel că în primii patru ani poșta ne-a rămas datoare cu peste nouă sute de lire. Dar curînd după aceea am început să ne scoatem banii și, înainte de a fi fost înlocuit dintr-un capriciu al guvernului, așa cum voi arăta mai jos, făcusem ca poșta americană să aducă Coroanei un cîștig net de *trei ori* mai mare decît cel provenit de la poșta irlandeză. După înlocuirea mea pripită, nu s-a mai primit însă de la ea nici un bănuț !

Treburile legate de noua mea funcție mi-au prilejuit în acel an o călătorie în Noua Anglie, unde colegiul din Cambridge mi-a acordat, din proprie inițiativă, titlul de *Master of Arts*. Universitatea Yale din Connecticut îmi făcuse mai înainte o cinste asemănătoare. Astfel, fără să fi urmat studii superioare, am ajuns să mă bucur de onorurile decurgînd din ele. Aceste titluri mi-au fost conferite pentru descoperirile și perfecționările făcute de mine în ramura electrică a fizicii.

În 1754, existînd din nou temeri despre un război cu Franța, urma să se întrunească la Albany, din ordinul înaltelor autorități comerciale, un congres al delegaților din diferitele colonii, pentru a conferi acolo cu șefii celor Șase Națiuni[113] asupra mijloacelor de a apăra țara lor și a noastră. Primind acest ordin, guvernatorul Hamilton[114] l-a adus la cunoștința Camerei, cerînd să se procure daruri potrivite pentru a fi înmînate cu acest prilej indienilor și numindu-l pe președinte (domnul Morris) și pe mine ca, împreună cu domnul Thomas Penn[115] și cu domnul secretar Peters, să reprezentăm Pennsylvania. Camera a aprobat numirile și a procurat darurile necesare, deși deputaților nu le prea plăceau tratativele purtate în afara provinciei ; și astfel ne-am întîlnit cu ceilalți delegați la Albany, pe la mijlocul lunii iunie.

Pe drum am conceput și am alcătuit un plan de unire a tuturor coloniilor sub un singur guvern, în măsura în care acest lucru putea fi necesar pentru apărare, ca și alte chestiuni de importanță generală. Trecînd prin New York, am arătat planul meu domnilor Alexander și Kennedy[116], persoane cu mare pricepere în treburile obștești ; și, încurajat de aprobarea lor, am îndrăznit să-l supun congresului. S-a constatat atunci că alți cîțiva delegați veniseră cu planuri asemănătoare. S-a ridicat mai întîi o problemă de procedură, dacă să se discute imediat constituirea unei uniuni, votul fiind în unanimitate afirmativ. S-a ales atunci un comitet, cuprinzînd cîte un membru din fiecare colonie, pentru a examina diferitele planuri și a prezenta concluzii. S-a întîmplat să fie preferat planul meu și, cu cîteva amendamente, comitetul l-a supus spre dezbatere congresului.

În baza acestui plan, conducerea generală urma să se afle în mîinile unui președinte, numit și sprijinit de Coroană ; un mare consiliu urma să fie ales de reprezentanții populației din diferitele colonii, reuniți în Adunările respective. Dezbaterile asupra planului se desfășurau în congres zilnic, paralel cu tratativele ce se purtau cu indienii. S-au ivit multe greutăți și împotriviri, dar pînă la urmă toate au fost depășite, planul a fost aprobat în unanimitate, și s-a hotărît să se trimită copii ale planului la consiliul comerțului ca și Adunărilor din diferitele provincii. Soarta planului a fost curioasă : Adunările nu l-au adoptat socotind toate că conținea prea multe *prerogative,* pe cînd în Anglia a fost considerat prea *democratic.* Ca atare, consiliul comerțului nu l-a aprobat și nici nu l-a recomandat spre aprobare Majestății Sale ; s-a întocmit însă alt plan, socotindu-se că ar servi mai bine aceluiași scop, după care guvernatorii provinciilor și unii membri ai consiliilor respective urmau să se întrunească și să ordone strîngerea de trupe, construirea de forturi etc., primind de la trezoreria britanică fonduri ce aveau să fie rambursate apoi pe baza unei legi de impunere votate de parlament asupra coloniilor americane. Planul întocmit de mine, cu expunerea de motive, se găsește printre documentele mele politice care s-au tipărit[117].

În iarna următoare, aflîndu-mă la Boston, am discutat mult despre ambele planuri cu guvernatorul Shirley[118]. O parte din cele discutate de noi cu acel prilej se găsesc de asemenea printre aceste documente. Motivele diferite și contradictorii de dezacord cu planul meu mă fac să bănuiesc că el oferea într-adevăr calea cea mai bună, și încă sînt de părere că adoptarea lui ar fi fost un motiv de mulțumire de ambele părți ale oceanului. Coloniile, astfel unite, ar fi fost îndeajuns de puternice pentru a se apăra, fără să mai fie nevoie de trupe din Anglia ; ca urmare, pretenția ulterioară de a stabili impozite asupra Americii, ca și sîngerosul conflict prilejuit de ea, ar fi fost evitate. Dar asemenea greșeli nu sînt un lucru nou : istoria e plină de erorile statelor și principilor.

Privește-n lumea locuită, ce puțini
Își cunosc propriul bine și, cunoscîndu-l, îl caută ![119].

Cei care guvernează au multe treburi pe cap și, ca atare, nu prea se ostenesc să ia în considerație și să aplice planuri noi. Cele mai bune măsuri obștești sînt, așadar, rareori *luate după matură chibzuință, ci impuse de împrejurări.*

Trimițînd planul spre dezbatere Adunării, guvernatorul Pennsylvaniei și-a exprimat aprobarea, „considerîndu-l a fi întocmit cu multă claritate și putere de judecată, și ca atare recomandîndu-l ca demn de cea mai mare și mai serioasă atenție din partea deputaților." Totuși Camera, îndemnată de un anumit membru, l-a luat în discuție cînd eu eram absent — lucru ce nu mi-a părut prea corect — și, spre marea și neplăcuta mea surprindere, l-a respins fără să-i dea nici o atenție.

Călătorind spre Boston în acel an, m-am întîlnit la New York cu noul nostru guvernator, domnul Morris, care tocmai atunci sosise din Anglia și pe care îl cunoșteam foarte bine. Primise sarcina de a-l înlocui pe domnul Hamilton care demisionase, sîcîit de disputele în care îl implicau instrucțiunile primite de la proprietari. Domnul Morris m-a întrebat dacă cred că și funcția lui va fi tot atît de neplăcută. I-am răspuns : „Nu, dimpotrivă, poate fi chiar foarte plăcută, cu condiția să nu intri în vreun conflict cu Adunarea." „Dragă prietene,"

a spus el amabil, „cum de mă sfătuiești să evit conflictele ? Știi doar că-mi plac disputele, care constituie una din cele mai mari distracții ale mele ; totuși, pentru a-ți dovedi că respect sfatul dumitale, îți promit că voi încerca, în măsura posibilităților, să le ocolesc." Avea motive să-i placă disputele, fiind un om elocvent și un sofist abil și, ca atare, de regulă triumfa în discuțiile purtate în contradictoriu.

Fusese crescut în acest spirit de mic copil, căci tatăl lui — așa am auzit — își obișnuise copiii să discute, pentru propria lui distracție, după cină ; cred însă că nu era un obicei înțelept, căci, așa cum am observat, acestor oameni iubitori de dispute și controverse treburile nu le merg în general prea bine. Uneori obțin succese, dar niciodată bunăvoință, care le-ar fi de mai mult folos. Ne-am despărțit apoi, el ducîndu-se la Philadelphia, iar eu la Boston.

La înapoiere, am aflat la New York hotărîrile Adunării, din care reieșea că, în ciuda promisiunii ce mi-o făcuse, domnul Morris se afla într-o mare dispută cu Camera ; iar lupta a continuat neîntrerupt cît timp a rămas guvernator. Am participat și eu la ea deoarece, îndată după ce mi-am reluat locul în Adunare, am fost ales în toate comitetele ce trebuiau să răspundă cuvîntărilor și mesajelor lui, iar aceste comitete mă însărcinau pe mine să redactez răspunsurile. Răspunsurile noastre, ca și mesajele lui, erau adesea tăioase, iar uneori de-a dreptul ofensatoare. Cum domnul Morris știa că eu le redactez pentru Adunarea, s-ar fi putut presupune că, atunci cînd ne întîlneam, eram gata să sărim unul la altul ; dar era un om atît de amabil, încît controversele nu creau nici un resentiment personal între noi și adesea luam cina împreună.

În toiul unei asemenea dispute publice, ne-am întîlnit într-o după-amiază pe stradă. „Franklin", zice el, „trebuie să vii să petreci seara asta la mine. Am niște invitați care-ți vor fi pe plac." Și, luîndu-mă de braț, mă conduse la el acasă. După cină, în timpul unei conversații vesele la un pahar de vin, ne spuse, glumind, că admira mult ideea lui Sancho Panza care, propunîndu-i-se să devină guvernator, a cerut să guverneze un popor de *negri*, căci astfel, dacă nu se va putea înțelege cu supușii săi, va

putea să-i vîndă. Unul dintre prietenii domnului Morris, care şedea lîngă mine, mi-a spus atunci : „Franklin, de ce continui să ţii cu aceşti quakeri blestemaţi ? N-ar fi mai bine să-i vinzi ? Proprietarul ţi-ar da pe ei un preţ bun." „Numai că", am răspuns eu, „guvernatorul nu i-a *înnegrit* încă destul". Într-adevăr, domnul Morris se străduise să ponegrească Adunarea în toate mesajele sale, dar aceasta curăţa negreala pe măsura ce el o punea, aşternînd-o în schimb pe propria lui faţă, astfel că, dîndu-şi seama că pînă la urmă el însuşi va fi probabil cel înnegrit, a urmat pilda domnului Hamilton şi, săturîndu-se de dispute, a părăsit funcţia.

Aceste certuri publice * se datorau în fond atitudinii proprietarilor, conducătorii noştri ereditari, care, atunci cînd urmau să se facă anumite cheltuieli pentru apărarea provinciei, îi însărcinau pe guvernatori, cu o nemaipomenită meschinărie, să nu admită nici o lege privind perceperea impozitelor necesare, decît dacă se prevedea în ele ca vastele lor posesiuni să fie explicit scutite ; ba chiar le cereau acestora angajamente scrise că vor respecta asemenea instrucţiuni. Timp de trei ani Adunările s-au opus nedreptăţii, dar pînă la urmă au fost nevoite s-o accepte. Pînă la urmă căpitanul Denny [120], succesorul guvernatorului Morris, a îndrăznit să nu dea ascultare instrucţiunilor ; cum s-a întîmplat aceasta, voi arăta mai jos.

Iar am înaintat prea repede cu povestirea mea, căci mai sînt de amintit unele evenimente petrecute în timpul guvernatorului Morris.

Întrucît războiul cu Franţa începuse de fapt, cîrmuirea din Massachusetts plănuia un atac împotriva localităţii Crown Point şi l-a trimis pe domnul Quincy în Pennsylvania, iar pe domnul Pownall [121] (mai tîrziu guvernatorul Pownall) la New York, pentru a solicita sprijin. Cum eu eram membru al Adunării, cunoşteam starea ei de spirit şi eram concetăţeanul domnului Quincy, acesta mi s-a adresat mie, cerîndu-mi să-l ajut cu influenţa mea. I-am redactat mesajul pentru Adunare, care a fost bine primit, deputaţii votînd un fond de zece mii de lire ce urma să

---

* Acţiunile mele în timpul lui Morris-militare, etc. (Notă marginală a autorului.)

se cheltuiască pe provizii. Guvernatorul însă a refuzat să semneze legea (care prevedea acest fond laolaltă cu alte sume destinate uzului Coroanei) dacă nu vom introduce o clauză scutind averea proprietarului de orice participare la constituirea fondului necesar. Adunarea, deși foarte doritoare să dea Noii Anglii un ajutor real, nu știa cum să procedeze.

Domnul Quincy s-a străduit mult să-l convingă pe guvernator să semneze, dar acesta refuza cu încăpățînare.

Am propus atunci o procedură de ocolire a guvernatorului, prin bonuri de plată asupra eforilor Casei de Credit, bonuri pe care Adunarea era autorizată prin lege să le emită. În acea vreme Casa de Credit nu avea aproape deloc bani, astfel că am propus ca bonurile să fie plătite în interval de un an, cu o dobîndă de cinci la sută. Mă gîndeam că proviziile vor putea fi ușor procurate cu asmenea bonuri. Adunarea, după o foarte scurtă ezitare, a adoptat propunerea. Bonurile de plată au fost neîntîrziat tipărite, iar eu am fost numit în comitetul ce urma să le semneze și să le elibereze. Fondul din care urmau a fi achitate consta din dobînda tuturor banilor de hîrtie existenți atunci în provincia noastră, pe bază de împrumut, plus venitul rezultat din accize. Știindu-se că aceste sume erau mai mult decît suficiente, bonurile au fost imediat acceptate ca mijloc de plată pentru furnizarea de provizii ; de fapt numeroși oameni înstăriți, care dispuneau de bani gheață, i-au investit în aceste bonuri, pe care le găseau avantajoase căci, pe lîngă faptul că puteau fi folosite la nevoie ca bani, aduceau și dobîndă. Și astfel bonurile au fost cumpărate în cantități mari, iar după cîteva săptămîni nu se mai găsea nici unul. Iată deci cum am ajutat să se ducă la bun sfîrșit această chestiune importantă. Domnul Quincy a mulțumit Adunării printr-un document frumos întocmit și a plecat acasă foarte satisfăcut de succesul misiunii sale, rămînînd tot restul vieții în relații de caldă și afectuoasă prietenie cu mine.

Nedorind să permită unirea coloniilor, așa cum se propusese la Albany, și să încredințeze coloniilor reunite sarcina propriei lor apărări (de teamă că acestea ar putea deveni prea puternice din punct de vedere

militar și și-ar da astfel seama de propria lor forță), guvernul britanic, care nutrea pe atunci față de ele o anumită neîncredere și suspiciune, l-a trimis încoace în acest scop pe generalul Braddock[122], cu două regimente de trupe englezești. Acesta a debarcat la Alexandria, în Virginia, iar de acolo a mărșăluit pînă la Frederictown, în Maryland, unde s-a oprit în așteptarea căruțelor. Adunarea noastră presupunînd, în temeiul anumitor informații, că generalul nutrea puternice prejudecăți împotriva ei, ca fiind opusă armatei, m-a însărcinat să mă prezint la el nu ca trimis al Adunării, ci ca director general al poștelor, sub pretextul de a-i propune să stabilim un mod de transmitere cît mai sigură și mai rapidă a mesajelor dintre el și guvernatorii provinciilor, cu care trebuia să se afle în permanentă corespondență și care se oferiseră să suporte cheltuielile poștale. În această călătorie am fost însoțit de fiul meu.

L-am găsit pe general la Frederictown, unde aștepta nerăbdător înapoierea oamenilor pe care îi trimisese prin regiunile mai îndepărtate din Maryland și Virginia ca să adune căruțe. Am rămas cu el cîteva zile, prînzind împreună în fiecare zi, și am avut astfel prilejul să-i înlătur toate prejudecățile, informîndu-l despre ce făcuse Adunarea înainte de sosirea lui, și ce era dispusă să mai facă pentru a-i înlesni operațiile. Cînd mă pregăteam de plecare, au sosit vești despre numărul căruțelor rechiziționate, reieșind că erau numai douăzeci și cinci, și nici măcar toate în stare bună. Generalul și toți ofițerii au rămas surprinși și, declarînd că expediția devenea absolut imposibilă, au început să-i critice pe miniștri pentru că, în necunoștință de cauză, îi trimiseseră într-un ținut lipsit de mijloacele necesare pentru transportarea proviziilor, bagajelor etc., pentru care le trebuiau nu mai puțin de o sută cincizeci de căruțe.

S-a întîmplat să spun atunci că, după părerea mea, era păcat că nu debarcaseră în Pennsylvania, căci la noi aproape fiecare fermier își avea căruța sa. Generalul a fost bucuros să audă cuvintele mele și mi-a spus : „Atunci, dumneavoastră, care sînteți un om influent acolo, puteți probabil să ni le procurați și vă rog chiar s-o faceți“. L-am întrebat ce condiții urmau a fi oferite pose-

sorilor de căruțe și mi-a răspuns să aștern chiar eu pe hîrtie condițiile ce îmi păreau necesare. Am făcut aceasta, condițiile au fost acceptate, și imediat s-au pregătit împuternicirile și instrucțiunile corespunzătoare. Aceste condiții se pot vedea din anunțul pe care l-am publicat îndată după sosirea mea la Lancaster. Fiind, vorba, prin efectul mare și neașteptat pe care l-a produs, de un document destul de interesant, îl reproduc aici în întregime, după cum urmează : [123]

„ANUNȚ

Lancaster, 26 aprilie 1755.

Întrucît o sută cincizeci de căruțe, cu patru cai fiecare, și o mie cinci sute de cai de călărie și povară sînt necesari pentru trupele Majestății Sale ce urmează să se adune în curînd la Will's Creek, și întrucît excelența sa domnul general Braddock a binevoit a mă împuternici să contractez închirierea acestor mijloace de transport, înștiințez prin prezentul anunț că mă voi afla în acest scop la Lancaster începînd de astăzi pînă miercurea viitoare, seara, și la York de joia viitoare dimineața pînă vineri seara, fiind gata să închiriez căruțe și atelaje, sau cai separați, în următoarele condiții : 1. Pentru fiecare căruță cu patru cai buni și căruțaș, se vor plăti cincisprezece șilingi pe zi ; pentru fiecare cal sănătos cu samar sau șa și alt harnașament, doi șilingi pe zi ; pentru fiecare cal sănătos fără șa, optsprezece penny pe zi. 2. Plata va începe din clipa în care se vor alătura trupelor la Will's Creek, ceea ce trebuie să se întîmple pînă în ziua de 20 mai următor, iar pentru durata deplasării lor la Will's Creek și înapoi acasă, după încetarea angajării, se va plăti în plus o indemnizație convenabilă. 3. Fiecare căruță și atelaj, ca și fiecare cal de povară sau de călărie, va fi prețuit de către persoane imparțiale alese de mine și de proprietari și, în caz de pierdere a vreunei căruțe cu atelaj sau a vreunui cal în timpul serviciului, se va plăti prețul fixat de prețuitori. 4. Voi achita în mînă, ca arvună la contractare, plata pe șapte

zile proprietarului fiecărei căruţe cu atelaj, sau al fiecărui cal, la cerere, restul urmînd să fie plătit de domnul general Braddock, sau de casierul armatei, la încetarea serviciului sau din timp în timp, după cum se va cere.
5. Nici unui căruţaş şi nici unei persoane care îngrijeşte de caii închiriaţi nu i se va pretinde, sub nici un motiv, să se angajeze ca soldat sau să presteze alte munci decît conducerea şi îngrijirea căruţelor şi a cailor respectivi.
6. Toate cantităţile de ovăz, porumb şi alte furaje aduse în tabără de căruţe şi cai, care vor depăşi nevoile de întreţinere a cailor, vor fi luate pentru folosinţa armatei, plătindu-se pentru ele un preţ convenabil.

Notă : Fiul meu, William Franklin, este împuternicit să încheie contracte asemănătoare cu orice persoană din comitatul Cumberland.

B. FRANKLIN.“

„CĂTRE LOCUITORII COMITATELOR LANCASTER, YORK ŞI CUMBERLAND.

Prieteni şi compatrioţi,

Aflîndu-mă întîmplător acum cîteva zile în tabăra de la Frederictown, l-am găsit pe general cu ofiţerii săi foarte supăraţi din pricină că nu primiseră caii şi căruţele pe care le aşteptau din partea acestei provincii, ca fiind cea mai în stare să le furnizeze ; dar, din cauza neînţelegerilor dintre guvernatorul nostru şi Adunare, nu s-au prevăzut bani şi nu s-a luat nici o măsură în acest scop.

S-a propus atunci să se trimită imediat în aceste comitate o forţă militară care să rechiziţioneze cele mai bune căruţe şi cei mai buni cai de care va fi nevoie şi să ia în serviciu cu sila oamenii necesari pentru conducerea şi îngrijirea lor.

Temerile mele că înaintarea soldaţilor britanici prin aceste comitate în astfel de împrejurări — mai ales ţinînd seama de dispoziţia acestor soldaţi şi de pornirea lor împotriva noastră — va duce la multe şi mari nea-

junsuri pentru populație, m-au îndemnat să-mi dau silința de a încerca mai întîi să văd ce s-ar putea face prin mijloace drepte și cinstite. Oamenii din aceste comitate mai îndepărtate s-au plîns în ultima vreme Adunării că lipsesc de pe piață banii ; aveți acum prilejul de a căpăta și împărți între voi o sumă foarte mare căci, dacă această expediție se va prelungi, așa cum este mai mult ca sigur, timp de o sută douăzeci de zile, chiria căruțelor și a cailor se va ridica la peste treizeci de mii de lire, care vă vor fi plătite în bani de aur și de argint din vistieria regelui.

Serviciul va fi ușor de îndeplinit, căci armata nu va mărșălui mai mult de douăsprezece mile pe zi, iar căruțele și caii de povară, care duc lucruri absolut necesare pentru nevoile armatei, trebuie să meargă în pas cu ea, și nu mai repede, și sînt așezați, în chiar interesul armatei, în locurile cele mai sigure, fie pe timpul marșului, fie în tabără.

Dacă sînteți într-adevăr, așa cum vă cred eu, supuși buni și credincioși ai Majestății Sale, puteți face acum un serviciu foarte binevenit, în condiții ușoare pentru voi, căci trei sau patru oameni care nu-și pot lipsi, fiecare în parte, gospodăria de o căruță cu patru cai și căruțaș, o pot face împreună, dînd unul căruța, altul un cal sau doi, iar altul căruțașul, și împărțind plata proporțional între ei. Dar dacă nu veți face de bună voie acest serviciu regelui și țării voastre, atunci cînd vi se oferă o plată bună și condiții convenabile, loialitatea voastră va fi pusă la mare îndoială. Slujba regelui trebuie îndeplinită, iar acești soldați numeroși și bravi, care au venit atît de departe pentru a vă apăra, nu pot sta degeaba din cauza codelii voastre de a face ceea ce, pe drept cuvînt, se așteaptă să faceți ; căruțele și caii trebuie să fie procurați, și astfel se va ajunge, probabil, la metode de constrîngere, ceea ce vă va pune în situația de a cere plată acolo unde se va putea — o situație în care, poate, nu vă veți bucura de multă milă și înțelegere.

Nu am nici un interes personal în aceasta, căci în afară de mulțumirea de a mă fi străduit să fac un bine, truda îmi va fi singura răsplată pentru silințele mele.

Dacă această metodă de a procura căruțe și cai nu va avea sorți de reușită, mă voi vedea nevoit să-l anunț pe general peste paisprezece zile; și cred că Sir John St. Clair din trupele de husari, cu un detașament de soldați, va intra imediat în provincie în acest scop, ceea ce voi afla cu părere de rău, căci sînt al vostru foarte sincer și adevărat prieten și binevoitor,

B. FRANKLIN."

Am primit de la general vreo opt sute de lire pentru a plăti arvuna proprietarilor de căruțe etc., dar suma fiind insuficientă, am mai avansat de la mine peste două sute de lire, iar după două săptămîni cele o sută cincizeci de căruțe, cu două sute cincizeci și nouă de cai de povară, se aflau în drum spre tabără. Anunțul promitea plată după prețuire în cazul pierderii vreunei căruțe sau a vreunui cal. Posesorii, totuși, spunînd că nu-l cunosc pe generalul Braddock și nu știu cît de mult pot conta pe promisiunea lui, au insistat să fiu eu garant, ceea ce am primit.

În timp ce mă aflam în tabără, cinînd într-o seară cu ofițerii din regimentul colonelului Dunbar [124], acesta mi-a împărtășit grija lui pentru subalterni care, spunea el, nu sînt în general oameni bogați și nu-și prea pot permite în această țară, unde mărfurile sînt scumpe, să stîngă proviziile necesare pentru un marș atît de lung, prin ținuturi pustii, în care nu se pot face cumpărături. Am înțeles situația lor și m-am hotărît să încerc să le-o ușurez. Nu le-am spus, totuși, nimic despre planul meu, iar în dimineața următoare am scris comitetului Adunării, care putea dispune de anumite fonduri publice, recomandînd cu căldură atenției cazul acestor ofițeri și propunînd să li se trimită alimente și lucruri de primă necesitate. Fiul meu, care avea o oarecare experiență a vieții de tabără și a nevoilor ei, a alcătuit o listă, pe care am anexat-o la scrisoarea mea. Comitetul a aprobat propunerea mea și și-a dat atîta silință încît, aduse de fiul meu, proviziile au sosit în tabără odată cu că-

ruţele. Ele se compuneau din douăzeci de pachete, fiecare conţinînd :

6 livre zahăr căpăţîni
6 livre zahăr Muscovado [125] de bună calitate
1 livră ceai verde de bună calitate
1 livră ceai bohea [126] de bună calitate
6 livre cafea măcinată de bună calitate
6 livre ciocolată
1/4 chintal pesmeţi albi de prima calitate
1/2 livră piper
1 litru oţet din vin alb de prima calitate
1 bucată brînză de Gloucester
1 butoiaş cu 20 livre unt de bună calitate
2 duzini de sticle cu vin vechi de Madera
2 galloni [127] spirt de Jamaica
1 borcan cu făină de muştar
2 şunci afumate
1/2 duzină limbi afumate
6 livre orez
6 livre stafide

Aceste douăzeci de pachete, bine ambalate, au fost încărcate pe douăzeci de cai, fiecare pachet, cu calul respectiv, urmînd a fi dăruit unui ofiţer. Ele au fost primite cu multă gratitudine, iar gestul nostru de bunăvoinţă a fost apreciat, în scrisorile pe care mi le-au trimis coloneii ambelor regimente, în termenii cei mai recunoscători. Şi generalul a fost foarte mulţumit de acţiunea mea în procurarea căruţelor etc., şi mi-a restituit prompt arvuna plătită, mulţumindu-mi de mai multe ori şi solicitîndu-mi şi pe viitor sprijinul în procurarea de provizii care să fie trimise în urma sa. M-am angajat şi la această treabă, de care m-am ocupat intens pînă cînd am auzit de înfrîngerea lui ; am avansat în acest scop peste o mie de lire sterline din banii mei şi i-am trimis generalului un decont de cheltuieli. Acesta a ajuns în mîinile lui — din fericire pentru mine — cu cîteva zile înainte de bătălie, iar el mi-a trimis imediat un ordin de plată pentru casierul armatei, în sumă rotundă de o mie de lire, lăsînd restul pentru socoteala următoare. Cred că am avut noroc primind aceşti bani,

căci n-am mai putut obține restul niciodată ; dar despre aceasta mai tîrziu.

Generalul Braddock era, cred, un om viteaz, și s-ar fi putut afirma ca un bun ofițer într-un război purtat în Europa. Era însă prea sigur de sine, credea prea mult în valoarea trupelor regulate și prea puțin în cea a americanilor și a indienilor. Interpretul nostru indian, George Croghan, l-a însoțit în marș cu o sută de localnici, care i-ar fi putut fi de mare folos ca cercetași, călăuze etc., dacă s-ar fi purtat amabil cu ei ; el însă îi disprețuia și nu-i lua în seamă, iar aceștia treptat l-au părăsit.

Discutînd cu mine într-o zi, îmi vorbea despre planurile lui de înaintare. „După ce voi lua fortul Duquesne", spunea, „voi avansa spre Niagara și, după ce o voi cuceri și pe aceasta, spre Frontenac, dacă anotimpul mi-o va permite ; și cred că mi-o va permite, căci fortul nu mă poate reține mai mult de trei-patru zile, iar după aceea nu văd ce ar mai putea împiedica marșul spre Niagara." Întrucît frămîntasem în minte atît lunga cale pe care trupele lui trebuiau s-o străbată mărșăluind pe un drum foarte îngust ce urma să fie tăiat prin păduri și tufărișuri, cît și ceea ce auzisem despre o înfrîngere mai veche a o mie cinci sute de francezi care invadaseră ținutul irochezilor [128], nutream anumite îndoieli și temeri în legătură cu reușita campaniei. M-am mulțumit, totuși, să-i spun doar atît : „Desigur, domnule general, dacă veți ajunge cu bine la fortul Duquesne, cu acești soldați destoinici și atît de bine înzestrați cu artilerie, fortul, care nu este prea bine întărit și, așa cum se aude, n-are o garnizoană prea puternică, nu va putea rezista multă vreme. Singurul pericol care, mă tem, v-ar putea împiedica înaintarea vine de la ambuscadele indienilor, căci, folosindu-le necontenit, aceștia sînt foarte pricepuți în organizarea și executarea lor ; iar linia subțire, lungă de aproape patru mile, pe care trebuie s-o formeze armata dumneavoastră, o expune la atacuri prin surprindere din flancuri, putînd fi tăiată ca un fir în mai multe bucăți care, din cauza depărtării dintre ele, nu-și vor putea veni la timp în ajutor."

El a zîmbit la auzul părerii mele ignorante și mi-a răspuns : „Acești sălbatici pot fi, într-adevăr, un inamic

formidabil pentru miliţia dumneavoastră americană neexperimentată, dar nu pot face nici o impresie, stimate domn, asupra trupelor regulate şi disciplinate ale regelui.“ Mi-am dat seama că n-avea rost să contrazic un militar în chestiuni de militărie şi n-am mai spus nimic. Inamicul, totuşi, n-a profitat de situaţia nefavorabilă în care, aşa cum mă temeam eu, se găsea armata din cauza liniei lungi de marş, ci a lăsat-o să înainteze fără piedici pînă la vreo nouă mile de fort ; numai acolo, trupele găsindu-se într-o formaţie mai compactă (căci tocmai traversaseră un rîu, iar cele din faţă se opriseră pentru a aştepta trecerea celorlalte) şi într-o porţiune mai deschisă a pădurii decît toate cele prin care trecuseră, indienii au atacat avangarda cu focuri puternice de după copaci şi tufişuri, aceasta fiind prima informaţie pe care o primea generalul despre existenţa unor duşmani în apropiere. Producîndu-se dezordine în rîndurile avangardei, generalul a trimis restul trupelor în ajutorul ei, ceea ce s-a făcut cu multă zăpăceală, printre căruţe, bagaje şi vite ; imediat însă focul duşmanului s-a abătut din flanc ; ofiţerii călări puteau fi ţintiţi mai uşor şi astfel au căzut foarte repede ; atunci soldaţii, nemaiprimind sau nemaiauzind ordine, s-au îngrămădit laolaltă, şi au stat aşa în focul inamicului pînă cînd au fost ucişi două treimi din ei, după care, cuprinşi de panică, toţi ceilalţi au fugit în mare grabă.

Căruţaşii au luat cîte un cal din atelaje şi s-au făcut nevăzuţi, iar pilda lor a fost imediat urmată de alţii, astfel că toate căruţele, proviziile, tunurile şi muniţia au căzut în mîinile duşmanului. Generalul, rănit, a fost scos din luptă cu multă greutate ; secretarul său, domnul Shirley [129], a fost ucis lîngă el ; din optzeci şi şase de ofiţeri, şaizeci şi trei au fost omorîţi sau răniţi, iar dintre cei o mie şi o sută de soldaţi, au pierit şapte sute paisprezece. Aceşti o mie şi o sută de ostaşi fuseseră aleşi cu grijă din întreaga armată, restul rămînînd în urmă cu colonelul Dunbar şi urmînd să vină cu grosul bagajelor şi proviziilor. Nefiind urmăriţi, fugarii au ajuns în tabăra lui Dunbar, iar panica lor s-a întins îndată asupra lui şi a trupelor sale ; şi cu toate că avea peste o mie de oameni, iar duşmanul care îl învinsese pe Braddock nu depăşea

patru sute de indieni și francezi laolaltă, în loc să înainteze și să încerce a redobîndi o parte din onoarea pierdută, colonelul a ordonat distrugerea tuturor proviziilor, munițiilor etc., pentru a avea mai mulți cai ca să fugă înapoi și mai puține lucruri de cărat. Ajungînd în teritoriul colonizat, Dunbar a primit cereri din partea guvernatorilor provinciilor Virginia, Maryland și Pennsylvania să-și așeze trupele pe graniță, pentru a da o oarecare protecție locuitorilor. El însă și-a continuat marșul grăbit prin toată țara și nu s-a socotit în siguranță decît după ce a ajuns la Philadelphia, unde putea fi apărat de locuitori. Toată această poveste ne-a trezit nouă, americanilor, prima bănuială că părerile noastre frumoase despre bravura trupelor britanice nu erau chiar atît de întemeiate.

Încă de la început, în marșul lor de la debarcare pînă dincolo de teritoriile colonizate, trupele engleze prădaseră și jefuiseră populația, ruinînd cu totul unele familii sărace și insultînd, batjocorind și arestînd pe cei care protestau. Toate acestea reușiseră să ne dezguste de asemenea apărători, de care, în fapt, nici nu prea aveam nevoie. Cît de deosebită a fost purtarea prietenilor noștri francezi în 1781 [130], cînd, în timpul unui marș de aproape șapte sute de mile din Rhode Island pînă în Virginia, prin cea mai dens populată parte a țării, nimeni nu s-a plîns să-i fi dispărut vreo vită, vreo orătanie sau măcar vreun măr !

Căpitanul Orme, unul din aghiotanții comandantului, fiind și el rănit, fusese scos de pe cîmpul de luptă împreună cu generalul, rămînînd apoi lîngă el pînă la moartea acestuia ; mi-a spus că în prima zi Braddock păstrase deplină tăcere, iar noaptea a spus doar atît : *„Cine ar fi crezut așa ceva ?"* În ziua următoare a rămas din nou tăcut, spunînd doar la urmă : *„Altă dată vom ști mai bine cum să-i luăm"* — iar după cîteva minute a murit.

Hîrtiile secretarului, ca și ordinele, instrucțiunile și corespondența generalului au căzut în mîinile dușmanilor, care au ales și au tradus în franceză o parte din ele, tipărindu-le, pentru a dovedi intențiile ostile ale Angliei încă dinaintea declarării războiului. Printre aceste documente am văzut cîteva scrisori adresate de general guvernului englez, în care scria lucruri frumoase despre ma-

rele serviciu pe care îl adusesem armatei sale și mă recomanda atenției guvernului. Și David Hume, care după cîțiva ani a devenit secretar la ambasada britanică din Paris, iar apoi secretarul generalului Conway, cînd acesta a devenit ministru, mi-a spus că văzuse, printre documentele oficiale, scrisori de la Braddock care mă recomandau călduros [131]. Dar cum expediția se terminase în chip nefericit, serviciile mele n-au fost, se pare, socotite prea valoroase, căci aceste recomandări au rămas fără nici un folos pentru mine.

Cît despre răsplata primită de la general, nu cerusem decît un singur lucru — și anume să ordone ofițerilor să nu mai înroleze slugile noastre năimite și să le lase la vatră pe cele înrolate. Braddock a acceptat îndată și, la cererea mea, unii dintre ei au fost trimiși înapoi la stăpînii lor. Preluînd comanda, Dunbar nu s-a mai arătat atît de generos. Cînd se afla la Philadelphia, în timpul retragerii — sau, mai bine zis, a fugii sale — l-am rugat să lase la vatră slugile a trei fermieri săraci din comitatul Lancaster, amintindu-i de ordinele răposatului general în această privință. El mi-a promis că, dacă acei fermieri vor veni la Trenton, unde se va afla peste cîteva zile, în marș spre New York, le va înapoia acolo oamenii ceruți. Ca atare, cei trei fermieri s-au dus la Trenton, cu osteneală și cheltuieli, dar acolo Dunbar nu și-a ținut promisiunea, spre marea lor pagubă și dezamăgire.

Îndată ce s-a răspîndit vestea despre pierderea căruțelor și a cailor, toți proprietarii au dat năvală la mine pentru a-i despăgubi conform evaluării, așa cum mă angajasem. Cererile lor mi-au dat multă bătaie de cap, trebuind să le spun că banii se aflau la casierul armatei, dar că mai întîi trebuia obținut ordinul de plată de la generalul Shirley, și că scrisesem deja generalului în acest scop, dar el aflîndu-se la mare depărtare, nu putusem primi răspuns atît de repede, și le ceream să mai aibă răbdare. N-am reușit însă să-i mulțumesc, iar unii m-au dat chiar în judecată. Pînă la urmă generalul Shirley m-a scos din această situație îngrozitoare, numind împuterniciți care să examineze cererile de despăgubire și să aprobe plățile. Acestea s-au ridicat la aproape două-

zeci de mii de lire, şi m-ar fi ruinat dacă ar fi trebuit să le suport eu.

Înainte de a fi aflat vestea înfrîngerii, veniseră la mine cei doi doctori Bond cu o listă de subscripţie pentru acoperirea cheltuielilor privind organizarea unor mari jocuri de artificii cu care urma să fie primită vestea cuceririi fortului Duquesne. Luînd un aer grav, le-am spus că, după părerea mea, va fi destul timp să pregătim sărbătorirea atunci cînd vom şti că avem ce sărbători. Ei au părut surprinşi că nu le-am acceptat imediat propunerea. „Ce naiba", a exclamat unul din ei, „doar nu vă închipuiţi că fortul nu va cădea ?" „Nu ştiu dacă va cădea sau nu, ştiu doar că desfăşurarea unei campanii este un lucru foarte nesigur." Le-am înfăţişat apoi motivele mele de îndoială, iar ei au renunţat la subscripţie, ceea ce i-a scutit de marele necaz ce l-ar fi avut dacă s-ar fi ajuns la pregătirea artificiilor. Unul din ei a spus mai tîrziu, cu un prilej oarecare, că nu-i plac presimţirile lui Franklin.

Guvernatorul Morris, care sîcîise necontenit Adunarea cu mesaj după mesaj înainte de înfrîngerea lui Braddock, spre a o face să voteze legi pentru obţinerea de fonduri în scopul apărării provinciei, fără a-i impune însă pe proprietari, şi respinsese toate proiectele care nu cuprindeau o asemenea clauză de scutire, şi-a sporit acum eforturile cu mai mare nădejde de succes, căci primejdia şi nevoia erau şi ele mai mari. Totuşi, Adunarea a rămas pe poziţie, considerînd că dreptatea e de partea ei şi că ar renunţa la un drept fundamental dacă ar permite guvernatorului să modifice legile fiscale. La una din aceste legi, care prevedea acordarea a cincizeci de mii de lire, amendamentul propus de guvernator se referea, de fapt, la un singur cuvînt. Proiectul de lege glăsuia : „Toate averile, mobile şi imobile, urmează a fi impuse, *inclusiv* cele ale proprietarilor." Schimbarea propusă era *exclusiv* în loc de *inclusiv*, — doar un cuvînt, dar foarte important. Cînd însă ştirea dezastrului a ajuns în Anglia, prietenii noştri de acolo, cărora ne îngrijiserăm să le trimitem toate răspunsurile Adunării la mesajele guvernatorului, au pornit mari proteste împotriva proprietarilor pentru meschinăria şi nedreptatea pe care o dovedeau dîndu-i guvernatoru-

lui asemenea instrucţiuni ; unii au mers chiar atît de departe încît au spus că, împiedicînd apărarea provinciei, proprietarii pierduseră drepturile pe care le aveau. Intimidaţi, aceştia au dat dispoziţie perceptorului-general să adauge cinci mii de lire din veniturile lor la orice sumă s-ar vota de Adunare în acest scop.

Aducîndu-se acest lucru la cunoştinţa Camerei, deputaţii au acceptat contribuţia ca participare la impozitul general şi s-a prezentat un nou proiect de lege, cu o clauză de scutire, care a fost apoi votat. Prin această lege am fost numit în comisia ce urma să aprobe cheltuirea fondurilor — şaizeci de mii de lire. Luasem parte activă la întocmirea legii şi la votarea ei şi totodată elaborasem un proiect de lege pentru alcătuirea şi instruirea unei miliţii voluntare, proiect pe care Camera l-a aprobat fără mare greutate, căci avusesem grijă să lăsăm quakerilor libertatea de acţiune. Pentru a încuraja formarea acestei miliţii, am scris un dialog * în care formulam şi combăteam toate obiecţiile ce mi-am închipuit că s-ar putea ridica în legătură cu alcătuirea miliţiei ; dialogul a fost tipărit şi, după părerea mea, a avut un mare efect [132].

În timp ce cele cîteva companii de miliţie erau formate şi instruite în oraş şi pe teritoriul provinciei, guvernatorul m-a convins să preiau apărarea frontierei de nord-vest, care era încălcată mereu de duşman, şi să asigur protecţia locuitorilor, recrutînd trupe şi construind o linie de forturi. Am acceptat această însărcinare militară, deşi nu mă socoteam potrivit pentru ea. Am primit de la guvernator un mandat prin care mi se confereau puteri depline, ca şi un teanc de numiri în alb pentru a încadra ca ofiţeri persoanele pe care le voi socoti corespunzătoare. N-am întîmpinat prea mari greutăţi la recrutare, astfel că în scurt timp aveam sub comanda mea cinci sute şaizeci de oameni. Fiul meu, care în războiul precedent servise ca ofiţer în armata care urma să lupte în Canada [133], îmi era aghiotant şi, ca atare, de mare ajutor. Indienii incendiaseră Gnadenhut, un sat întemeiat

---

* Dialogul şi legea privind formarea miliţiei sînt publicate în numerele pe februarie şi martie 1756 ale revistei *Gentleman's Magazine*. (Notă marginală a autorului.)

de coloniști moravi, și masacraseră populația ; locul era însă considerat bun pentru unul din forturi.

Pentru marșul într-acolo am adunat companiile la Bethlehem, principala așezare a moravilor. Am rămas surprins găsind-o într-o foarte bună poziție de apărare : distrugerea satului Gnadenhut îi făcuse pe locuitori să țină seama de primejdie. Principalele clădiri erau apărate de o palisadă ; locuitorii cumpăraseră arme și muniții de la New York și adunaseră grămezi de pietre lîngă ferestrele caselor lor înalte de piatră, care să fie aruncate de femei în capul indienilor ce ar fi încercat să pătrundă cu forța. Bărbați înarmați asigurau paza, înlocuindu-se metodic, ca în orice garnizoană. Stînd de vorbă cu episcopul Spangenberg [134], mi-am arătat surprinderea, căci știam că obținuseră de la parlament o lege prin care erau scutiți de serviciul militar în colonii și, ca atare, presupuneam că nu vor să poarte arme din motive de conștiință. El mi-a răspuns că nu era vorba de un principiu instituit, dar că, la vremea adoptării acelei legi, se credea că mulți dintre ei au asemenea scrupule. Cu acest prilej, totuși, spre surprinderea lor, și-au dat seama că doar puțini nutreau o asemenea idee. Se pare, deci, că ori ei s-au înșelat, ori au înșelat parlamentul ; dar simțul realității, imboldit de o primejdie imediată, reușește uneori să învingă păreri vremelnice.

Era începutul lui ianuarie cînd am pornit la construirea forturilor. Am trimis un detașament spre Minisink, cu instrucțiuni să ridice acolo un fort pentru siguranța acelei regiuni de sus a țării, și un altul în regiunea de jos, cu instrucțiuni asemănătoare ; eu însumi am hotărît să plec cu restul oamenilor la Gnadenhut, unde ridicarea unui fort părea de o și mai mare urgență. Moravii mi-au făcut rost de cinci căruțe cu care să transportăm uneltele, proviziile, bagajul etc.

Chiar înainte de plecarea din Bethlehem, unsprezece fermieri, izgoniți de indieni de pe plantațiile lor, au venit la mine cerîndu-mi arme de foc ca să se poată întoarce acolo și să-și aducă vitele. Am dat fiecăruia din ei cîte o pușcă cu muniția respectivă. Nu ajunsesem prea departe cînd a început să plouă. Ploaia a continuat toată ziua, iar pe drum n-am găsit nici o casă în care să ne

adăpostim, pînă ce am ajuns la locuința unui colonist german și ne-am îngrămădit cu toții, uzi leoarcă, în șopronul lui. Din fericire n-am fost atacați în timpul marșului, căci armele noastre erau de cel mai obișnuit soi și oamenii nu reușeau să le păstreze uscate. Indienii se pricep foarte bine la asemenea treburi, dar noi nu știam cum să procedăm. În aceeași zi, cei unsprezece sărmani fermieri amintiți mai sus au căzut în mîinile indienilor, și zece dintre ei au fost omorîți. Cel care scăpase a arătat că armele pe care le aveau el și tovarășii săi nu luaseră foc, fiind udate de ploaie.

A doua zi, înseninîndu-se, ne-am continuat marșul și am ajuns la satul pustiit, Gnadenhut. În apropiere se afla un gater, cu cîteva grămezi de scînduri părăsite în jur, pe care le-am folosit ca să ridicăm niște barăci — treabă cu atît mai necesară în acel anotimp aspru cu cît nu aveam deloc corturi. Prima noastră grijă a fost apoi să înmormîntăm cum se cuvine morții găsiți acolo.

În dimineața următoare am făcut planul fortului și l-am trasat pe teren, cu o circumferință de patru sute cincizeci și cinci de picioare ; era nevoie și de o palisadă făcută din același număr de pari, cu grosimea de un picior fiecare. Ne-am pus imediat pe treabă, cu cele șaptezeci de securi pe care le aveam, pentru a tăia copacii necesari ; iar cum oamenii noștri erau îndemînatici în folosirea uneltelor, lucrul înainta cu mare repeziciune. Văzînd cît de repede cad copacii, am avut curiozitatea să mă uit la ceas în clipa cînd doi oameni au început să taie un pin ; în șase minute pinul era la pămînt și, măsurîndu-l, am constatat că avea paisprezece inci în diametru. Din fiecare pin făceam trei pari lungi de optsprezece picioare, ascuțiți bine la unul din capete. În acest timp alți oameni săpau un șanț de jur împrejur, adînc de trei picioare, în care urma să fixăm parii. Am scos apoi coșurile căruțelor și, despărțind roțile din față de cele din spate, am obținut zece atelaje, cu cîte doi cai fiecare, pentru adusul parilor din pădure. După ce aceștia au fost așezați la locurile lor, dulgherii noștri au făcut o platformă de scînduri de jur împrejur, pe dinăuntru, înaltă de vreo șase picioare, pe care să stea oamenii și să tragă prin creneluri. Aveam și un tun pivotant, pe

care l-am montat la unul din colțuri și am tras imediat cu el o lovitură, pentru ca indienii să știe — de erau vreunii prin preajmă — că avem și așa ceva. Și astfel fortul nostru — dacă putem da un asemenea nume pompos modestei noastre palisade — a fost gata într-o săptămînă, deși o zi din două ploua atît de tare încît nu puteam lucra.

Aceasta mi-a dat prilejul să observ că, atunci cînd sînt puși la treabă, oamenii se simt mulțumiți ; căci în zilele cînd lucrau erau veseli și prietenoși, iar seara și-o petreceau cu voioșie, ca unii care făcuseră peste zi treabă bună ; dar atunci cînd nu lucrau erau nervoși și certăreți găseau cusururi cărnii, pîinii etc. și se arătau mereu țîfnoși, ceea ce mi-a amintit de un căpitan de corabie, al cărui principiu era să-și țină mereu oamenii ocupați cu ceva, iar cînd într-o zi secundul i-a spus că terminaseră toate treburile și că nu mai avea ce să le dea de lucru, a răspuns : „Ei bine, atunci pune-i să lustruiască ancora !"

Acest soi de fort, deși tare modest, este o apărare suficientă contra indienilor, care nu au tunuri. Aflîndu-ne acum în siguranță și avînd unde să ne retragem în caz de nevoie, ne-am aventurat în expediții de cercetare a ținutului înconjurător. N-am întîlnit nici un indian, dar am găsit pe colinele din jur locuri de unde urmăriseră activitatea noastră. Au un asemenea meșteșug în orînduirea acestor locuri, încît merită să fie amintit. Întrucît era iarnă, aveau nevoie de foc, dar un foc obișnuit pe suprafața terenului le-ar fi trădat poziția de la mare distanță. Au săpat deci mai multe gropi, de vreo trei picioare în diametru și puțin mai adînci ; am văzut locurile unde tăiaseră cu securea mangal de pe niște bușteni arși în pădure. Cu acest mangal făcuseră mici focuri pe fundul gropilor, și am observat printre ierburi și buruieni urmele trupurilor lor, căci se așezaseră de jur împrejur, cu picioarele atîrnînd în gropi pentru a și le încălzi. Noi nu puteam descoperi aceste focuri după flacără, scîntei sau fum ; se pare că indienii nu fuseseră în număr prea mare și că și-au dat seama că eram prea mulți ca să ne poată ataca cu vreo șansă de reușită.

Aveam cu noi, ca preot militar, un zelos pastor prezbiterian, domnul Beatty, care mi s-a plîns că oamenii nu prea veneau să-i asculte predicile și rugăciunile. Cînd se înrolaseră li se promisese, pe lîngă soldă și alimente, o cinzeacă de rom pe zi, care li se servea cu punctualitate, jumătate dimineața și cealaltă jumătate seara, și am observat că oamenii se prezentau cu aceeași punctualitate ca să-l capete. I-am spus deci domnului Beatty : „Nu este, poate, de demnitatea profesiunii dumneavoastră să faceți pe intendentul la rom, dar dacă ați vrea să-l împărțiți după rugăciune, îi veți avea pe toți în jur.“ Domnului Beatty i-a plăcut ideea și, luîndu-și cîteva ajutoare ca să împartă romul, s-a însărcinat cu această treabă, îndeplinind-o foarte mulțumitor, și toți oamenii veneau la rugăciune cu multă punctualitate. Am constatat, așadar, că o asemenea metodă este preferabilă pedepselor prevăzute în regulamentul militar pentru absențe de la slujba religioasă.

De abia terminasem treaba și procurasem din belșug provizii pentru fort, cînd am primit de la guvernator o scrisoare prin care mă anunța că hotărîse să convoace Adunarea și dorea să particip și eu, dacă situația de la frontieră nu mai făcea prezența mea necesară acolo. De asemenea, prietenii mei din Adunare mă îndemnau prin scrisori să particip, de voi putea, la ședință, iar cum cele trei forturi pe care trebuia să le construiesc fuseseră terminate [135], iar locuitorii erau mulțumiți să rămînă la fermele lor astfel apărați, am hotărît să mă înapoiez, cu atît mai bucuros cu cît colonelul Clapham, un ofițer din Noua Anglie, călit în războaiele cu indienii, acceptase să preia comanda. I-am dat documentul de numire și, adunînd garnizoana în careu, am pus să i se dea citire în fața trupei, prezentîndu-l pe colonel ca pe un ofițer care, prin priceperea sa în treburile militare, era mult mai potrivit decît mine să-i comande și, ținîndu-le apoi o scurtă cuvîntare de îndemn, mi-am luat rămas bun. Am fost condus pînă la Bethlehem, unde am rămas cîteva zile ca să mă odihnesc după oboseala prin care trecusem. În prima noapte petrecută într-un pat bun de-abia am putut ațipi, atît de mult se deosebea acesta de culcușul tare de pe po-

deaua barăcii noastre de la Gnadenhut, învelit doar cu o pătură sau două.

Aflîndu-mă la Bethlehem, am căutat să aflu cîte ceva despre obiceiurile moravilor. Cîţiva dintre ei mă însoţiseră şi toţi erau foarte binevoitori cu mine. Am constatat astfel că toţi lucrau pentru folosul comun, luau mesele în comun, şi se culcau în dormitoare comune, foarte mulţi laolaltă. În dormitoare am observat răsuflători practicate în pereţi la anumite distanţe de jur împrejurul camerei, chiar sub tavan, pe care le-am socotit judicios aşezate pentru aerisire. Am fost şi la biserica lor, unde am ascultat muzică bună, orga fiind acompaniată de viori, oboaie, flaute, clarinete şi alte instrumente. Mi-am dat seama că la ei predicile nu se ţin ca la noi, în faţa tuturor enoriaşilor, bărbaţi, femei şi copii, ci pentru aceasta se adună, în grupuri separate, o dată bărbaţii însuraţi, altă dată soţiile lor, apoi tinerii, tinerele şi, în sfîrşit, copiii. Predica auzită de mine se adresa acestora din urmă, care veniseră şi luaseră loc rînduiţi în bănci, băieţii sub conducerea unui tînăr, învăţătorul lor, iar fetele conduse de o tînără. Predica mi-a părut potrivită cu puterea lor de înţelegere şi a fost ţinută într-un chip plăcut, îmbiindu-i, ca să spun aşa, să fie buni. Copiii se purtau foarte frumos, dar păreau palizi şi nesănătoşi, ceea ce m-a făcut să bănuiesc că erau ţinuţi prea mult în casă, nelăsîndu-li-se destul timp pentru joacă în aer liber.

M-am interesat de felul cum se fac căsătoriile la moravi, vrînd să aflu dacă e adevărat că mirii se trag la sorţi. Mi s-a spus că aşa se procedează numai în cazuri speciale şi că, în general, atunci cînd un tînăr vrea să se însoare, îi anunţă pe bătrînii comunităţii şi aceştia se consultă cu femeile mai în vîrstă, care răspund de cele tinere. Cum bătrînii şi bătrînele cunosc bine firile şi înclinaţiile tineretului aflat în grija lor, pot judeca cel mai bine care căsătorii sînt potrivite, iar hotărîrea lor este îndeobşte respectată ; dar dacă, bunăoară, se întîmplă ca două-trei tinere să fie la fel de potrivite pentru un tînăr, atunci se trage la sorţi. Am obiectat, spunînd că dacă aceste căsătorii nu se fac lăsîndu-i pe tineri să se aleagă singuri, unele dintre ele pot fi foarte nefericite. „Dar asta se poate întîmpla“, mi-a replicat cel cu care stăteam de

vorbă, „și dacă îi lași să se aleagă singuri“ ; ceea ce, într-adevăr, nu puteam contesta.

Întorcîndu-mă la Philadelphia, am aflat că asociația mergea ca pe roate, căci se înrolaseră mai toți locuitorii care nu erau quakeri și se împărțiseră în companii, alegîndu-și apoi căpitanii, locotenenții și sublocotenenții, potrivit noii legi. Am fost viz'tat de doctorul B., care mi-a povestit strădania lui de a prezenta legea în culori atrăgătoare, punînd în bună parte pe seama acestei strădanii rezultatele obținute. Eu avusesem naivitatea de a fi atribuit totul *Dialogului* meu ; totuși, presupunînd că ar putea avea dreptate, l-am lăsat cu părerea lui — lucru pe care îl socotesc cel mai bun de făcut în asemenea cazuri. Întrunindu-se, ofițerii m-au ales pe mine colonel al regimentului, și de data asta am acceptat. Nu mai știu cîte companii aveam, dar erau cu toții vreo mie două sute de militari arătoși, și o baterie de artilerie cu șase tunuri de cîmp din bronz ce puteau trage — într-atît de bine se antrenaseră oamenii noștri — de douăsprezece ori pe minut. Cînd mi-am trecut în revistă regimentul prima oară, m-au condus toți pînă acasă și m-au salutat cu cîteva salve trase în fața ușii, care au reușit să spargă mai multe piese de sticlă din aparatura mea electrică. Iar noul meu rang s-a dovedit cam la fel de fragil, căci toate funcțiile noastre au fost curînd desființate prin abrogarea legii în Anglia.

În scurtul răstimp cît am fost colonel, avînd de făcut un drum în Virginia, ofițerii din regimentul meu s-au gîndit că s-ar cuveni să mă conducă afară din oraș, pînă la Lower Ferry. Au sosit deci la ușa mea, tocmai cînd încălecam, vreo treizeci sau patruzeci, călări și în uniforme. Nu mă anunțaseră dinainte, căci i-aș fi împiedicat s-o facă, neplăcîndu-mi din fire alaiurile în nici o împrejurare. Am fost foarte supărat văzîndu-i, dar nu mai puteam evita să fiu însoțit. Situația a fost și mai mult agravată de faptul că, îndată ce ne-am pus în mișcare, și-au tras săbiile și au călărit astfel tot drumul. Cineva l-a informat în scris pe proprietar, care s-a ofensat foarte tare. Asemenea onoruri nu-i fuseseră acordate în provincie nici lui personal, cînd se afla acolo, nici guvernatorilor lui, și a afirmat că ele se cuvin numai

prinţilor de sînge, ceea ce poate fi perfect adevărat, eu fiind pe atunci, şi încă mai sînt, ignorant în chestiunile de etichetă legate de asemenea cazuri.

Această întîmplare prostească i-a sporit mult pornirea contra mea, care nici înainte nu era prea mică din pricina atitudinii mele în Adunare în problema scutirii de impunere a domeniului său, la care mă opusesem cu tărie şi nu fără aspre reflecţii asupra meschinăriei lui şi a nedreptăţii ce voia să ne facă. M-a învinuit deci în faţa guvernului că aş fi un mare obstacol în calea bunei desfăşurări a treburilor de stat, împiedicînd, prin influenţa mea în Cameră, formularea corectă a legilor fiscale, şi a citat cazul cu ofiţerii ca dovadă că intenţionam să-i smulg cu forţa conducerea provinciei. De asemenea i-a cerut lui Sir Everard Fawkener[136], ministrul poştelor, să mă concedieze din funcţie, dar singura urmare a fost o uşoară mustrare din partea lui Sir Everard.

În ciuda repetatelor conflicte dintre guvernator şi Cameră, în care eu, ca deputat, aveam un rol destul de mare, relaţiile dintre mine şi acest domn, cu care n-am avut niciodată vreun diferend personal, au continuat să fie politicoase. M-am gîndit uneori că această lipsă de ranchiună contra mea, pentru răspunsurile ce se ştia că le formulam la mesajele lui, se putea datora unei deprinderi profesionale : el fiind jurist, privea probabil situaţia ca o ciocnire între avocaţii părţilor opuse într-un proces, adică el ca avocat al proprietarilor, iar eu al Adunării. Ca atare mă vizita uneori prieteneşte, ca să mă sfătuiască în chestiuni dificile, iar alteori, deşi nu adesea, îmi cerea el mie sfaturi.

Am conlucrat astfel prieteneşte ca să obţinem provizii pentru armata lui Braddock şi, cînd a venit vestea teribilă a înfrîngerii acestuia, guvernatorul a trimis în grabă după mine ca să ne consultăm în privinţa măsurilor de luat pentru a preîntîmpina părăsirea regiunilor dinspre graniţă. Nu mai ştiu ce sfaturi i-am dat, dar cred că l-am îndemnat să-i scrie lui Dunbar şi să încerce să-l convingă să-şi aşeze trupele pe frontieră, pentru a o apăra, pînă cînd, primind întăriri din colonii, va putea să continue expediţia. Mai tîrziu, cînd am revenit de pe frontieră, guvernatorul ar fi vrut ca eu însumi să întreprind o ase-

menea expediție, cu trupe coloniale, pentru cucerirea fortului Duquesne, căci Dunbar și oamenii lui aveau altă misiune, și mi-a propus să mă numească general. Eu însă n-aveam o părere atît de bună despre aptitudinile mele militare pe cît pretindea el, și cred că, de fapt, își exagera adevărata părere, gîndindu-se probabil că popularitatea de care mă bucuram va înlesni strîngerea trupelor, iar influența mea în Adunare — votarea fondurilor pentru plata acestora, poate chiar fără a mai impune cu taxe pe proprietari. Negăsindu-mă prea dispus să preiau funcția, așa cum se așteptase, a renunțat la acest plan, iar curînd după aceea a fost înlocuit în funcție de căpitanul Denny.

Înainte de a relata rolul jucat de mine în treburile publice sub noul guvernator, ar fi potrivit, cred, să spun aici cîte ceva despre creșterea reputației mele ca om de știință.

În 1746, aflîndu-mă la Boston, am cunoscut pe un anume doctor Spence[137], de curînd venit din Scoția, care mi-a arătat cîteva experiențe de electricitate. Acestea nu erau făcute cu mare meșteșug, căci omul nu se prea pricepea, dar, fiind un lucru cu totul nou pentru mine, m-au surprins și mi-au plăcut în egală măsură. Curînd după întoarcerea mea la Philadelphia, biblioteca noastră a primit în dar de la domnul Collinson[138], membru al Societății Regale[139] din Londra, un tub de sticlă cu niște instrucțiuni pentru a fi întrebuințat la asemenea experiențe. Am folosit cu mare bucurie prilejul pentru a repeta ceea ce văzusem la Boston și, exersînd mereu, am căpătat o mare dibăcie în executarea experiențelor descrise în instrucțiunile primite din Anglia, ba chiar am adăugat și unele noi. Spun exersînd mereu, căci casa mi-a fost mai totdeauna plină, un răstimp, de oameni veniți să vadă aceste minuni[140].

Pentru a împărți cumva povara cu prietenii mei, am pus să se sufle la atelierul nostru de sticlărie mai multe tuburi asemănătoare, pe care le-au cumpărat apoi ei, astfel că pînă la urmă am avut mai mulți experimentatori. Printre aceștia cel mai remarcabil era domnul Kinnersley[141], un vecin al meu, om înzestrat, pe care, cum nu avea de lucru, l-am îndemnat să prezinte aceste ex-

perienţe pe bani şi i-am alcătuit două conferinţe în care experienţele erau astfel orînduite, încît cele precedente să ajute la înţelegerea celor ce urmau. În acest scop el şi-a procurat un aparat arătos, în care toate micile piese pe care eu mi le făcusem destul de grosolan erau frumos fasonate de meseriaşi pricepuţi. La conferinţele lui venea un numeros public, care le asculta cu multă plăcere, iar după cîtva timp domnul Kinnersley a făcut un turneu prin colonii, prezentîndu-le în toate capitalele şi a strîns astfel destui bani. În insulele Indiilor de Vest, însă, experienţele s-au desfăşurat cu greutate din cauza umezelii mari din atmosferă.

Întrucît eram îndatoraţi domnului Collinson pentru tubul trimis, m-am gîndit că ar fi bine să-l informăm despre succesele obţinute în folosirea lui şi i-am scris mai multe scrisori cuprinzînd relatări despre experienţele noastre. El le-a prezentat la Societatea Regală, unde la început n-au fost socotite atît de importante încît să fie publicate în Analele Societăţii. O lucrare despre identitatea dintre fulger şi electricitate, pe care o scrisesem pentru domnul Kinnersley, am trimis-o doctorului Mitchel [142], o cunoştinţă a mea şi membru al Societăţii Regale, care mi-a comunicat că fusese citită, dar că specialiştii o luaseră în derîdere. Lucrările fiind însă arătate doctorului Fothergill, acesta le-a găsit prea valoroase pentru a fi trecute sub tăcere şi a recomandat tipărirea lor. Domnul Collinson le-a dat atunci lui Cave [143], pentru ca acesta să le publice în revista sa, *Gentleman's Magazine*. Cave a preferat să le tipărească în broşură separată, cu o prefaţă de doctorul Fothergill. Pe cît se pare, editorul a văzut bine unde îi stă profitul, căci, cu adaosurile sosite mai tîrziu, lucrarea a ajuns la dimensiunile unui volum in-cvarto, din care a scos cinci ediţii fără să aibă a plăti drepturi de autor.

S-a mai scurs, totuşi, cîtva timp pînă ce lucrarea a început să facă vîlvă în Anglia. S-a întîmplat ca un exemplar să cadă în mîinile contelui de Buffon [144], naturalist cu o binemeritată reputaţie în Franţa, ba chiar în întreaga Europă, care l-a convins pe domnul Dalibard [145] să traducă lucrarea în franceză, ea fiind apoi tipărită la Paris.

Publicarea ei l-a ofensat pe abatele Nollet [146], preceptor de fizică la Curte și îndemînatic experimentator, care elaborase și publicase o teorie a electricității ce se bucura pe atunci de o apreciere generală. La început abatele a refuzat să creadă că o asemenea lucrare venise din America, spunînd că a fost născocită de dușmanii săi din Paris, care vroiau să-i discrediteze sistemul. Mai tîrziu, cînd s-a convins că într-adevăr există la Philadelphia un om cu numele de Franklin — lucru de care se îndoise — a scris și a publicat un volum de *Scrisori*, cele mai multe adresate mie, în care își apăra teoria și nega autenticitatea experiențelor mele și a concluziilor desprinse din acestea.

La un moment dat am vrut să-i răspund abatelui, și începusem chiar s-o fac ; dar gîndindu-mă că scrierile mele cuprindeau o prezentare a experiențelor, pe care oricine putea să le repete și să le verifice, și că dacă nu puteau fi verificate nu puteau fi nici apărate ; ca și unele observații sub formă de ipoteze, înfățișate nedogmatic și deci neobligîndu-mă în nici un fel să le apăr ; și dîndu-mi seama că o dispută între două persoane care scriu în limbi diferite s-ar putea lungi mult din cauza erorilor de traducere și, ca atare, a unei înțelegeri greșite — o mare parte din argumentele cuprinse într-o scrisoare a abatelui bazîndu-se pe o asemenea eroare de traducere —, am hotărît să-mi las lucrarea să se apere singură, considerînd că e mai bine să folosesc timpul pe care mi-l îngăduiau treburile publice pentru a face experiențe noi, decît pentru a purta discuții despre cele făcute. Așadar, nu i-am mai răspuns domnului Nollet și n-am avut de regretat acest lucru, căci prietenul meu, domnul Le Roy [147], de la Academia Regală de Științe, a îmbrățișat cauza mea, combătînd argumentele abatelui. Cartea a fost tradusă în limbile italiană, germană și latină, iar principiile pe care le cuprindea au fost treptat adoptate de fizicienii europeni, care le preferau celor propuse de abate, astfel că acesta a trăit ca să vadă sfîrșitul școlii sale, cu excepția domnului B. [148] din Paris, adeptul și discipolul său apropiat.

Ceea ce a dat cărții mele un răsunet mai neașteptat. general a fost reușita uneia din experiențele expuse în

ea, făcută la Marly[149] de domnii Dalibard și De Lor, cu scopul de a atrage fulgerul din nori. Domnul De Lor, care avea un aparat de fizică experimentală și ținea prelegeri în această ramură a științei, a repetat ceea ce numea el „experiențele din Philadelphia". După ce ele au fost executate în fața regelui și a curții, s-au îngrămădit să le vadă toți curioșii din Paris. Nu voi mai lungi relatarea, descriind acea experiență fundamentală sau nemărginita plăcere pe care mi-a produs-o succesul unei experiențe similare pe care, curînd după aceea, am făcut-o eu însumi la Philadelphia cu un zmeu, căci ambele pot fi găsite în lucrările de istorie a electricității.

Doctorul Wright[150], un medic englez, aflîndu-se la Paris, a scris unui prieten al său, membru al Societății Regale, informîndu-l despre marele succes pe care îl aveau experimentele mele printre savanții din străinătate, care se mirau că scrierile mele nu fuseseră băgate în seamă în Anglia. La aceasta Societatea Regală a reluat în discuție scrisorile ce îi fuseseră citite, iar renumitul doctor Watson[151] a întocmit un succint rezumat al lor, ca și al celor pe care le trimisesem ulterior în Anglia pe aceeași temă, însoțindu-l cu cîteva cuvinte de laudă despre autor. Acest rezumat a fost tipărit în Analele Societății, iar unii membri londonezi, printre care și foarte înzestratul domn Canton[152], după ce au verificat experimentul de atragere a fulgerului din nori cu ajutorul unei vergele ascuțite la capăt, au adus aceasta la cunoștința Societății, care curînd a reparat din plin lipsa de atenție cu care mă tratase mai înainte : fără ca eu să fi solicitat o asemenea c'nste, am fost ales membru și s-a votat să fiu scutit de obișnuita cotizație, care se ridica la douăzeci și cinci de guinee, iar de atunci încoace am primit gratis Analele Societății Regale. În plus mi s-a conferit medalia de aur a lui Sir Godfrey Copley pe anul 1753, la predarea căreia președintele, lordul Macclesfield, a rostit un foarte frumos discurs în care mi-a adus multă cinstire[153].

Această medalie din partea Societății Regale mi-a fost adusă de noul nostru guvernator, căpitanul Denny, care mi-a înmînat-o la o serbare dată de municipalitate în onoarea lui. Cu acel prilej el a vorbit în cuvinte foarte

alese despre stima ce mi-o nutrea, arătînd că mă cunoştea bine de multă vreme. După masă, cînd cei prezenţi, aşa cum se obişnuia pe atunci se îndeletniceau cu băutul, căpitanul m-a luat deoparte, în altă încăpere, şi mi-a spus că prietenii săi din Anglia îl îndemnaseră să-mi cultive prietenia, căci eram un om în stare să-i dau cele mai bune sfaturi şi să-l ajut în bună măsură să-şi urmeze munca de guvernare ; în consecinţă, dorea mult să se înţeleagă bine cu mine şi m-a asigurat cu căldură de dorinţa lui ca în toate împrejurările să-mi facă orice serviciu îi va sta în putinţă. Mi-a mai vorbit mult, de asemenea, despre bunăvoinţa arătată de proprietari faţă de provincie şi despre foloasele ce le-am putea trage toţi, şi mai ales eu, dacă s-ar renunţa la opoziţia de pînă atunci împotriva măsurilor lor şi s-ar restabili armonia dintre ei şi popor, lucru la a cărui realizare nimeni n-ar putea contribui mai mult ca mine, şi că puteam conta pe recunoştinţa şi recompensele cuvenite etc. etc. Băutorii de la masă, văzînd că nu ne mai întoarcem, ne-au trimis o carafă cu vin de Madera, din care guvernatorul s-a servit substanţial, devenind astfel şi mai insistent în solicitările şi promisiunile sale.

I-am răspuns cam în felul următor : că starea mea materială, slavă Domnului, era destul de bună, încît n-aveam nevoie de favorurile proprietarilor ; că, fiind membru al Adunării, nici nu le-aş putea accepta ; că, totuşi, nu purtam proprietarilor vreo duşmănie personală şi că, oricînd se va dovedi că măsurile publice propuse de ei sînt spre binele poporului, nimeni nu le va îmbrăţişa şi sprijini cu mai mult zel decît mine, căci opoziţia mea din trecut provenea tocmai din aceea că măsurile propuse erau vădit în interesul proprietarilor şi în dauna populaţiei ; că îi eram mult îndatorat (guvernatorului) pentru stima ce mi-o mărturisise şi că se putea bizui că voi face tot ce îmi stă în putinţă ca să-i uşurez cît mai mult guvernarea, nădăjduind totodată că nu adusese cu sine aceleaşi nefericite instrucţiuni care îl stînjeniseră pe predecesorul său.

El nu m-a lămurit în această privinţă, dar cînd mai apoi a avut de-a face cu Adunarea, s-a văzut că aceste instrucţiuni apăruseră iarăşi ; disputele s-au reînnoit, iar

eu m-am manifestat cît se poate de activ în opoziție, redactînd mai întîi o petiție de a ni se comunica instrucțiunile, iar apoi observații asupra acestora, care pot fi găsite în procesele-verbale de atunci și în *Historical Review*, pe care am publicat-o mai tîrziu[154]. Între noi însă nu s-a născut nici o dușmănie personală și ne aflam adesea împreună, căci guvernatorul era un om cult, care văzuse multe lucruri în lume, și avea o conversație foarte plăcută și interesantă. El mi-a dat primul de veste că vechiul meu prieten, James Ralph, era încă în viață, că era socotit printre cei mai buni scriitori politici din Anglia, că serviciile lui fuseseră folosite în disputa dintre rege și prințul Frederic și că obținuse o pensie de trei sute de lire pe an ; că nu prea avea reputație ca poet, căci Pope îi nimicise poeziile în *Dunciada* sa, dar că era considerat un bun prozator.

În cele din urmă Adunarea *, constatînd că proprietarii se încăpățînau să-i încătușeze pe guvernatori cu instrucțiuni ce dăunau nu numai drepturilor poporului, dar și intereselor Coroanei, a hotărît să se plîngă regelui împotriva lor și m-a însărcinat pe mine să plec în Anglia pentru a prezenta și susține această plîngere. Camera trimisese guvernatorului un proiect de lege prevăzînd o sumă de șaizeci de mii de lire pentru uzul Coroanei (din care zece mii la dispoziția generalului comandant de atunci, lordul Loudoun[155]), dar guvernatorul, supunîndu-se instrucțiunilor primite, a refuzat categoric să-l accepte.

Mă înțelesesem cu domnul Morris, căpitanul vasului de cursă ce pleca din New York, asupra călătoriei mele și îmi trimisesem deja bagajele la bord cînd a sosit la Philadelphia lordul Loudoun cu scopul expres — mi-a spus el — de a se strădui să obțină o aplanare a conflictului dintre guvernator și Adunare, pentru ca serviciul Majestății Sale să nu sufere de pe urma acestor disensiuni. Drept care ne-a poftit, pe guvernator și pe mine, să ne întîlnim cu el, ca să poată astfel afla părerea fiecărei părți. Ne-am întîlnit deci și am discutat situația. Din

* Numeroasele rezoluții unanime ale Adunării — ce dată ? (Notă marginală a autorului.)

partea Adunării am prezentat stăruitor o sumă de argumente ce pot fi găsite în documentele publice ale vremii, pe care le redactasem chiar eu și care sînt tipărite în procesele-verbale ale Adunării. Guvernatorul a vorbit în sprijinul instrucțiunilor sale, arătînd că se angajase să le respecte și că ar fi o nenorocire pentru el să nu se supună ; nu părea însă a respinge cu totul ideea unui asemenea risc dacă lordul Loudoun l-ar fi sfătuit astfel. Înălțimea Sa, totuși, nu l-a îndemnat la aceasta, deși la un moment dat am crezut că reușisem a-l convinge s-o facă ; pînă la urmă însă a preferat să îndemne la ascultare Adunarea și m-a rugat insistent să intervin pe lîngă deputați în acest scop, adăugînd că nu va precupeți în nici un chip folosirea trupelor regale pentru paza granițelor noastre și că, dacă noi înșine nu vom continua să contribuim cu fonduri la această pază, granițele vor rămîne expuse atacurilor dușmane.

Am înștiințat Camera de cele petrecute și, prezentîndu-le mai multe rezoluții redactate de mine, în care afirmam drepturile noastre și arătam că nu renunțăm să cerem aceste drepturi, ci doar suspendăm de nevoie exercitarea lor în cazul de față, lucru contra căruia protestam, deputații s-au învoit pînă la urmă să abandoneze susamintitul proiect de lege și să adopte altul, întocmit conform instrucțiunilor proprietarilor. Acest nou proiect a fost, firește, acceptat de guvernator, iar eu puteam acum să-mi încep călătoria. Între timp, însă, corabia plecase cu bagajele mele, ceea ce mi-a prilejuit o oarecare pierdere, singura mea răsplată fiind mulțumirile aduse de Înălțimea Sa, tot meritul pentru rezolvarea conflictului rămînînd, desigur, în seama lui.

Lordul Loudoun s-a dus la New York înaintea mea, și cum ziua plecării vaselor de cursă depindea de hotărîrea lui, iar acolo mai erau două asemenea vase, dintre care unul, spunea el, urma să pornească foarte curînd, l-am rugat să-mi comunice data exactă, pentru ca să nu-l scap întîrziind cumva. Răspunsul lui a fost : „Am dat de veste că va pleca sîmbăta viitoare, dar vă pot spune, *entre nous*, că dacă vă veți găsi acolo luni dimineața, îl veți prinde încă, dar să nu întîrziați mai mult.“ Din pricina unei întîrzieri întîmplătoare la un bac, n-am putut ajunge

decît luni la amiază și mă temeam foarte mult că vasul plecase, căci bătea un vînt bun. Curînd însă am aflat, spre ușurarea mea, că era încă în radă și că nu va pleca decît a doua zi. V-ați fi închipuit că acum mă aflam pe punctul de a porni spre Europa, și așa am crezut și eu. Pe atunci însă nu cunoșteam prea bine firea Înălțimii Sale, printre ale cărei trăsături de căpetenie se afla *nehotărîrea*. Iată cîteva exemple. Era pe la începutul lui aprilie cînd am ajuns la New York, și cred că n-am pornit în călătorie mai înainte de sfîrșitul lui iunie. În port se găseau de multă vreme două vase de cursă, reținute pentru corespondența generalului, care întotdeauna trebuia să sosească „mîine". Între timp a mai venit un vas, fiind reținut și acesta, iar înainte de plecarea noastră era așteptat un al patrulea. Primul urma să plece al nostru, care stătuse acolo cel mai mult. Pasagerii erau cu toții gata de drum, unii foarte nerăbdători, iar negustorii erau neliniștiți în legătură cu comenzile lor și cu dispozițiile ce le dăduseră pentru a-și asigura mărfurile de toamnă (căci era doar vreme de război), dar temerile lor nu contau, căci nu era gata corespondența Înălțimii Sale ; iar oricine îl vizita îl găsea mereu la birou, cu pana în mînă, și rămînea convins că lordul într-adevăr scrie multe scrisori.

Ducîndu-mă și eu într-o dimineață să-i prezint omagiile, l-am întîlnit în anticameră pe un oarecare Innis, un curier din Philadelphia, care venise de acolo special pentru a-i aduce generalului un pachet cu corespondență din partea guvernatorului Denny. Innis mi-a dat și mie cîteva scrisori de la prietenii de acolo, iar eu l-am întrebat cu acest prilej cînd urma să se întoarcă și unde trăsese, ca să trimit niște scrisori prin el. Mi-a spus că i se poruncise să vină a doua zi la nouă ca să primească răspunsul generalului și că va pleca imediat după aceea. În aceeași zi i-am înmînat deci scrisorile mele. După două săptămîni l-am întîlnit în același loc. „Te-ai și întors așa de curînd, Innis ?" l-am întrebat. „Întors ? Nu, încă nici n-am plecat !" „Cum așa ?" „Am venit aici, după poruncă, în fiecare zi ca să iau scrisoarea Înălțimii Sale, dar încă nu e gata." „Cum se poate una ca asta, căci dînsul scrie doar foarte mult, îl văd mereu la birou." „Da", mi-a răspuns

Innis, „dar e ca Sfîntul Gheorghe, *mereu călare însă niciodată pornind.*“ Observația curierului era, se pare, foarte întemeiată, iar cînd am ajuns în Anglia, am aflat că domnul Pitt[156] explicase că unul dintre motivele pentru care acest general fusese îndepărtat și fuseseră trimiși în America generalii Amherst și Wolfe[157] era că *guvernul nu primea deloc vești de la el și că astfel nu putea ști care era situația.*

Această așteptare zilnică a clipei plecării, în timpul căreia cele trei vase s-au dus la Sandy Hook, alăturîndu-se flotei de acolo, i-a făcut pe pasageri să considere că e mai bine să se afle la bord, ca nu cumva vasele să plece în urma vreunui ordin neașteptat, lăsîndu-i astfel pe uscat. Am stat pe vas, dacă îmi amintesc bine, cam șase săptămîni, consumîndu-ne proviziile și văzîndu-ne obligați să ne procurăm altele. În sfîrșit, flota a înălțat pînzele, avînd la bord pe general cu toată armata lui, și a pornit spre Louisburg cu intenția de a asedia și a cuceri acea fortăreață. Toate vasele de cursă primiseră ordinul de a se ține pe lîngă nava generalului, ca să ia mesajele acestuia atunci cînd vor fi gata. Navigam de cinci zile cînd, în sfîrșit, am primit un mesaj că puteam pleca ; vasul nostru s-a desprins atunci de flotă și a pornit spre Anglia. Celelalte două vase de cursă au fost reținute în continuare, au navigat pînă la Halifax, unde generalul a rămas cîtva timp ca să-și antreneze oamenii în atacuri simulate contra unor întărituri imaginare, după care s-a răzgîndit, nu a mai asediat Louisburgul și s-a întors la New York cu toate trupele și cu cele două vase de cursă și toți pasagerii lor ! În lipsa lui, francezii și indienii cuceriseră fortul George, la granița provinciei, iar după capitularea acestuia, indienii masacraseră pe mulți dintre militarii garnizoanei.

Mai tîrziu l-am întîlnit la Londra pe căpitanul Bonnell, care comanda unul din cele două vase. Acesta mi-a spus că, după ce fusese reținut timp de o lună, i-a comunicat lordului că nava sa prinsese alge și scoici pe fund într-o măsură atît de mare, încît nu mai putea naviga rapid — lucru foarte important pentru un vas de cursă — și a cerut să i se dea timp ca s-o careneze și să-i curețe

fundul. Generalul l-a întrebat cît timp îi trebuia. „Trei zile“, a spus căpitanul. Atunci generalul i-a răspuns : „Vă permit s-o faceți dacă puteți termina într-o zi, altfel nu, căci trebuie neapărat să plecați poimîine.“ Și astfel domnul Bonnell n-a primit permisiunea, deși apoi a fost reținut în continuare, de pe o zi pe alta, vreme de încă trei luni.

Tot la Londra m-am întîlnit și cu unul din pasagerii lui Bonnell, care era atît de furios pe Înălțimea Sa că îl purtase cu vorba și îl reținuse la New York, ducîndu-l apoi la Halifax și înapoi, încît se jura că-l va urmări în justiție pentru daune. Nu știu dacă a făcut-o sau nu, dar paguba ce-i fusese adusă era, așa cum arăta el, foarte însemnată.

Mă minunam foarte cum ajunsese un asemenea om să i se încredințeze un post atît de important ca acela de comandant al unei mari armate ; aflînd însă, ulterior, mai multe despre felul cum merg lucrurile în lumea asta largă și despre mijloacele de obținere și motivele de acordare a diferitelor funcții, m-am minunat mai puțin.

Generalul Shirley, care preluase comanda armatei la moartea lui Braddock, ar fi putut purta, cred eu — dacă ar fi rămas în funcție — o campanie mult mai bună decît cea din 1757 a lui Loudoun — care s-a dovedit nesocotită, costisitoare și peste măsură de rușinoasă pentru noi — căci Shirley, deși nu era militar de carieră, era un om inteligent și cu scaun la cap, gata să primească sfaturi bune de la alții, în stare să facă planuri judicioase și să le aplice repede și cu efect. Loudoun, în loc de a apăra coloniile cu marea sa armată, le-a lăsat expuse atacurilor, în timp ce el își pierdea vremea cu exerciții la Halifax. Astfel s-a ajuns la pierderea fortului George și la stînjenirea întregului nostru negoț, căci lordul Loudoun a interzis multă vreme exportul de mărfuri pe motiv că împiedica astfel aprovizionarea inamicului, dar în realitate pentru a le reduce prețul în favoarea diverșilor furnizori ai armatei, din cîștigul cărora se zice — poate numai ca o bănuială — că se înfrupta și el. Iar cînd în sfîrșit s-a permis exportul, omițîndu-se din neglijență să se anunțe aceasta și la Charleston, flota din Carolina a fost reținută la țărm încă trei luni, în care timp fundul vaselor a fost

într-atîta de vătămat de viețuitoarele din apă, încît multe vase s-au dus la fund în drum spre Anglia.

Cred că Shirley s-a bucurat sincer cînd a fost scutit de o sarcină atît de anevoioasă, pentru un om neobișnuit cu milităria, cum este conducerea unei armate. Mă aflam și eu la recepția dată de orașul New York în cinstea lordului Loudoun cînd acesta a preluat comanda. Shirley, deși înlocuit, venise și el. Erau acolo foarte mulți ofițeri, orășeni și străini de partea locului, și cum se împrumutaseră scaune de prin vecini, printre acestea se afla și unul foarte mic, care i-a revenit domnului Shirley. Întrucît ședeam lîngă el, am observat că avea un scaun prea mic și i-am spus : „Dar v-au dat un scaun prea scund.“ „N-are a face, domnule Franklin“, mi-a răspuns el, „găsesc că un scaun scund este mai comod.“

În timp ce mă aflam, așa cum arătam mai înainte, la New York în așteptarea plecării, am primit toate socotelile privind proviziile și celelalte lucruri ce le furnizasem lui Braddock, (cîteva dintre aceste socoteli nu putuseră fi obținute mai curînd de la diferitele persoane pe care le angajasem ca să mă ajute la această treabă). Le-am prezentat deci lordului Loudoun, cerînd achitarea restului de plată. Generalul le-a dat spre cuvenita cercetare ofițerului cu intendența care, după ce a verificat fiecare articol cu documentul respectiv, le-a declarat corecte, iar Înălțimea Sa a promis să-mi dea un ordin de plată către casier pentru achitarea restului de bani. Acest lucru însă se tot amîna, și cu toate că mi s-a fixat deseori ziua cînd să vin să iau banii, n-am reușit să-i încasez. În cele din urmă, chiar înaintea plecării mele, lordul mi-a spus că, gîndindu-se mai bine, hotărîse să nu amestece socotelile lui cu cele ale predecesorilor. „Iar dumneavoastră“, a conchis el, „odată ajuns în Anglia, va trebui doar să prezentați aceste socoteli la trezorerie și veți fi plătit imediat.“

I-am amintit atunci — dar fără efect — de cheltuiala mare și neașteptată la care fusesem obligat prin reținerea mea la New York un timp atît de îndelungat, ca motiv al dorinței mele de a fi plătit pe loc ; iar cînd am remarcat că nu era drept să sufăr amînări și necazuri cu primirea banilor avansați, mai ales că nu luam nici un comision pentru serviciile mele, lordul mi-a răspuns : „O, stimate

domn, nu e nevoie să ne convingeți că n-ați cîștigat nimic. Cunoaștem mai bine aceste afaceri și știm că toți cei care aprovizionează armata găsesc cumva mijloace să-și umple și buzunarele lor.“ L-am asigurat că nu era cazul cu mine și că nu cîștigasem nici măcar o lăscaie, dar lordul mi-a arătat clar că nu mă crede ; de fapt, am aflat mai tîrziu că mulți fac averi uriașe cu asemenea furnituri. Cît privește banii mei, nu i-am încasat nici pînă în ziua de azi, dar despre asta voi vorbi mai departe.

Căpitanul vasului de cursă se lăudase mult, înainte de plecare, cu iuțeala corăbiei sale ; din păcate însă, cînd am ieșit în larg, aceasta s-a dovedit, spre marele lui necaz, cea mai înceată dintre nave. După multe presupuneri în privința cauzei, aflîndu-ne aproape de un alt vas, aproape tot atît de leneș ca și al nostru — dar care, totuși, ne lăsa în urmă — căpitanul a poruncit tuturor marinarilor să vină la pupă și să stea cît mai aproape cu putință de vergeaua pavilionului. Eram cu toții, inclusiv pasagerii, vreo patruzeci de persoane. În timp ce stăteam acolo, corabia și-a iuțit mersul și în curînd l-am lăsat pe vecin mult în urmă, ceea ce a arătat limpede tocmai ce bănuia căpitanul, și anume că nava era prea încărcată la provă. Se pare că toate butoaiele cu apă fuseseră așezate acolo ; căpitanul a ordonat deci să fie duse mai în spate, după care vasul și-a redobîndit iuțeala obișnuită, dovedindu-se cea mai rapidă navă din toată flota.

Căpitanul ne-a spus că o dată navigase chiar cu treisprezece noduri, adică treisprezece mile marine pe oră. Cum la bord se afla, ca pasager, căpitanul Kennedy din marina militară, el a susținut că acest lucru este imposibil, că nici un vas nu navigase vreodată atît de repede și că trebuie să fi fost o greșeală în divizarea saulei lohului sau în filarea lui. Cei doi căpitani au pus rămășag, urmînd ca rezultatul să se hotărască atunci cînd va fi un vînt bun. Kennedy a cercetat riguros saula lohului și, declarîndu-se satisfăcut, a decis să arunce el însuși lohul. Ca atare, peste cîteva zile, pe un vînt prielnic și tare, cînd căpitanul vasului, Lutwidge, a spus că după părerea lui nava înaintează cu treisprezece noduri, Kennedy a făcut proba și a recunoscut că pierduse rămășagul.

Am povestit cele de mai sus în sprijinul următoarei observaţii : S-a băgat de seamă, ca un neajuns în arta construcţiei de corăbii, că nu se poate şti niciodată, pînă la proba practică, dacă un vas se va dovedi rapid sau nu. Deseori s-a luat ca model o navă bună, dar copiile, executate cu multă precizie, s-au arătat a fi foarte lente. Presupun că acest lucru se datorează, în parte, opiniilor diferite ale corăbierilor asupra încărcării, velaturii şi conducerii unei nave. Fiecare are sistemul său propriu, aşa că aceeaşi navă, încărcată după aprecierea şi ordinele unui anumit căpitan, poate naviga mai bine sau mai prost după ordinele altuia. Dealtfel, foarte rar se întîmplă ca un vas să fie construit, echipat şi condus de aceeaşi persoană. Unul construieşte nava, altul o echipează, iar un al treilea o încarcă şi o conduce. Nici unul dintre aceştia nu poate obţine foloase din cunoaşterea ideilor şi experienţei celorlalţi şi, ca atare, nu poate trage concluzii juste dintr-o viziune de ansamblu.

Chiar şi în manevrele simple de navigaţie pe mare, am observat adesea deosebiri de păreri între ofiţerii care comandau carturi succesive, vîntul fiind acelaşi. Unul voia ca velele să fie mai strînse, altul le voia invers, fără a părea că se bizuie pe vreo anumită regulă. Cred totuşi că s-ar putea face o serie de experienţe, mai întîi pentru a afla cea mai bună formă a navei pentru o navigaţie rapidă ; apoi, cele mai bune dimensiuni ale catargelor şi cele mai potrivite locuri pentru acestea ; forma şi numărul velelor, ca şi poziţia lor în funcţie de vînt ; în sfîrşit, aşezarea încărcăturii. Trăim într-o epocă a experienţelor şi cred că asemenea probe, făcute cu multă precizie şi apoi combinate, s-ar dovedi de mare folos. Sînt convins, aşadar, că nu va trece mult şi se va apuca de ele vreun cercetător înzestrat, căruia eu îi doresc succes.

În timpul călătoriei am fost urmăriţi de cîteva nave, dar le-am depăşit pe toate în viteză, şi după treizeci de zile am putut face sondaje. Navigasem cu multă precizie şi căpitanul socotea că ne aflăm atît de aproape de destinaţie, portul Falmouth, încît dacă făceam o cursă bună în timpul nopţii, am fi putut ajunge dimineaţa la intrarea în radă, reuşind astfel să scăpăm de corsarii inamici care adesea încrucişau lîngă gura canalului. Ca atare, am ri-

dicat toate pînzele pe care le aveam, iar cum vîntul era foarte tare și prielnic, am înaintat cu multă iuțeală. Căpitanul, calculînd poziția navei, și-a fixat ruta astfel încît — așa credea el — să trecem departe de insulele Scilly [158] ; se pare însă că există acolo uneori un curent puternic în susul canalului St. George, care-i înșală pe navigatori și care a pricinuit pierderea escadrei lui Sir Cloudesley Shovell [159]. Acest curent a fost probabil și cauza celor întîmplate nouă.

Aveam un străjer așezat la provă, căruia i se striga adesea : „Fii atent la ce se află în față", iar el răspundea mereu : „Am înțeles". Dar pesemne că i se închiseseră ochii de somn și răspundea, cum s-ar zice, mecanic, căci n-a văzut o lumină chiar în fața noastră, pe care velele i-o ascundeau cîrmaciului și celorlalți marinari de cart. Lumina n-a fost văzută decît la o mișcare întîmplătoare a navei și a provocat o mare spaimă, căci eram foarte aproape de ea, iar mie mi-a părut cît o roată de căruță. Era miezul nopții și căpitanul nostru dormea dus, dar domnul Kennedy, sărind pe punte și văzînd primejdia, a ordonat un viraj brusc al navei, cu toate pînzele sus — o manevră periculoasă pentru catarge, dar care ne-a scos din încurcătură și am scăpat astfel de naufragiu, căci mergeam drept spre stîncile pe care se afla farul. Această întîmplare m-a convins mult de utilitatea farurilor marine și m-a făcut să iau hotărîrea de a sprijini construirea unui număr mai mare în America, dacă voi trăi ca să mă mai întorc acolo.

Dimineața s-a constatat prin diferite sondaje și alte mijloace că ne găseam lîngă portul de destinație, dar o ceață groasă ascundea vederii noastre uscatul. Pe la ora nouă ceața a început să se ridice, părînd să se înalțe deasupra apei ca o cortină de teatru și lăsîndu-ne să zărim orașul Falmouth, cu corăbiile din radă și cîmpiile ce-l înconjurau. Era o priveliște foarte plăcută pentru niște oameni care atîta vreme nu văzuseră altceva decît fața monotonă a unui ocean pustiu, și ne-a bucurat cu atît mai mult cu cît acum scăpam și de grijile izvorîte din starea de război.

Am pornit îndată cu fiul meu spre Londra, oprindu-ne doar puțin pe drum ca să privim pietrele de la Stone-

henge, în cîmpia Salisbury [160], ca și casa și grădinile de la Wilton ale lordului Pembroke, cu foarte curioasele antichități adunate de el [161]. Am ajuns la Londra la 27 iulie 1757.

De îndată ce m-am instalat într-o locuință pe care mi-o procurase domnul Charles [162], m-am dusă să-l vizitez pe doctorul Fothergill, căruia îi fusesem recomandat cu căldură și ale cărui sfaturi în privința acțiunilor mele fusesem îndemnat să le solicit. Doctorul Fothergill era împotriva unei plîngeri imediate către guvern și considera că mai întîi ar trebui luată legătura personal cu proprietarii, care ar putea eventual fi convinși, prin mijlocirea și bunele oficii ale unor prieteni, să aplaneze lucrurile în mod amiabil. M-am dus apoi la vechiul meu prieten și corespondent, domnul Peter Collinson, care mi-a spus că John Hanbury, marele comerciant din Virginia, ceruse să fie informat de sosirea mea pentru a mă putea prezenta lordului Granville [163], care era pe atunci președinte al consiliului și dorea să mă vadă cît mai curînd cu putință. Ne-am înțeles să mergem acolo împreună a doua zi de dimineață. Conform înțelegerii, domnul Hanbury a trecut pe la mine și m-a dus cu trăsura lui la casa acestui nobil, care m-a primit cu multă amabilitate și, după o conversație despre starea de lucruri din America, mi-a spus : „Dumneavoastră, americanii, nutriți idei greșite despre natura constituției pe care o aveți ; pretindeți că instrucțiunile date de rege guvernatorilor săi nu sînt legi și vă credeți liberi să le respectați sau nu, după plac. Dar aceste instrucțiuni nu sînt ca acelea ce se dau în mapă unui ministru trimis în străinătate pentru a-i dicta comportarea în vreo problemă măruntă de protocol. Ele sînt mai întîi întocmite de juriști care cunosc bine legile, apoi sînt examinate, dezbătute și uneori amendate în Consiliu, după care sînt sancționate de rege. Așadar acestea sînt, în ce vă privește pe dumneavoastră, legile țării, căci regele este LEGIUITORUL COLONIILOR“. I-am spus Înălțimii Sale că acest punct de vedere era nou pentru mine și că întotdeauna crezusem, în temeiul documentelor ce stabileau drepturile noastre, că legile urmau să fie făcute de Adunările noastre și apoi, într-a-

devăr, prezentate regelui pentru sancţiune, dar că odată ce aceasta a fost dată, regele nu mai putea să le schimbe sau să le revoce. Şi tot aşa cum Adunările nu puteau face legi permanente fără consimţămîntul regelui, nici regele nu putea face legi fără consimţămîntul Adunărilor. Lordul m-a asigurat atunci că mă înşelam profund. N-am fost însă de aceeaşi părere, şi cum discuţia cu Înălţimea Sa mă alarmase oarecum în privinţa sentimentelor ce le putea nutri Curtea faţă de noi, am aşternut-o pe hîrtie de îndată ce m-am întors acasă. Mi-am amintit atunci că, în urmă cu vreo douăzeci de ani, o clauză dintr-un proiect de lege supus de guvern parlamentului prevedea că instrucţiunile regale să fie socotite legi în colonii, dar clauza respectivă fusese respinsă de Camera Comunelor, lucru pentru care i-am îndrăgit pe deputaţi ca prieteni ai noştri şi ai libertăţii, pînă cînd comportarea lor faţă de noi în 1765 a arătat că pe cît se pare, îi refuzaseră acea prerogativă regelui numai ca să şi-o rezerve lor înşişi [164].

Cîteva zile mai tîrziu, după ce doctorul Fothergill vorbise cu proprietarii, aceştia au acceptat să se întîlnească cu mine în casa domnului T. Penn din Spring Garden. Conversaţia a început cu declaraţii reciproce de bunăvoinţă pentru găsirea unei soluţii echitabile, dar cred că fiecare din părţi avea ideile sale în ceea ce priveşte înţelesul cuvîntului „echitabil". Am trecut apoi la examinarea diferitelor noastre plîngeri, pe care eu le-am enumerat în faţa lor. Proprietarii şi-au motivat atitudinea cum s-au priceput mai bine, ceea ce am făcut şi eu în numele Adunării. Vederile noastre erau acum atît de diferite, încît păreau să excludă orice speranţă de înţelegere. Am convenit, totuşi, să le prezint în scris plîngerile noastre, şi ei au promis să le cerceteze. Am făcut curînd acest lucru, dar ei au transmis documentul avocatului lor, Ferdinand John Paris, care îi reprezenta în toate chestiunile juridice legate de marele proces ce îl aveau cu proprietarul coloniei vecine Maryland, lordul Baltimore, şi care dura de şaptezeci de ani [165]. Acest avocat redacta de asemenea toate documentele şi mesajele proprietarilor în disputa lor cu Adunarea. Era un om mîndru şi supărăcios şi întrucît eu, în răspunsurile Adu-

nării, tratasem de cîteva ori documentele lui cu oarecare asprime, ei fiind cu adevărat slabi în argumente, dar tari în exprimare, îmi purta acum o duşmănie de moarte, iar cum aceasta se vădea la toate întîlnirile noastre, am respins propunerea proprietarilor ca noi doi să discutăm împreună plîngerile prezentate de mine şi am refuzat să tratez cu altcineva decît cu proprietarii înşişi. Atunci aceştia, la sfatul avocatului, au trimis hîrtia procurorului general şi adjunctului său. Nu am primit nici un răspuns vreme de un an fără opt zile, în care răstimp am cerut deseori proprietarilor să-mi răspundă, dar mi se spunea doar că încă nu se primise avizul autorităţilor menţionate mai sus. Care a fost acest aviz cînd, în sfîrşit, l-au primit n-am aflat niciodată, căci nu mi l-au comunicat, ci au trimis Adunării un lung mesaj întocmit şi semnat de F. J. Paris, în care avocatul reproducea documentul meu, se plîngea de caracterul lui neprotocolar, socotind aceasta o impoliteţe din partea mea, şi prezenta o motivare şubredă a atitudinii proprietarilor, adăugînd că aceştia ar fi dispuşi să aplaneze diferendul dacă Adunarea ar trimite *o persoană înţelegătoare* care să trateze cu ei în acest scop (şi sugerînd astfel că eu nu eram un asemenea om).

Caracterul neprotocolar şi impoliteţea constau, probabil, din faptul că, adresîndu-le documentul, nu folosisem titlul pe care şi-l asumaseră, de Proprietari Legitimi şi Absoluţi ai Provinciei Pennsylvania, pe care îl omisesem pentru că nu îl consideram necesar într-o hîrtie menită doar să redea fidel în scris ceea ce în timpul conversaţiei le comunicasem prin viu grai [166].

Dar cum în acest răstimp Adunarea îl convinsese pe guvernatorul Denny să promulge o lege prin care averea proprietarilor era impusă la fel ca şi cea a populaţiei — ceea ce constituia, de fapt, principala problemă în litigiu — nu s-a mai dat nici un răspuns la acest mesaj.

Cînd însă legea a ajuns în Anglia, proprietarii, sfătuiţi de avocatul Paris, au hotărît să împiedice obţinerea sancţiunii regale. Ca atare, au adresat o petiţie regelui în Consiliu şi s-a fixat o audiere, în care doi avocaţi ai lor urmau să atace legea, iar alţi doi, angajaţi de mine, urmau să o susţină. Avocaţii lor au pretins că legea era

menită să împovăreze bunurile proprietarilor spre a le cruţa pe cele ale populaţiei, şi că dacă va rămîne în vigoare, iar proprietarii, care erau duşmăniţi de popor, vor fi lăsaţi la discreţia acestuia în fixarea impozitelor, atunci inevitabil vor ajunge la ruină. Noi am replicat că nu aceasta era menirea legii şi că nu va avea nicidecum un asemenea rezultat ; că evaluatorii erau oameni cinstiţi şi discreţi, şi că folosul la care s-ar putea aştepta fiecare din ei, micşorînd propriul lor impozit prin mărirea celui al proprietarilor, era prea neînsemnat pentru a-i determina să devină sperjuri. Acesta era, după cîte îmi amintesc, conţinutul spuselor noastre ; în plus, am insistat mult asupra consecinţelor dăunătoare ale revocării legii — căci banii, o sută de mii de lire, fuseseră deja tipăriţi şi cheltuiţi în serviciul regelui, aflîndu-se acum în mîinile populaţiei, iar o revocare i-ar fi făcut nevalabili, provocînd ruina multor cetăţeni şi refuzul total al unor alocaţii viitoare —, arătînd şi egoismul dovedit de proprietari prin stăruinţa lor de a se lua o hotărîre cu urmări atît de catastrofale pentru toţi. La aceasta lordul Mansfield [167], membru al Consiliului, s-a ridicat şi mi-a făcut semn să-l urmez în camera secretarului, în timp ce avocaţii noştri continuau să pledeze ; acolo m-a întrebat dacă eram într-adevăr de părere că, prin aplicarea legii, nu se va aduce nici un prejudiciu averii proprietarilor. Am răspuns că eram convins de aceasta. „Atunci", mi-a spus el, „nu văd ce obiecţii aţi putea avea să întocmim un angajament în acest sens." „Nici una", i-am răspuns eu. L-a chemat atunci pe avocatul Paris şi, după oarecare discuţii, propunerea Înălţimii Sale a fost acceptată de ambele părţi ; secretarul Consiliului a întocmit în acest scop un act, pe care l-am semnat împreună cu domnul Charles, împuternicit al provinciei pentru problemele curente, iar lordul s-a întors în sala Consiliului, unde în sfîrşit legea a fost aprobată. S-au recomandat, totuşi, unele modificări, iar noi ne-am angajat să le introducem într-o altă lege, dar Adunarea nu le-a mai socotit necesare ; iar cum încă înainte de primirea aprobării Consiliului, se percepuseră deja, în baza acestei legi, impozitele pe un an, Adunarea a numit un comitet care să cerceteze felul cum s-au stabilit impunerile, din care făceau

parte şi cîţiva buni prieteni ai proprietarilor. După o cercetare amănunţită, comitetul a raportat în unanimitate că impunerile se stabiliseră cu absolută nepărtinire.

Adunarea a considerat faptul că semnasem prima parte a acelui angajament drept un serviciu de seamă adus provinciei, prin care s-a asigurat valabilitatea banilor de hîrtie ce se difuzaseră deja în toată ţara şi, la întoarcerea mea, mi-a mulţumit oficial. Proprietarii erau însă furioşi pe guvernatorul Denny pentru că promulgase legea şi l-au destituit, ameninţîndu-l totodată că îl vor urmări în justiţie pentru încălcarea unor instrucţiuni pe care se obligase să le respecte. Dar cum el făcuse aceasta la îndemnul generalului şi în serviciul Majestăţii Sale, şi cum se mai bucura şi de oarecare influenţă la Curte, nu s-a sinchisit de ameninţările lor, care dealtfel nici n-au fost puse vreodată în aplicare.

NOTE EXPLICATIVE

1. În iulie 1758, în timpul celei de-a doua șederi în Anglia, Franklin însoțit de fiul său William vizitează locurile de baștină ale tatălui său. Se opresc la Ecton, lîngă Londra, unde mai exista vechea casă a bunicului său cunoscută sub numele de casa Franklin, stau de vorbă cu oamenii din partea locului, citesc inscripțiile de pe pietrele funerare. Caută și rudele soției lui Franklin la Birmingham și, la înapoiere, vizitează o altă localitate în comitatul Oxfordshire, unde se afla o altă ramură a familiei. În urma acestei călătorii, Franklin face genealogia familiei sale pe care mai tîrziu o va publica.

2. După presupunerile lui Josiah Franklin, tatăl lui Franklin, numele de Franklin ar fi desemnat o categorie anume — categoria oamenilor liberi — care în ierarhia socială se situa imediat după „gentlemeni". În sprijinul acestei presupuneri vin unele documente ale vremii, precum și faptul că unul din personajele lui Chaucer în *Povestirile din Canterbury* este un „franklin". Tot Josiah Franklin credea că nu ar fi fost exclus să se tragă din franci, să fie deci francezi la obîrșie.

3. Charles Montague, lord de Halifax (1661—1715), cunoscut om de afaceri și patron al artelor, membru al Societății Regale.

4. Manuscrisul original nu conține versurile adresate de unchiul Benjamin lui Franklin. Totuși, numeroase ediții le citează. Leonard W. Labaree și Whitfield J. Bell, cei mai autorizați cercetători ai operei lui Franklin, cărora le datorăm și informațiile asupra persoanelor menționate în *Autobiografie*, presupun că versurile au fost adăugate ulterior. Mai tîrziu au fost descoperite și manuscrisele unchiului Benjamin, care cuprind trei poezioare închinate nepotului său. Dăm mai jos una din aceste

poezioare, trimisă „omonimului meu la aflarea veștii că are porniri spre fapte războinice“ :

Crede-mă, Ben, meseria-i cu primejdie ;
Sabia-a distrus mulți, cum a dat la mulți nădejde ;
Prin ea mulți cad și mulți se ridică în zadar,
Sărăcia-o dă la mulți, bunăstarea la puțini, și-nțelepți
ea face rar ;
Năpastă e orașelor, cu sînge umple glia ;
Mai mult, orgoliul îl hrănește, la fel și trîndăvia.
Orașelor frumoase ce-acum cunosc splendoarea,
Mîine, războiul le aduce nevoile și jalea.
Moșii distruse, corupție, schilozi și cicatrice,
Iată cu ce vine războiul pe-aice.

5. În Anglia, reforma bisericii ajunge la forma ei anglicană în cursul unui proces complex și nu întotdeauna pașnic, care începe din timpul lui Henric al VIII-lea prin separarea de Roma (Actul de Supremație votat de parlament în 1534) și continuă sub Edward al VI-lea. După interludiul sîngeros pe care-l reprezintă domnia fiicei celei mai mari a lui Henric al VIII-lea, Mary Tudor, reforma este restaurată sub Elisabeta. Mulți considerau însă că reforma, așa cum s-a manifestat în Biserica Anglicană, a însemnat o formă de protestantism mult prea moderată. Era adevărat că reforma și-a găsit expresia în separarea completă de Roma, capul statului fiind și capul bisericii, în cea mai mare parte averile bisericii au fost secularizate, s-a introdus serviciul religios în limba engleză în locul celui în limba latină ; dar, pe de altă parte, ierarhia bisericească rămăsese neatinsă, ceea ce nemulțumea pe cei care socoteau că reforma s-a oprit la jumătatea drumului. Biserica devine netolerantă nu numai față de catolici, ci și față de acești disidenți, cei care înțelegeau protestantismul într-un fel deosebit de Biserica Anglicană. Printre ei, se numărau în primul rînd puritanii, care doreau ca biserica să renunțe la tot ce ar fi amintit de catolicism, și puneau un accent deosebit pe autoritatea supremă a lui Dumnezeu, natura coruptă a omului, predestinare, salvare prin grația divină. Pe de altă parte, prezbiterienii au introdus un sistem laic în organizarea bisericii. Datorită neconformismului lor, disidenții au fost persecutați și, din această pricină, mulți vor emigra în America. Primii sînt pelerinii de pe vasul Mayflower.

6. Rege al Angliei (1660—1685). Domnia sa a cunoscut un val de persecuţii active împotriva disidenţilor. Toţi cei care oficiau o slujbă neconformistă erau pedepsiţi cu închisoarea sau exilul. Represaliile erau de fapt reacţia restauraţiei faţă de rolul pe care disidenţii îl avuseseră în timpul revoluţiei.

7. Noua Anglie era numele dat teritoriului din nord-estul Americii de Nord, pe care se întindea aşa-numita corporaţie a oraşelor din Noua Anglie. De fapt, ea cuprindea coloniile Massachusetts, Connecticut, New Hampshire şi Rhode Island. Istoria Noii Anglii începe în 1620, cînd pelerinii de pe vasul Mayflower se stabilesc la Plymouth formînd, după Virginia, a doua aşezare de colonişti. Corporaţia oraşelor începe să se dezvolte vertiginos, asigurîndu-şi o poziţie importantă în America de Nord, relaţia ei faţă de metropolă fiind oarecum deosebită de a celorlalte colonii. Corporaţia îşi dezvoltase prin Adunarea locală propriul ei organ de guvernare, care cu timpul s-a întărit mult în pofida prerogativelor guvernatorului regal. Neînţelegerile dintre Adunarea din Boston şi guvernator sînt frecvente în secolul următor şi cîteva dintre ele sînt pomenite şi în *Autobiografia* lui Franklin, Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea criza devine atît de acută, încît rezolvarea ei va fi posibilă numai pe calea armelor.

8. Cotton Mather (1663—1728) a fost unul dintre reprezentanţii proeminenţi ai puritanismului din Noua Anglie. Fiu al reverendului Increase Mather, de asemenea figură ilustră a timpului său, Cotton Mather a continuat activitatea tatălui cu un deosebit zel, încercînd să întărească credinţa puritană într-o perioadă cînd autoritatea clerului slăbise. La declinul bisericii contribuise şi procesul vrăjitoarelor de la Salem, unde şi Cotton Mather a jucat un anumit rol. Cea mai importantă operă a sa, *Magnalia Christi Americana,* avea menirea să renască spiritul de odinioară al Noii Anglii, evocînd epoca de glorie a bisericii cînd clerul se bucura de puteri depline în guvernarea comunităţii. Deşi în unele privinţe dovedeşte multă naivitate, *Magnalia Christi Americana* este monumentală ca erudiţie şi rămîne una dintre cele mai prestigioase opere ale Americii coloniale. După cum mărturiseşte Franklin, cu prilejul unei vizite făcute lui Mather, această figură respectabilă a Bostonului, care nu pierdea nici un prilej ca să dea sfaturi, conducîndu-l la ieşire printr-un coridor îngust şi jos, i-a dat următoarea povaţă : „Eşti tînăr şi ai lumea în faţă ; apleacă-te cînd mergi, şi nu te vei lovi". Este greu de ştiut ce efect au avut aceste cuvinte asupra lui Franklin ; cert este că,

deşi n-a împărtăşit convingerile religioase ale lui Mather, el s-a arătat receptiv la îndemnurile lui morale şi umanitare.

9. Sectă religioasă, fondată de George Fox pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Li s-a spus „quakeri“, la început în glumă, după ce Fox afirmase că pînă şi magistraţii vor ajunge să *tremure* auzind cuvîntul Domnului (în limba engleză *to quake* = a tremura). Persecutaţi în Anglia şi Noua Anglie, s-au stabilit în Pennsylvania şi New Jersey. Quakerii recunosc autoritatea Bibliei dar, spre deosebire de puritani, cred şi în revelaţia divină; se opun individualismului, cultivînd confesiunea publică, în care văd un mijloc de a împărtăşi fraţilor lor experienţa religioasă. Sînt cunoscuţi în special pentru pacifismul lor; violenţa, mai ales războiul, le repugnă; de aici şi dificultăţile pe care le-a întîmpinat Franklin, consemnate în *Autobiografie*, încercînd să le obţină sprijinul în chestiuni mai puţin paşnice. Convingerile democratice pe care-şi bazează credinţa i-au făcut să dispreţuiască rangurile şi să se constituie ca o forţă activă împotriva sclaviei şi în favoarea multor reforme sociale.

10. Profesor şi pedagog cu principii noi, George Brownell a condus o şcoală de scriere şi aritmetică la Boston între 1712 şi 1734; s-a mutat apoi la Philadelphia unde, de asemenea, a deschis o şcoală.

11. Piatra funerară a fost înlocuită cu un obelisc de granit, ridicat de primărie şi cetăţenii din Boston în anul 1927 „în semn de profundă veneraţie pentru memoria ilustrului Franklin şi pentru a aminti generaţiilor viitoare că el s-a născut la Boston“. Epitaful scris de Franklin pe mormîntul părinţilor săi a fost reprodus pe o placă de bronz.

12. *Calea Pelerinului* este cea mai importantă operă a lui John Bunyan, preot puritan neconformist (1628—1688). *Colecţiile istorice* aparţin lui Nathaniel Crouch, care semna cu numele de Robert sau Richard Burton. *Vieţile paralele* ale filozofului grec Plutarh (46—120 e.n.) conţin 23 de biografii ale unor mari personalităţi din Grecia, dublate de 23 de biografii ale unor personalităţi romane. *Încercare asupra proiectelor* aparţine scriitorului englez Daniel Defoe (1660 ?—1731), autor al unor romane de renume ca *Robinson Crusoe* şi *Moll Flanders*. Opera lui Defoe include, de asemenea, numeroase scrieri şi pamflete, printre care *Un jurnal al anului ciumei, Un tur prin întreaga insulă a Marii Britanii, Negustorul englez desăvîrşit.*

13. Matthew Adams (m. 1753), negustor din Boston, colecţionar de cărţi, mai tîrziu simpatizant al ziarului lui James Franklin, *New England Courant.*

14. Labaree şi Bell precizează că aceste balade nu au fost identificate. George Worthilake, paznicul farului de pe insula Beacon, s-a înecat la 3 noiembrie împreună cu fiica şi soţia sa. Edward Teach (sau Barbă-Neagră) a fost un pirat vestit.

15. Grub Street era numele unei străzi din Londra, locuită în secolul al XVII-lea de scriitori obscuri, autori de istorii, dicţionare şi poezii de mîna a treia. În limba curentă, expresia „Grub Street" este folosită pentru a califica asemenea producţii literare.

16. Acest John Collins nu a fost identificat.

17. Periodic englez care a apărut între 1 martie 1711 şi 6 decembrie 1712 (în 1714 a fost reînfiinţat, dar nu au mai apărut decît 80 de numere). Bucurîndu-se de sprijinul unor mari nume ale epocii, printre care Alexander Pope, el şi-a datorat cu precădere popularitatea lui Richard Steele şi Joseph Addison, care au contribuit în mod egal la ţinuta lui literară. În paginile revistei erau tratate probleme de critică literară, estetică, precum şi satira unor moravuri ale societăţii contemporane.

18. Thomas Tryon (1634—1703). E vorba probabil de cartea sa *Marele păstrător al sănătăţii*, publicată în 1682.

19. Edward Cooker (1631—1675), autor al unor cărţi de aritmetică, dintre care cea mai cunoscută este cea publicată în 1678; John Seller este autorul cărţilor de marină *Pilotul englez* şi *Compendiu de ştiinţa navigaţiei*; Samuel Shermy a scos în 1669 *Revista marinarului sau Ştiinţele practice şi matematice ale lui Shermy. Încercare asupra intelectului uman* este principala operă a filozofului englez John Locke (1632—1704). Port-Royal, mănăstirea de lîngă Chevreuse în Franţa, a devenit în secolul al XVII-lea centrul jansenismului, o mişcare din sînul bisericii catolice de care se leagă numele lui Cornelius Jansen (1585—1638) şi al matematicianului şi moralistului Blaise Pascal (1623—1662). *Arta gîndirii* de Antoine Arnould şi Pierre Nicole, la care se referă Franklin, apăruse în 1662 şi fusese tradusă în englezeşte în 1687.

20. James Greenwood, *Încercare de a scrie o gramatică engleză practică*, apărută în 1711.

21. Xenofon (430—355 î.e.n.) a scris *Memorabilia* sub forma unui dialog între Socrate, al cărui elev a fost, și Critobol. Traducerea în engleză, menționată de Franklin, apăruse în 1712.

22. Anthony Ashley Cooper, lord de Shaftesbury (1671—1713) a fost influențat de deism. Teoria sa despre simțul moral înnăscut este cuprinsă în principala sa lucrare *Caracteristici ale oamenilor, moravurilor, opiniilor și timpurilor*, publicată în 1711.

23. Anthony Collins (1676—1729), teolog englez, prieten al lui John Locke, este autor al *Discursului despre cugetarea liberă*, în care expune principiul deist că la temelia credinței trebuie să stea rațiunea.

24. Versurile citate sînt din *Eseu despre critică* de Alexander Pope (1688—1744), poet neoclasic englez, una din figurile cele mai importante ale literaturii engleze a secolului al XVIII-lea. Versul următor este din aceeași operă. În ceea ce privește ultimul cuplet, el nu este de Pope, ci face parte din *Eseu asupra traducerilor în versuri* de Wentworth Dillon, lord de Roscommon (1633 ?—1685).

25. În realitate, primul ziar apărut în America (la Boston) a fost *Publick Occurences* (25 septembrie 1690) ; a fost însă suspendat după primul număr, deoarece apăruse fără aprobarea guvernatorului. *The Boston News-Letter* îi urmează la 24 aprilie 1704, *The Boston Gazette* la 21 decembrie 1719 și *The American Weekly Mercury* (Philadelphia) la 22 decembrie 1719. *The New England Courant* este al cincilea ziar apărut în America și unul din numeroasele ziare înființate în cel de-al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea. Ziarul lui James Franklin ocupă un loc important, deoarece încercînd să fie instructiv și amuzant și nu numai o sursă de informații, publică, pe lîngă știri, și versuri și bucăți umoristice. În jurul lui se grupează o seamă de intelectuali din Boston cu vederi largi și înclinări literare, tipografia lui James Franklin fiind un fel de club în care se poartă aprinse discuții despre noutățile științifice ale zilei și se comentează diferite încercări literare.

26. William Bradford este primul tipograf din Philadelphia și tot el fondează o tipografie la New York în 1693. Prima tipografie din America a fost însă aceea de la Cambridge (Massachusetts) în 1639, unde s-au tipărit primele legi și cărțile religioase necesare coloniei. Spre sfîrșitul secolului, încep să se dez-

volte ca centre tipografice importante atît Bostonul cît și Philadelphia și treptat apar tipografii și în celelalte colonii. În 1763, toate cele treisprezece colonii dispun de tipografii proprii. În general, se tipăreau legi, pamflete, mici volumașe de versuri și în special predici. Exista obiceiul ca ascultătorii să-și tipărească predicile care le plăceau mai mult și apoi să le împartă prietenilor. Costa însă destul de scump, așa că, în afară de un număr mic de cărți care au apărut în America, de regulă se retipăreau edițiile englezești. Se poate totuși vorbi de un anumit specific al producției editoriale în colonii : în timp ce în coloniile din nord predomina literatura religioasă, în sud întîietatea o avea literatura juridică, iar în cele din mijloc, literatura politică și beletristică.

27. George Keith (1638—1716), misionar, quaker care mai tîrziu a revenit la anglicanism.

28. Aquila Rose (1695—1723), poet minor, autor al unui volum de versuri, *Poeme pentru diferite ocazii,* publicat postum.

29. Samuel Richardson (1689—1761), romancier englez cunoscut mai ales pentru romanele epistolare *Pamela* și *Clarissa Harlowe.* Franklin tipărește *Pamela* într-o ediție americană în anul 1744.

30. Este vorba de doctorul John Brown (1667—1737), erudit și liber-cugetător. Aluzia la traducerea din Vergiliu se referă la un poem burlesc, *Scaronnides* sau *Prima carte a lui Vergiliu* de Charles Cotton (1630—1687).

31. Andrew Bradford (1686—1742) fiul lui William Bradford, a publicat primul ziar din Pennsylvania — *The American Weekly Mercury.*

32. Samuel Keimer (1688—1742), tipograf. La Londra a aderat pentru un timp la o grupare de fanatici religioși cunoscută sub numele de „profeții francezi". În 1722 s-a stabilit la Philadelphia, unde a avut o vreme o tipografie, dar a dat faliment, plecînd după aceea în insulele Barbados.

33. Sir William Keith (1680—1749), guvernator al Pennsylvaniei (1717—1726). A fost înlăturat de proprietari, datorită politicii sale de apropiere față de Adunare, unde obținuse un mandat. Spre sfîrșitul vieții s-a reîntors în Anglia, unde a fost întemnițat pentru datorii.

34. William Burnet (1688—1729), fiul lui Gilbert Burnet, episcop de Salisbury. A fost guvernator al statului New York și New

Jersey (1720—1728) și, timp de un an (1728—1729), guvernator al coloniei Massashusetts. A intrat în conflict cu Adunarea din Boston din pricina salariului pe care l-a pretins. În articolul pe care-l publică pe marginea acestei dispute, Franklin arată că Adunarea a procedat așa cum se cuvenea în spiritul cartei, respingînd pe drept, ca fiind abuzivă, pretenția guvernatorului Burnet.

35. Dintre prietenii de tinerețe ai lui Franklin, James Ralph este singurul care a încercat, fără prea mare succes, să facă carieră literară. În schimb, colaborarea cu Henry Fielding în calitate de ziarist și dramaturg s-a dovedit mai fructuoasă. Se spune că scria atît de bine în favoarea opoziției, încît partidul de guvernămînt s-a hotărît să-i plătească anual suma de 300 de lire pentru a-l face să tacă. A reînnoit prietenia cu Franklin în 1757, la Londra, cînd l-a ajutat în propaganda făcută în favoarea coloniilor.

36. Schuylkill, afluent al rîului Delaware ; la confluența dintre ele este așezată Philadelphia.

37. În poemul satiric *Dunciada* (în formă completă apărut în 1743), poetul Alexander Pope face unele aluzii puțin reverențioase la adresa poetului și gazetarului Ralph. În note mai ales, el ironizează incultura și lăudăroșenia lui Ralph („pe de-a-ntregul analfabet, nu știe nici o limbă, nici măcar franceza", „s-a socotit a fi mai presus de Addison").

38. Andrew Hamilton (1676—1741), avocat, a fost președinte al Adunării din Philadelphia ; s-a făcut cunoscut în special pentru apărarea ziaristului J. P. Zenger, acuzat de calomnie la New York în 1735. James Hamilton, guvernator al Pennsylvaniei, Stephen Onion și William Russel Jr. au întemeiat uzina metalurgică Principio. Thomas Deham, negustor din Philadelphia, era coproprietar al vasului „Berkshire", cu care Franklin s-a înapoiat din Anglia.

39. Colonia Pennsylvaniei avea un regim politic deosebit de cel al Noii Anglii. Fusese înființată de William Penn, care prin cartă regală primise drepturi de proprietar asupra provinciei ce avea să-i poarte numele. La moartea sa, drepturile de proprietar au trecut asupra urmașilor săi. Ei trăiau în Anglia, fiind reprezentați în colonii prin guvernatorii adjuncți, care aveau drept de veto asupra legilor și răspundeau atît față de proprietari cît și față de coroană. Ca și celelalte colonii, Pennsylvania își avea Adunarea proprie. De fapt, chiar William Penn prin Carta din

1701 acorda Adunării o seamă de puteri legislative importante. Cum proprietarii erau interesaţi în menţinerea privilegiilor lor feudale şi cum, pe de altă parte, Adunarea reprezenta noua putere economică a negustorilor în plină ascensiune, era firesc ca între Adunare şi proprietari să existe multe disensiuni. Quakerii, care dominau Adunarea, n-au privit cu ochi buni reîntoarcerea urmaşilor lui William Penn la anglicanism. Dar nemulţumirea Adunării era stîrnită şi mai mult de refuzul proprietarilor de a plăti impozit şi de a participa la cheltuielile la care metropola supunea colonia. Conflictul pe această temă devine acut în timpul războiului cu Franţa (1756—1763). Încercările repetate de a trece unele cheltuieli pe seama proprietarilor fac obiectul unor însemnări importante din *Autobiografia* lui Franklin.

40. Stradă din Londra situată lîngă catedrala Sf. Paul ; a fost distrusă în timpul celui de al doilea război mondial.

41. Vechi monezi de aur.

42. Robert Wilkes (1665—1732), faimos actor comic englez.

43. Stradă din Londra învecinată cu catedrala Sf. Paul. Se presupune că numele (Tatăl Nostru — în latină) s-ar datora meşteşugarilor de mătănii care locuiau acolo, sau procesiunilor religioase care începeau rugăciunea înainte de a intra în catedrală.

44. Cartier din Londra pe malul Tamisei, numit astfel după cavalerii templieri care au stat acolo în secolul al XIV-lea. Parte din edificii au fost mai tîrziu transformate în colegii destinate jurisconsulţilor şi studenţilor în drept. În Temple se aflau două asemenea colegii : Inner Temple şi Middle Temple ; celelalte două sînt Lincoln's Inn şi Gray's Inn.

45. Samuel Palmer, tipograf londonez care a încercat să scrie o istorie generală a tiparului.

46. William Wollaston a încercat să construiască în *Expunere asupra religiei naturale* o morală bazată pe raţiune.

47. Există patru exemplare ale eseului *Disertaţie despre libertate şi necesitate, plăcere şi durere,* scris şi publicat de Franklin la vîrsta de 19 ani. Premisa de la care pleacă Franklin este bunătatea şi înţelepciunea creatorului, care în mod necesar trebuie să se facă simţite în toate manifestările sale. Concluziile neagă liberul-arbitru şi existenţa răului. Răul nu există, afirmă Franklin ; ceea ce socotim o manifestare a răului este de fapt manifestarea unui alt principiu, durerea, care este însă compensată de principiul opus, plăcerea, creatorul arătîndu-se astfel egal faţă

de toţi supuşii săi. Franklin a regretat mai tîrziu că a publicat eseul.

48. Bernard de Mandeville (1670—1733), doctor născut în Olanda şi stabilit la Londra, autor al unei satire în versuri despre josnicia naturii umane, *Stupul nemulţumit sau Mişeii deveniţi cinstiţi*, republicată cu un comentariu în proză — *Fabula albinelor sau Vicii particulare—foloase publice.* Scrierile lui au avut o mare influenţă asupra doctrinei utilitariste în secolul al XIX-lea.

49. Henry Pemberton (1694—1771), doctor şi scriitor ; membru al Societăţii Regale, A scris *Impresii despre Sir Isaac Newton* şi a îngrijit a treia ediţie a cărţii lui Newton — *Principia.*

50. Isaac Newton (1642—1727), savant şi filozof englez. A descoperit legea gravitaţiei universale şi a adus contribuţii de valoare excepţională în domeniul matematicii şi fizicii. Lucrările sale cele mai importante sînt : *Philosophiae naturalis principia mathematica* şi *Optica.* Timp de 25 de ani a fost preşedintele Societăţii Regale.

51. Hans Sloane (1660—1753), doctor, a fost preşedintele Colegiului Regal de Medicină şi al Societăţii Regale. Renumit pentru bogata sa colecţie de cărţi, manuscrise şi obiecte rare. Referirea la împrejurările în care doctorul Sloane a achiziţionat punga de azbest conţine o inexactitate. În realitate, Sloane nu s-a oferit să i-o cumpere, ci Franklin, în acea vreme un tînăr de numai 19 ani, s-a adresat celebrului om printr-o scurtă scrisoare (astăzi la Muzeul Britanic) informîndu-l că are în posesia sa unele obiecte de interes ştiinţific şi oferindu-se să i le pună la dispoziţie.

52. Edward Young (1683—1765), poet englez cunoscut în special pentru volumul de versuri *Jeluirea, sau cugetări nocturne asupra vieţii, morţii şi nemuririi.* Satirele lui Young au apărut între 1725 şi 1728, bucurîndu-se de mare succes. Franklin face aluzie la satira a patra.

53. John Watts, patronul unei mari tipografii din Londra, lîngă colegiul Lincoln's Inn.

54. Colegiul pe locul căruia se ridicase spitalul din Chelsea, construit de renumitul arhitect Christopher Wren. James Salter (Don Saltero), care fusese în slujba lui Hans Sloane, deschisese în Chelsea un fel de muzeu de curiozităţi.

55. Pod peste Tamisa. Distanţa pe care a parcurs-o Franklin este de aproximativ 6 kilometri.

56. Melchisédeck de Thévenot, autorul manualului *Arta înotului.*

57. William Wydham (1687—1740), politician englez. A fost ministru de externe al Angliei şi în această calitate s-a ocupat şi de coloniile americane.

58. *Jurnalul unei călătorii de la Londra la Philadelphia.* Însemnările lui Franklin dovedesc interesul său faţă de lumea înconjurătoare, faţă de întîmplările la care este martor. Consemnează cu grijă observaţiile privind fauna marină, vremea. Pe alocuri le presară cu reflecţii morale legate de faptele observate. Planul la care se referă Franklin nu s-a mai păstrat în manuscrisul *Jurnalului.*

59. Patrick Gordon (1664—1736), maior în armata britanică, guvernator al Pennsylvaniei.

60. Februarie 1726/7 — este limpede că Franklin îşi aminteşte anul exact. El dă însă data şi după calendarul în stil vechi. Marea Britanie a adoptat calendarul în stil nou (gregorian) în anul 1752, cînd s-a corectat întîrzierea de 11 zile şi începutul anului a fost considerat 1 ianuarie. După calendarul vechi, anul începea la 25 martie.

61. În universităţile engleze, studenţii erau obligaţi să poarte robă. Astăzi ea este obligatorie numai în anumite ocazii.

62. Thomas James avea cea mai mare turnătorie de litere în acea vreme.

63. Deismul a încercat să construiască o religie raţională. Respingînd revelaţia divină, laolaltă cu formele religiei instituţionalizate, deismul consideră divinitatea un principiu raţional impersonal. *Disertaţia* lui Franklin despre libertate şi necesitate, plăcere şi durere se bazează pe o seamă de teorii deiste.

64. Robert Boyle (1627—1691), chimist, unul dintre fondatorii Societăţii Regale din Anglia, a lăsat prin testament fonduri destinate unor prelegeri menite să întărească credinţa religioasă (Prelegerile Boyle).

65. Prima parte a citatului, „orice există, este drept", îi aparţine lui Pope *(Eseu despre om)* şi nu lui John Dryden (Franklin citînd din memorie). În broşura tipărită, Franklin reproduce corect citatul din piesa lui Dryden, *Oedipus,:* „orice există porneşte din cauze drepte."

66. Monedă de cinci shilingi în vechiul sistem monetar englez.

67. Înfiinţînd clubul denumit JUNTO (la început numele clubului fusese „Şorţul de piele"), Franklin se inspira din numeroasele cluburi existente în Anglia, dar şi din societăţile de binefacere patronate de Cotton Mather. Unele din întrebările pe care le formulează cu un an mai tîrziu, în 1728, drept îndreptar pentru discuţii, amintesc de cele zece întrebări ale lui Mather. Membrii clubului aveau datoria ca la fiecare întîlnire să fie pregătiţi pentru a răspunde la 24 de întrebări. Spicuim cîteva din aceste întrebări : — „În autorul citit în ultimul timp aţi găsit ceva ce merită să fie comunicat clubului ? — mai ales din istorie, morală, poezie, fizică, călătorii, mecanică sau alte domenii ale cunoaşterii ?" ; — „Aveţi vreo idee în momentul de faţă despre felul în care JUNTO poate fi de folos omenirii, patriei, prietenilor sau membrilor săi ?" ; „Ce urmări nefericite ale lipsei de cumpătare aţi observat sau v-au fost relatate ; de asemenea, ale nechibzuinţei, pasiunii, sau altor vicii şi slăbiciuni ?" etc. JUNTO va exista timp de aproape patru decenii. Activitatea acestui club, cu adevărat remarcabilă, se leagă însă de primii ani, cînd rolul său în viaţa cetăţenească şi culturală a Philadelphiei nu poate fi trecut cu vederea. Dintre membrii fondatori s-au remarcat Thomas Godfrey, care pentru invenţia cvadrantului a fost ales membru al Societăţii Regale, Joseph Breintnal pentru experienţele în domeniul reflecţiei luminii şi articolele despre aurora boreală şi şarpele cu clopoţei, apărute în Analele Societăţii Regale, Nicolas Scull pentru hărţile sale. Cei mai mulţi membri ai clubului au avut funcţii publice importante, în special în noile instituţii pe care JUNTO le-a sprijinit, ca biblioteca, etc. De asemenea, Franklin şi-a citit multe din îndrăzneţele sale proiecte mai întîi în cadrul clubului, aducîndu-le astfel unele îmbunătăţiri. Printre ideile supuse dezbaterii din JUNTO se numără cele legate de necesitatea banilor de hîrtie, biblioteca publică, paza contra incendiilor. Într-o bună măsură şi Societatea Americană de Filozofie s-a născut din JUNTO. Se pare că tot el a inspirat şi regulamentul „Clubului de Vineri", înfiinţat de Herder şi Goethe în 1791, anul în care apare prima ediţie a *Autobiografiei*.

68. *The American Weekly Mercury*.

69. Articolele scrise de Franklin şi semnate Busy Body (patru la număr) au apărut în *The Weekly American Mercury* în februarie şi martie 1729. Ele dădeau sfaturi pe un ton plăcut, ironizau uşor unele manifestări ale concetăţenilor, erau instructive şi în acelaşi timp amuzante.

70. Keimer a publicat primul număr din gazeta *Învățătorul universal în toate artele și științele și Gazeta Pennsylvaniei* la 24 decembrie 1728. Cînd au preluat-o, la 2 octombrie 1729, Franklin și Meredith i-au prescurtat numele în *Gazeta Pennsylvaniei*.

71. Primul pamflet politic al lui Franklin, scris în 1729 cînd autorul avea vîrsta de 23 de ani. Rămîne interesant nu numai pentru argumentul că dezvoltarea comerțului necesită circulația banilor, dar mai ales pentru ideea că adevărata măsură a valorii este munca. Karl Marx îi recunoaște meritul cînd îl numește pe Franklin unul dintre primii economiști, după William Petty, care a înțeles natura valorii.

72. Este vorba de războiul dus de Anglia în colonii împotriva Franței (1756—1763), precedat de așa-numitul război indian (1754).

73. Este vorba de Abel James.

74. Franklin plănuiește să scrie *Arta virtuții* ca îndreptar moral pentru formarea oamenilor care să întemeieze Partidul Unit al Virtuții. Franklin nu-și va aduce la îndeplinire nici unul dintre aceste proiecte, deși 30 de ani mai tîrziu el încă speră să dea tiparului povețele sale despre virtute.

75. Regii lîngă care a stat Franklin sînt Ludovic al XV-lea căruia i-a fost prezentat în 1767, cu prilejul unei călătorii în Franța, Ludovic al XVI-lea care l-a primit la curte în mai multe rînduri, și probabil George al II-lea și George al III-lea ai Angliei ; la masă a fost invitat de regele Cristian al VI-lea al Danemarcei în 1768 la Londra.

76. Doctrina religioasă a prezbiterienilor era calvinistă în esență, componentele ei de bază fiind predestinarea și osînda veșnică.

77. Franklin își scrie liturghia personală ca urmare a nemulțumirii ce-o resimte față de predicile preotului prezbiterian din Philadelphia. Lucrarea începe cu „primele principii“, exprimînd credința sa în ființa supremă aflată pe treapta cea mai de sus a ierarhiei divine. Căci, la această dată, Franklin își imaginează universul ca o ierarhie de sisteme, fiecare avînd propria sa autoritate divină. Liturghia lui Franklin este închinată ființei divine ce guvernează sistemul nostru și care, înzestrată cu atributele înțelepciunii și bunătății, știe să prețuiască și să se bucure de faptele de virtute ale supușilor ei. Liturghia propriu-zisă este formată din trei părți : adorația, lauda adusă Domnului, care se

termină cu imnul lui Milton către creator (din *Paradisul pierdut*) și lectura unui fragment dintr-o carte menit să stimuleze virtutea morală ; urmează rugămintea de a fi ferit de viciu, adică de lăcomie, ambiție, invidie etc. și de a dobîndi acele calități pe care Franklin le prețuia în mod deosebit : sinceritatea, loialitatea, dreptatea, cumpătarea etc. Liturghia se încheie cu mulțumirea adusă Domnului pentru cele dăruite.

78. Franklin se referă la versiunea engleză a lui Hierocles, care-și atribuia meritul de a prezenta unele precepte morale ale lui Pitagora, filozoful grec din secolul al VI-lea î.e.n. Sfaturile date urmăresc să încurajeze disciplina ascetică, considerată ca un mijloc de a dobîndi perfecțiunea morală.

79. „Caiețelul" este datat pe prima pagină cu 1 iulie 1733.

80. După calendarul englez, duminica este prima zi a săptămînii.

81. Cu mici inexactități, versurile citate aparțin monologului lui Cato din piesa cu același nume de poetul englez Joseph Addison (1672—1719), publicată și jucată în 1713. Monologul are ca temă părerile lui Platon despre nemurirea sufletului.

82. „O, filozofie, călăuză a vieții ! O, descoperitoare a virtuților și izgonitoare a viciilor ! O zi trăită bine și după preceptele tale este de preferat unei veșnicii a păcatului." Citatul, într-o formă mai dezvoltată, se găsește în *Disputele Tusculane* (cartea a cincea), de Cicero (106—43 î.e.n.).

83. Versurile citate sînt din *Iarna*, primul din poemele care aveau să alcătuiască *Anotimpurile*, cea mai cunoscută operă a poetului englez sentimentalist James Thomson (1700—1748).

84. *Gazeta Pennsylvaniei* anunța apariția almanahului în decembrie 1732. Succesul a fost asigurat de la primul număr, care s-a vîndut în trei ediții. A apărut anual pînă în 1758.

85. Este vorba de *Calea spre belșug sau Vorba bătrînului Abraham*, culegere de maxime care, dintre toate scrierile lui Franklin, s-a bucurat de cel mai mare succes, fiind tradusă în numeroase limbi. Ca prefață la Almanah, ea apare în numărul pe 1758 și nu în cel pe 1757 cum, evident dintr-o greșeală de memorie, precizează Franklin. Culegerea a fost alcătuită de el în 1757, în timpul călătoriei spre Anglia.

86. Franklin l-a trimis pe francezul protestant Louis Timothee, Lewis Timothy cum s-a numit mai tîrziu, care a repus pe picioare *Gazeta Carolinei* și a tipărit legile provinciei.

87. *Unele observaţii asupra atitudinii împotriva reverendului Hemphill, cu o apărare a predicilor sale* şi *În apărarea observaţiilor reverendului Hemphill*, publicate în 1735. Samuel Hemphill a avut o situaţie importantă în rîndurile presbiterienilor din Philadelphia.

88. James Foster (1697—1753), preot englez disident ; a publicat patru volume de predici.

89. E vorba de Francis Folger Franklin, născut în 1732. Mai tîrziu Franklin a pledat în favoarea vaccinării, scriind o prefaţă la o broşură pe această temă. Celălalt fiu al lui Franklin, William (1731—1813), deseori menţionat în *Autobiografie*, era copil nelegitim. A fost guvernator al coloniei New Jersey. În timpul revoluţiei a rămas credincios Angliei, pricinuindu-i din această pricină mari suferinţe tatălui său şi sieşi, atrăgîndu-şi persecuţii din partea republicanilor. A fost chiar închis la închisoarea Litchfield din Connecticut. Cu Franklin s-a împăcat abia în 1784, dar întîlnirea dintre ei în Anglia, în 1785, a fost destul de rece. Franklin a mai avut o fiică, Sarah.

90. Alexander Spotswood (1676—1740), colonel în armata britanică şi guvernator al Virginiei.

91. Comunicarea pe care a făcut-o Franklin membrilor clubului JUNTO în legătură cu măsurile de pază contra incendiilor a apărut în *Gazeta Pennsylvaniei* la 4 februarie 1735, sub forma unei scrisori trimise de un bătrîn, intitulată *Paza oraşelor împotriva incendiilor*.

92. *The Union Fire Company* a luat fiinţă la 7 decembrie 1736, avînd scopul să apere de incendii proprietatea membrilor societăţii, dar şi pe a celorlalţi cetăţeni ; a fiinţat pînă în 1791.

93. George Whitefield (1714—1770), preot anglican. A făcut numeroase călătorii în America, cutreierînd toate coloniile şi ţinînd predici care, în ciuda convingerilor sale conservatoare, se bucurau de un mare succes datorită capacităţii sale de a-şi captiva auditoriul. Graţie lui, a început în America prima mare renaştere religioasă, cunoscută sub numele de „Marea Deşteptare".

94. Litera scrisă rămîne (în limba latină în original).

95. Reverendul Richard Peters (1704—1776) a deţinut mai multe funcţii, printre care pe cea de secretar al proprietarilor şi de preşedinte al consiliului de administraţie al Academiei. Relaţiile cu Franklin s-au răcit cînd ei au ajuns în grupări politice opuse, Peters continuînd să apere cauza proprietarilor.

96. Lucrarea la care se referă Franklin a fost publicată în mai 1743 (și nu în anul 1744, cum greșit își amintește) cu titlul *Propuneri pentru încurajarea cunoștințelor folositoare în plantațiile britanice din America.* Făcînd constatarea că greutățile materiale legate de întemeierea coloniilor fuseseră depășite, autorul atrage atenția că a sosit vremea ca și locuitorii Lumii Noi să-și aducă contribuția la cultivarea artelor frumoase și la dezvoltarea științei. Fără îndoială, afirmă Franklin, mulți coloniști au făcut observații interesante care, dacă ar fi supuse unei cercetări sistematice, ar putea duce la descoperiri spre folosul nu numai al coloniilor britanice ci și al întregii omeniri. Trăind însă izolați la mare depărtare unii de alții, ei nu au putința să-și comunice rezultatele, care se pierd astfel înainte de a ajunge în patrimoniul științific al comunității. Societatea propusă de Franklin are tocmai menirea să împiedice o atare pierdere, să încurajeze, printr-o corespondență sistematică, schimbul de păreri în diferite domenii, începînd cu plantele necunoscute și terminînd cu experiențele ce aruncă lumină asupra naturii lucrurilor, măresc puterea omului asupra materiei și sporesc confortul și plăcerea vieții. Centrul unei asemenea societăți urma să fie Philadelphia, iar secretar se oferea să fie chiar Franklin. Nucleul societății îl formau specialiști de renume din șapte domenii, menționați într-o scrisoare pe care Franklin o scrie în 1744, cînd societatea luase ființă la Philadelphia și ținuse chiar cîteva întîlniri fructuoase. Cum cinci sau șase dintre membrii fondatori aparțineau și clubului JUNTO, și cum Franklin avea obiceiul să-și discute proiectele înainte de a le da curs, JUNTO este considerat în mai multe privințe părintele primei societăți științifice din America. În primul sfert de veac de existență, societatea nu s-a remarcat printr-o activitate deosebită. Schimbul de păreri preconizat de Franklin s-a fructificat numai în corespondența de interes științific dintre el și Cadwallader Colden, autorul *Istoriei celor cinci națiuni indiene.* Chiar dacă propunerea lui Franklin nu s-a tradus în viață în felul în care el a dorit-o decît mult mai tîrziu, ea rămîne interesantă pentru ideea de a crea o asociație culturală intercolonială.

97. George Thomas (1695—1774), guvernator al Pennsylvaniei.

98. *Adevărul curat, sau unele considerații serioase privind starea prezentă a orașului Philadelphia, de un negustor din Philadelphia* a apărut în 1747.

99. George Clinton (1686—1761), guvernator al New York-ului. Dintre persoanele care-l însoțesc pe Franklin, William Allen este o personalitate marcantă. Socotit cel mai bogat om din Philadelphia, el a fost și conducătorul partidului care-i sprijinea pe proprietari. Din această pricină mai tîrziu a ajuns să rupă relațiile cu Franklin.

100. James Logan (1674—1751). L-a însoțit pe William Penn ca secretar în America în 1699. Figură politică de seamă, a reprezentat interesele familiei Penn aproape jumătate de secol. Om de largă cultură, posedînd cea mai mare bibliotecă din America, a fost remarcat de savanți europeni de renume.

101. William Penn (1644—1718), fiu al amiralului William Penn, quaker, a fost persecutat și deseori întemnițat pentru convingerile sale religioase neconformiste. În 1682, dobîndind drepturi de proprietar în America, ca o recunoaștere a meritelor tatălui său, a organizat coloniile Pennsylvania, New Jersey și Delaware pe baza toleranței religioase și a libertății de conștiință. William Penn a dezbătut în scrierile sale probleme teologice, morale și politice. A stabilit relații pașnice cu triburile de indieni, ceea ce a constituit o trăsătură distinctivă a istoriei timpurii a Pennsylvaniei.

102. Joc de cuvinte intraductibil : autorul folosește pentru ambele obiecte denumirea *fire-engine*, care în limba engleză înseamnă literal „mașină pentru foc".

103. Numele unei secte baptiste provenite din Germania.

104. Organizarea unei școli superioare i se pare lui Franklin de o stringentă necesitate în acel moment. Deși în Philadelphia existau mai multe școli particulare, ea nu avea încă un așezămînt de învățămînt superior, lipsă ce se resimțea ca o rămînere în urmă față de alte colonii. Massachusetts își avea colegiul propriu încă din 1639 ; înființat sub auspicii puritane, el își datora numele lui John Harvard, obscur absolvent al colegiului Emmanuel din Cambridge (Anglia), care după ce se îmbogățise în America donase jumătate din avere și întreaga bibliotecă noului colegiu. Virginia fondase colegiul William și Mary în 1693 ; cîțiva ani mai tîrziu își începe existența în Connecticut universitatea Yale. Cam în aceeași perioadă în care Franklin își desfășoară campania pentru întemeierea universității se pun și bazele colegiului din New Jersey, devenit mai tîrziu Princeton. Rolul pe care l-a avut Franklin la întemeierea universității a fost în multe privințe hotărîtor. Printr-o scri-

soare nesemnată, publicată în *Gazeta Pennsylvaniei* în august 1749, el inițiază acțiunea de strîngere a fondurilor prin subscripții publice. Universitatea își deschide porțile la 1 ianuarie 1751 (data menționată de Franklin, 1749, este din nou inexactă). Pînă în 1756 el este președintele consiliului de administrație, după care este înlocuit datorită unor neînțelegeri cu membrii consiliului, în majoritate simpatizanți ai politicii proprietarilor. Sînt abandonate și propunerile sale, așa cum sînt formulate în broșura din 1749, universitatea dezvoltîndu-se după modelul clasic al universităților din Anglia. Propunerile rețin însă atenția, deoarece exprimă o concepție asupra învățămîntului care servește să definească concepția lui Franklin, în general. El se pronunță pentru un învățămînt care să fie strîns legat de cerințele practice ale comunității, urmînd ca școala să-i deprindă pe tineri cu tot ce este util și frumos. În mod deosebit subliniază Franklin importanța cunoașterii directe, aplicarea în practică a cunoștințelor dobîndite. „În timp ce studiază istoria naturii", se întreabă Franklin, „n-ar putea oare tinerii să învețe și să se deprindă să aplice unele cunoștințe de grădinărie, de plantare și altoire și, din cînd în cînd, nu s-ar putea face excursii la plantațiile din apropiere ale celor mai buni fermieri, pentru a observa metodele lor și a le discuta ? A lucra mai bine pămîntul folosește la toată lumea și a te pricepe la agricultură nu este o înjosire pentru nimeni." Desenul și sportul, în special înotul, atît de îndrăgit de Franklin, figurau printre disciplinele obligatorii, dovadă că în concepția lui Franklin instruirea tineretului însemna mai mult decît pregătirea pentru o profesie.

105. Membru al unei secte religioase protestante, înființată la începutul secolului al XVIII-lea în Saxonia de către emigranți din Moravia. Exodul spre coloniile americane, în special spre Pennsylvania, s-a produs începînd din 1735.

106. Franklin sprijină ideea înființării unui spital în două numere ale gazetei. De la început a fost membru în consiliul de direcție și cînd, la 28 mai 1755, s-a pus piatra de temelie a spitalului, Franklin a scris inscripția :

În anul lui Hristos
M D CCLV
Sub domnia fericită a lui George al II-lea
(Căci el urmărea fericirea poporului său)
Cînd Philadelphia înflorea
(Căci locuitorii ei erau animați de spiritul obștei).

Acest lăcaş
Prin mărinimia cîrmuirii
Şi a multor cetăţeni
A fost întemeiat cu pioşenie
Spre mîngîierea celor bolnavi şi suferinzi.
Fie ca Dumnezeul milostiveniei
Să-l binecuvînteze.

Franklin scrie şi *Unele însemnări despre spitalul din Pennsylvania,* lucrare pe care o publică în anul 1754.

107. Gilbert Tennent (1703—1764), prieten cu Whitefield, a jucat un rol însemnat în mişcarea „Marea Deşteptare".

108. În ediţia Labaree şi Bell se face precizarea că propunerile lui Franklin nu figurează în lucrările Adunării din 1757, ci în cele din 1762, iar hotărîrea privind iluminatul public a fost luată de Adunare în 1751 şi reînnoită în 1756.

109. Vauxhall Gardens, parc de distracţii cu grădini celebre, astăzi cartier în Londra.

110. John Fothergil (1712—1780), doctor englez, quaker. A întreţinut legături strînse cu coloniile americane şi a subvenţionat o expediţie în Georgia şi Florida.

111. Craven Street, stradă din Londra în apropiere de marile artere Strand şi Charing Cross, unde Franklin a locuit timp de 15 ani (1757—1762 şi 1764—1775). Aceştia sînt anii în care a trăit acolo, după expresia lui, „foarte fericit".

112. William Hunter, tipograf, a împărţit cu Franklin direcţia poştelor. A publicat *Gazeta Virginiei,* almanahuri şi *Jurnalul din 1753* al lui George Washington.

113. Este vorba de Liga indienilor irochezi. În secolul al XVI-lea, la scurt timp după apariţia coloniştilor, cinci triburi de indieni irochezi (Mohawk, Oneida, Onondaga, Cayuga şi Seneca) au format confederaţia „celor cinci naţiuni", care a devenit a „celor şase naţiuni" cînd în 1715 i s-a alăturat şi tribul Tuscarora. Indienii irochezi au fost aliaţii englezilor în războiul pe care aceştia l-au dus împotriva francezilor.

114. James Hamilton (1710—1783), fiul lui Andrew Hamilton ; a deţinut multe funcţii importante, printre care şi pe aceea de guvernator al Pennsylvaniei.

115. Thomas Penn (1702—1775), unul din fiii lui William Penn, care a moştenit cea mai mare parte din teritoriul provinciei. S-a aflat deseori în conflict cu Adunarea din Pennsylvania, şi de asemenea cu Franklin, din pricina refuzului de a plăti im-

pozit. În ediția Labaree și Bell se precizează că în această împrejurare este vorba de John Penn și nu de Thomas Penn.

116. James Alexander, avocat, politician și matematician, membru fondator al Societății Americane de Filozofie ; Archibald Kennedy, autor de pamflete despre problemele din colonii, a deținut funcții importante.

117. Planul pe care-l concepe Franklin la New York, în drum spre Albany, purta titlul *Sugestii în vederea unui plan de unire a coloniilor din nord ;* cu unele modificări neesențiale, aduse cu prilejul dezbaterilor din cadrul comitetului însărcinat cu elaborarea documentului, el devine *Planul de unire adoptat de convenția de la Albany cu expunerea de motive pentru fiecare paragraf.* La Albany au participat reprezentanți a opt colonii : New Hampshire, Massachusetts, New Jersey, Pennsylvania, Maryland, Virginia, Rhode Island și Connecticut.

118. William Shirley (1694—1771), guvernator al coloniei Massachusetts și o scurtă perioadă de timp comandant suprem al armatei britanice în războiul din America împotriva Franței și a indienilor. Planul lui Shirley la care se referă Franklin prevedea asigurarea fondurilor necesare campaniilor militare prin impozite fixate de parlamentul britanic. Coloniile urmau să trimită reprezentanți în parlament, formînd împreună cu metropola un fel de uniune federală. Observațiile lui Franklin în legătură cu propunerile lui Shirley sînt cuprinse în *Trei scrisori către guvernatorul Shirley.* Ele rămîn un document important, deoarece exprimă opoziția înverșunată a lui Franklin față de introducerea unor impozite de către parlament, care a constituit mai tîrziu unul din motivele izbucnirii Revoluției.

119. Începutul *Satirei a zecea* a poetului satiric roman Iuvenal (60—130 e.n.).

120. E vorba de William Denny (1709—1765), guvernator al Pennsylvaniei.

121. Thomas Pownall (1722—1805), a deținut multe funcții importante printre care și pe aceea de guvernator al coloniei Massachusetts. A scris *Administrația coloniilor,* în care exprima un punct de vedere favorabil coloniilor.

122. Edward Braddock (1695—1755), general în armata britanică ; toate campaniile sale din America au fost lipsite de succes, iar ultima, pentru capturarea fortului Duquesne, i-a fost fatală.

123. Anunțul nu s-a aflat în manuscris, dar a fost inclus ulterior după afișele tipărite.

124. Thomas Dunbar, colonel în armata britanică, a preluat temporar comanda după moartea generalului Braddock.

125. Zahăr nerafinat, obținut din seva trestiei de zahăr prin evaporarea și scurgerea melasei.

126. Ceai negru, de calitate inferioară, din ultima recoltă a sezonului.

127. Un gallon are aproximativ 3,7 litri.

128. Grup important de indieni cuprinzînd mai multe triburi, care au alcătuit confederația celor cinci (mai tîrziu șase) națiuni. Înainte de colonizarea Americii locuiau în regiunile de pe coasta de răsărit a continentului. Rămășițele acestor triburi trăiesc astăzi în rezervații.

129. William Shirley Jr., fiul guvernatorului William Shirley, ofițer în marina britanică, secretar al generalului Braddock.

130. În anul 1781, o armată franceză sub comanda contelui de Rochambeau a venit în ajutorul lui George Washington.

131. Filozoful, economistul și istoricul englez David Hume (1711— 1776) a fost între 1763 și 1765 secretar la ambasada britanică din Paris. Se crede că l-a întîlnit pe Franklin la Londra în 1758—1759 și apoi la Edinburgh în 1760 și în 1771, cu care prilej au legat o strînsă prietenie. Generalul Henry Seymour Conway (1719—1795) a fost ministru de externe al Angliei.

132. Legea privind formarea miliției prevedea înrolarea voluntară și excepta pe quakeri și pe toți cei care se opuneau războiului din motive de conștiință. Textul legii și argumentele lui Franklin în sprijinul ei fuseseră publicate în *Gazeta Pennsylvaniei* la 18 decembrie 1755 sub titlul *Dialog între X, Y și Z.*

133. În 1746—1747 au loc o serie de ostilități între colonii și trupele franceze. Se pregătește chiar o expediție împotriva Canadei, care n-a mai avut loc.

134. Augustus Gottlieb Spangenberg (1704—1792), episcop morav, a trăit mulți ani în America organizîndu-i pe misionarii moravi.

135. Unul din cele trei forturi a primit numele de Fortul Franklin.

136. Everard Fawkener (1684—1758), ministrul englez al poștelor în acea perioadă.

137. Doctorul Spence, citat de Franklin, a fost identificat în ultimul timp (ediția Labaree) ca fiind Archibald Spencer. El a

sosit la Boston în 1743, şi un an mai tîrziu la Philadelphia. În acest caz, anul în care l-a cunoscut Franklin ca şi ortografierea numelui sînt date greşit. Spencer ţinea un fel de prelegeri însoţite de demonstraţii, în care intrau elemente senzaţionale ale ultimelor descoperiri din domeniul fizicii şi medicinei.

138. Peter Collinson (1694—1768), quaker din Londra, cunoscut pentru pasiunea sa pentru botanică şi horticultură. A adus în Anglia multe specii exotice.

139. Societatea Regală, cel mai înalt for de cercetare britanic cuprinzînd toate domeniile, dar mai cu seamă ştiinţele naturii. A fost constituită în 1662 pentru stimularea cercetărilor ; societatea este consultată în probleme ştiinţifice de către guvern de la care primeşte subsidii anuale. Printre preşedinţii Societăţii Regale s-au numărat personalităţi remarcabile ca Pepys, Newton, lordul Rayleigh sau lordul Rutherford.

140. Franklin şi-a început experienţele prin anii 1746—1747, folosind metodele obişnuite în acea vreme — frecarea unui tub sau glob de sticlă. De aici importanţa tubului trimis de Collinson. Tot Collinson a prezentat Societăţii Regale rezultatele experimentelor lui Franklin, în 1748.

141. Ebenezer Kinnersley (1711—1778), colaborator al lui Franklin, a adus o contribuţie însemnată la studierea electricităţii.

142. John Mitchel, om de ştiinţă englez, a întocmit o hartă a Americii de Nord (1755).

143. Edward Cave (1691—1754), tipograf englez, fondatorul revistei *Gentleman's Magazine*, unul dintre cele mai răspîndite periodice din secolul al XVIII-lea. În *Gentleman's Magazine* se publică un articol despre descoperirile lui Franklin, în ianuarie 1750. Broşura tipărită de Cave avea titlul *Experienţe şi observaţii asupra electricităţii, făcute la Philadelphia în America de către domnul Benjamin Franklin şi comunicate în cîteva scrisori domnului P. Collinson din Londra, membru al Societăţii Regale*. Ea apare în aprilie 1751. A fost socotită cea mai influentă lucrare pe care a produs-o America secolului al XVIII-lea, întrucît prezenta „principiile electricităţii". Se ştie că ideile lui Franklin nu au fost întru totul originale. Mulţi dintre cei care au făcut experienţe în domeniul electricităţii înaintea lui observaseră asemănarea dintre fulger şi scînteia electrică (de exemplu Newton, în 1716) ; Franklin însă are meritul important de a fi indicat şi modul cum se puteau efectua cu succes experienţele.

144. Georges Louis Leclerc, conte de Buffon (1707—1788), naturalist francez, autor al monumentalei *Istorii naturale*, compendiu al cunoştinţelor naturii din vremea sa, presărat cu speculaţii şi teorii ale lui Buffon.

145. Thomas François Dalibard (1703—1799), fizician şi botanist francez. Traducerea broşurii tipărite de Cave a apărut în anul 1752. Cu Dalibard, Franklin poartă mai tîrziu o asiduă corespondenţă şi se bucură de ospitalitatea lui în timpul şederii la Paris.

146. Jean-Antoine Nollet (1700—1770), principalul oponent al teoriilor lui Franklin, a studiat numeroase fenomene electrice.

147. Jean Baptiste Le Roy (1719—1800), fizician francez, a manifestat interes faţă de descoperirile în domeniul electricităţii ; a inventat primul generator practic şi a perfecţionat paratrăsnetul. Cu Franklin a legat o strînsă prietenie.

148. „Domnul B", la care se referă Franklin, socotindu-l adeptul şi discipolul preferat al abatelui Nollet, a fost Mathurin-Joseph Brisson (1723—1806), naturalist, autor al unui dicţionar de fizică.

149. La 10 mai 1752, Dalibard experimentează cu succes metoda descrisă de Franklin de atragere a fulgerului din nori şi, după o săptămînă, la 18 mai 1752, De Lor repetă aceeaşi experienţă în faţa regelui Ludovic al XV-lea, folosind o vergea de fier lungă de 30 m.

150. William Wright (1735—1819), membru al Societăţii Regale, a susţinut împotriva lui Buffon istoricitatea potopului biblic.

151. William Watson (1715—1787), membru al Societăţii Regale ; a susţinut numirea lui Franklin ca membru al Societăţii Regale, prezentînd scrierile lui Franklin în care acesta descria metoda, folosită apoi la Paris în iunie 1751 ; comunicarea nu s-a bucurat însă de atenţia cuvenită.

152. John Canton (1718—1772), profesor şi doctor englez, membru al Societăţii Regale. A repetat şi a verificat experienţa din Franţa asupra electricităţii.

153. Godfrey Copley a lăsat suma de o sută de lire sterline pentru acordarea anuală a unei medalii de aur celor ce se disting prin contribuţii deosebite la dezvoltarea ştiinţei. Medalia de aur nu a fost singurul semn de apreciere de care s-a bucurat Franklin după consacrarea sa ca om de ştiinţă. Regele Franţei, Ludovic al XV-lea, i-a adresat o scrisoare de mulţumire, univer-

sitățile Harvard și Yale i-au conferit titluri onorifice; în 1756, Societatea Regală l-a ales membru fără îndeplinirea formalităților de rigoare, procedură nemaiîntîlnită, iar universitatea St. Andrew i-a decernat cu prilejul primei sale vizite în Scoția, în 1759, titlul de doctor, pe care l-a purtat cu multă mîndrie. În 1762, universitatea din Oxford i-a acordat titlul de „doctor honoris causa". La bătrînețe, Franklin își va aminti că peste douăzeci de colegii, universități și societăți științifice din numeroase țări ale lumii îl aleseseră membru sau îi acordaseră titluri științifice. George Parker, lord de Macclesfield (1697—1764), astronom, a fost membru al Societății Regale; a introdus în Anglia calendarul după stil nou (gregorian).

154. Este vorba de *Privire istorică asupra constituției și guvernului din Pennsylvania,* lucrare elaborată în 1758 de avocatul londonez Richard Jackson, pe baza materialului furnizat de Franklin și de fiul său William, publicată un an mai tîrziu cu ajutorul lui James Ralph, prietenul de odinioară al lui Franklin. Cartea era îndreptată împotriva proprietarilor și a dat familiei Penn serioase motive de nemulțumire.

155. John Campbell Loudoun (1705—1782), comandant suprem al armatei britanice în America în 1756.

156. William Pitt (1708—1778), om de stat britanic, a condus Anglia în timpul războiului împotriva Franței din 1756—1763. A încercat să prevină ruptura dintre colonii și Anglia.

157. Jeffrey Amherst (1717—1797), general britanic; i-a urmat lordului Loudoun în calitate de comandant suprem al armatei și a obținut multe victorii în războiul împotriva francezilor. James Wolfe (1727—1759), general în armata britanică. I-a învins pe francezi în bătălia de la Abraham, dar a căzut în luptă, ca și comandantul francezilor, generalul Montcalm.

158. Un grup de aproape 140 de insulițe, în sud-vestul Angliei.

159. Cloudesley Shovell (1650—1707), amiral britanic, și-a pierdut viața și o parte din escadră lîngă insulele Scilly.

160. Pietrele de la Stonehenge, monument preistoric pe cîmpia Salisbury din Anglia, în forma unui mare cerc de pietre megalitice, provenind din mileniul al doilea înaintea erei noastre după ultimele teorii.

161. Wilton House, aparținînd lorzilor de Pembroke, era renumită pentru arhitectura, picturile și obiectele sale antice.

162. Robert Charles a fost secretar al guvernatorului Gordon din Pennsylvania și apoi delegat în Anglia al Adunării din Pennsylvania și New York.

163. Lordul Granville (1690—1763), mare politician britanic, președinte al Consiliului Regal între 1751 și 1763.

164. Este vorba de taxa timrului (Stamp Act), pe care Camera Comunelor a votat-o în 1765 și a impus-o Adunării din colonii. O nouă lege votată în anul următor a mărit considerabil autoritatea parlamentului englez în colonii.

165. Familia Penn a intentat un proces proprietarilor coloniei Maryland, lorzii Baltimore, ca urmare a unor neînțelegeri legate de frontiera dintre cele două provincii.

166. Certurile dintre Franklin și Thomas Penn au fost frecvente în timpul șederii lui Franklin la Londra.

167. William Murray Mansfield (1705—1793) a fost considerat cel mai mare jurist englez din secolul al XVIII-lea. A sprijinit o serie de măsuri menite să concilieze legile feudale asupra proprietății cu spiritul echității.

GHEORGHIȚA DUMITRIU

Lector: MARIA VONGHIZAS
Tehnoredactor: ELENA BABY

Tiraj 15.380 ex. broșate. Bun de tipar: 8.06.1976. Coli tipar 14,25.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/225 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89–97
București,
Republica Socialistă România

BENJAMIN FRANKLIN

autobiografie

univers

Le